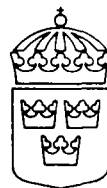

Riksdagens protokoll

1986/87:117

Protokoll
1986/87:117

6 maj 1987

Debatter m. m.

Onsdagen den 6 maj

Arbetsplenum torsdagen den 7 maj	3
Hjärnrelaterade dödsriterier m. m.	6
Anslag till teater, dans och musik, m. m.	83
Anslag till film och kulturtidskrifter, m. m.	98
Vissa inkomstskattefrågor m. m.	111
Det statliga stödet till den lokala och regionala kollektiva person- trafiken, m. m.	137
Telekommunikationer	149
Postväsendet	157
Meddelande om frågor	
1986/87:572 av Berit Löfstedt (s) om mötes- och yttrandefrihe- ten	164
1986/87:573 av Inga-Britt Johansson (s) om mötes- och yttran- defriheten	164
1986/87:574 av Barbro Sandberg (fp) om studerandes rätt att tillgodoräkna sig sjukpenninggrundande inkomst	164

Avgjorda ärenden

Onsdagen den 6 maj

Justitiekottets betänkanden

1986/87:23 Anslag till polisväsendet, m. m.	3
1986/87:25 Anslag till domstolsväsendet	3

Näringsutskottets betänkande

1986/87:25 Tekoindustri och tekohandel	3
--	---

Socialutskottets betänkande

1986/87:25 Hjärnrelaterade dödsriterier m. m.	5
--	---

Prot.	<i>Skatteutskottets betänkande</i>	
1986/87:117	1986/87:47 Godkännande av en internationell konvention om förenkling av formaliteterna vid handel med varor	82
	<i>Utrikesutskottets betänkande</i>	
	1986/87:14 Vissa folkrättsliga frågor	82
	<i>Försvarsutskottets betänkande</i>	
	1986/87:10 Tilläggsbudget II: försvarsdepartementet	82
	<i>Jordbruksutskottets betänkande</i>	
	1986/87:21 Tilläggsbudget II: jordbruks- samt miljö- och energi- departementen	82
	<i>Kulturutskottets betänkanden</i>	
	1986/87:14 Anslag till teater, dans och musik, m. m.	82
	1986/87:17 Anslag till film och kulturtidskrifter, m. m.	83

Onsdagen den 6 maj

Kl. 09.00

Arbetsplenum tors-
dagen den 7 maj

Förhandlingarna leddes till en början av tredje vice talmannen.

1 § Justerades protokollet för den 27 april.

2 § Arbetsplenum torsdagen den 7 maj

Anf. 1 TREDJE VICE TALMANNEN:

I enlighet med rekommendation av talmanskonferensen tar morgondagens arbetsplenum sin början kl. 11.00.

3 § Upplästes följande inkomna skrivelse:

Till riksdagen

Härmed anhåller jag om entledigande från uppdraget som suppleant i riksdagens socialförsäkringsutskott fr. o. m. i dag.

Stockholm den 6 maj 1987

Ingegerd Troedsson

Kammaren biföll denna anhållan.

4 § Företogs till avgörande justitieutskottets betänkanden 1986/87:23 och 25 samt näringsutskottets betänkande 1986/87:25 (beträffande debatten i dessa ärenden, se prot. 114).

Justitieutskottets betänkande 23

Punkt 1

Mom. 1 (medelsberäkningen och antagning av polisaspiranter)

Utskottets hemställan bifölls med 163 röster mot 151 för reservation 1 av Karin Ahrlund m. fl.

Punkt 2

Lades till handlingarna.

Punkt 4

Mom. 1 (medelsberäkningen och antalet polismanstjänster)

Först biträddes reservation 2 av Björn Körlof m. fl. med 75 röster mot 39 för reservation 3 av Elving Andersson och Ingbritt Irhammar. 198 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 203 röster mot 71 för reservation 2 av Björn Körlof m. fl. 40 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (fördelningen mellan polismyndigheter)

Utskottets hemställan bifölls med 258 röster mot 42 för reservation 4 av Elving Andersson och Ingbritt Irhammar. 12 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 3 (åtgärder mot våldsbrottsligheten)

Utskottets hemställan bifölls med 162 röster mot 152 för reservation 5 av Karin Ahrlund m. fl.

Mom. 4 (kvarterspolisverksamheten)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Karin Ahrlund m. fl. – bifölls med acklamation.

Övriga punkter och moment

Utskottets hemställan bifölls.

Justitieutskottets betänkande 25

Punkt 2

Mom. 3 (delegering vid domstolarna m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Karin Ahrlund och Hans Petersson i Röstånga – bifölls med acklamation.

Mom. 4

Antalet nämndemän i tingsrätt

Utskottets hemställan bifölls med 240 röster mot 70 för reservation 2 av Björn Körlof m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Omröstningsreglerna i tingsrätt

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Björn Körlof m. fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (det totala antalet nämndemän)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Karin Ahrlund m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (stöd till nämndemannaorganisationer)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Elving Andersson och Ingbritt Irhammar – bifölls med acklamation.

Punkt 4

Mom. 2 (specialdomstolar m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 162 röster mot 151 för reservation 7 av Karin Ahrlund m. fl.

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

Övriga punkter och moment

Utskottets hemställan bifölls.

Näringsutskottets betänkande 25

Mom. 1 (mål för tekopolitiken)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Ivar Franzén och Per-Ola Eriksson – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (anslag till Industripolitiska åtgärder för tekoindustrin)

Först biträdades reservation 2 av Christer Eirefelt m. fl. med 121 röster mot 40 för reservation 3 av Ivar Franzén och Per-Ola Eriksson. 152 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 162 röster mot 111 för reservation 2 av Christer Eirefelt m. fl. 39 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 5 (importbegränsningar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Christer Eirefelt m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 6 (begränsningsavtal med Indien)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Christer Eirefelt m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (ursprungsmärkning av kläder)

Hemställan

Utskottets hemställan bifölls med 283 röster mot 22 för hemställan i reservation 7 av Jörn Svensson. 7 ledamöter avstod från att rösta.

Motivering

Utskottets motivering – som ställdes mot den i reservation 6 av Christer Eirefelt m. fl. anförda motiveringen – godkändes med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

5 § Föredrogs

socialutskottets betänkande

1986/87:25 om hjärnrelaterade dödsriterier m. m. (prop. 1986/87:79).

Hjärnrelaterade dödsriterier m. m.

Anf. 2 GÖTE JONSSON (m):

Herr talman! Barnet springer över sommarängen. Det stannar plötsligt under den stora eken. Varför? Under det lummiga trädet ligger en liten fågel död.

Barnet tar varligt upp fågeln i sin hand, smeker den, går fram till trädets stam, lägger fågeln mellan knotiga rötter, står en stund, går sakta därifrån, möter åter den svenska sommaren.

Vad är det som har hänt i den svenska sommarhagen? Det är i och för sig ingenting speciellt utan något ganska naturligt, något som vi alla har upplevt. Det lilla barnet, den lilla människan, har på sitt sätt mött döden. Den lilla människan har på sitt sätt känt igen döden. Den lilla människan har på sitt sätt visat respekt för döden. Livet och döden möts i naturen, hos människorna i vår vardag.

Herr talman! Det betänkande som vi nu behandlar här i Sveriges riksdag är ett alldeles speciellt betänkande. Vad är det för frågor som kommer igen och som känns igen i samband med överläggningarna i dag? Jo, det är precis samma frågor som mötte det lilla barnet. Vem känner igen döden? På vilket sätt skall vi visa respekt för den döde? Vem äger den döde?

Regeringen föreslår i propositionen införandet av hjärnrelaterade dödsriterier. Det innebär att en människa skall anses som död när hon totalt och oåterkalleligt har förlorat all förmåga att förena och samordna kroppens funktioner – fysiska och psykiska – till en fungerande enhet. Detta inträffar när alla funktioner i stora hjärnan, lilla hjärnan och hjärnstammen totalt och oåterkalleligt har fallit bort. Det är detta som kallas "hjärndöd". Frågan om införande av hjärnrelaterade dödsriterier berör synen på såväl döden som det mänskliga livet.

Om vi ser på frågan konkret kan vi konstatera att det är mellan 200 och 700 fall per år som kommer att direkt beröras av det nya, hjärnrelaterade dödsbegreppet, om riksdagen så beslutar. Det är en mycket liten del av de totalt ca 90 000 dödsfallen per år i vårt land.

Den praxis som nu gäller innebär att respiratorn stängs av när medicinsk behandling är meningslös – döden inträder då efter en kort stund. Den åtgärden vidtas ofta efter samråd med anhöriga. Enligt den nu gällande ordningen rör det sig således inte om långa behandlingstider när det gäller vård av s. k. hjärndöda patienter. I respiratorn kan en människa i detta tillstånd leva några dagar. Enligt en undersökning som gjorts i Osaka i Japan har det visat sig att om man vidtar extraordinära åtgärder – t. ex. sätter in dropp med särskild näring till patienten – kan en patient leva drygt sju veckor inom ramen för hjärndödsbegreppet.

Herr talman! Det här är en mycket allvarlig fråga. Det är en djupt etisk fråga. Det är en fråga om hänsyn till och respekt för de enskilda människornas integritet. Varför skall vi när det gäller frågan om liv och död fatta beslut i Sveriges riksdag?

Personligen har jag den bestämda uppfattningen att orsaken är transplantationskirurgin. Vi skulle aldrig ha tagit upp den här frågan till debatt i Sveriges riksdag om inte detta klara samband mellan transplantationskirur-

gin och hjärnrelaterade döds-kriterier hade funnits. Jag tycker att det är fel att försöka gömma detta klara samband, eftersom det finns och existerar. Det är ärligare att tala om att det finns. Det är ärligare att stå för det. Det är ärligare att ge allmänheten information om det.

Detta innebär inte att jag är omedveten om att många medicinare och forskare inom det medicinska området ser frågan om hjärnrelaterade döds-kriterier som en speciell fråga och att sambandet med transplantationskirurgin enligt deras uppfattning inte finns. Jag respekterar den synen, men enligt min åsikt skulle vi i Sveriges riksdag aldrig fatta ett politiskt beslut i frågan om inte detta samband hade funnits. Vi skulle i så fall inte behöva göra det – det vore helt meningslöst.

Den fråga som obönhörligt inställer sig är: Skall riksdagen fatta beslut om liv och död? Är frågan om liv och död en fråga för politiker? Är det en fråga för parlamentariska församlingar?

Jag har den bestämda uppfattningen att detta inte är en fråga som lämpar sig för politiska beslut. För mig är det en klar absurditet att vi skall ställas inför den frågan i Sveriges riksdag. Vi kan inte fatta majoritetsbeslut i djupt etiska frågor, där vi vet att människor, kanske majoriteten ute i de breda folklagren, har en helt annan uppfattning än majoriteten i Sveriges riksdag. Vi kan inte göra det när det gäller den här frågan helt enkelt därför att den har en oerhört stor dimension för många enskilda människor. Det är här fråga om respekt för och hänsyn till den enskildes integritet.

I den här frågan råder klart delade meningar – biologiskt, religiöst och etiskt. Vi vet att så är fallet ute bland allmänheten. Låt mig citera vad Expressen skrev i gårdagens ledare beträffande beslut i Sveriges riksdag om hjärnrelaterade döds-kriterier och om liv och död:

”Det borde inte få ske. En lagstiftning borde inte på det sättet få ingripa i våra djupast liggande värderingar. Det är själva vår livssyn som berörs. Konsekvenserna gäller den människouppfattning som skall råda i vårt samhälle.”

Vi vet att uppfattningarna är klart delade också bland sjukvårdspersonalen – bland läkarna, sjuksköterskorna och annan vårdpersonal. Jag vill inte undervärdera Läkaresällskapet eller Läkarförbundets majoritetsställningstagande i frågan. Jag respekterar det. Men vi vet att stora grupper läkare i landet har en annan uppfattning. Vi har t. ex. Läkare mot hjärnrelaterade döds-kriterier, som leds av Kjell Barlöf. Ingrid Gertz, som är läkare, skrev i landstingens tidskrift härförleden:

”För mig är en människa med total hjärninfarkt levande. Jag ser med egna ögon att patienten lever, är varm, blodet cirkulerar, njurar och tarm fungerar. Hur ska jag kunna förklara den människan död?”

Ingrid Gertz fortsätter:

”Men döden låter sig inte definieras. Den kräver ingen avancerad röntgenundersökning för att fastställas och inget majoritetsbeslut i riksdagen för att genomföras.”

Svenska hälso- och sjukvårdens tjänstemannaförbund har fattat ett majoritetsbeslut emot att riksdagen skall fatta beslut i frågan. Jag citerar ur SHSTF:s skrivning:

”SHSTF ser döden som en process. När hjärnan dör försvinner också alla

förutsättningar för fortsatt liv. Människan är döende. Cirkulationen upphör och kroppen dör inom en viss tid, beroende på medicinska insatser och individ. Människan dör definitivt när respiratorbehandlingen upphör."

Herr talman! I reservation nr 1 återfinns vår argumentering emot att riksdagen skall fatta beslut i denna känsliga fråga. Jag har tidigare pekat på att detta är en fråga av djupt etisk dimension. Det handlar här om varje människas integritet, även om det bara är ett fåtal som direkt kommer att beröras. Här finns konflikter i uppfattningen av begreppet död och begreppet döende.

Herr talman! Patienten ligger där i respiratorn, för väldigt många människor vid liv. Hjärtat slår, kroppen är varm, ämnesomsättningen fungerar till viss del. Tarm, avföring fungerar till viss del. Kinderna är rosiga. De anhöriga håller den varma handen. De säger: Men han är ju inte död! Jag ser det ju själv, han är ju inte död.

Enligt propositionen skall Sveriges riksdag fatta majoritetsbeslut – han är död.

Vem skall känna igen döden? Skall döden fr. o. m. detta beslut bli en expertfråga? Var finns de anhöriga? Var finns de andra, de många, som fr. o. m. denna dag inte kan känna igen döden.

Herr talman! Jag tycker att det är oerhört viktigt att vi ser människan som en helhet, en helhet mellan hjärna, förstånd, intellekt – mellan kropp och funktion, mellan muskler, ämnesomsättning. Det är oerhört viktigt att vi ser människan som en helhet när det gäller kropp, själ och ande. Vi får inte undervärdera kroppens funktion och den mänskliga kroppen i den totala mänskliga relationen.

Herr talman! Vi vet att väldigt många av de fall som blir aktuella efter ett riksdagsbeslut berör människor som t. ex. efter en svår olycka har förlorat alla hjärnfunktioner, är hjärndöda. Låt mig citera vad Monica Hedström, som hade förlorat sin son efter en svår trafikolycka, skrev i Expressen den 16 december 1986:

"Han levde fast hjärnan var utslagen.

Innan detta hände oss, har vi många gånger talat om att det nog är rätt att betrakta en människa som död, när hjärnan inte längre fungerar.

Det var då det. Nu vet vi att vi aldrig kommer att tänka så igen."

Väldigt många barn och föräldrar har stått inför samma situation, står inför samma situation. Varför skall vi i Sveriges riksdag undervärdera deras känsla, deras förnuft?

Någon har sagt: Att få hålla den döendes hand i respiratorn är fråga om ett sorgearbete. Vi vet hur viktigt det är med ett väl fungerande sorgearbete för att inte olyckan, tragiken, skall följa med hela livet.

Herr talman! I den motion som Sten Svensson har inlämnat återges en dikt av Bo Setterlind. Jag citerar en av stroforna:

Hjärtpunkten finner vi alltså i hjärtat,
där Skaparen själv nedlagt sin lag,
som, om den följs, hindrar oss från att reduceras
till kuggar i en värld av hjärtlöshet.

Herr talman! Detta var *en* syn på relationen mellan hjärndöd och hjärtdöd, en syn som vi inte får negligera.

Herr talman! Statsrådet säger i propositionen att man inte skall ta hänsyn till anhörigas reaktion. Har riksdagen fattat beslut, skall respiratorn stängas av, oaktat vad de anhöriga tycker. Här möter vi den rationalistiska människosynen personifierad. Utskottets majoritet har mjukat upp skrivningen och framhåller att man måste ta hänsyn också till anhöriga. Det gäller att nämna saker vid deras rätta namn, och detta är en oerhört viktig fråga för många. Riksdagsbeslut behövs inte. Det finns inga juridiska krav på riksdagsbeslut. Det har bl. a. Svea hovrätt klart uttalat. Justitieombudsmanen har också sagt att det är en ytterst olämplig fråga för Sveriges riksdag att fatta beslut i.

Herr talman! Låt mig peka på några konflikter, allvarliga konflikter.

1. SHSTF, sjuksköterskornas och annan sjukvårdspersonals organisation, varnar för att om riksdagen fattar ett beslut i den här frågan, så kan respekten för och tilltron till sjukvården undermineras. Det blir svåra relationer mellan anhöriga och vårdare. Svårigheter i det avseendet finns i dag, det skall inte förnekas, men risken finns att de blir större, eftersom man inte skall ta hänsyn till anhöriga på samma sätt som tidigare.

2. Sveriges riksdag har fattat beslut om att människan är död, men enligt transplantationslagen lever organen. Hjärtat lever, njurarna lever, lungorna lever osv. – hos den döda människan.

3. Nästa konflikt: Undantag från döden. Vad är det för någonting? Det har vi väl aldrig haft? Om riksdagen fattar detta beslut, säger Sveriges rikes lag att vi i princip gör två undantag från döden. Det ena undantaget utgår från transplantationskirurgins behov – då skall man hålla den döde "vid liv". Nästa undantag skall göras om den döda är gravid.

Undantag från döden – hur är det möjligt? Det kommer att bli så efter riksdagsbeslutet. Vårda de döda – det har väl aldrig hänt? Beroende på dessa undantag från döden kommer emellertid svensk sjukvårdspersonal i fortsättningen att vårda döda. Här är både statsrådet och utskottsmajoriteten osäkra, och därför skall frågan om formerna för hur man skall vårda de döda utredas.

En oerhört svår konflikt gäller obduktionen. Statsrådet säger att han inte kan tänka sig att obduktion skall företas på en s. k. hjärndöd. Utskottet markerar hårdare att obduktion inte skall förekomma på en död enligt hjärndödskriteriet. Vad visar detta? Det visar återigen en konflikt. Det finns ingen laglig skyldighet att inte obducera, eftersom vederbörande är dödförklarad. Obduktion kan företas, för vederbörande är ju död, trots att hjärtat slår och cirkulationen fungerar. Här tvekar både statsrådet och utskottsmajoriteten och menar att så långt kan vi ändå inte gå. Återigen en etisk konfliktsituation!

Det ligger klart inbyggda motsägelser i detta beslut. Enligt min uppfattning måste döden definieras som frånvaro av liv. Riksdagen kan inte sätta sig över detta faktum. Vem skall bestämma över den döde? Är den döde samhällets egendom, är den döde statsegendom?

Detta är en djup etisk fråga, en fråga om integritet. Här får vi inte sväva på målet. Integriteten får inte upphöra i samband med döendet eller efter

döden. Vi måste visa också den dödes integritet klar respekt.

Herr talman! Låt mig gå över till transplantationslagen. Vi har i reservation 9 sagt att transplantation skall kunna förekomma. Vi är positiva till läkarvetenskapen. Det är inte så, som man skrev i ett ledarstick i en av de större morgontidningarna för ett tag sedan, att de som förordar hjärtdöd även fortsättningsvis ger utslag för en viss antiintellektualism. Jag hävdar att vi inte står för någon antiintellektualism.

I fråga om transplantation är det två viktiga dubbelrelationer vi vill slå fast: Den ena är dubbelrelationen mellan mottagare och givare, den andra den mellan samhället och den enskilde.

Det är någonting väldigt fint om en människa är beredd att donera organ i det läget då vederbörande inte själv kan tillgodogöra sig sina organ, men detta skall då ske efter ett aktivt samtycke. Den enskilde skall själv bestämma över sin situation.

Jag tror att det tillvägagångssätt som vi förordar skulle vara betydligt rättigare. Det skulle innebära att vi finge en öppnare debatt om transplantationslagen och om de förutsättningar som anges. Varje människa skulle kunna möta denna fråga och själv ta ställning. Då skulle vi få en mänskligare relation mellan vetenskap och människa, i stället för att sitta här i Sveriges riksdag och fatta ett a priori-beslut om att stänga denna relation mellan vetenskap och människa.

Till sist, herr talman: Jag vill klart understryka att jag visar mycket stor respekt för dem som har en annan uppfattning än den jag själv har. Jag ifrågasätter inte deras ärliga avsikter. Vad jag har sagt är *min* uppfattning. Jag anser att döden inte kan avgöras genom majoritetsbeslut i en politisk församling. Jag anser att det här finns klara konflikter – biologiska, etiska, känslomässiga. Här är det fråga om den enskilda människans innersta känsla och integritet. I vår kulturkrets har vi alltid haft och har respekt för döden. Vi har känt igen den. Vi har stått frågande inför den. Vi lyfter på hatten för den döde, vi böjer huvudet i respekt och vördnad. Sambandet och närheten mellan liv och död finns där – vördnaden för det oundvikliga. Det är människan förelagt att en gång dö.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till reservationerna 1, 5, 7, 9 och 13 i utskottets betänkande.

I detta anförande instämde Filip Fridolfsson, Ingela Gardner, Elisabeth Fleetwood, Barbro Nilsson i Visby, Gunnar Biörck i Värmdö, Allan Ekström, Gunnar Hökmark, Görel Bohlin, Birger Hagård, Anita Bråkenhielm, Bertil Danielsson, Ewy Möller, Karl-Gösta Svenson, Ingvar Eriksson, Knut Wachtmeister, Siri Häggmark, Hugo Hegeland, Sten Svensson och Ivar Virgin (alla m) samt Margitta Edgren och Gudrun Norberg (båda fp).

Anf. 3 ULLA TILLANDER (c):

Herr talman! Först vill jag säga att det är högst beklagligt att det statsråd som har det främsta politiska ansvaret för beslutet i en så här viktig fråga inte kan vara närvarande i kammaren och delta i debatten.

När utredningen om dödsbegreppet överlämnades till regeringen 1984,

tycktes enighet råda om att ett beslut om nya döds-kriterier inte skulle forceras fram. Alla politiker som uttalade sig i frågan, inkl. socialminister Gertrud Sigurdsen, underströk politikernas ansvar att ta hänsyn till den stora och oroliga opinion som fanns. Vi måste skynda långsamt, sade man. Ett beslut om nya döds-kriterier måste föregås av en öppen och bred debatt bland allmänheten, och ett beslut i riksdagen i den här frågan måste vara djupt förankrat hos det svenska folket.

Så sade man då.

Tiden har visserligen gått, men någon bred debatt har knappast förekommit. Vad man saknar är en angelägen strävan att föra ut detta till alla människor, eftersom döden är en händelse som förr eller senare berör alla. Den kommer oss nära då våra anhöriga och våra vänner går bort, och dödens faktum finns sedan närvarande i våra liv, både som ett levande förflutet och som ett faktum om framtiden.

Att bli medveten om döden är ett nödvändigt inslag i människans mognadsprocess. Döden är ingen perifer sak, som man kan skjuta undan. För flertalet människor intar den då och då en central plats i medvetandet. Att det förhåller sig så vittnar både litteratur och musik om. Det är ett rikt upplevelseinnehåll som är grupperat kring döden, vare sig döden upplevs som en befriare från svåra lidanden eller som en förstörare av vad som är värdefullt och vackert.

När man nu återigen inom sjukvården och annorstädes betonar människans rätt att dö en värdig död, är det för att man vill återerövra en viktig aspekt på livet som har riskerats att tappas bort. Trots dödens bittra faktum är det som om man vill markera människovärdet trots allt, in i det sista.

I dag finns det ett stort intresse hos föräldrar att också fäderna skall få uppleva barnens inträde i livet vid förlossningar. Många fäder har vittnat om den fullkomligt utsägliga känsla man upplever vid ett sådant tillfälle. Det är då inte konstigt att rätten till en värdig död utgör den andra polen, som vi måste värna om: att närstående anhöriga har rätt att uppleva döden som ett gränsöverskridande, att man följer den döende fram till ett slut, när man får konstatera att livet har flytt och hjärtat stannat.

Detta att vanliga människor har ett intresse av att få uppleva ett barns födelse och inträde i livet och en nära anhörigs död och utträde ur livet är en följd av att man har återupptäckt att dessa händelser är viktiga, inte bara för den människa som är närmast berörd utan också för omgivningen.

När debatten inte har förts ut till alla de människor som har ett djupt intresse av den, har man alltså åsidosatt dessa vanliga människors rätt att ta ställning till det nya förslaget, som i varje fall i vissa fall skapar en helt annan, främmande situation när den nya definitionen skall inträda. Här får man lita till de vetenskapliga experternas försäkran att hjärnan och därför hela människan är död, trots att kroppen visar tydliga livstecken. På något sätt hör det betraktelsesättet en förgången tid till. Det hör ihop med 60- och 70-talens rationella och medicinskt-kliniska sätt att se på döendet, då man ännu inte hade upptäckt att människors döende också hör till den grannliga del av sjukvården som kräver omsorg och omtanke, om både den döende och de anhöriga.

Man har alltså inte precis ansträngt sig för att föra ut den här viktiga frågan

till debatt. I stället försäkrade sig socialministern om att det fanns en majoritet i riksdagen för att begreppet hjärndöd skulle bli lag i Sverige. Så blev det alltså med den öppna och breda debatten bland allmänheten och så var det med ansvaret och respekten för den allmänna opinionen.

Nu är man beredd att driva igenom ett nytt dödsbegrepp. En värdering som vi ärvt genom generationer och som ligger djupt förankrad i folksjälen skall med enkel riksdagsmajoritet tas ifrån oss, därför att – som man säger – den tekniska utvecklingen har ansetts kräva det. Nu är frågan om när döden inträder varken en juridisk, teknisk eller politisk fråga. Det är en fråga om moral, känslor och förnuft. Man kan fråga sig om det verkligen är en uppgift för Sveriges riksdag att fatta beslut i frågor som rör liv och död och som rör människors allra innersta, och om man har rätt att fatta ett beslut som strider mot den djupa känsla av var gränsen mellan liv och död går som finns djupt nedärvd hos en stor del av svenska folket.

Är en sådan lagstiftning verkligen meningsfull? Blir det som generationer av svenskar har ansett vara etiskt oaccepabelt nu etiskt acceptabelt efter ett beslut med enkel majoritet i Sveriges riksdag? Att ta ut organ från en människa, vars hjärta slår och vars cirkulation fungerar, är ett mycket allvarligt ingrepp.

En av huvudfrågorna i hela problematiken vad gäller transplantationer är just i vilken utsträckning man får göra ingrepp. De flesta av oss är överens om att transplantationen kan vara av stor betydelse för en människa som ovillkorligen behöver ett nytt organ för sin överlevnad. Men det är också viktigt att man tar organen på ett sådant sätt att man inte kränker integriteten hos givaren. Enligt mitt sätt att se på detta sker en sådan kränkning, om man definierar bort problemet. En sådan bortdefiniering sker när man benämner en individ som död när hon alltså enligt gängse och allmän uppfattning lever, när man inte noga skiljer mellan döende och död.

Om man definierar döden som inträdandet när hjärtat har stannat och andning och cirkulation har upphört, omintetgjorts – eller i varje fall försvåras – då inte möjligheten till transplantation? Nej, inte om man inför en ny möjlighet till donation från donatorns sida. Om ett aktivt medgivande till donation föreligger, anser jag att ett ingripande för att rädda ett organ för transplantation är etiskt försvarbart och befogat. Det kan också gälla hjärtat.

Mot det här resonemanget har tre invändningar rests. Den första är att man här förfar på samma sätt som anhängarna till hjärndödsbegreppet. Man griper in i en enligt definitionen levande kropp, vars hjärna dock har slocknat. Pulsens slår emellertid alltså, och resultatet av ingreppet är att det är ett livsavgörande organ som tas – t.ex. hjärtat –, och det är inte försvarbart. Mot det kan man alltså invända att man inte kan definiera bort problemet. Då skulle man kunna börja omdefiniera verkligheten, så att den passar olika behov. Vill man t.ex. köra bil på en gångbana, definierar man bilen som barnvagn. Det är ju definitionen av rättsfaktumet som är avgörande för rättspåföljden. Och definierar man en människa med total hjärninfarkt som död, kan man ta organ utan rättspåföljd enligt huvudkravet att "aldrig ta opariga organ ur levande människor". Men en definition som innebär död förändrar inte en verklighet som man upplever som levande.

Att göra så är att förfalska verkligheten. Det är ett försök att besvärja

verkligheten. Det är ett slags juridisk manipulation som är ovärdig ett samhälle som vårt. Åtgärden är ett medel som har ansetts helgat av ändamålet, nämligen att skaffa transplantat och på det sättet rädda liv. Men även om ändamålet är helgat, försvarar det inte medlen. Vi måste ha kravet på oss att nämna saken vid dess rätta namn, även om verkligheten därigenom till äventyrs blir mer komplicerad. Genvägar kommer förmodligen också i det här fallet att visa sig vara senvägar.

Även om vinsterna med ett nytt hjärndödsbegrepp är uppenbara – rik tillgång till transplantat –, kan det nog hända att det pris man får betala i ett något längre perspektiv är väl högt. För att den lösning som vi presenterar i reservation 1 skall kunna accepteras såsom moraliskt försvarbar krävs det ett aktivt samtycke till donation. Invändningen håller inte att ett sådant här aktivt donationsförfarande, i skriftlig form eller klart uttalat, skulle vara svårt att få människor att ge sitt samtycke till.

Att med jämna mellanrum i kampanjer aktualisera denna fråga borde kunna vara en framkomlig väg.

En annan omständighet, som skulle utgöra ett starkt incitament till att människor skulle gå in för att aktivt medge donation, är att man framhöll ett sådant donationsförfarande som ett medvetet personligt offer, som det ju egentligen är fråga om. En sådan offerhandling skulle ge slutskedet av livet ett högt etiskt värde. Det skulle innebära att livets slutskede gav plats åt en hög etisk handling – en handling som genom sin halt skulle göra också den sista stunden på jorden meningsfull i en ny betydelse.

Det är alltså här fråga om ett verkligt offer av en döendes liv – en handling som är meningsfull för livets fortsättning, till glädje för andra människor. Att offret av det egna livet framstår som främmande för oss är ingen tillräcklig invändning, för kravet finns redan i princip. Människor kommenderas ut i krigssituationer som i realiteten kan innebära offer av det egna livet för landets skull. Föräldrar kan offra sig för sina barn i kritiska situationer.

Att öppna en möjlighet för en handling med djup etisk lödighet i livets slutskede skulle kunna ge livets avslutning en resning och döden en mening.

Den tredje av de invändningar som brukar resas kan sammanfattas i frågan: Men är inte detta återigen mord? Nej, inte när en döende klart har uttalat sin villighet att offra sina sista timmar eller dagar till förmån för en annan människas liv och läkning och när man har konstaterat att total hjärninfarkt föreligger. Vad det här är fråga om är att bereda plats för en klart medveten offerhandling som en person är villig att utföra. En sådan handling legitimerar och berättigar läkaren med sin yrkeskunskap att biträda, så att ett sådant testamente kan genomföras.

Enligt min uppfattning bör de nuvarande dödsriterierna bibehållas. För att lösa transplantationskirurgins dilemma bör i stället transplantationslagen ändras. I motion So120, som är undertecknad av nio centerpartister, föreslås att propositionens förslag om hjärndöd avslås och att aktivt samtycke från donator vid transplantation införs.

Att ensidigt bara räkna med uteslötandet av människors intellekt, medan själva kroppen ges en underordnad roll, strider mot det allmänt accepterade helhetsperspektivet, där en människa är en odelbar enhet av kropp och själ.

De traditionella dödsriterierna – puls och andning – är sådana att vem

som helst kan konstatera om de förekommer. De har en omedelbar kontakt med vår alldagliga erfarenhet. Hjärndöd däremot är något som kan bestämmas endast av specialister och med hjälp av omfattande teknisk apparatur.

Människor vid en dödsbädd kan själva förstå och på ett mera intimt sätt ha del i en anhörigs död om hjärta och lungor får visa när livet är slut. Om tekniken måste tas till hjälp blir vi distanserade från livets gräns, och det överlämnas åt experter att informera oss om vad som är liv och vad som är död.

I debatten om hjärndöd har man ensidigt fäst avseende vid när en människa "totalt och oåterkalleligt har förlorat förmågan att förena och samordna kroppens funktioner, fysiska och psykiska, till en fungerande enhet". Är detta sant rent biologiskt? "Hjärndöda" i respirator uppvisar ju "samordnade" funktioner i kroppen i övrigt. Deras inre organ fungerar så bra att de är intressanta för transplantationer. En kvinna med total hjärninfarkt kan hysa och t. o. m. föda ett levande barn.

En hjärndödsdefinition skulle här innebära en ny anknytning till en uppsplittring där kroppen betraktas som något mindervärdigt.

Det har gjorts gällande att "jaget och själen flytt" när total hjärninfarkt föreligger, även om patientens hjärta slår och cirkulation fungerar. Det skulle alltså inte längre vara en person som lever utan ett biologiskt preparat som på konstlad väg hålls i gång. Det är en syn på människan som man måste varna för. Patienten förtingligas och betraktas som ett objekt.

Detta betraktelsesätt strider mot vad människor ser och konstaterar med sina sinnen. Det berövar också människor i allmänhet förmågan och rätten att med enkla medel konstatera när livet har flytt.

Döden borde få förbli en hjärtesak, dels därför att det är förenligt med vetenskap och beprövad erfarenhet, dels därför att ett hjärnrelaterat dödsbegrepp skulle beröva anhöriga och andra den demokratiska rätten att konstatera och uppleva dödstillfället och dödens inträde. Att vi genom ett riksdagsbeslut skall deklarera att människor med total hjärninfarkt, med ett hjärta som slår och cirkulation som fungerar, är döda är det många som har svårt att acceptera.

Hjärnrelaterade döds-kriterier är en konstruktion utan biologisk förankring som får till följd att den verklighet vi har framför våra ögon inte stämmer med det teoretiska påstående som riksdagen nu förväntas göra, nämligen att en människa är död trots att hjärtat slår och en samordning av inre organ fortfarande existerar.

Ett teoretiskt påstående om dödens inträde genom ett riksdagsbeslut gör dessutom det medicinska och politiska sjukvårdsansvaret oklart och tvetydigt.

Om det är någon grupp som har haft tillfälle att överväga den förändrade situation som ett nytt dödsbegrepp skulle innebära är det just sjuksköterskor och vårdpersonal. De intar i den nya situationen en unik ställning. Det är de som kommer att ha den nya situationen påträngande inpa sig, och denna stora grupp har reagerat kraftfullt och samfällt. Om det är något remissyttrande som skulle tas ad notam är det deras. Det faktum att man inte har gjort

det visar på bristerna i kravet på en bred debatt, som jag har varit inne på tidigare.

Herr talman! I dagens sjukvård är vad vi kallar informerat samtycke en självklarhet när det rör sig om ingrepp och behandlingar som skall göras. Nya hälso- och sjukvårdslagen från 1983 genomsyras av denna anda. Patienter och anhöriga är myndigförklarade och förutsätts ta ansvar både i sin friskvård och i sin sjukvård. Jag kan också peka på Helsingforsdeklarationen från 1975 vad beträffar klinisk forskning, där informerat samtycke är en självklarhet. När det gäller så allvarliga ingrepp som att ta vitala organ vid transplantation är det en självklarhet att informerat samtycke bör vara själva grunden i donationsförfarandet.

Herr talman! Jag yrkar avslag på hemställan i socialutskottets betänkande 25 om hjärnrelaterade döds-kriterier och bifall till reservationerna 1, 5, 7, 9 och 13.

I detta anförande instämde Stina Eliasson, Görel Thurdin, Britta Hammarbacken, Ingvar Karlsson i Bengtsfors och Marianne Karlsson (alla c).

Anf. 4 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! I dag skall riksdagen alltså ta ställning till en ny dödsdefinition. Frageställningarna är i stark förkortning dessa: Är en kropp vars andning och cirkulation upprätthålls på artificiell väg levande eller död? Har man rätt att från en sådan kropp operera bort t. ex. hjärtat för transplantationsändamål? Har man rätt att använda kroppen för medicinsk forskning?

Med nuvarande definition blir svaren nej, men med den nu föreslagna definitionen blir svaren ja.

Ett dödsbegrepp måste bygga på klarhet och trygghet. Döden skall vara lätt att definiera och synlig för var och en. Det får inte finnas någon oro eller osäkerhet hos oss om vem som är död eller inte. Med det nu föreslagna dödsbegreppet måste olika former av diagnostik tillgripas för att fastställa döden. I och med att man tvingas diagnostisera döden blir den abstrakt och ogripbar för de anhöriga. Döden skall inte kunna administreras av läkarvetenskapen. Frågan om döden får inte bli en expertfråga.

Det nu gällande dödsbegreppet, det hjärtrelaterade, grundas på det enkla faktum att en människa inte kan leva utan en fungerande blodcirkulation. Att hjärtat har stannat är enkelt att konstatera med stor säkerhet. Fungerar inte hjärtat slutar givetvis också hjärnan att fungera.

99 % av de människor som dör under ett år i vårt land dör genom att hjärtat stannar. Bara några hundra – mellan 200 och 700 människor – dör "hjärndöden". Den innebär att patienten har en definitivt utslöcknad hjärna och att andning och hjärta hålls i gång med respirator. Hos den "hjärndöde" upprätthålls alltså en del av livsfunktionerna och organ med konstlade medel. Respiratorn – den artificiella vägen att hålla i gång livet – kan hålla liv i patienten några timmar, några dagar eller högst ett par veckor. Sedan stannar hjärtat också, oavsett hur många tillgängliga intensivvårdsåtgärder som sätts in.

Jag tycker att vi kan ha tid att vänta dessa timmar eller dagar. Det handlar ju om ett så litet antal människor – varför skulle vi ändra dödsbegreppet för detta fåtals skull?

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Hjärnrelaterade döds-
kriterier m. m.*

En människa med utslocknad hjärna skall inte betraktas som död, utan som döende, som en svårt sjuk människa. Det av regeringen, och nu också av socialutskottsmajoriteten, föreslagna dödsbegreppet skapar en oklar gräns mellan liv och död. Detta bevisas också av att regeringen föreslår vissa undantag från att stänga av respiratorn trots att patienten dödförklarats, nämligen vid långt framskriden graviditet och när det är aktuellt att ta organ för transplantation. Ett dödsbegrepp med undantag är inte bra, utan det är oetiskt och skapar osäkerhet. Ett av dessa undantag visar på kopplingen till transplantationskirurgins behov.

En genomgång av medicinsk fackpress visar att diagnosen "hjärndöd" inte är 100-procentigt säker. Precis som i all annan diagnostik beror osäkerheten till stor del på inre biologiska felkällor. Och precis som i all annan diagnostik hänger tillförlitligheten på sjukhusets resurser och på läkarnas noggrannhet, skicklighet och omdöme. Om nu beslutet om några timmar blir ett nytt dödsbegrepp borde, för att det med total säkerhet skall kunna fastställas att hjärnan är fullständigt utslocknad, alltid s. k. cerebral angiografi utföras.

Herr talman! Frågan om de nya dödsriterierna kan inte frikopplas från frågan om transplantationskirurgins utveckling och behov av organ. Det är uppenbart att det är just transplantationskirurgins behov av friska syrege-nomströmmade organ som nu har lett fram till propositionens förslag om ett ändrat dödsbegrepp. Det är bara hjärttransplantationer som inte kan göras sedan blodcirkulationen avstannat. Alla andra transplantationer går att genomföra med det dödsbegrepp vi har i dag, det hjärtrelaterade. Undanta-get vid dödförklaringen är just för att klara dessa transplantationer. Den dödförklarade skall kunna vårdas som lik, trots att vård av döda enligt utredningen normalt är en orimlighet. Till detta kan kanske också komma frestelsen att vänta med fastställandet av hjärndöden tills tiden för en möjlig transplantation närmast sig. Då uppstår risken att dödförklarade människor hålls som organbanker.

Det finns vissa skiljelinjer i det yrkande om avslag på propositionen som kommer att föreligga till omröstning om några timmar. Det finns vissa ledamöter som trots att de är motståndare, som jag är, till ett ändrat dödsbegrepp ändå vill trygga hjärttransplantationerna. Det vill man göra på följande sätt: genom ett aktivt donationsförfarande skall tillåtelse ges att plocka ut levande organ från den levande kroppen. Detta sätt att förhålla sig tycker jag är djupt oetiskt. Dessa ledamöter i kammaren vill ta ut levande och livskraftiga organ ur en döende, men levande människas kropp. Enligt mitt sätt att se tar man livet av dessa patienter, sedan må de kallas hjärndöda eller ej.

Hjärttransplantationer förutsätter att organ tas från människor med pågående cirkulation. För mig är det självklart att det under sådana omständigheter krävs ett aktivt donationsförfarande, som bygger på ett personligt ställningstagande efter en saklig och grundlig information. Jag menar att det för alla parter måste vara bättre med ett sådant aktivt donationsförfarande. Jag menar också att detta skriftliga medgivande måste innefatta alla sorters donation av organ, också av dem som i dag tas utan någon som helst förfrågan, t. ex. hornhinnan. Det är viktigt för att trygga respekten för en död människa och för hennes kropp. Ett aktivt donations-

förfarande skulle kanske till en början begränsa tillgången på organ. Men med en öppen debatt och en utförlig information kan tillgången på organ säkerligen tryggas. En undersökning visar att hela 62 % av de tillfrågade var för att donera, men bara 2 % hade gjort en donation. Det visar att det finns en stor vilja att donera, men att informationsinsatserna brister.

Att dödförklara en människa vars hjärna är utslocknad, men vars hjärta slår, vars blodomlopp fungerar och vars kropp är varm måste strida mot vad många människor anser vara naturligt. Att kalla en människa som har många tecken till liv och vars kropp är levande, t. o. m. så levande att den kan hysa och nära ett foster, för död, det tycker jag är kränkande. Den människan är för mig i stället döende och kommer att dö. Om vi lär ut att se liv som död kommer det att på sikt få skrämmande *följder*. *Utredningens* och *propositionens* definition av död består av begrepp och kriterier som är en filosofisk och en juridisk konstruktion.

Jag tycker att detta förslag måste förkastas, eftersom det bryter ner respekten för människovärdet att dödförklara en biologiskt levande människokropp, liksom det bryter ner respekten för människovärdet att människokroppar hålls vid liv bara som objekt för medicin och forskning.

Ett nytt hjärnrelaterat dödsbegrepp för osäkerhet med sig. Begreppet hjärndöd – och det kanske är det allra allvarligaste – leder även till möjligheter att flytta gränser. Vi är med andra ord inne på ett sluttande plan. Nya värderingar kan komma att göra sig gällande. Nästa gång kan det kanske bli fråga om att dödförklara kroniskt djupt medvetslösa människor. Vi håller på att förlora respekten för livet då vi både manipulerar livet inför födelsen och intill döden.

Utan att vara teknikfientlig och utan att förringa medicinvetenskapen måste man ändå sätta gränser för vad som kan vara rimligt och vad som kan vara riktigt utifrån ett etiskt synsätt på mänskligt liv. Vi håller nu på att utveckla ett felfritt samhälle med evigt liv, där alla våra organ är utbytbara. Denna utveckling pågår samtidigt som andra forskare forskar fram förintelsevapen, där hela jordens existens står på spel. Mänskligheten balanserar, sett ur många synvinklar, på en knivsudd.

Lagförslaget om ett nytt dödsbegrepp måste ses som en del i ett helt komplex, vars andra delar bl.a. heter genteknologi, fosterdiagnostik, konstgjord befruktning och transplantationsteknik. Sett i detta sammanhang avtecknar sig här tydligt en utveckling som ger möjligheter att manipulera mänskliga arvsanlag, att eliminera oönskade individer på fosterstadiet och möjligheter att välja ut vissa individer, vars existens upprätthålls genom transplantation av organ. Med ett hjärnrelaterat dödsbegrepp är vi, som jag sade tidigare, inne på ett sluttande plan, där det svaga ställs mot det starka och där det svaga – som alltid – förlorar.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till vpk-reservationerna.

I detta anförande instämde Tommy Franzén (vpk).

Anf. 5 DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Döden är inte bara livets slut, utan också en del av vårt liv, i den meningen att vi gång på gång tvingas ta avsked av människor som vi

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Hjärnrelaterade döds-
kriterier m. m.*

älskar och vars döende djupt griper och engagerar oss.

Det förslag som vi nu skall ta ställning till har väckt mycket starka känslor. Man har framställt det som om politikerna ville rucka på en sedan sekler nedärvd föreställning om döden, och en sådan ambition har uppfattats som både egenmäktig och förmäten. En våg av protester har gått över landet, och jag tror att vi alla här i riksdagen har mött många människor som känt stor oro inför detta förslag.

Det är därför desto viktigare att klara ut vad lagförslaget egentligen innebär och vad det inte innebär. Jag menar att det framför allt finns tre missförstånd som behöver redas ut.

Det första missförståndet är att det här skulle handla om ett helt nytt dödsbegrepp, en radikal omstöpning av vår syn på livets slut. Jag tror att den missuppfattningen har fått näring av att frågan ofta litet slagordsmässigt har beskrivits som hjärtdöd eller hjärndöd, den ena döden eller den andra. Men detta är en falsk motsättning. Det finns bara en död och ett dödsbegrepp.

Det är en falsk motsättning därför att vår traditionella föreställning om döden faktiskt inte varit så enkel och okomplicerad och odelat koncentrerad på hjärtat som man ofta gör gällande. Det har länge funnits en både intuitiv och medveten insikt om att döden är något mer sammansatt än själva hjärtstilleståndet – att det också är andra funktioner i kroppen som slutar att fungera.

Tänk t. ex. på det fall då en människa råkar ut för en olyckshändelse och hjärtat slutar att slå. Vår första impuls är då inte att säga att den människan är död, utan det är i stället att åter försöka få fart på hjärtat. Själva hjärtstilleståndet är inte ens i dag någon tillräcklig och avgörande indikation på att en människa är död. Det är först när hjärtstilleståndet har varat så länge att hjärnan oåterkalleligt har slocknat som vi vet att människan är död.

Nu dör ju de flesta av oss inte i olyckor utan efter en kortare eller längre tids sjukdom. I sådana fall vet man för det mesta att det är lönlöst att försöka få i gång hjärtverksamheten igen, och då vidtas självfallet inga aktiva åtgärder för att häva stilleståndet. När hjärtat har slutat slå upphör blodcirkulationen, och därmed upphör också förutsättningarna att ge syre åt hjärnan. Hjärtstilleståndet leder i sådana fall till att människan dör, men hjärtstilleståndet i sig är inte liktydigt med döden. Så är det i dag, och så kommer det att förbli också i framtiden.

Det andra missförståndet om den här lagen går ut på att hjärtstilleståndet skulle försvinna ur diagnosen av människans död. Men så är det ju inte alls. För de allra flesta människor – över 99 % – kommer hjärtstilleståndet precis som i dag att vara den indikation varigenom man fastställer att någon har dött. För det är ju just genom det varaktiga hjärtstilleståndet som hjärnan slås ut och döden inträder. Att hjärtat stannar och cirkulationen varaktigt upphör kommer med andra ord att förbli det indirekta kriterium varigenom man för de allra flesta människor fastställer att livet har flytt. Endast för de mellan 200 och 700 människor som varje år avlider efter en total hjärninfarkt behövs det andra kriterier för att konstatera att döden har inträtt.

Men om det nu är så – varför behövs det då en lag? Är det inte klåfingrigt och förmädet att i paragrafer försöka reglera något så existentiellt och

ogripbart som själva döden? Därmed kommer jag in på det tredje missförståndet.

Det tredje missförståndet är att det i dag saknas regler på detta område, att det nu är första gången som vi skulle införa regler. Så är det inte alls. Sedan 1973 finns det bestämmelser som socialstyrelsen har utfärdat och som säger att när hjärnans funktioner totalt och oåterkalleligt har fallit bort är det tillåtet att stänga respiratorn. Det är den regel som gäller i dag. En del menar att det borde räckas med den regeln. Varför lagstifta, säger man, när vi redan har socialstyrelsens cirkulär?

I likhet med en mycket bred opinion inom läkarkåren anser majoriteten i socialutskottet att det faktiskt inte är särskilt tillfredsställande att en fråga av denna dignitet skall hanteras med hjälp av ett cirkulär från socialstyrelsen. Vi har ju normer av olika grad och olika auktoritet i vårt samhälle. Vi har grundlagar och lagar som beslutas här i riksdagen. Vi har förordningar, som utfärdas av regeringen, och längst ner i det administrativa systemet har vi författningar, anvisningar och cirkulär, som utfärdas av enskilda myndigheter.

Var på den här stegen hör frågan om döden hemma? Ja, jag tycker för min del att det är självklart att det inte är en fråga som det ankommer på ett ämbetsverk att reglera. Ser man riktigt noga på socialstyrelsens cirkulär så innebär det faktiskt – med nuvarande rättsliga vakuum på det här området – att en läkare ges rätt att vidta åtgärder som innebär att patienten dör. Så är det om man läser cirkuläret efter dess bokstavliga lydelse. Det är faktiskt inte en tillfredsställande ordning.

Därmed är jag tillbaka till frågan om varför det behövs en lag. Att saken regleras blir ingen nyhet – den är redan reglerad. Det nya består i att regleringen sker i lagform, dvs. i normer med en högre auktoritet, och att den klarare än tidigare ger uttryck åt det synsätt som är dominerande, för att inte säga nästan allennärådande, i modern läkarvetenskap både i Sverige och i andra länder. Vi har från utskottets sida tagit del av många läkares synpunkter, vi har tagit del av det stora remissmaterialet och av synpunkter från experter och lekmän på många områden, och vi har då noterat att det finns ett starkt stöd för det här synsättet. Även bland dem som menar att en lagstiftning inte är nödvändig delar de allra flesta den medicinska bedömningen, att det avgörande kriteriet för människans död är just det slutliga och totala bortfallet av hjärnfunktionen.

Från utskottets sida menar vi att det kommer att uppstå större klarhet och rättssäkerhet om vi i lag slår fast den uppfattning, som slagit igenom i praktiskt taget alla länder där det förekommer intensivvård och som delas av en utomordentligt bred opinion av svenska läkare – således även av de flesta motståndare till den nya lagen.

Man har sagt att detta inte kan vara en fråga för politiker, att det är fel att fatta majoritetsbeslut i en fråga av den här typen. Men då skulle jag vilja ställa frågan: Är det då rätt att detta är en fråga för läkare att själva bestämma? Är det rätt att vi har ett ämbetsverk som utfärdar en författning som ger läkaren rätt att avsluta livet? Jag skall be att få läsa upp den relevanta paragrafen i socialstyrelsens författning, som alltså kommer att bli förbli den enda gällande regeln på detta område om riksdagen avvisar lagförslaget:

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Hjärnrelaterade döds-
kriterier m. m.*

Kliniska erfarenheter har visat att hjärtverksamheten vid totalt och oåterkal-
leligt bortfall av hjärnfunktionerna trots varje behandling inkl. ventilatorbe-
handling alltid varaktigt upphör att fungera inom tre veckor och vanligen
redan efter några dagar efter det att cirkulationen till hjärnan har upphört.
När prognosen fastställts enligt ovan är därför all vidare behandling
meningslös. Behandling enligt vetenskap och beprövad erfarenhet kräver
följaktligen inte att ytterligare terapeutiska åtgärder vidtas eller att redan
insatta åtgärder fortsätts. – Med andra ord: Läkaren kan själv bestämma om
han vill fortsätta behandlingen eller om han skall avbryta behandlingen. Det
är den makten och befogenheten som läkaren i dag har, och det är den
makten som reservanterna slår vakt om. Jag tycker inte att den ordningen ger
uttryck för en större respekt för livet än den som majoriteten i utskottet nu
vill införa.

Den lag som föreslås i propositionen kallas "lagen om dödens inträde". I
namnfrågan har utskottet tagit intryck av den kritik som har framförts i
motionen av Gunnar Biörck i Värmdö. Vi föreslår att lagen i stället skall
kallas "lagen om kriterier för fastställande av människans död". Den
rubriken kan förefalla ovig, men den ger i gengäld en mer exakt beskrivning
av vad lagen i själva verket innehåller.

Herr talman! Låt mig så övergå till frågan om organdonation. Utgångs-
punkten är ju här de framsteg som under senare årtionden har gjorts inom
läkarvetenskapen. Människor som tidigare skulle ha dött därför att ett
kritiskt organ inte fungerar kan numera räddas till livet genom en trans-
plantation. Donatorerna är ibland levande människor, vanligen anhöriga,
men organ kan också tas till vara från patienter som just har avlidit.

Den grundläggande principen för organdonation måste vara att varje
människa skall ha en ovillkorlig rätt att bestämma över sin egen kropp. Det är
därför angeläget att så många som möjligt under sin livstid konfronteras med
frågan om de i händelse av en för tidig död är beredda att medverka till att en
annan människa får leva vidare. Har någon gett uttryck för en negativ
inställning till organdonation måste en sådan uppfattning under alla omstän-
digheter respekteras. Den regeln gäller redan i dag, och den kommer nu att
skärpas genom en justering i transplantationslagen som utskottet tillstyrker.
Skärpningen innebär att om den presumtive donators uppfattning inte är
känd så måste anhöriga till donatorn tillfrågas, och om flera anhöriga har
olika meningar så får transplantation inte ske.

Nu finns det i riksdagen flera motionärer som menar att samtyckeskraven
bör gå ännu längre. Man bör kräva ett s. k. aktivt samtycke, som innebär att
organdonation enbart skall få ske om donatorn har gett sitt personliga
medgivande.

För min del vill jag gärna tillstå, att jag har stor förståelse för resonemang-
en i dessa motioner. De stämmer väl överens med den grundläggande
principen att var och en bör vara suverän över sin egen kropp – även efter
döden. Ändå har jag och utskottets majoritet kommit till slutsatsen att ett
kategoriskt krav på aktivt samtycke *inte* bör uppställas.

Ett skäl till det är att många presumtiva donatorer är minderåriga. Många,
vars organ går att använda för att förlänga livet för andra, dör vid en ålder då
de inte har haft anledning att tänka igenom frågan om organdonation.

Erfarenheterna från de försök som har gjorts utomlands att få människor att bära s. k. donatorskort eller att på annat sätt registrera sina uppfattningar i den här frågan är heller inte särskilt uppmuntrande. Det är helt enkelt inte särskilt lätt att åstadkomma ett samhälleligt bokföringssystem för ställningstaganden till organdonation. Alla som har följt de senaste årens diskussion om dataintegritet vet nog också att intresset för att bygga upp nya stora eller allomfattande personregister är rätt begränsat.

Från utskottets sida menar vi därför att det är bättre att skärpa transplantationslagen och samtidigt tillsätta en utredare som har till uppgift att överväga om ytterligare förändringar är motiverade. Härigenom klargörs att om donatorns inställning inte är känd måste kontakter med anhöriga ske.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till socialutskottets hemställan angående propositionen. Till några övriga punkter i betänkandet ber jag att få återkomma vid ett senare tillfälle i debatten.

Anf. 6 INGA LANTZ (vpk) replik:

Herr talman! Daniel Tarschys vill göra gällande att detta egentligen inte är något nytt och att det finns falska motsättningar i resonemanget kring det nya dödsbegreppet. Som intäkt för detta tar han att det sedan 1973 har funnits möjlighet för en läkare att avbryta en behandling, om den är helt utan betydelse för patienten. I sådana fall är läkaren inte tvungen att fortsätta behandlingen av en patient som lagts i en respirator, utan läkaren kan stänga av respiratorn och patienten dör. Det känns riktigt för mig med det här tillvägagångssättet.

Det är betydelsefullt att man inte bedriver vård in absurdum. I de fall behandling inte skulle göra nytta tycker jag det är riktigt att avbryta den. När detta har skett, har man ändå inväntat den stund när hjärtat slutat slå. Det är först då man har dödförklarat patienten. Nu är det något helt nytt vi håller på att införa. Vi har ännu inte haft det förhållandet att man inte behöver vänta på att hjärtat skall sluta slå, utan att det räcker med att hjärnan är utslocknad. Det är det som är den stora skillnaden. Jag tycker att vi ger oss in på en farlig väg, om vi skulle anta ett dödsbegrepp som bara bygger på hjärnans utslocknande.

Anf. 7 ULLA TILLANDER (c) replik:

Herr talman! Om betänkandet går igenom kommer vi här i dag att fatta ett beslut, som medför att man kan förklara en patient för död då total hjärninfarkt föreligger, men hjärtat fortfarande slår och cirkulationen fungerar. Det är faktiskt fortfarande så, Daniel Tarschys, att det är läkarna som får det avgörandet i sin hand. Det är de som skall avgöra när och om total hjärninfarkt föreligger, och de skall göra konstaterandet med hjälp av tillgänglig teknisk apparatur.

Sedan till socialstyrelsens cirkulär som Daniel Tarschys citerade. Cirkulärets viktigaste punkt gäller att man stänger respiratorn när all vidare behandling är utsiktslös. Innan respiratorn tas bort diskuterar man med de anhöriga, som då får tid på sig att acceptera situationen. Den viktigaste punkten är dessutom att något dödförklarande inte sker förrän hjärtverksamhet och blodcirkulation har upphört.

Man kan enligt min mening inte, som i Daniel Tarschys modell och i utskottsbetänkandets förslag, utfärda dödsattest för en patient som har total hjärninfarkt, men vars hjärtverksamhet och cirkulation fortfarande fungerar.

Anf. 8 GÖTE JONSSON (m) replik:

Herr talman! Jag tror att det är oerhört viktigt att vi reder ut begreppen. Som utskottets ordförande säger har en rad missuppfattningar funnits i denna debatt. Samtidigt måste vi dock klart slå fast den stora skillnad som uppstår i förhållande till nu gällande ordning, om man i Sveriges riksdag lagfäster ett sådant dödsbegrepp. I cirkulärskrivelsen talas det om att avbryta en meningslös behandling. Det är inte fråga om att dödförklara patienten.

När det gäller det sätt på vilket läkare skall vårda patienter, har vi i Sveriges riksdag haft som huvudprincip att inte fatta några beslut, utan att i stället säga att dessa frågor står över riksdagens beslut. I fråga om hur vissa former av vård skall bedrivas i Sverige är det också naturligt att cirkulärskrivelser och råd ges ut av den högsta statliga myndigheten på detta område, nämligen socialstyrelsen. Skillnaden är att vi nu i dag i Sveriges riksdag skall fatta beslut om att människan är död när hjärnan oåterkalleligen har upphört att fungera.

Det är ett dödsbegrepp som många upplever som felaktigt därför att det strider mot den princip som hittills har gällt – ett cirkulationsrelaterat dödsbegrepp. Det är där vi har konflikten. De läkare som säger att de inte *kan* skriva ut en dödsattest på dessa grunder får ett riksdagsbeslut som fastställer att de *skall* skriva ut en dödsattest på sådana grunder. Det är det som är problemet, och det är detta som gör att vi inte bör fatta ett sådant beslut.

När det gäller transplantationslagen anser jag att lagförslaget inte är tillräckligt – det lägger för stor börda på de anhöriga. Utskottets ordförande säger att vi inte kan bygga upp ett samhälleligt bokföringssystem där vi skall registrera donatorer. Men, snälla kammarledamöter, i en så oerhört viktig integritetsfråga som den som gäller donation av livsviktiga organ får inte ett administrativt system lägga hinder i vägen. Det finns många olika möjligheter att klara ett mer aktivt donationsförfarande. Vi får inte böja oss för vissa krångligheter i det administrativa systemet när det gäller en fråga av så hög dignitet som integriteten.

Anf. 9 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Herr talman! När det föreligger en total hjärninfarkt har människan inga som helst möjligheter att koordinera rörelser i sin kropp, att behärska sin kropp eller att själv hålla hjärtverksamheten och blodcirkulationen i gång. Det är enbart på artificiell och teknisk väg som det kan ske. En utomordentligt bred majoritet av läkare över hela världen är klara över att det förhåller sig så. De flesta länder i vilka det förekommer intensivvårdsverksamhet har accepterat det synsättet då det gäller att fastställa när en människa skall anses vara död. Den ordningen anser vi skall gälla också i Sverige.

Reservanterna slår vakt om en ordning som innebär att den hjärndöde, den som har råkat ut för den totala hjärninfarkten, skall anses som levande

och att läkaren skall ha rätt att bestämma när döden skall inträda. Det är att ge en ohygglig makt åt läkaren.

Det sägs att det är fel att politiker skall fatta beslut om vilka döds-kriterier som skall gälla. Då vill jag fråga: Är det riktigare att socialstyrelsen utfärdar ett cirkulär som ger denna befogenhet och makt åt den enskilde läkaren? Jag tror faktiskt att även de som har motsatt sig lagförslaget och även de som har blivit oroad, inte minst av alla missförstånd som har uppstått i debatten, kommer att sluta upp kring riksdagsbeslutet när det väl är fattat. Jag är på det klara med att det finns en stor oro i landet. Man tror att hjärtrelaterade döds-kriterier försvinner genom den nya lagen. Men så är ju inte fallet. De allra flesta av oss kommer att förklaras som döda när hjärtstilleståndet har blivit slutgiltigt varaktigt. Hjärtstillestånd kommer för de flesta i landet fortfarande att vara indikationen på att döden har inträtt.

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Hjärnrelaterade döds-
kriterier m. m.*

Anf. 10 GÖTE JONSSON (m) replik:

Herr talman! Jag delar utskottsordförandens mening att till mer än 99 % kommer det traditionella dödsbegreppet att gälla vid fastställande av dödens inträde, och det är det intressanta. För en oerhört stor majoritet av människor som lämnar sinnevärlden kommer man att lägga fast att döden har inträtt på grunder som strider mot vad riksdagen anser, dvs. som strider mot ett döds-kriterium som riksdagen har fattat beslut om. Visar inte det hur knepig och konstig situationen är? Enbart i det fåtal fall där total hjärnfarkt konstateras kommer det nya döds-kriteriet att tillämpas.

Jag måste ännu en gång understryka skillnaden mellan innehållet i socialstyrelsens cirkulär och det kommande riksdagsbeslutet om kriterierna för dödens inträde. Socialstyrelsens cirkulär går ut på att livsuppehållande behandling skall avbrytas. Läkaren får bestämma när döden inträder. Enligt gällande tradition lever en människa så länge blodet cirkulerar i hennes kropp. Men vad som nu kommer att ske, ärade kammarledamöter, är att Sveriges riksdag i princip skriver ut en generell dödsattest för de människor hos vilka total hjärnfarkt har inträtt. Det är enligt mitt sätt att se saken det felaktiga i hela denna ordning.

Hittills har den principen gällt att läkarna skall ansvara för vården utifrån de etiska regler som samhället har byggt upp tillsammans med läkarvetenskapen. Nu frångår utskottsmajoriteten denna princip, därför att man vill lagfästa ett dödsbegrepp som kommer att tillämpas i ett fåtal fall i vårt land.

Anf. 11 ULLA TILLANDER (c) replik:

Herr talman! Om utskottsmajoritetens förslag går igenom i dag kommer läkarna att få avgörandet i sin hand då det gäller att fastställa att en människa är död när total hjärnfarkt föreligger, även om det sker med hjälp av teknisk apparatur.

Att dödförklara en människa vid total frånvaro av mentala och intellektuella funktioner är enligt min mening en farlig väg att gå in på. Vi upplever nämligen med våra sinnen att människor med total hjärnfarkt, liggande i respirator, ändå har livsfunktioner – slående hjärta, fungerande organ och förmåga att föda barn. Om sådana människor skall definieras som döda får vi två kategorier av döda människor. Det är en orimlighet som blir en realitet,

om föreliggande förslag går igenom. Beslutet innebär att patienter som dödförklaras hålls vid liv i respirator för att vissa av deras organ skall kunna utnyttjas för transplantation. Dödförklarade människor kommer att vårdas på intensivvårdsavdelningar i väntan på transplantation. Det är den omständigheten som gör att sjuksköterskornas fackförbund skarpt vänder sig mot förslaget om hjärnrelaterade döds-kriterier.

Anf. 12 INGA LANTZ (vpk) replik:

Herr talman! Det är sant att människan inte kan samordna sina funktioner om hjärnan är utslocknad och död. Hjärtat slutar då att slå inom kort. Det kan hållas i gång några timmar eller dagar med hjälp av respirator. I Japan har man lyckats hålla hjärtat i gång och hålla "liv" i en hjärndöd människa i 51 dagar.

Det är viktigt att ha ett helhetsperspektiv på denna fråga. För mig består en människa av både hjärta och hjärna. Dessa begrepp måste hållas samman. Enligt min mening måste båda dessa organs funktioner vara utslocknade innan en människa dödförklaras.

Det finns begränsningar för och invändningar mot diagnosen hjärndöd. Alkohol, narkotika och sömnmedel kan leda till en medvetslöshet som nära nog är omöjlig att skilja från diagnosen hjärndöd. Det är särskilt allvarligt, eftersom drog- och läkemedelsförgiftade patienter vid rätt ställd diagnos och behandling har goda utsikter att överleva och bli återställda. Därför borde den s. k. cerebrala angiografin utföras när hjärninfarkt konstateras.

Jag tycker att läkarna med det nu föreslagna nya dödsbegreppet får ännu mera makt än vad de har i dag, eftersom man måste diagnostisera med hjälp av kvalificerad apparatur. Det är nödvändigt att göra så för att säkert kunna konstatera att det är fråga om en utslocknad hjärna. Det är säkrare med det dödsbegrepp vi har i dag; det hjärtrelaterade. Vad som nu föreslås skapar en oklar gräns mellan liv och död.

Anf. 13 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Herr talman! Göte Jonsson sade att de flesta människor kommer att förklaras döda på ett annat sätt än vad som står i lagen. När jag hörde det blev jag litet bekymrad, måste jag erkänna. Lagen om dödens inträde omfattar bara tre paragrafer, och ändå har Göte Jonsson inte tagit del av dem.

Det framgår tydligt att lagen uppställer två sätt att fastställa döden. Det första och det vanligaste är att just ge akt på hjärtat och blodcirkulationen. "Det ankommer på läkare att i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet fastställa att döden har inträtt", heter det. "Detta skall ske, om andning och blodcirkulation upphört och stilleståndet varat så lång tid att det med säkerhet kan avgöras att hjärnans samtliga funktioner totalt och oåterkalleligt har fallit bort."

Detta kommer att förbli det normala sättet att fastställa människans död. Det är bara i det undantagsfall då man, på teknisk och artificiell väg upprätthåller blodcirkulationen som det finns anledning att på andra vägar fastställa att hjärnans funktioner har upphört.

En röd tråd i Ulla Tillanders inlägg har varit att vi riskerar att kasta oss i armarna på tekniken, att vi träder in i en värld där de egna förmågelserna

inte längre betyder något utan där tekniken härskar. Men i själva verket är det ju just bara genom tekniken som hjärndöda människors cirkulation kan upprätthållas. Tänk bort tekniken, tänk bort respiratorn, och hjärndöden leder omedelbart till att cirkulationen upphör.

Jag tror att det finns anledning att komma i håg att det är på helt artificiell väg som cirkulationen och hjärtverksamheten hålls i gång när hjärndöd har inträtt. Tänk bort tekniken, då försvinner också problemet!

Tredje vice talmannen anmälde att Göte Jonsson och Ulla Tillander anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 14 EVERT SVENSSON (s):

Herr talman! Jag vill först beklaga att socialministern inte kan vara här i dag och delta i debatten. Anledningen är att hon är på WHO:s ministermöte i Genève de här dagarna, där bl. a. aidsfrågan behandlas. Det är ett möte som hon förväntas delta i tillsammans med sina socialministerkolleger och ett möte som är bestämt mycket långt i förväg. Riksdagsdebatten här har inte heller varit möjlig att flytta. Jag har blivit ombedd att säga detta för undvikande av missförstånd.

Herr talman! Vi har lyssnat till en vad jag tycker klagande debatt, där utskottets ordförande utomordentligt väl har förklarat vad majoriteten står för. Men jag vill ändå ta tillfället i akt och säga några ord i sammanhanget.

Vi står i begrepp att ta ställning till en lag om kriterier för bestämmande av människans död. Jag hoppas att förslaget i dag vinner bred anslutning. Det skulle vara en fördel. Det utesluter inte att jag har stor respekt för alla som känner tveksamhet. I dessa dagar har vi fått ta emot åtskilliga opinionsyttringar mot men också för förslaget.

Frågan om vilka kriterier vi skall använda för fastslående av en människas död är gammal. Redan 1958 berördes den i samband med en lag om tillvaratagande av vävnader och annat material från avliden person. Sedan har den återkommit med jämna mellanrum, inte minst i socialutskottet och riksdagen. Det har också för mig tagit tid att ta ställning. Ett besök vid Kennedyinstitutet för etiska frågor vid Columbiauniversitetet i Washington, som socialutskottet gjorde för några år sedan, hade emellertid en avgörande betydelse för mig personligen. Där har man samlat en mycket stor kunskap i denna fråga, där medicinska, teologiska, etiska och allmänfilosofiska bedömningar har vägts in. Deras stöd för hjärndöden var entydigt.

Frågan om döden berör oss alla. Den kommer nära oss när vi ställs inför frågan att bestämma när den inträffar. Den har för många också en religiös betydelse. För alla har den en etisk.

Frågan kan synas, i dagens debatt, större än den i själva verket är. Läkare har i samråd med anhöriga sedan 1973, enligt ett cirkulär från socialstyrelsen, rätt att avbryta respiratorbehandlingen om "vidare behandling är meningslös från medicinsk synpunkt". Man utgår då ifrån "totalt och oåterkalleligt bortfall av hjärnfunktionerna". Men det betyder, som utskottets ordförande har framhållit, att läkaren avgör när respiratorbehandlingen skall upphöra. Först därefter förklaras människan död. Teologiska fakulteten i Uppsala

betecknar med rätta cirkuläret som en halvmesyra och ett provisorium.

Vad som nu föreslås, är att döden definieras i lag. Död är den vars hjärna är död; då total hjärnfarkt är konstaterad. Detta utgör, enligt vår mening i utskottet, en ökad säkerhet. Liv och död blir inte beroende av den medicinsk-tekniska utvecklingen, här i form av respiratorbehandling. När läkaren med säkerhet har konstaterat att hjärnans samtliga funktioner totalt och oåterkalleligt har fallit bort, då har döden inträtt. Det är den enkla meningen i förslaget.

Av tradition har hjärtat känslomässigt ansetts vara livets centrum. Därifrån pumpas det livgivande blodet som ger syre åt hjärnan. Men det är i själva verket hjärnan som samordnar våra psykiska och fysiska impulser. Den är livets centrum. Allt andligt liv gestaltas här. Där samordnas även cirkulation och andning. Därom torde också råda enighet, det tror jag är viktigt att understryka än en gång.

Jag nämnde att vi fått många brev under de senaste dagarna. Ett har kommit från Svenska Läkaresällskapet och Sveriges Läkarförbund. Det utgör en sammanfattning av en längre redogörelse som de överlämnade till socialutskottet vid en uppvaktning och som också tillställts riksdagsledamöterna. Jag tar mig friheten att läsa upp brevvets sex att-satser, eftersom jag helt kan instämma i dem. Jag tycker också att de är klargörande:

”Vi ansluter oss till det i propositionen framlagda förslaget till lag om dödens inträde och vill därmed framhålla

- 1) att lagförslaget innebär, att det för första gången ges adekvata, entydiga och allmängiltiga riktlinjer för dödförklaring och möjliggör därmed ett konsekvent handlande vid fall med total hjärnfarkt,
- 2) att fullständig enighet råder om den kliniska diagnostikens säkerhet vid total hjärnfarkt,
- 3) att de internationella erfarenheterna av ovan nämnd definition är goda och att Sverige och Danmark är de enda länder i västvärlden, som fortfarande ej strikt tillämpar ett hjärnrelaterat döds-kriterium,
- 4) att frågan om dödens inträde icke är medicinskt kopplad till transplantationskirurgins behov,
- 5) att alla medicinska insatser i princip skall upphöra, då döden inträtt, men att undantag må göras, då det gäller att bibehålla organ för transplantation eller att rädda livet på ett väntat barn,
- 6) att avlägsnande av livsviktiga organ från individer, som betecknas som levande, är etiskt oacceptabelt, vilket motiverar att döden definieras i lag.”

Herr talman! Danmark har nu lagt fram sitt förslag. Enligt uppgifter lär det gå igenom i folketinget i höst, då sista behandlingen av förslaget sker. Om vi i dag mot förmodan skulle avslå socialutskottets majoritetsförslag skulle vi snart vara totalt ensamma i västvärlden.

Vi behandlar i dag också ett förslag om en ändring i transplantationslagen. Förslaget ger ett starkare skydd för den enskilde än vad som gäller i dag. Utgångspunkten är att ett nej alltid skall respekteras. Ingen skall kunna ta något organ, om vederbörande sagt nej eller i sin livstid gett uttryck för detta. Om de anhöriga är oeniga, skall heller inget organ tas för transplantation.

Men om man vet att personen i fråga inget skulle ha haft emot att ge organ till någon annan för att rädda liv eller om ett direkt medgivande föreligger, då skall transplantation få ske. De anhöriga får avgöra i tveksamma fall.

Jag har tillhört dem som velat gå längre och förorda ett "testamentsförfarande". Men bl. a. de njursjuka har haft något att säga oss under resans gång. Det kan bli svårt för dem om de inte kan få tillgång till njurar. Varje år får 300–400 människor en ny njure. 80 % av dessa får den från en avliden. Alternativet för dem är en dialysapparat, och var och en förstår vad det innebär. Frågan om transplantation och angränsande problem, bl. a. frågan om medgivande, skall, som det har sagts här tidigare, nu utredas vidare. Utredningsman med sakkunniga, bl. a. från handikapprörelsen och sjuksköterskefacken, har redan tillsatts.

Det kanske än en gång bör påpekas att i de flesta fall sker ingen ändring mot vad som för närvarande gäller i fråga om fastställande av när döden inträder.

När andningen upphört och hjärtat har slutat att slå; då inträder döden, därför att då slutar också hjärnan fungera. Den totala hjärninfarkten inträder efter en kort stund.

Undersökning och diagnostik av hjärnans funktioner blir bara aktuella vid olyckshändelse och vård på våra intensivvårdsavdelningar – det rör, som det också har sagts, mellan 200 och 700 personer av ca 90 000 som dör varje år.

Så några ord om de huvudsakliga reservationerna. Den dominerande linjen är att vi inte behöver någon lag, som det har framhållits här. Det menar jag är att leva med det provisorium som socialstyrelsens cirkulär från 1973 i själva verket utgör. Antagandet av en lag stärker med andra ord rättskyddet.

En annan försvarslinje för ett avslag är att man kan ändra transplantationslagen, så att organ, även livsviktiga som hjärta och lungor, kan tas innan vederbörande förklarats död. Jag finner det naturligtvis helt oacceptabelt. I olika sammanhang har det också uttalats vad detta i själva verket innebär. Det är en av fördelarna med den föreslagna lagen, att först förklaras en människa död enligt de undersökningar som vetenskap och beprövad erfarenhet föreskriver och vars resultat kan fastställas med hundraprocentig säkerhet. Sedan tas de organ ut som behövs för att rädda en annan människas liv.

Herr talman! Jag skall sluta mitt anförande här. Ingrid Andersson kommer senare att ta upp frågan om respiratorbehandling när det gäller ofödda barn och för transplantation och kanske också frågan om obduktion.

Med det sagda yrkar jag bifall till socialutskottets hemställan i betänkande 25, vilket innebär avslag på samtliga reservationer.

I detta anförande instämde Claes Rensfeldt, Barbro Nilsson i Örnsköldsvik, Maud Björnemalm, Erik Janson, Hans Rosengren, Ingemar Konradsson, Marianne Carlström, Kjell Nilsson, Aina Westin, Berit Löfstedt, Ingrid Andersson och Hans-Eric Andersson (alla s).

Anf. 15 INGA LANTZ (vpk) replik:

Herr talman! Det jag skulle vilja fråga Evert Svensson är: Varför kommer den här frågan just nu? Vad är det som gör att vi i dag diskuterar frågan om ett nytt dödsbegrepp? Det har sagts här och jag vill framhålla det en gång till: Det är transplantationskirurgins behov av friska och syregenomströmmade organ. Och det är fråga om hjärttransplantationer, för alla andra transplantationer går att genomföra med det begrepp vi har i dag.

I februari 1965 kallade den dåvarande medicinalstyrelsen till en expertöverläggning beträffande, som det hette, vissa medicinska och etiska frågor i samband med s. k. transplantationsoperationer. Vid den här expertöverläggningen för 20 år sedan föreslogs för första gången införandet av termen cerebral död, alltså det som vi i dag kallar hjärndöd. Förslagsställaren, en professor Ragnar Frykholm, motiverade sitt förslag med att hjärndöda naturligtvis vore idealiska objekt för tillvaratagande av biologiskt material, blott legalt tillstånd att dödförklara dem innan hjärtat stannade kunde utverkas. Klarare kan det ju inte sägas.

Den här tanken för 20 år sedan väckte mycket stor indignation och avisades efter en affektladdad diskussion.

Några månader senare intervjuades professor Clarence Crafoord bl. a. om transplantationskirurgins vidare utveckling, och Crafoord hävdade att en förutsättning för en god utveckling var accepterandet av ett nytt döds-kriterium, nämligen hjärndöd. Hans uttalande väckte också en våldsam uppståndelse.

Det som för 20 år sedan förmådde väcka så stark anstöt hos både lekmän och experter har nu föreslagits först av en utredning, sedan i propositionen och nu också av utskottsmajoriteten. Detta är ju inte någon ny debatt, men frågeställningen har växt fram. Det är transplantationskirurgins behov som gör att vi tvingas ändra dödsbegreppet trots att det handlar om endast ett fåtal människor – det kan bli fråga om en halv procent per år.

Jag tycker att det viktiga är att döden skall kunna bedömas av var och en av oss, att den skall vara säkert och lätt definierbar. Det blir den inte med det här nya dödsbegreppet. Jag ser det också som ett hot – även om det kanske är ett starkt ord att använda i det här sammanhanget – mot demokratin om inte var och en klart kan inse när en människa är död, utan man måste förlita sig på olika slag av apparater.

För mig är det också en fråga om solidaritet när jag tar ställning i detta ärende.

Anf. 16 ULLA TILLANDER (c) replik:

Herr talman! Om man hänvisar till andra länder, som Evert Svensson gör, får man inte skapa en glättad bild av hur det är, för då stämmer den inte riktigt med verkligheten. Där man redan har infört hjärndödsbegreppet gör man t. ex. undantag från döden för gravid kvinna om transplantation skall företas, och man tar också hänsyn till anhöriga. I dessa tre fall inträffar det att man uppskjuter beslutet om dödförklaring. I en del länder kringgår man beslutet om hjärndöd genom att man inte skriver ut dödsattest förrän hjärtat har upphört att slå.

När det gäller det låga antal som det här kommer att gälla, 200–700, kan

det naturligtvis också vändas till ett argument för att man inte skall kullkasta eller ifrågasätta det traditionella, allmängiltiga dödsbegreppet, som är tillgängligt för alla, och skapa en förvirring som kan få konsekvenser vilka är svåra att överblicka.

Evert Svensson var också inne på remissvaren. Det är faktiskt många remissinstanser – det upptäcker man om man tränger litet längre in i svaren – som har vägande argument mot ett förändrat dödsbegrepp. Det gäller JO, statens handikappråd, Synskadades riksförbund, PRO, Hallands läns lands-ting, sjukvårdsstyrelsen i Malmö, en stor minoritet i statens medicinsk-etiska råd, sjuksköterskorna – för att nämna några.

När det gäller statens medicinsk-etiska råd vill jag framhålla att av de 13 närvarande när ställning togs till frågan om dödsbegrepp sade visserligen 7 ja, men det var 6 som sade nej. De 6 ledamöterna var vi – m-, fp- och c-ledamöterna – och 2 representanter för handikapporganisationerna samt en biskop, Helge Brattgård i Skara.

Anf. 17 GÖTE JONSSON (m) replik:

Herr talman! Jag delar Evert Svenssons uppfattning att man med klinisk säkerhet kan fastställa när hjärnans funktion oåterkalleligen har upphört. Det råder ingen större tveksamhet, inga väsentligt delade meningar, på den punkten.

Det är ju när det gäller effekterna av detta konstaterande som det råder olika uppfattningar. Utskottsmajoriteten anser att ett sådant konstaterande innebär att hela människan är död. Som jag tidigare här har redovisat får det utomordentligt märkliga földeffekter på flera områden. Det gäller de anhöriga vid dödsbädden och det gäller sjukvårdspersonalen, som upplever att detta inte är riktigt. Det gäller också transplantationskirurgin och frågan om obduktion. Vi måste lagstifta och utreda ytterligare hur vi skall hantera den döde, som trots allt fortfarande inte är död i traditionell mening. Det uppstår en rad svåra situationer. Vi har t. ex. fallet med den gravida kvinnan där det gäller att rädda barnet.

Utskottsrepresentanterna lämnade dessa svåra frågor; man berörde dem inte med ett enda ord. Det är detta jag menar är det allvarliga – att man försöker lösa dessa svåra frågor på ett rationellt sätt genom att enbart med ett majoritetsbeslut stifta en lag om att nu har döden inträtt.

När det gäller transplantationslagen, Evert Svensson, är frågan: Skall vi leva i den osäkra situation som vi har haft hittills? Enligt reservanternas förslag blir det ingen osäkerhet. Vi bygger på vetenskap och beprövad erfarenhet. Vi säger att donationer skall regleras i transplantationslagen. Vi kräver ett mera långtgående aktivt samtycke, framför allt av hänsyn till anhöriga och av respekt för den enskildes integritet.

Evert Svensson säger att om vi inte stiftar en lag, så är det detsamma som dödshjälp eller något liknande om vi tar ett organ. Detta är för mig ett helt obegripligt resonemang. Patientens medicinska status påverkas ju inte ett dugg av ett riksdagsbeslut. De som med hundra procentig självsäkerhet går till Sveriges riksdag och säger att människan är död när hjärnan upphört att fungera, kan ju rimligen inte anse att denna människa uppstår om man inte fattar detta riksdagsbeslut.

Jag tycker att det här är fråga om ett debattknep, som vi egentligen borde låta bli att använda i så här allvarliga frågor. Vi kan inte genom ett riksdagsbeslut påverka det medicinska tillståndet för den lilla människan som ligger i respiratorn.

Anf. 18 EVERT SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Nej, det är självfallet inget debattknep; det är ju på det här sättet. Den skillnad som föreligger mellan det cirkulär som socialstyrelsen har gett ut och den lag som här stiftas är ju att vi bestämmer dödens inträde och att vi har fastställt det i en lag.

Jag vill ta upp Inga Lantz fråga. Det har varit en utgångspunkt för mitt eget ställningstagande att man måste skilja på ett beslut om när döden inträder och transplantationskirurgin. Att beslutet har konsekvenser i förlängningen är ju alldeles klart. Men vad är det som har drivit fram denna utveckling? Frågan har behandlats under lång tid, det har tillsatts en utredning, frågan har remissbehandlats. Regeringen har tagit lång tid på sig, och frågan har diskuterats hos de olika riksdagsgrupperna innan en proposition har framlagts. Det är alltså en process som har pågått – en politisk process, kan man säga.

Men det avgörande är ju att man har haft att ta hänsyn till den medicinsk-tekniska utvecklingen. Det är den som har gjort att vi nu måste ta ställning till ett nytt dödsbegrepp.

Detta var ju ingen fråga för 20–30 år sedan. Då fanns det inte, såvitt jag vet, någon respirator som höll hjärtat i gång, då var saken klar. Men nu har vetenskapen och tekniken lett till att vi fått en, som jag tycker, omöjlig situation. Om man skall vara rädd för någonting, så är det den utveckling som har pågått fram till det att vi får en lag. Då har vi menat att det är bättre att vi stiftar en lag än att vi har ett cirkulär.

Sedan vill jag säga att det kanske inte är så enkelt för sjukvårdspersonalen att vara med om denna långdragna process då respiratorn går dag efter dag och man inte får stänga av den – och om man beslutar att stänga av den, så sker det efter ett godtyckligt beslut, dvs. man har ingen lagstiftning bakom sig på den punkten.

Anf. 19 GÖTE JONSSON (m) replik:

Herr talman! Jag återkommer med min fråga, Evert Svensson: Påverkas den enskilda lilla människan i respiratorn, hans eller hennes medicinska situation, av ett beslut i Sveriges riksdag när döden inträder? Svara ja eller nej.

Evert Svensson säger att tekniken skapar problemen. Jag kan hålla med om det. Personligen är jag inte rädd för den medicinska tekniken. Jag ser den som en oerhörd tillgång och är beredd att stötta upp den därför att den står i människans tjänst och är positiv.

Men jag vill samtidigt understryka att ju längre vi kommer på teknikens väg när det gäller gränslandet mellan liv och död, såväl i början av livet som i livets slutskede, desto större behov har vi av klara etiska regler och av en mycket klar respekt för den enskilda människan och för livets integritet. Detta gör att vi inte får dra tveksamma gränser i detta gränsland, gränser som

av många enskilda människor upplevs som djupt kränkande.

Det är detta som ligger bakom vår reservation, där vi menar att just i detta skede, just när tekniken och den medicinska vetenskapen är på frammarsch i livets tjänst, då behöver vi etiska regler och också respekt för den enskildes integritet..

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Hjärnrelaterade döds-
kriterier m. m.*

Anf. 20 INGA LANTZ (vpk) replik:

Herr talman! Evert Svensson önskar att vi skall skilja på döden och transplantationskirurgin. Genom att man gör det skulle man faktiskt kunna hålla fast vid det dödsbegrepp som gäller i dag. Men det är otvivelaktigt transplantationskirurgin som har drivit fram denna diskussion och som driver fram det beslut som tyvärr kommer att fattas här om några timmar. Undantagen i det föreslagna nya dödsbegreppet bekräftar också att det är transplantationskirurgins behov av organ för hjärttransplantationer som får styra debatten. Det är helt felaktigt.

Det är den medicinsk-tekniska utvecklingen som har drivit fram ställnings-tagandet, säger Evert Svensson. Men varför är det så bråttom att konstatera att någon är död? Den som är hjärndöd, som har total hjärninfarkt, kommer obönhörligen att dö inom någon eller några dagar trots att en respirator är påkopplad. Det är vad som sker. Jag tycker faktiskt att det skulle vara möjligt att vänta de timmar, dagar eller få veckor som det handlar om.

Jag tycker att det är att gömma huvudet i busken om man inte öppet kan säga att det är transplantationskirurgin som har sekrat. Den började användas för 20 år sedan, och då var det ett stort motstånd. Men det som händer i dag är att transplantationskirurgin tvingar fram ett nytt begrepp – och jag tycker att vi därigenom hamnar på ett sluttande plan och är mycket orolig för vad nästa beslut kommer att innebära.

Anf. 21 ULLA TILLANDER (c) replik:

Herr talman! Vad Evert Svensson gör är att han i polemiskt syfte förvanskar en mycket väsentlig tanke i vår argumentation, när vi framhåller att en människa har möjlighet att genom aktivt donationsförfarande ge till känna sin önskan att stå till förfogande för att rädda en annan människas liv genom att offra sitt eget under de sista skälvande timmarna eller dagarna, då man själv är döende.

Evert Svensson nämnde också vårdpersonalen, som riksdagen i dag antagligen kommer att köra över. Majoriteten har lämnat helt utan avseende en kvalificerad grupp, som har nog fantasi att föreställa sig den verklighet som i vissa fall kan komma att öppnas. Sjuksköterskorna pekar i sitt svar på det absurda i att fortsätta vårda människor som officiellt har förklarats döda.

Anf. 22 EVERT SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Göte Jonsson frågar om den person som är döende kan tillfrågas eller ta ställning. Nej, vare sig ett sådant ärende handläggs enligt socialstyrelsens cirkulär eller enligt en lagstiftning kan den som ligger i respirator uttrycka någon mening. Utan att vara läkare vill jag hävda att det är riktigt.

Tekniken står i människans tjänst, sägs det. Ja, om man ser till respirator-

behandlingen är det klart att den gör det. Det är läkarnas och den övriga sjukvårdspersonalens självklara skyldighet att försöka rädda liv. Men om man konstaterar att den totala hjärninfarkten har inträtt, skall man då dag efter dag låta respiratorn gå?

Om vi skall ändra på det innebär det att läkaren får ta ställning, i bästa fall tillsammans med anhöriga, utan att det har konstaterats att livet har flytt. Jag förstår inte logiken i det hela. Göte Jonsson frågade efter klara etiska regler och underströk att det inte skall finnas tveksamma gränser. Jag tycker att föreliggande förslag är alldeles klart på den här punkten.

Inga Lantz återkommer till att hon tror att tekniken styr debatten och att det är transplantationskirurgin som är det avgörande. Går man tillbaka till den internationella debatten finner man att denna fråga väcktes innan transplantationskirurgin var det viktigaste. Men det är klart att dessa frågor hör ihop. Det är viktigt att förklara att en människa är död, innan livsavgörande organ som hjärta och lungor tas ut.

Jag har inte tid att replikera ytterligare, men jag vill framhålla att det finns sjukvårdspersonal som har svårigheter inför det som händer under de dagar då en människa de facto är död, men respiratorbehandling pågår.

Tredje vice talmannen anmälde att Göte Jonsson, Ulla Tillander och Inga Lantz anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 23 ANN-CATHRINE HAGLUND (m):

Herr talman! Förslaget om införande av hjärnrelaterade döds-kriterier och om en särskild lagstiftning är en av de absolut djupaste och svåraste frågor som vi har haft att ta ställning till i socialutskottet. Det är frågor som berör var och en mycket nära och som har både etiska och medicinska aspekter. Man tar ställning utifrån personliga erfarenheter, erfarenheter av dödsfall, kunskaper och känslor och utifrån respekt för svårt sjuka och döda. Man tar inte ställning utifrån politisk tillhörighet.

Jag vill instämma i de mesta som har sagts av Daniel Tarschys och Evert Svensson, och jag delar således utskottsmajoritetens uppfattning när det gäller dödsbegreppet även om jag hyser stor respekt för människor som har en annan uppfattning. Jag vill också säga, att besöket vid Kennedy-institutet var avgörande även för mina ställningstaganden.

Det viktigaste har kanske redan sagts här, men jag har begärt ordet just för att markera att ställningstagandena är personliga och skär genom partigränserna.

Frågan om hjärnrelaterade döds-kriterier har diskuterats under många år av både läkare, annan sjukvårdspersonal och enskilda.

I det kvinnoförbund som jag tillhör, Moderata kvinnoförbundet, hade vi en omfattande och grundlig remissomgång i samband med att vi fick yttra oss över betänkandet Dödsbegreppet. En majoritet inom Moderata kvinnoförbundet var då för ett hjärnrelaterat dödsbegrepp.

Jag tycker att det är mycket viktigt att än en gång understryka att i över 99 % av alla dödsfall kommer även i fortsättningen döden att konstateras genom att hjärtverksamheten och andningsverksamheten upphör. Endast i

några hundra fall per år är det fråga om vård i respirator och intensivvård.

För mig är det några punkter som varit avgörande när jag har tagit ställning för propositionens förslag.

För det första är det vissheten om att diagnosen totalt och oåterkalleligt bortfall av hjärnfunktionerna kan ställas med fullständig säkerhet. Majoriteten av den medicinska sakkunskapen i vårt land och utomlands hävdar att diagnostiken är säker.

För det andra: När hjärnan totalt och oåterkalleligt har upphört att fungera, så har människan också förlorat sin förmåga att verka som en enhet. Den mänskliga helheten har upphört. Alla psykiska funktioner är borta, oåterkalleligt. De fysiska funktionerna faller bort en efter en. Att organ kan bringas att överleva är helt beroende av konstlade åtgärder. Det som vi kallar liv, levande människa, är oupplösligt förknippat med hjärnfunktionerna. En människa är död när hennes hjärna totalt och oåterkalleligt har upphört att fungera.

I dag följs anvisningar i ett cirkulär från socialstyrelsen, och i praktiken innebär inte propositionen några praktiska förändringar. Det är otillfredsställande ur flera aspekter att ett cirkulär styr i denna grundläggande principiella fråga. Ändringen innebär att man skall fastställa när döden inträder och ge praxis en hållbar motivering.

Den väsentliga skillnaden jämfört med nuvarande förhållanden är – som både Daniel Tarschys och Evert Svensson har sagt – att behandling med respirator och andra medicinska insatser avbryts som en följd av att döden konstaterats. Nu avbryts insatserna därför att läkaren bedömt behandlingen som meningslös. När sedan hjärtat stannat och behandlingen avbrutits konstateras döden.

Det är inte etiskt tillfredsställande att på så sätt betrakta en person med total hjärninfarkt som levande men ändå som så svårt sjuk att andnings- och cirkulationsstödjande åtgärder skall avbrytas. Läkaren skall handla som om vi har ett hjärnrelaterat dödsbegrepp – formellt har vi ändå ett till hjärtverksamheten knutet begrepp. Detta är etiskt mycket tveksamt och skapar självfallet stor osäkerhet och vånda hos både personal och anhöriga. Det är, som Evert Svensson sade, inte heller enkelt för vårdpersonal att följa en lång och utdragen respiratorsbehandling.

Att tänka sig att man skall behålla det s. k. hjärnrelaterade dödsbegreppet och ändå acceptera transplantationer som förutsätter att blodcirkulationen hålls i gång, t. ex. hjärttransplantationer, blir under dessa förhållanden ännu mera oförsvarbart och oacceptabelt, även om skriftligt medgivande lämnats av givaren och denne senare drabbas av total hjärninfarkt. Det skulle ju innebära, som här tidigare har sagts, att man tar hjärtat från en människa som anses levande och därmed tar livet av henne.

För det tredje – och detta har varit avgörande för mig när det har gällt ställningstagandet till om man skall lagstifta om dödsbegreppet eller ej – är att den praxis som råder i dag har skapat en osäkerhet hos vårdpersonal och anhöriga. Situationer som kan uppstå i samband med behandlingen av personer med total hjärninfarkt är svåra för alla runt patienten. Därtill kommer den oro och ängslan som människor i allmänhet visat. Få frågor har ju blivit så uppmärksammade och diskuterade som denna, och inför få frågor

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Hjärnrelaterade döds-
kriterier m. m.*

har det visats ett så stort engagemang men också en sådan oro för vad som skall hända med en själv inför döden. Debatten och den praxis som råder ökar enligt min uppfattning oron. Det är därför riktigt att lagstifta om det hjärnrelaterade dödsbegreppet. Regleringen skall inte ske genom ett cirkulär från socialstyrelsen.

Som sägs i betänkandet medför lagstiftning om hjärnrelaterade döds-kriterier ett förstärkt skydd för svårt sjuka och döende. Så länge som inte hjärnan är helt utesluten skall människan betraktas som en levande person med rätt till alla adekvata sjukvårdsinsatser, och det medicinska omhändertagandet skall vara detsamma.

För vårdpersonal och för andra människor som känner ängslan är lagstiftning en trygghet. Total hjärninfarkt kan med säkerhet fastställas, och man vet att en lagstiftning reglerar döds-kriterierna.

Genom den debatt som ägt rum har behovet av ett entydigt dödsbegrepp vuxit fram, eller som Sveriges advokatsamfund skriver: "– – – ett auktoritativt besked om vad som skall gälla. Det förefaller som om ett sådant auktoritativt besked kan erhållas endast genom ett riksdagsbeslut."

En lagstiftning stärker enligt min mening förtroendet för sjukvården och undanröjer tveksamheter.

Debatten om dödsbegreppet började redan på 1950-talet, och hjärnrelaterade döds-kriterier infördes i land efter land – långt innan man började med hjärttransplantationer. Även detta visar att ett entydigt och invändningsfritt dödsbegrepp behövs, oavsett följderna för transplantationskirurgin.

Hjärnrelaterade döds-kriterier har tillämpats i många länder liknande vårt och där det finns intensivvård. Det finns alltså en stor erfarenhet internationellt, och ingen avser heller att förändra dessa kriterier. Som vi har hört här torde Danmark snart komma att införa ett hjärnrelaterat döds-kriterium. Finland fick det 1971 och Norge 1973 – således långt innan man där började med hjärttransplantationer.

Dödsbegreppet skall ses fristående och inte kopplas ihop med transplantationskirurgins behov av organ. Men självfallet påverkas transplantationskirurgin av döds-kriteriernas utformning. Den skärpning av transplantationslagen som nu sker när det gäller förutsättningarna för ingrepp är bra och stärker den avlidnes integritet. Även denna skärpning kan minska människors eventuella oro, och den främjar förtroendet för sjukvården.

Jag vill emellertid understryka något som sällan sägs i debatten, nämligen att möjligheterna att transplantera står i livets tjänst. Att få ett organ intransplanterat är för många människor den enda möjligheten till fortsatt liv eller till ett meningsfullt liv. Jag tycker det är oetiskt att vi i Sverige skickar människor till utlandet för hjärttransplantationer därför att vi själva inte har lagliga möjligheter att genomföra sådana.

Herr talman! Självfallet måste en död människa behandlas med största respekt, och det måste finnas regler till skydd för integriteten hos den döde. Organ får givetvis aldrig tas mot någons vilja. Ett nej skall ovillkorligen respekteras. Det är därför viktigt med den föreslagna skärpningen och med den översyn av transplantationslagen som nu skall ske.

Anhörigas och vårdpersonals möten med döden är svåra och förenade med stor sorg, såväl när döden konstateras genom att människan har upphört att

andas och hjärtat inte slår längre som när en människa vårdas i respirator och drabbas av total hjärninfarkt. Det är svårt med nu gällande regler och det blir svårt även i framtiden. Sorgearbetet tar alltid tid.

Vi har i betänkandet betonat att dessa situationer måste hanteras med klokhet, respekt och medmänsklighet av vårdpersonalen. Även vårdpersonalen kan behöva hjälp och stöd, och inte minst i utbildningen behöver man få en beredskap för att kunna hantera dessa situationer. Samtidigt måste vi självfallet gå ut till allmänheten med en omfattande och utförlig information om den nya lagen och om vad som gäller, inte minst för att inge trygghet efter en debatt som i en del lägen ibland haft vissa övertoner.

Herr talman! Jag yrkar bifall till hemställan i utskottets betänkande 25, förutom vad gäller mom. 22, där jag yrkar bifall till reservation 13.

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Hjärnrelaterade döds-
kriterier m. m.*

Anf. 24 KARIN ISRAELSSON (c):

Herr talman! Den moderna medicinska och tekniska utvecklingen ställer de politiska beslutsfattarna inför nya svåra frågeställningar. Vi kommer att få fatta beslut i frågor som berör livets uppkomst och de svåra gränsdragningar som det kan innebära. Fosterdiagnostiken och inseminationsbarnens rätt till vetenskap om sitt biologiska ursprung har vi fattat beslut om, nya frågeställningar kommer vi att få ta ställning till framöver. Det handlar inte om politiska beslut i vanlig mening, utan vi rör oss med frågor som vi, var och en som ledamot av riksdagen, måste ta ställning till. Våra egna upplevelser och våra egna bevekelsegrunder sätts på prov, och det ger som resultat att vi trots allt hamnar på olika ståndpunkter. Önskvärt hade naturligtvis varit att vi i alla dessa frågor kunnat vara ense, men så har sällan varit fallet. Denna önskan har framstått som ett krav från många när det gäller det beslut som vi skall fatta i dag angående de hjärnrelaterade kriterier som skall ligga till grund för fastställande av dödens inträde.

Genom den moderna tekniken kan livsuppehållande insatser sättas in, och det betyder att behandling kan ges som på konstlad väg upprätthåller en människas liv. I många år har läkaren haft ansvaret för att besluta om denna behandling skall avbrytas eller ej. Konstaterandet av en totalt utsläckt hjärna tillämpas därför redan i dag, men det är en enskild läkare som står för beslutet.

Det har rätt oklarhet om hur denna fråga skulle handläggas, och det har skapats olika praxis. Detta har inte varit en stor fråga. Som så mycket annat som sker inom sjukvården vet den breda allmänheten inte särskilt mycket om grunderna för ett speciellt handlande. Den nya hälso- och sjukvårdslagen innebär dock att patienter skall informeras på ett betydligt bättre sätt än tidigare, och patienternas och anhörigas krav på vägledande information har ökat.

Om det nu behandlade förslaget till lag kommer att röstas fram kommer det att innebära att läkarkåren får adekvata, entydiga och allmängiltiga riktlinjer för att förklara en person död vid konstaterandet av total hjärninfarkt. Det finns internationellt breda erfarenheter av detta förfarings-sätt, och Sverige tillsammans med Danmark har varit de enda länder i västvärlden som inte strikt tillämpat ett hjärnrelaterat döds-kriterium. Inom läkarkåren råder det inte heller något tvivel om att man med klinisk säkerhet kan fastställa diagnosen total hjärninfarkt.

Vad som oroar mig under de senaste veckornas debatt inför detta beslut är de många exempel på misstro mot sjukvården som skymtat i inläggen. Det gäller inte den oro som män hyser inför framtiden, utan det gäller de många exemplen på hur man upplever dagens sjukvård, och då speciellt i de svåra skeden som inträffar vid nära anhörigs svåra sjukdom och död. Måhända är detta ett resultat av den moderna människans brist på erfarenhet av svår sjukdom och död. Vi konfronteras inte längre med döden i vårt moderna samhälle. Vi skjuter tanken ifrån oss, och vi grips då helt naturligt av ångest och oro den dag vi drabbas. Den främmande sjukhusmiljön, med all den teknik den innehåller, med alla de möjligheter den kan erbjuda och inte minst med det oändliga hopp vi som anhöriga sätter till den, har bidragit till kanske orealistiska krav på vårdens och behandlingens möjligheter att rädda liv. Många av oss glömmer att det enda säkra i vår jordevandring är att vi skall dö. Vi är oåterkalleligen alla på väg mot denna död. Detta har vi svårt att acceptera, och det spelar en stor roll när vi då möts av svår sjukdom hos anhöriga, av livshotande olyckor hos barn och ungdomar eller av naturligt livsslut hos äldre. Sorgearbete och saknad måste finnas vid dessa tillfällen. Betydelsen av alla de faser som detta innebär har visat sig vara viktig för att vi skall acceptera och klara av att gå igenom denna kris. Många gånger går man starkt genom dessa prövningar, men de lämnar alltid spår efter sig. Dessa upplevelser ligger också till grund för livserfarenhet. Att förbereda sig genom att diskutera frågor rörande livets slut är inte det som man mest känner inför. Inte minst bland unga människor syns detta vara avlägset.

Det finns ett stort behov av de planerade informationsinsatserna för vårdpersonal och förtroendevalda. Detta arbete måste naturligtvis ske fortlöpande så att dessa människor får kännedom om de regler och lagar som styr verksamheten. Att denna utbildning varit bristfällig har det givits goda exempel på från de utredningar som föregått propositionen. Möjligtvis har debatten som väckts givit flera människor anledning att tänka igenom frågorna och även diskutera dem med anhöriga. Våra kunskaper om varandras inställning till organ donationer är behäftade med betydande luckor. Vi vill inte tänka på det oundvikliga slutet. Det är en vanlig reaktion att man skjuter detta obehagliga ifrån sig.

I många år har frågor rörande vård i livets slutskede och dödsbegreppet utretts. Vi är många som följt den debatten och som har varit besjälade av att sätta oss in i dessa frågor. Det har naturligtvis inte varit utan oro som vi sedan har tagit ställning i den fråga som rör kriterier för att fastställa döden. Olika skäl finns för de ställningstaganden som vi sedan gjort. Jag utgår från att detta förhållande gäller för alla oavsett vilken ståndpunkt man sedan intar.

Tillsammans med fem andra centerpartister har jag väckt en motion som biträder propositionen. Jag vill försäkra kammarens ledamöter att detta ställningstagande är grundat på alla de överväganden som har varit aktuella, och beslutet har tillkommit då vi inte fann det etiskt försvarbart att avbryta en livsuppehållande behandling på en icke död människa eller att ta ett organ från en icke död. Att i det fallet även kunna avlägsna livsviktiga organ från individer som betecknades som levande, fann vi vara etiskt oacceptabelt. Vi såg då att man i och med detta lagförslag skulle undanröja detta hinder.

Men inte bara den orsaken fanns med i våra överväganden. Vi såg det som

viktigt att entydigt kunna fastställa allmängiltiga riktlinjer för hur man skall handla i de fall total hjärninfarkt ställts som diagnos. Att, som i dag sker, den enskilde läkaren avgör detta, har sina brister. Jag tror inte att våra överväganden och diskussioner på något sätt varit annorlunda än dem som andra kommit fram till. Jag och övriga riksdagsledamöter har också haft rikligt med material från motståndare till ett hjärnrelaterat döds-kriterium att sätta oss in i. Jag har med intresse läst vad dessa företrädare har skrivit och lyssnat till dem. Deras argument har dock inte ändrat min inställning. Frågor rörande livets slut kommer naturligtvis att följas med stort intresse även i framtiden.

De krav som framfördes i vår motion har på ett föredömligt sätt beaktats av utskottets majoritet. Jag ser det som viktigt att framhålla vissa punkter, där bl. a. information till vårdpersonalen är en betydelsefull del liksom information till allmänheten. Översynen av transplantationslagen ger även möjligheter att närmare penetrera och diskutera vad som skall vara möjligt. Att behandla uppkomna situationer med medmänsklighet och klokhet är vad vi kräver av all sjukvårdspersonal. Men här måste sjukvårdspersonalens arbetssituation medge att det finns utrymme för att visa medmänsklighet och att ge sig tid med anhöriga i deras svåra situation. För att klara detta krävs det en personlig mognad hos personalen och en förmåga att leva sig in i de behov som en chockad anhörig har. Detta är rättmätiga krav som vi ställer på sjukvårdspersonal, och vi tar dem för självskrivna. I de fall detta ej fungerar kommer vår misstro mot sjukvården att förstärkas. Det är inte minst därför som det är så viktigt att sjukvårdspersonalen ges utbildning och ges tid att diskutera inom personallaget om behandlingsmetoder och vårdinsatser. Detta kan lösa de konflikter som oundvikligen uppstår, när man ofta kommer i kontakt med svårt sjuka människor och deras anhöriga. Det kräver också att det finns god tillgång till personal som kan ge sig denna tid. Tyvärr är rapporterna från våra sjukhus dystra när det gäller den sidan. Men skall vi kräva att våra lagar skall ges ett mänskligt innehåll, måste det också finnas basförutsättningar för det ute på fältet.

Även frågor rörande organdonationer tas upp i socialutskottets betänkande, organdonationer som innebär möjligheter till liv för svårt sjuka. Översynen som är aviserad kommer att kunna ge underlag för ett ställningstagande till möjligheterna till ett aktivt donationsförfarande. Om ett sådant skall införas måste information ges till allmänheten. Vi får anledning att återkomma till detta när utredningen är klar. Jag yrkar bifall till utskottets tillstyrkan av den skärpning av transplantationslagen som innebär att man även beaktar ett nej från anhöriga.

Den medicinska tekniken ger möjligheter, men den ställer också krav. Jag vill påstå att det är viktigt att vi som politiker tar ställning i dessa frågor. Vårt mål är att förhindra att de tekniska möjligheterna utnyttjas urskillningslöst. Vi behöver sätta gränser och fastställa etiska normer. Detta är helt nödvändigt för att vi skall känna förtroende för sjukvården. Men vi måste också lära oss att det finns medmänskliga aspekter i all vård och behandling. Tekniken får inte ta ifrån oss det ansvaret. Precis som när det gäller andra frågor av etisk art som avgjorts i riksdagen har det funnits olika linjer att stödja. Så är det också i dag. Jag vet att företrädare för alla åsikter verkligen

är övertygade om att de har funnit en bra lösning på ett svårt problem. Jag är också på det klara med mina ståndpunkter.

Jag vill med det anförda, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde Rosa Östh, Kersti Johansson, Stina Gustavsson, Gunilla André och Kerstin Göthberg (alla c).

Anf. 25 INGRID RÖNNE-BJÖRKQVIST (fp):

Herr talman! Vad menas egentligen med liv? Liv finns rent biologiskt i en vävnad så länge det finns en fungerande ämnesomsättning.

Celler lever i kroppen flera dagar efter det att dödsförklaring har skett och hjärtat har stannat. Det kan förklara varför skägg kan växa på en död. Blodceller som förvaras i kylskåp i väntan på att användas för blodtransfusion lever och kommer att verka i en ny kropp.

Organ lever varierande tid trots att cirkulationen har upphört. Njurarna klarar sig ca 90 minuter, medan hjärtat klarar sig ca 60 minuter utan blodcirkulation. Därför kan också hjärtat transporteras lång väg för att sedan leva vidare i en annan kropp. I hjärnan, som är det känsligaste organet, är alla celler döda efter ca 15 minuter.

Det fysiologiska livet, dvs. det harmoniska samspelet mellan kroppens olika delar, upphör när hjärnan har slocknat. Kroppens fysiska och psykiska funktioner är då inte längre samordnade till en fungerande enhet. Man kan uttrycka saken på olika sätt och t. ex. säga att livet har flytt eller att individen inte längre är en enhet av ande, själ och kropp. Som sagt kommer även i fortsättningen 99 % av dödsfallen att fastställas på samma sätt som i dag. När hjärtat stannat och andningen upphört dör alla hjärnceller inom några minuter. Därefter kan patienten dödförklaras. Diskussionen gäller några hundra fall om året då hjärnan är död, medan blodcirkulationen med hjälp av respirator hålls i gång i övriga organ. Hjärnan har dött på grund av att inget blod längre går upp till den. Orsaken är den att trycket inne i skallen har blivit högre än blodtrycket till följd av en blödning, en tumör eller en svullnad i hjärnan – detta hos en patient som redan vårdas i respirator. Man kan med full säkerhet fastställa när hjärnan är helt utslocknad till följd av att inget blod längre pumpas upp till skallen. Därför är både utskottet och reservanterna överens om att respiratorn kan stängas av när hjärnan är död. Då finns det ingen spontan andning, utan hjärtat stannar några få minuter efter det att respiratorn har stängts av. Enligt min uppfattning stängs respiratorn av därför att patienten är död, enligt motståndarna därför att patienten ändå kommer att dö.

Debatten om att det behövs en definition på när livet upphört och frågan om vilken funktion som skall vara utslagen för att patienten skall kunna dödförklaras har pågått i snart 30 år, alltså långt innan transplantationer blev aktuella. Medicinska sakfel och missvisande formuleringar i debatten har bidragit till att skapa en viss förvirring och oro. När det t. ex. står i tidningen "hjärndöd vaknade upp", eller "låg hjärndöd i tre månader", rör det sig inte om en individ med död hjärna utan om en individ som var medvetlös. Och en kvinna som saknar hjärna kan inte föda barn genom spontana värkar som en doktor påstod i Upsala Nya Tidning. Han syftade då på förslaget att en gravid

kvinnor med död hjärna skall behållas i respirator tills barnet har förlöst. En kvinna utan hjärna kan aldrig krysta fram något barn, utan barnet förlöses med kejsarsnitt, dvs. den metod som ursprungligen infördes under antiken för att rädda barnet när modern hade avlidit. Moderns kropp får då så att säga fungera som en kuvös, tills operationen har hunnit förberedas och utföras. Men nu har man litet mer tid på sig än man ursprungligen hade. Några har framfört kritik. Personligen känner jag vanda inför tanken att livet i vardande skall kunna förvaras i frysack i väntan på att bli inplanterat i en lämplig livsform. Att den hjärndöda modern får fungera som kuvös åt barnet för att detta skall kunna räddas till livet hyser jag däremot inga betänkligheter emot.

Några av reservanterna accepterar inte inställningen att livet har flytt när hjärnan är död. Trots detta anser de att respiratorn skall få stängas av när hjärndöd har konstaterats. Konsekvensen blir då att man godtar att åtgärd får vidtas för att förkorta livet på en patient som varken har bett om det eller har några plågor. Åtgärden kan dessutom vidtas i samråd med anhöriga. Därmed kan läkare eller anhöriga få bestämma lämplig dödsdag.

Reservanterna vill också, med några få undantag, tillåta hjärttransplantation. Jag har förstått att Inga Lantz är litet tveksam på denna punkt. Reservanterna accepterar därmed att livsviktiga organ får avlägsnas från en patient som inte har dödförklarats. Därmed godtar man principen att en svårt sjuk får avlivas för att man skall kunna rädda en annan människas liv. Detta kan verkligen leda ut på ett gungfly. Om det blir tillåtet att avlägsna livsviktiga organ, innan man står med ett dödsbevis i handen, hotas de svårt sjukas och döendes integritet.

Jag har under årens lopp deltagit i ett fyrtiotal konferenser, debatter och sammankomster om dödsbegreppet. Samma enighet, som den som finns i remissinstansernas yttranden över utredningen har jag också mött hos andra som fått en korrekt information om vad utredningen och propositionen innebär. Inom min egen yrkeskår är uppslutningen nästan total. Av 26 000 läkare är det bara ett par hundra som har skrivit på upprop mot hjärnrelaterat döds-kriterium, detta enligt den uppgift som lämnades när representanter för gruppen var här i riksdagen. Det här skall jämföras med att 6 000 läkare snabbt skrev på uppropet för försök med alkoholransonering och med att ungefär 10 000 personer har organiserat sig mot kärnvapen. Det är alltså inte svårt att få läkare att protestera om de anser att det är befogat.

Sjuksköterskorna skrev i sitt remissvar att det är ett medicinskt faktum att individen är död när hjärnan är död. Deras förste vice ordförande, Marika Nordström, framhöll i skriften När upphör livet? att man kan acceptera den dödsdefinition som anges i utredningen, om den presenteras genom rekommendationer från läkarsällskap, föreskrift från socialstyrelsen eller möjligen genom regeringen. Skillnaden är bara den att sjuksköterskorna inte vill ha en fristående lag. Debatten har emellertid beskrivits på ett sådant sätt i pressen att man har fått uppfattningen att sjuksköterskorna motsätter sig inställningen att individen är död när hjärnan är död. När vi träffades i utskottet frågade jag om den uppfattning som jag nu har framfört överensstämmer med de remissvar som de fick från sina länsförbund, och det bejakades.

Naturligtvis anser inte nästan alla läkare att just transplantationskirurgin

skall prioriteras vid en utbyggnad av sjukvården. Jag har träffat många kolleger som ställer sig tveksamma till en sådan utveckling. Däremot är man praktiskt taget helt överens om att sjukvårdens behov av organ aldrig får inverka när det gäller frågan om liv eller död. Antingen är man levande eller också död, oberoende av vad sjukvården har för behov av eller krav när det gäller organ. Här ligger en av farorna i aktionsgruppens synsätt, eftersom aktionsgruppen till varje pris vill göra frågan om dödsbegreppet beroende av transplantationsfrågan. Däremot påverkar naturligtvis dödsbegreppet möjligheterna att göra transplantationer. Därför är det bra att transplantationslagen nu skärps och att en utredning har tillsatts.

Praktiskt taget alla läkare är överens om att man inte bör ta ut hjärtat på patienter som inte har dödförklarats. Skulle man göra detta skulle man skapa möjligheter att avliva döende och svårt sjuka och göra dem till nyttoföremål inom sjukvården. Anser vi att en individ utan hjärna är vid liv, dvs. fortfarande är en enhet av ande, själ och kropp, skall vi inte heller göra hjärttransplantationer. Skulle vi tillåta det, skulle vi vara unika på jorden. I andra länder tillåter man detta först när läkare har dödförklarat patienten.

Förslaget om hjärnrelaterat döds-kriterium är väl förberett genom omfattande utredningar. Det hade ett starkt stöd när utredningen gick ut på remiss. Det har varit en mångårig debatt om detta. Jag yrkar bifall till socialutskottets hemställan.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 26 INGRID ANDERSSON (s):

Fru talman! Det har sagts många saker från denna talarstol i dag i fråga om införande av hjärnrelaterade döds-kriterier. Jag vill instämma i vad som sagts från utskottsmajoriteten. Min uppgift är att koncentrera mig på de delar som kanske mera har att göra med det som kommer att ske i verkligheten när vi inför hjärnrelaterade döds-kriterier.

I det förslag som vi nu behandlar sägs klart att alla medicinska insatser bör upphöra när en person konstateras vara död. Undantag får göras under kortare tid i två fall:

för att rädda livet på ett väntat barn,

för att behålla organ i funktionsdugligt skick i väntan på transplantations-ingrepp.

Om en gravid kvinna drabbas av total hjärninfarkt och hennes foster bedöms livsdugligt behöver man, för att rädda det barnet, uppehålla cirkulationen hos modern och därmed hos barnet på konstgjord väg. Avbryts behandlingen oimintetgörs eller starkt försvåras möjligheten att rädda barnet.

Det faller sig naturligt och riktigt att man i sådana fall för en kort tid fortsätter den medicinska behandlingen, så att nödvändiga förberedelser för att rädda barnet hinner göras. Barnet skall förlösas med kejsarsnitt. Det är inte fråga om en aktiv förlossning. Detta sägs tydligt i propositionen och av utskottet.

I en motion finns förslag om att gravida kvinnor skall undantas från

tillämpning av hjärnrelaterade döds-kriterier. Motionären anser det oetiskt att ett barn föds efter det att modern dött. Utskottet påpekar att samma situation uppstår vid varje tillfälle då kejsarsnitt måste genomföras på grund av moderns dödsfall. Det är enligt utskottet orimligt att i vissa fall använda andra döds-kriterier. Vi måste röra oss med *ett* dödsbegrepp.

Visst är det en naturlig och vacker tanke att man med de medicinska insatser som står till buds kan rädda livet på ett barn, trots att moderns liv inte stått att rädda. Motionen avstyrks av utskottet.

Transplantationsverksamheten är inte orsaken till det beslut som i dag fattas, men hjärnrelaterade döds-kriterier påverkar förutsättningarna för transplantationskirurgin. Med det förslag som föreligger blir det möjligt att ta ut organ, även ett hjärta, innan blodcirkulationen hos den döde donatorn upphört. Det öppnar möjligheten att transplantera hjärtan även här i Sverige. Tidigare har det varit möjligt endast med organ från donatorer i andra länder. Det är logiskt och moraliskt att vi tillåter sådana transplantationer.

Jag vill här påminna om att det är fullt möjligt för en donator att medge donation så, att transplantation först får ske när cirkulationen upphört. Den möjligheten finns alltså kvar. När det gäller detta förfarande har det i den allmänna debatten befarats att man vill lägga upp organbanker. Jag vill då säga att det är oetiskt och aldrig får komma i fråga. Detta sägs också tydligt i propositionen. Det står också i propositionen att de medicinska åtgärderna inte får pågå längre tid än vad som behövs för att förbereda transplantations-ingrepp. Det rör sig i regel om några timmar. Det är mycket viktigt, som flera påpekat tidigare här, att människor har förtroende för vår sjukvård. Det är viktigt att uppehålla respekt och integritet även sedan en människa avlidit. Och det är viktigt att människor vet och känner att de själva avgör om de vill donera organ.

Utskottet instämmer i vad som anförs i propositionen och i flera av motionerna, nämligen att det är önskvärt att organdonation endast skall ske om donatorn i sin livstid uttryckligen medgivit donation. Då tillgodoses givarens vilja och önskemål om integritet fullt ut. Det är även positivt för mottagaren. Det skulle också helt avlasta de anhöriga från svåra ställningstaganden. Men utskottets majoritet delar också socialministerns uppfattning att man inte kan besluta om en så betydelsefull förändring utan en noggrann analys av konsekvenserna av olika lösningar som kan komma i fråga.

Nu har regeringen beslutat om en översyn av transplantationslagen i syfte att få bättre beslutsunderlag i dessa frågor. Det är tillfredsställande. Enligt utskottsmajoritetens mening skall utredningens resultat avvaktas innan lagförändring görs. I nuläget skulle en sådan förändring som motionärerna föreslår allvarligt kunna ändra förutsättningarna för transplantationsverksamheten, som ju faktiskt innebär möjlighet till liv och återvunnen hälsa för många svårt sjuka människor. Vi måste beakta deras situation också.

I det här sammanhanget är det viktigt att framhålla att det finns ett förslag till skärpning av transplantationslagen. Förslaget innebär en klar skärpning i de fall då den avlidnes inställning inte är känd. I nu gällande lag förutsätts ett medgivande om den avlidne inte uttalat sig emot. Nu blir det tvärtom: i det nya förslaget utgår man ifrån att samtycke inte föreligger när den avlidne inte

uttalat sig för donation. Är den avlidnes mening okänd och man inte kan finna en anhörig som kan fatta beslut i dennes ställe, kan transplantationsingrepp inte ske. Detsamma gäller då anhöriga är oense. Jag tycker att detta förslag innebär en bra avvägning mellan önskemålet om att stärka den avlidnes integritet och önskemålet att inte hindra en för många livsviktig transplantationsverksamhet. Enligt utskottsmajoriteten är det en etiskt tillfredsställande lösning i avvaktan på översynen av transplantationslagen. Det blir alltså inte, som det påstås i den allmänna debatten, lättare att förse transplantationskirurgin med organ med den nya lagen.

Mindre ingrepp, t. ex. tagande av hornhinna, omfattas inte av transplantationslagen i dag. Det är en brist. I direktiven till översynen av transplantationslagen ingår att se över även dessa frågor, liksom att fänga upp och bereda sådana frågor kring transplantationer som kan ha etiska konsekvenser. Det gäller också frågan om obduktion. Utskottet accepterar inte att obduktion företas när cirkulation pågår.

Jag har arbetat inom sjukvården i över 20 år. Jag ser det som mycket osannolikt att en sådan obduktion skulle komma i fråga. Men det är viktigt att utredningen ser på detta så att vi helt kan avföra den här farhågan.

De förslag och frågor som vi behandlar i dag har rivit upp många känslor och farhågor. Ändå är det så att det i praktiken inte sker några stora förändringar. Vi kan fatta beslut i dag så att vi får klarare regler än vad som gäller för närvarande. Och fattar vi beslut kommer vi också att få omfattande information till allmänheten och till personalen. Det blir en saklig grund för människor att kunna tänka igenom och bearbeta dessa frågor.

Jag menar inte att vi skall vänja oss vid döden så att vi blir okänsliga för den. Men det är bra om vi kan vänja oss vid tanken på att vi själva eller våra nära anhöriga kan drabbas av hastig död och att vi kan ställas inför frågor om organdonation. Det är frågor som skall bemötas med vördnad och respekt, och människors undran och oro skall tas på allvar. Att i lugn och ro tänka igenom de här frågorna och tillkännage sin inställning gör att det inte behöver bli fullt så svårt när vi sedan oväntat möter dessa frågeställningar. Det sist sagda är tillämpligt både i den situation som gäller i dag och i den som blir om lagen ändras. Detta kan vara ett första steg mot ett aktivt medgivande, som så många eftersträvar.

Karin Israelsson har sagt många kloka ord om personalens situation och om deras viktiga uppgifter. I stället för att upprepa detta vill jag instämma i det som hon har sagt.

Fru talman! I detta betänkande behandlas också motioner från den allmänna motionstiden som tar upp regler för obduktion och dödsbevis. Liknande motioner har behandlats förra året av utskottet. Utskottet konstaterar nu att just dessa frågor övervägs i regeringskansliet i en riktning som tillmötesgår motionärerna. Motionerna avstyrks därför.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan och avslag på alla reservationer.

Anf. 27 INGA LANTZ (vpk) replik:

Fru talman! Jag begärde ordet med anledning av det Ingrid Andersson sade om det aktiva donationsförfarandet. Regeringens förslag och utskottets

skrivning beträffande donationsförfarandet är inte tillräckligt bra. Visserligen vill regeringen försäkra sig om att den dödes vilja inte träds för när. Men behovet av god tillgång på organ går ändå före kravet på integritet och självbestämmande, och det tycker jag inte att man kan acceptera.

I propositionen sägs att donation av organ skall bygga på att "den avlidne under sin livstid skriftligen medgett detta". Av hänsyn till "drastiska och oönskade konsekvenser för den redan etablerade transplantationsverksamheten", som man skriver i propositionen, vågar emellertid regeringen inte hålla fast vid den linjen. I stället föreslår man att om den döde inte gjort några uttalanden till förmån för donation, då får de anhöriga avgöra frågan.

Jag menar att det måste vara svårt för anhöriga att i en svår krissituation stå emot sjukvårdens önskningar om organ. Jag tycker att organmarknadens önskemål framstår alldeles för tydligt. Här kommer också frågan om framtida organbanker in, och den oro som många människor känner inför den frågan måste man ta på allvar.

Därför vore det bättre för alla parter med ett aktivt donationsförfarande, som bygger på ett skriftligt medgivande för organdonation. Det medgivandet måste förstås innefatta alla sorters organdonation. Ingen människa har rätt att kräva organ från någon annan människa. I stället är det så att man endast kan få organ från en annan människa som gäva när givaren själv inte behöver dem. Det innebär att givaren av fri vilja måste donera sina organ.

Jag tycker att det är anständigt att begära ett aktivt donationsförfarande, som säkrar rätten till integritet och självbestämmande.

Anf. 28 INGRID ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! Inga Lantz och jag har nog skilda uppfattningar i den här frågan. Inga Lantz talar med stort avstånd och nästan avsmak om transplantationsverksamhet. Jag kan inte göra det. Jag inser att den verksamheten är det stora hoppet och den stora möjligheten för många människor till ett fortsatt liv och till hälsa.

Men det är ju mycket viktigt att inte någon kan kräva organ, som Inga Lantz befarar. Med den skärpning av transplantationslagen som föreslås i dag tycker jag att vi kommer en bra bit på väg mot det aktiva samtycke som Inga Lantz eftersträvar. Jag hoppas att det beslut som vi fattar i dag är ett steg i den riktningen och jag tycker också att det är fullt acceptabelt i det läge som nu råder.

Anf. 29 INGA LANTZ (vpk) replik:

Fru talman! Jag talade inte med avsmak om transplantation, men jag talar för att vi måste ha respekt för människors önskan och deras förmåga att donera organ. Jag tycker också att man skall ha respekt för människor efter deras död. Därför är det helt naturligt för mig att kräva ett aktivt donationsförfarande som bygger på ett skriftligt medgivande, och det skall gälla alla sorters organdonation.

Det är en fråga om respekt för integritet och respekt för människor och människors död. Det är vad det handlar om – inte någon avsmak för transplantationer.

Anf. 30 INGRID ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! Då kan jag säga till Inga Lantz att vi delar uppfattningen att man skall ha stor respekt när det gäller de här frågorna. Jag tycker att den respekten återfinns i de förslag som kammaren har att ta ställning till i dag.

Anf. 31 GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Fru talman! Vad kammaren här diskuterar är inte enbart en medicinsk fråga. Inte heller är det enbart en juridisk fråga. Så som jag upplever saken är det i grunden en livsåskådningsfråga – en fråga om människans värde, om hennes integritet, om vördnaden för dem som är i färd med att taga steget in i det stora okända. Jag har under så lång tid haft den frågan så nära mig att jag nalkas den med för varje dag och varje timme ökande ödmjukhet.

För mig, som haft tillfälle att följa transplantationskirurgins utveckling på nära håll – från det att min kirurgkollega på Scrafimerlasarettet, professor Curt Franksson, utförde de första njurtransplantationerna i Sverige och fram till de omstridda händelserna på Karolinska sjukhusets thoraxklinik – står det utom varje tvivel att dödsbegreppsdebatten är en konsekvens av transplantationskirurgins expansion och dess företrädarens i och för sig begripliga önskemål om att få tillgång till tillräckligt många – och i så gott skick som möjligt varande – ersättningsorgan. Debatten skulle ha vunnit på om man inte här och var hade försökt bestrida detta uppenbara förhållande – som till yttermera visso bestyrks av att båda frågorna är kopplade till varandra i en och samma proposition. Det är ägnat att beklaga att kirurgernas och neurologernas starka och välorganiserade påtryckningsgrupp skapat intrycket av en större enighet bland landets läkare om hjärndödens självklara supremati än vad som förmodligen är fallet, alldeles speciellt som motståndarsidan, om jag så får säga, från början och in i det sista innefattar erfarna neurokirurger och intensivvårdsläkare, som verkligen vet vad de talar om. "Hjärndöden" innebär praktiskt sett huvudsakligen att man tidigare lägger – kanske också arbetsschemaanpassar – tidpunkten för dödförklaringen.

När Sveriges Läkarförbunds ordförande inför riksdagen – som nyligen skett – på Läkarförbundets vägnar hemställer om ett nytt dödsbegrepp, har han förmodligen flertalet – men, som framgått bl. a. av protester de senaste dagarna, långt ifrån alla – av sina medlemmar med sig. För egen del kände jag mig som både läkare och riksdagsman "överkörd" och fann mig nödsakad att efter 45 år begära mitt utträde ur Läkarförbundet.

Den fråga vi i dag behandlar är, som många redan sagt, inte uteslutande och inte främst ett medicinskt-juridiskt problem. Det är fastmer en livsåskådningsfråga, en etisk fråga om "hållning", innerst ett personligt ställningstagande för envar av oss. Inför döden blottar vi våra huvuden, och om den döde intet annat än gott. Det skydd som envar av oss åtnjuter genom regeringsformens stadgande, att varje medborgare gentemot "det allmänna" är skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp (RF 2:6) bör enligt min mening – och jag är inte ensam om den – gälla inte bara i utlandet utan också här hemma "avlidna svenska medborgare". Vad jag saknat i propositionen – och ibland i debatten – är en tillräcklig känsla för den döendes och den dödes integritet. Immanuel Kant menade att ingen människa får utnyttjas som medel för någon annan, och den föreställningen kan också återfinnas hos Karl Marx. Gäller den

fortfarande – eller är det nu dags att revidera den?

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Hjärnrelaterade döds-
kriterier m. m.*

För egen del kan jag måhända se på de här problemen med en viss distans: Mina organ är rimligen alltför gamla och medfarna för att vara användbara som transplantat och själv är jag också för gammal för att någon skulle anse det lönt att kosta på mig några nya. Däremot vore jag tacksam om man – när den stunden är inne – lät mig dö på det gamla vanliga viset, när hjärtat gjort sitt och inte vill mera. Mina hornhinnor vill jag nog också gärna få behålla.

Jag har länge känt mig främmande inför den princip, som inneburit att man – om den avlidnes inställning inte varit känd – likväl ansett sig kunna förutsätta hans eller hennes samtycke till avlägsnandet av *numera* allt flera inre organ. I en så allvarlig sak som denna – och sett i förhållande till den av domstolar som brottslig bedömda gärningen att tillägna sig den avlidnes tandguld ur krematorieaskan – förefaller det i varje fall rimligare att, i enlighet med propositionens intentioner, alltid kräva ”informerat samtycke” – men av vem förutom av patienten själv? Häromkvällen kunde man på TV se en intressant film om en hjärttransplantation, där samtycket lämnades av ett minderårigt barn, varefter kirurgens blödande snitt raskt drogs genom mammans bröstkorg och ”skörden” av organ kunde börja.

I en av gårdagens tidningar kunde man läsa att hjärndödsdebatten lett till en minskad tillgång på ”donerade” njurar: ”Nu är var tredje anhörig kritisk”. Man har kanske frambesvurit en reaktion, som man har svårt att hantera. Engagemanget för hjärtana har kanske kontraproduktivt drabbat njurarna.

Man talar om ”organdonatorer”. Om ordet donator skall ha en konkret innebörd, måste man rimligen försöka att i större omfattning utverka skriftliga donationer av *medvetna* givare, som ännu är i livet. Eftersom det inte gärna kan ske vid en sjukbädd, måste man vända sig till den friska delen av befolkningen.

Förr om åren hände det att människor – med eller utan ersättning – donerade sina döda kroppar till anatomiska institutioner. Det är mig obekant om så fortfarande sker i Socialsverige, men jag har svårt att tro det. Men medvetna donationer eller kontrakt, registrerade på körkort eller hos försäkringskassan, kan möjligen skapa en psykologiskt pålitligare grund för transplantationskirurgin än fiktionen om ”presumerat samtycke”, som nu i samband med dödsbegreppsdiskussionen och regeringens proposition inte längre torde kunna vidmakthållas.

Vad ordförandena i Läkarförbundet och Läkaresällskapet uttalat går tyvärr inte för min del att förena med den känsla av aktning för en döende medmänniska, som följt mig genom mina medicinska studier och ett långt liv som läkare. Det är därför jag motionerat om avslag på den proposition, som en majoritet i socialutskottet nu anbefaller till antagande – ett tekniskt och juridiskt aktstycke, vilket knappast förmedlar någon känsla av vördnad för det liv, som är i färd att ändas. Snarare, med Hjalmar Gullbergs ord:

Men vi som innan han är stel
står vakt om den av plågor krökte
uppför ett uselt skådespel.

Det kan också vara skäl att erinra om att samtidigt som läkarnas

organisationer gjort anmärkningsvärda insatser för att befästa hjärndödsbegreppet har den övriga, övervägande kvinnliga, sjukvårdspersonalens fackliga huvudorganisation gått hårt emot det. Åtskilliga av motionerna om avslag på propositionen har också – borgerliga – sjuksköterskor som undertecknare. Hur det känns när slutet nalkas för en patient vet nog vårdpersonalen ofta mera om än den jourhavande läkare, som tillkallas för att fastställa dödsfallet. Låt mig återge några rader ur en dikt av Reidar Ekner:

Ditt liv är ditt enda. Så länge som möjligt
skall du äga din levnad. – – –
Ett ljus det brinner till det slocknar
och lyser upp tills dess. Här,
i dig är livet inte slut. Det är, det pågår
– livet här vid gränsen
har så låga anspråk. Att det är tacksamt
för så litet.
Livet utanför din dörr
har andra lagar. Ställer andra krav.
De gäller inte här.

Men nu är det alltså här i Sveriges riksdag som medborgare, vilka i bästa fall själva förskonats från en alltför nära kontakt med döende och döda, skall "tycka till" och besluta om fastställandet av döden och om de rättigheter samhället skall överantvarada till utomstående evad det gäller att beröva den dödförklarade några av hans eller hennes ännu levande organ. Men det är ju inte så enkelt att man antingen är levande eller död. Livet går, långsamt eller snabbt, över i döendet. Därefter följer dödförklaringen, då ännu många av de inre organen fortfarande är levande och just därför åtråvärda, och till sist blir man ett lik. Innan man dödförklaras skyddas man obetingat av grundlagen. När man blir lik skyddas man av brottsbalken. Det är i tiden omedelbart efter dödförklaringen som det – enligt min mening med orätt – har förefallit att vara "fritt fram". Var finns här hälso- och sjukvårdslagens målsättning: Integritet och självbestämmande? Sannerligen, det är ingen lätt uppgift som förelagts riksdagen, och det finns skäl att erinra om att det faktiskt finns en knapp som heter "avstår".

För egen del har jag brottats med denna problematik i många år. Men vad man tänkt, sagt och skrivit i flera decennier sopas ju raskt bort i den propagandastorm som nu med massmediernas hjälp svept fram från företrädarna för de presumtiva organmottagarna. Jag kan självfallet också förstå deras bevekelsegrunder. I den här frågan finns det två sanningar, eller i varje fall två sidor av sanningen: Organmottagarnas och de som berövas delar av sin kropp. Det är de senares talan jag sökt föra.

Fru talman! Jag är medveten om att, efter den omfattande propagandasats som gjorts från den ena sidan och det mera fåordiga försvar som hittills mobiliserats för de till döden vigda, fru Sigurdsen – och med henne också förmodligen fru Ahrlund – kommer att stå som segrare på valplatsen i ett ärende, som tidigare ansågs bära anhängiggöras endast om man kunde räkna med allmän enighet. Nu får vi av allt att döma något som skulle kunna kallas den socialdemokratiska döden. För egen del gör jag mig inga förhoppningar

om att man skall lyssna till vad jag – utan att kunna åberopa mig på några organisationer – har att andra, nu lika litet som i andra sammanhang här i riksdagen. Integritet, respekt och värdighet är föga gångbara begrepp i vår tid – inte heller åtskilligt annat "om vilket man i sin tystnad vet något, men finner det vara lönlöst att tala", som kvarngubben säger hos Harry Martinson i "Den saktmodige".

Fru talman! Ännu återstår mig några smärre sysslor att svara för, men när hösten kommer skall kammaren inte längre behöva besväras av en fritänkare, som i dag likväl ansett sig skyldig att ställa upp för vad Hjalmar Gullberg kallat "värdighet i döden".

Anf. 32 EVERT SVENSSON (s) replik:

Fru talman! Jag skall inte replikera på de sakfrågor som Biörck i Värmdö tog upp. De har diskuterats ingående tidigare. Jag kan inte heller hålla något stort filosofiskt tal. Jag begärde replik endast på en punkt, som jag också försökte framföra i mitt huvudanförande.

Var finns människans, själens och andens centrum? Var finns människoandens centrum? Om man ser det ur livsåskådningssynpunkt kan jag inte komma fram till annat än att det måste vara hjärnan. Det är därifrån våra impulser går ut. Det är där vi formulerar den litteratur som skrivs. Det är där vi formulerar våra ord i den här kammaren. Det är därifrån våra böner går. Det är där livet har sitt centrum och där som livet regleras – kroppen, själen och anden.

Jag har, fru talman, velat säga detta därför att det för många säkert är en stor fråga.

Anf. 33 INGRID RONNE-BJÖRKQVIST (fp) replik:

Fru talman! Jag skall inte replikera på ett, som jag upplever det, mycket ödmjukt och fint inlägg, utan jag vill bara komplettera med ett par siffror som kanske kan vara av intresse, eftersom frågan har tagits upp hur pass stort stödet från läkarkåren kan vara. Samtliga sextio sektioner inom Läkaresällskapet har tillfrågats. Också neurokirurgernas majoritet liksom intensivvårdsläkarna stöder utskottets förslag. Man har personligen tillfrågat de 844 intensivvårdsläkarna, som ju vårdar de patienter som är aktuella. Av dessa läkare har 12 tagit skriftligt avstånd från förslaget om hjärnrelaterat döds-kriterium.

Anf. 34 JAN-ERIK WIKSTRÖM (fp):

Fru talman! Under de senaste veckorna har jag fått många brev och telefonsamtal från både vänner och för mig obekanta personer, som uttryckt oro inför det beslut som riksdagen nu skall fatta i frågan om en lag om dödens inträde.

Det är brev från Missionsförbundets pastorer i övre Norrland, från Mjölby Missionsförsamling, från Ruth Sörenson, från Björn och Eva Kåhre, från Korskyrkan i Jönköping, från Anne-Marie Odén och från många, många andra.

Först är det många som undrar om vi riksdagsmän hunnit sätta oss in i frågan tillräckligt. Mitt svar är att folkpartiets riksdagsgrupp har ägnat

osedvanligt mycket tid åt föredragningar och överläggningar kring dödsbegreppet. Vi har lyssnat till läkare med olika uppfattningar, vi har tagit del av ett stort antal debattskrifter och debattartiklar, vi har medverkat i många möten av olika slag kring denna sak.

I folkpartiets riksdagsgrupp har vi självfallet frihet att rösta efter vår egen övertygelse i detta ärende liksom i andra som har karaktär av att också vara samvetsfrågor.

Personligen har jag kommit till att jag i dag måste stödja propositionens förslag. Det har därvid inte varit utan betydelse att Svenska ekumeniska nämnden, Sveriges frikyrkoråd, De fria kristna samfundens råd, Sveriges kristna ungdomsråd och Kätolska biskopsämbetet i sitt gemensamma remissvar intar samma ståndpunkt. Likaså har ärkebiskopen ställt sig bakom förslagen till dödsdefinition, döds-kriterier och de överväganden som görs kring transplantationsverksamheten. Dessa står enligt ärkebiskopen i samklang med den kristna kyrkans helhetssyn på döden. Åtgärderna är i överensstämmelse med den grundläggande respekt för människoliv som människovärdesprincipen är ett uttryck för. De ligger också i linje med den humanistiska människosyn som samhället omfattar och kyrkan stöder.

Den nu föreslagna, hjärnrelaterade dödsdefinitionen har utformats i samarbete mellan bl. a. läkare, teologer, filosofer och jurister och har fått stöd av de flesta remissinstanser.

Motståndarna till propositionens förslag om en hjärnrelaterad dödsdefinition har hävdade att denna definition tillkommit endast för att tillgodose transplantationskirurgins krav och att den rent av innebär en medveten manipulation av dödsbegreppet för att kunna tillmötesgå dessa krav.

Om denna manipulationsteori skriver styrelsen för teologiska fakulteten vid Uppsala universitet i sitt remissvar:

”Styrelsen vill med emfas understryka att detta slags beskyllningar mot utredningen saknar grund. Styrelsen vill med lika stark emfas instämma i utredningens uppfattning om behovet av ett lagfäst enhetligt dödsbegrepp och av enhetliga döds-kriterier med tillämplighet på alla relevanta situationer.”

Teologiska fakultetsstyrelsen skriver vidare:

”Styrelsen kan därför inte instämma med de kritiker av utredningens förslag vilka hävdade att dessa förslag tillkommit enbart för att tjäna transplantationskirurgins intressen, och att situationen vad beträffar respiratorpatienter redan är tillfredsställande löst genom socialstyrelsens cirkulär. Cirkuläret är en halvmesyr och ett provisorium, som lämnat de grundläggande principiella och etiska frågorna kring dödsbegreppet och döds-kriterierna olösta.”

Svenska kyrkans centralstyrelse påpekar att döden som en biologisk process börjar mycket tidigt i människans liv. *Morientes nascimur* – vi föds döende. Insikten om detta är ur den kristna trons synpunkt viktig. Medvetandet om detta är i det personliga bearbetandet av dödsproblemet en hjälp att nå saklighet.

Andra talare har i denna debatt diskuterat frågan från medicinska och etiska utgångspunkter. Jag har velat peka på att det också i ett teologiskt perspektiv och med ett kristet betraktelsesätt är naturligt att stödja proposi-

tionen. Den uppfattningen har alla representativa organ för den svenska kristenheten. Det är också den syn som delas av många av oss som har en liberal grundsyn och samtidigt vår förankring i evangeliet och den kristna kyrkan.

Det är fullt förenligt att i dag rösta för den nya dödsdefinitionen och på söndag i kyrkan läsa med i trosbekännelsens ord: "Vi tro ock på de dödas uppståndelse och ett evigt liv."

I detta anförande instämde Carl-Johan Wilson, Börje Stensson, Per Arne Aglert, Ingrid Ronne-Björkqvist, Margareta Andrén, Margareta Lorentzen och Elver Jonsson (alla fp).

Anf. 35 MARGARETA PERSSON (s):

Fru talman! Så står vi nu här, inför att trycka på våra knappar och rösta om när döden egentligen inträffar. Hur många av oss är mogna för att fatta ett sådant beslut? Kan vi någonsin bli mogna att som politiker bestämma när döden inträder?

Om vi bara ser det rationellt och tekniskt, kanske vi upplever att vi kan ta ställning. Det verkar ju så logiskt. När hjärnan är död så är väl människan död. Punkt och slut. Vi vill ju som politiker verka rationella, basera våra beslut på fakta och inte på känslor.

Så har också jag tänkt. I flera år har jag funderat, vacklat mellan olika ståndpunkter. Inte ens när propositionen lades fram var jag riktigt säker på mitt ställningstagande. Men så började jag tänka helt praktiskt. Vad händer i den och den situationen? Och då behövde jag inte fundera särskilt länge till. Det nya dödsbegreppet är helt obegripligt, mänskligt sett. Jag tror att vi som enskilda riksdagsledamöter gör oss skyldiga till ett oerhört övertramp av våra befogenheter, om vi röstar igenom en död som strider mot de principer som människor använt sedan mänskligheten föddes.

Vi människor är utrustade med fem sinnen. Med de sinnena kan vi uppleva döden. Vi kan se den, vi kan höra när hjärtat slutar slå, vi kan känna den. Men vi behöver inte ha studerat medicin, vi behöver inte lita till några experter, vi behöver inte ta del av några undersökningsresultat – vi kan lita till oss själva. Vi ser döden. Sedan kan det ta nog så lång tid att med vår hjärna och vårt intellekt *förstå* att det hänt.

Än så länge kan ingen lura oss om döden.

Jag har mött människor som haft anhöriga som dött plötsligt och som de av någon anledning aldrig fått se som döda. I årtal har de plågats av ångest och av fantasier kring detta. Fast de med sitt intellekt vet att personen är död, har de ändå undrat – därför att de aldrig med sina sinnen upplevt det.

Hur blir det då med den nya döden?

Tänk om ett av mina barn råkar ut för en olycka. Efter någon dag säger läkarna: Hon är död. Men som en konsekvens av detta stänger de ändå inte av respiratorn, därför att de behöver kroppen för transplantationer. Om de omedelbart stängde av respiratorn när dödförklaringen skett, så skulle ju den synliga döden följa direkt på den osynliga och några större problem skulle inte uppstå. I propositionen ger man sken av att så kommer att ske i nästan

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Hjärnrelaterade döds-
kriterier m. m.*

alla fall. Det är förmodligen inte sant, utan kroppen skall man fortsätta att hålla liv i därför att man behöver den.

Skall jag då ta avsked av mitt döda, men till synes levande barn och gå ifrån sjukhuset? Nej, det gör jag naturligtvis inte. Jag kommer att stanna där tills jag kan se döden med mina egna ögon, känna med mina händer och höra med mina öron att hjärtat slutat slå. Och det inträffar inte förrän respiratorn är avstängd och cirkulationen upphört. Då, men först då, kan jag uppleva mitt barn som dött, och först då kan jag ta avsked.

Jag måste kunna lämna sjukhuset och veta, att nu är min anhöriga död, nu skall hon föras därifrån och jag kan börja ordna begravningen. Det blir ju fullständigt orimligt om jag skall lämna sjukhuset med läkarens ord "hon är död" ringande i öronen, trots att jag inte kan se det. Jag vet ju att hon ligger där på ett rum och andas och ser ut som vanligt. Skall jag då gå hem och säga att hon är död? När kan egentligen begravningen ske? Man kan ju inte stoppa någon i jorden som andas och där hjärtat slår.

Förespråkarna för hjärndöd säger att några organbanker inte skall tillåtas, men några absoluta gränser för hur länge man kan hålla liv i en död människa anges inte. I Japan har det skett i 54 dygn, med den kunskap man har i dag.

Ännu mer absurt blir det när en gravid kvinna drabbas av total hjärninfarkt. Med den nya definitionen förklaras hon då för död, men för att rädda det väntade barnet stänger man inte av respiratorn.

På den här centrala punkten är betänkandet synnerligen oklart. Så här står det: "Sedan diagnosen total hjärninfarkt ställts skall fostret om det bedöms livsdugligt så snabbt som möjligt förlösas med kejsarsnitt." Om så sker blir det inga avgrundslänkande problem. Då föds barnet inom kort. Men om barnet *inte* bedöms som livsdugligt utanför moderns kropp? Skall man då stänga av respiratorn, trots att barnet kanske skulle överleva om det fick vara kvar i moderns kropp ytterligare ett par veckor? Det är också medicinskt möjligt att hålla liv i kroppen ytterligare några veckor, och kanske är det just de veckorna som avgör om fostret skall bli en livsduglig människa utanför moderskroppen.

Min fråga till utskottet är: Om en kvinna är i t. ex. 21:a veckan av sin graviditet, skall man stänga av respiratorn då? Jag hoppas svaret blir nej. Jag hoppas svaret blir, att man självfallet skall försöka rädda barnets liv. I så fall är dock betänkandet synnerligen oklart.

Men om man nu håller liv i kvinnan ytterligare några veckor för att rädda barnet, då är inte kvinnan död för mig. Det är helt omöjligt. Om hon är oundvikligen nödvändig för ett nytt livs överlevnad, hur kan hon då vara död?

Utanför livmodern kan barnet inte överleva. Livmodern är den perfekta kuvösen. Även om moderns hjärna är död, så är hennes kropp – visserligen med artificiell hjälp utifrån – det enda ställe där barnet kan växa till ett eget människoliv.

Är modern då bara ett dött, tomt skal? Ja, med den nya definitionen av död är hon det. Jag tror ingen människa fattar detta. Det är omänskligt, det är obegripligt, det är osmakligt, det är oetiskt att ett barn skall födas av ett kanske flera veckor gammalt lik.

Människan är inte bara en själ med högsäte i hjärnan. Människan är också

en kropp. Tillsammans, kropp och själ, blir det en individ, en människa. Vad tror vi oss om, vi riksdagsledamöter, som kan säga att en havande kvinna, som föder och när ett barn, bara är ett skal som är dött?

Och vad skall mannen göra? Skall han gå hem när hans hustru dödförklaras? Skall han ringa efter ett par veckor och fråga om han har fått ett barn? Eller skall han fråga efter hur hans hustru mår? Kan man fråga hur en död mår?

Hur blir det med arvet? Tänk om kvinnan har en del pengar men är ogift. När hon dödförklaras måste väl hennes pengar gå till dem som då är arvsberättigade. När sedan hennes eget barn föds en vecka senare, får barnet något?

Jag har valt att ställa de här praktiska och obehagliga frågorna därför att jag menar att om vi i dag tar ställning till ett nytt dödsbegrepp skall vi veta, ända in i själen, vad det är vi beslutar om.

För mig har dödsbegreppet ingenting med möjligheten att transplantera att göra. Det är för mig en helt annan frågeställning. Den som under sin livstid aktivt vill donera t. ex. sitt hjärta vid en eventuell hjärninfarkt skall kunna göra det. Men inte förrän den operationen är slutförd och personens cirkulation upphört anser jag dödförklaringen kan ske. Om jag någon gång skall bära en annan människas hjärta i mitt bröst, då vill jag sannerligen veta att dess ursprunglige innehavare önskade det!

Jag tror att en gigantisk missuppfattning råder om det nya dödsbegreppet. Många tror att det i dag finns många patienter på våra sjukhus som hålls vid liv med artificiella metoder men som med en ny definition skulle slippa detta. Det nya dödsbegreppet har ingenting med detta att göra. Redan i dag stänger man ju respiratorn – efter överenskommelse med de anhöriga – när man vet och har konstaterat att all behandling är meningslös. När hjärtat sedan slutat slå dödförklaras människan. Något nytt dödsbegrepp behövs alltså inte.

Jag tycker också att det är riktigt att det är läkarna som skall avgöra när en meningslös behandling skall avbrytas. Det är ju bara läkarna som kan bedöma vilka behandlingsformer som är meningslösa.

Vi som sitter i den här salen och skall rösta i den här frågan, vet vi mer än alla de sjuksköterskor som vårdar döende och som kommer att få tala med de anhöriga? Nej, det vet vi inte. Varför lyssnar vi då inte på deras protester? Neurokirurgerna på Karolinska, just de läkare som förmodligen behandlat och bedömt flest hjärndöda lyssnar vi inte på dem heller? Också de går ju emot det nya förslaget. Eller professor Loma Feigenberg, som under många år vårdat döende på Radiumhemmet, lyssnar vi inte på honom heller? Han säger: "Döden kommer att kringgärdas med alltmer medicinsk teknik och det kommer att bli allt svårare att inom sjukvården åstadkomma en människovärdig död." Han vill också att vi röstar nej.

De här rösterna, sjuksköterskorna och de läkare som under många år haft ansvar för just hjärndöda patienter, borde vi inte lyssna extra mycket på dem?

Vad säger vi till alla de tusentals människor som är oroade? Ett nytt dödsbegrepp måste omfattas av en stor del av befolkningen. Så är inte fallet i dag. Det kan man omöjligen säga, när de närmast berörda – de som arbetar med just dessa patienter, alltså sjuksköterskorna – går emot förslaget. Döden

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Hjärnrelaterade döds-
kriterier m. m.*

får aldrig bli en fråga för politiskt röstande. Jag skall inte behöva läsa medicin eller många promemorior för att kunna begripa döden.

Människan är utrustad med sinnen, och därför, fru talman, skall jag också med mina sinnen även fortsättningsvis kunna konstatera döden. Jag skall själv kunna uppleva den. Ingen annan skall behöva tala om det för mig. Etiken måste gå före tekniken.

Jag yrkar avslag när det gäller den nya definitionen av död samt bifall till reservation 1.

Anf. 36 INGRID ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! Först och främst vill jag säga att jag reagerar litet grand på Margareta Perssons tolkningar och ordvändningar. Jag har litet svårt att acceptera en del av det hon sade. Hon beskriver en situation som kan tänkas uppkomma. Vi föreställer oss alltså att hon vid sitt barns sida får höra att barnet dödförklaras med hjälp av de nya dödsriterierna. Hon befärar då att respiratorn skall fortsätta att gå, därför att man behöver barnets kropp. Men det är ju inte så det går till. Margareta Persson kommer ju i så fall att få frågan om man får göra ett transplantationsingrepp. Man följer då helt och fullt – den saken är utredd – det besked som Margareta Persson ger. Den situation som Margareta Persson här illustrerar återfinns således inte i verkligheten.

Sedan något om den situation som uppstår när en moder dör och man vill rädda barnet. Det står mycket riktigt att läsa att barnet skall bedömas vara livsdugligt. Jag tycker att det är olyckligt om vi fastställer den tid som fostret skall ha funnits i moderns kropp, därför att det rör sig om ganska osäkra mått. Det måste vara läkarnas uppgift att bedöma om barnet är livsdugligt. Om barnet är livsdugligt, finns det en chans att rädda barnet genom fortsatta medicinska åtgärder. Respiratorn får alltså fortsätta att gå. Men om barnet inte är livsdugligt och man har konstaterat att hjärnan är död, kommer kroppen att förändras och förfalla, även om medicinska insatser görs. Det är sålunda ingen bra kuvös för barnet att växa till i.

Om barnet inte bedöms vara livsdugligt, finns det alltså inte någon anledning att fortsätta med den medicinska behandlingen. Även om man låter respiratorn fortsätta att gå, vet ingen av oss när moderns hjärta slutar slå – och det gör det ju strax efter det att man har upphört med den medicinska behandlingen. Om hjärtat slutar slå, finns det ingen tid till godo när det gäller att rädda barnet.

Detta får bli mitt svar till Margareta Persson.

Anf. 37 MARGARETA PERSSON (s) replik:

Fru talman! Jag förstod att mina ord skulle väcka uppseende. Det är alltid obehagligt att tala om praktiska saker. Det är ju mycket lättare att krypa bakom ett intellektuellt resonemang. Men alla kan vi hamna i sådana här ytterst konkreta situationer, och därför måste vi också ta upp dessa saker.

Först när det gäller resonemanget om att respiratorn kan fortsätta att gå när en anhörig till mig dödförklaras. Det är klart att jag förstär vad Ingrid Andersson säger. Om jag inte vill vara med om en transplantation, kommer en sådan heller inte att ske om det gäller mitt barn. Men vad jag menar är att jag aldrig kommer att kunna uppleva en anhörig som död så länge han eller

hon ligger där på sjukhuset och andas. Jag kan alltså inte uppleva döden förrän jag ser den. Eftersom det kan handla om timmar och faktiskt också om dagar, kan det bli oerhört påfrestande att leva i en sådan här situation. Läkarna säger att människan i fråga är död, men man kan inte se det.

Vad Ingrid Andersson säger om fostret stämmer inte. Också Ingrid Andersson vet att man i dag inte kan säga att ett foster i tjugonde eller tjugoförsta veckan är livsdugligt utanför moderns kropp. Men nog skall man väl försöka rädda barnet, och då måste respiratorbehandlingen pågå så länge det är möjligt. Därigenom klarar man kanske barnet. Jag antar att det skall vara möjligt. Men då kan vi ju också få den obehagliga och orimliga situationen att en mor får ligga på detta sätt i kanske flera veckor med ett barn som växer inom sig.

Anf. 38 INGRID ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! Jag är själv sjuksköterska. Jag tycker visst inte att det är svårare att tala om praktiska saker som sker i verkligheten än att föra intellektuella resonemang. Jag kanske har svårare att göra det senare.

När det gäller att rädda barn i den situation som här har beskrivits är det riktigt att så sker, om barnet bedöms vara livsdugligt. Men naturligtvis är det inte fråga om någon helt säker bedömning. Man tar givetvis vissa risker. Det kan alltså vara mer eller mindre säkert att man lyckas. Det är dock läkarna som får göra en bedömning. Men det är ändå så, att även om respiratorn fortsätter att gå och modern är hjärndöd, slutar hjärtat att slå. Man kan inte avvakta ett sådant osäkert ögonblick. Man har alltså att inom en kort tidrymd ta ställning till om barnet är livsdugligt och då måste de åtgärder vidtas som är möjliga.

Anf. 39 JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! För några få promille av de döende har den medicinska tekniken skapat en tidsmässig åtskillnad och en delvis annan relation mellan hjärtats och hjärnans död. Det är det som har försatt oss i en ny situation, och den situationen kräver ett ställningstagande.

Jag är anhängare av det nya dödsriteriet för de här fallen, och jag är det av mycket bestämda moraliska skäl.

Jag anser att motståndarna till det nya dödsriteriet inte tar sitt moraliska ansvar. De resonerar gärna i moraliska termer, men de har ingen klar moralisk princip. Deras förhållningssätt är undanglidande och tvetydigt och saknar etisk konsekvens.

Låt oss börja med inställningen till hjärta och hjärna. Vad är hjärtat? Det är en muskel som beror av något utanför sig själv. Den saknar eget medvetande. Den representerar en vegetativ form av liv – en icke – mänsklig form, skulle man kunna säga.

Hjärnan däremot är centrum för det centrala nervsystemet. Genom den speglar människan verkligheten i sina inre upplevelser. Genom den bygger vi ständigt upp nya alltmer sammansatta psykiska strukturer. Den är utgångspunkten för allt skapande och all andlighet.

Motståndarna till hjärndödsbegreppet försöker på ett egendomligt sätt tillägga hjärtat mystiska egenskaper, vars natur de inte kan förklara för sig

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Hjärnrelaterade döds-
kriterier m. m.*

själva. Men hjärnan, som är skapelsens mest unika företeelse, något av det mest egenartade, förfinade och vördnadsbjudande som existerat på jorden – den vill motståndarna ge någon sorts andrahandsställning. Jag kan inte se att det är en särskilt bra etisk och moralisk utgångspunkt.

Motståndarna till hjärndödsbegreppet vill inte ta ansvar för den nya situationen. De vill skjuta över avgörandet på enskilda läkare. De ger därmed dödsbegreppet en subjektiv och relativ karaktär. Vem som är död, det kan då växla från situation till situation. I två likadana fall kan den ene bli förklarad död, den andre inte. Och vad som är farligare: med en så subjektiv tolkning är det risk för att avbrytandet av behandlingen avgörs just av vad som i den enskilda situationen bedöms som ändamålsenligt.

Detta är att vägra att ta det moraliska ansvaret. Det är moralisk relativism. Det är underkastelse under enskildas godtycke. Att vara anhängare av hjärndödsbegreppet är däremot att säga: Här finns ett kriterium, byggt på faktiskt kunskap, möjligt att förstå för alla, obligatoriskt i sin tillämpning, lika för alla. Detta är den klart mest konsekventa moraliska hållningen.

Ännu egendomligare är motståndarnas argument, när de säger att man inte kan lagstifta om döden. Naturligtvis kan man det. Motståndarna själva har en lag – det subjektiva avgörandets lag. Det är bara det att den lagen inte har passerat riksdagen. Anhängarna av det nya dödsbegreppet förordar däremot en lag antagen av våra demokratiska institutioner, som är en produkt av medborgerligt ansvar. Jag menar att detta sistnämnda är den klart mest konsekventa moraliska positionen.

Mest egendomligt är motståndarnas förhållningssätt när det gäller sambandet mellan död och transplantation. Motståndarna till det nya dödsbegreppet är nämligen i de allra flesta fall inte motståndare till transplantationer. I princip är de för transplantationer. De kan inte gärna hävda, att man inte skall göra allt man kan för att hjälpa hjärtsjuka, diabetiker och njursjuka. Men de hamnar i en ohållbar etisk position, när det gäller transplantation av organ som måste eller bör tas från en kropp där cirkulationen fortfarande är i gång.

Antingen måste de då säga att sådana organ kan importeras – dvs. låta andra fatta de svåra besluten ännu en gång – eller också skall vissa organ kunna avlägsnas från en människa som fortfarande är juridiskt sett levande. Detta är en moraliskt helt ohållbar position. Det är moralisk vilsenhet. Det problemet kan motståndarna bara lösa genom att säga att transplantationer över huvud taget inte får äga rum – men en sådan hållning är de alls inte beredda till.

Det har i debatten talats om att vi riskerar att komma på ett moraliskt sluttande plan. Jag menar att motståndarna till det nya dödsbegreppet är de som själva försätter sig på ett sluttande plan. De vill nämligen inte stå upp inför den nya situationen. De vill inte vidga det moraliska ställningstagandet och förhålla sig. De flyr in i en hållning som lämnar viktiga frågor obesvarade.

I denna motståndarnas hållning ligger också fördolt ett kunskapsförakt. De faller tillbaka på mystiska definitioner. De vill ha en subjektiv upplevelse av döden som grund. De vill inte ha en konstaterbar allmängiltig definition. Också detta är en allvarlig moralisk oklarhet, eftersom det måste finnas en

social, samhällelig definition på ett socialt allmängiltigt problem. Denna deras oklarhet ger sannerligen ingen trygghet.

Med detta vill jag givetvis inte hävda att det nya dödsbegreppet skulle vara problemlöst. Det ställer oss naturligtvis inför nya frågor, som vi moraliskt måste förhålla oss till.

En sådan fråga, som har debatterats i många omgångar här i dag, är förhållningssättet inför en hjärndöd patient som är gravid. Jag menar att det finns en moralisk lösning också på det problemet. Frågan om dödsdefinitionen blir egentligen ganska underordnad, därför att det finns en överordnad princip, nämligen att handla efter vad som är bäst för barnet. Detta ger en klar moralisk hållning i varje enskilt fall. Den tar självfallet också över transplantationsintresset.

Jag tillhör dem som ser en djupt etisk mening i att man efter sin död kan skänka en annan människas hälsa. Om jag förlorade ett barn skulle det vara en lisa i sorgen att veta att något av barnets organ kunde fylla en sådan funktion. Ett sådant bidrag skulle vara en viss tröst inför döden, och jag skulle inte ha någon annan inställning till detta problem, oavsett om jag var troende eller icke troende.

Jag tillhör inte dem som anser att transplantationskirurgins status skall få breda ut sig över andra, mindre glansfulla medicinska verksamheter, som primärvården. Det är en viktig prioriteringsfråga som måste uppmärksammas. Jag förstår dock inte dem som vill försvåra och förhindra möjlig hjälp åt svårt sjuka, som organtransplantation kan ge. Det är ytterligare en moraliskt diskutabel hållning.

Fru talman! En samhällelig fråga kräver en samhällelig moral. Denna samhälleliga moral bör formuleras av demokratiska institutioner i en demokratisk beslutsprocess. Det moraliska ställningstagandet är ett medborgerligt ansvar. Vi vpk-representanter som står bakom motion 122 vill inte överlämna detta ansvar till någon specialgrupp i samhället, inte heller till något personligt godtycke. Vi tar vårt demokratiska ansvar, och vi röstar för det nya dödsbegreppet.

Med detta yrkar jag bifall till utskottets hemställan, utom i mom. 18, där jag yrkar bifall till reservation 11.

Anf. 40 HUGO HEGELAND (m):

Fru talman! Frågan om ett nytt dödsriterium är inte en partipolitisk fråga. Här får den enskilde riksdagsledamoten lita till sin egen tankeverksamhet, för en gångs skull, när han eller hon fattar beslut i frågan. Här borde alltså en debatt i kammaren vara meningsfull. Inga röstningsdirektiv i riksdagsgrupperna har föregått dagens debatt.

Det finns emellertid en politisk aspekt: Varför skall ett lands parlament bestämma i denna fråga? Det är att politisera denna mycket ömtåliga fråga, om vilken författaren P. C. Jersild häromdagen i en krönika i DN skrev: "Det är inte lätt att veta hur man skall ställa sig." Hur skall då vi politiker kunna veta, när inte ens utbildade läkare vet? Är det då inte barockt, ja, groteskt, att vi på politisk väg skall bestämma om en människa är död eller inte?

Fru talman! Från början tyckte jag att förslaget om ett hjärnrelaterat dödsriterium var rätt, riktigt och rationellt, men så började jag läsa

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Hjärnrelaterade döds-
kriterier m. m.*

utredningen om dödsbegreppet. Jag lyssnade på läkare från båda håll, och jag läste slutligen propositionen. Då kom jag till den motsatta uppfattningen.

Vad är det som har hänt? Jo, hittills har på jorden omkring 75 miljarder människor dött, och de har nästan alla dödförklarats utan stöd i någon lag om dödens inträde. Ingen har upplevt detta som ett problem. Den enskilda människan har lätt kunnat konstatera dödsfallet genom att blott lyssna till hjärtats upphörande slag, till sista andetaget vid någon nära anhörigs bortgång. Man har med blotta ögat kunnat konstatera att livsviktiga funktioner har upphört, t. ex. vid stridskamraters våldsamma död på något av världens många blodiga slagfält.

1974 och 1975 förklarade socialutskottet att ett i lag fastställt dödsbegrepp skulle kunna få svåröverblickbara juridiska konsekvenser och att utskottet därför var tveksamt till om en ny innebörd av dödsbegreppet skulle godtas av en vidsträckt opinion. Utskottet underströk särskilt att allmänhetens inställning måste tillmätas stor betydelse i sammanhanget.

Det är därför verkligen förvånande att regeringen inte har redovisat någon undersökning om allmänhetens inställning till det nya lagförslaget utan blott har återgivit en rad yttranden från officiella remissinstanser, vilka inte kan sägas representera allmänhetens inställning.

Att regeringen då föreslår ett nytt dödsbegrepp och socialutskottet sedan tillstyrker detta är för mig obegripligt. Läser man nämligen den fristående sammanfattning av betänkandet från utredningen om dödsbegreppet som socialdepartementet låtit utge och som undertecknats av dåvarande hälso- och vårdministern, numera socialminister Gertrud Sigurdsen, får man på s. 33-34 följande upplysning till livs:

”Det kanske kan tyckas som om utredningen ägnar sig åt vetenskapliga hårklyverier. Men frågan om när en människa skall anses död eller levande rör alla människor, också dig och mig, inte bara läkarna, kyrkan eller riksdagen. Det gäller att hitta fram till en definition av när döden inträder, som kan tillämpas i alla tänkbara situationer på alla människor och som kan accepteras av alla parter i samhället. Och den måste stå sig under överskådlig framtid.”

Men detta förslag accepteras inte av alla parter i samhället. Tvärtom har vi fått en mycket livlig debatt med många kritiska inlägg. Inte ens läkarkåren är enig. Ännu obegripligare blir det att regeringen kan framlägga detta förslag när man läser vidare i socialdepartementets fristående sammanfattning. Där står nämligen att alla skall vara eniga om detta nya dödsbegrepp. Om så är fallet har vi inte tagit reda på. I stället lägger man nu fram ett förslag som har väckt mycket stor kritik.

Nu har utskottet tyvärr tillstyrkt detta förslag. Men det finns en sak som jag tycker att man kan hålla utskottet räknig för, nämligen att det föreslår en annan benämning på den nya lagen efter påpekande av Gunnar Biörck. Den skall benämnas lag om kriterier för bestämmande av människans död. Propositionens förslag om, som det heter, lag om dödens inträde, är helt orimligt. Om vi skulle lagstifta om dödens inträde kunde det endast gälla en lag om dödsstraff. Genom en dödsdom bestämmer man dödens inträde. Denna lapsus i regeringens lagförslag kan dock inte helt lastas föredragande statsråd. Förslaget kom ursprungligen från justitiekanslern, som i överdrivet

nit blev alltför juridisk. Men socialutskottets lilla korrigerande insats är inte tillräcklig för att få mig att ändra uppfattning, nämligen att riksdagen bör avslå förslaget om ett nytt dödsbegrepp.

Vi har, som här har nämnts, fått en mängd skrivelser från olika håll, både från motståndare till och anhängare av det nya lagförslaget. Tidigare debattörer har hänvisat till dem. Jag skall inte upprepa deras innehåll. Men jag vill peka på en sak som inte har framhållits. Utskottet och flera deltagare i debatten har sagt att alla andra jämförbara länder, undantagandes Danmark, och Sverige, har infört ett hjärnrelaterat döds-kriterium. Javisst, men även om omdömeslösheten är utbredd är det ingen anledning för oss att efterlikna den. Observera att endast ett fåtal länder har lagstiftat om det hjärnrelaterade dödsbegreppet. Det visar att detta inte är en fråga som ett lands parlament alls behöver befatta sig med. Observera också att Svea hovrätt och även JO avstyrkte förslaget om ett i lag fastställt dödsbegrepp.

Alla vet att man inte behöver en särskild lagstiftning för att tillåta hjärttransplantationer. Vi har sedan länge accepterat transnationella transplantationer. Vad frågan gäller nu är naturligtvis att möjliggöra hjärttransplantationer även i Sverige, att upphöra med vår officiella dubbelmoral, som tillåter oss att sända svenska patienter till utlandet för hjärtbyte, medan vi däremot inte tar emot utlänningar med motsvarande behov.

Se på andra länder! Finland har ingen i lag given definition på när människans död inträffar. I stället har man, och det påpekas i utredningen om dödsbegreppet, intagit den ståndpunkten att fastställandet av döds-kriterier är en uppgift som på grund av läkarvetenskapens rön bör lösas genom administrativa föreskrifter.

Se på Norge! Där godtas hjärnrelaterade döds-kriterier som grund för dödförklaring efter en kunglig resolution den 10 juni 1977 med föreskrifter om dödsdefinitionen.

I utomnordiska länder varierar formerna för ett accepterat hjärndödsbegrepp i hög grad mellan länderna, t. o. m. olika områden inom ett och samma land. Bara ett fåtal länder har ett i lag stiftat, av parlamentet fastställt dödsbegrepp, t. ex. Frankrike, Grekland, Italien, Storbritannien och även Österrike.

I ytterligare andra länder har frågan inte ens behandlats i något officiellt organ, utan man har sett det som ett renodlat medicinskt spörsmål. Hjärnrelaterade döds-kriterier har då börjat tillämpas genom att enskilda läkare eller sammanslutningar av läkare har övergått till att i praktiken lägga dessa till grund för dödförklaring. Ibland har denna praxis därefter, eller t. o. m. dessförinnan, bekräftats genom att landets centrala organisation, de medicinska fakulteterna eller en grupp experter på området har utfärdat riktlinjer för läkarnas handlande. Ibland har sådana riktlinjer utarbetats även på lokal sjukhusnivå och med giltighet endast för läkare som tjänstgör där.

Vidare påpekas i utredningen om dödsbegreppet att de kriterier som används på skilda håll i världen inte alls är ensartade. I allmänhet bygger man dem på ett upphörande av funktionerna i hela hjärnan. Endast i Storbritannien anses det tillräckligt att hjärnstammens funktioner fallit bort för att dödförklaring skall ske.

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Hjärnrelaterade döds-
kriterier m. m.*

Varför är då en stor del av den svenska läkarkåren så angelägen om att riksdagen i lag skall fastställa ett hjärnrelaterat döds-kriterium? Jo, det är för att de inte vill bli anklagade, åtalade och fällda för att de tar organ från en hjärndöd människa. Det är den faktiska bakgrunden till dagens fråga. Vi har aldrig sagt att det är enbart detta skäl som ligger bakom, vilket har påståtts i debatten, men det är den främsta bakgrunden. Därför har flertalet av våra transplantationskirurger sagt att om vi skall genomföra hjärttransplantationer i Sverige måste vi ha en lag som klart fastställer dödsbegreppet, så att vi inte riskerar åtal för mord när vi gör ingrepp på en hjärndöd människa.

Jag tycker att det är groteskt att riksdagen skall besluta om när en människa skall anses vara död. Det måste självklart ankomma på läkarna att avgöra detta. Så har det varit i många århundraden. Det finns ingen anledning att ändra på det för att vi har gjort framsteg inom intensivvården och transplantationstekniken under de senaste 20 åren.

I sin skrivelse till socialutskottet den 16 mars anför Svenska läkaresällskapet att frågan om när en människas död inträder har etiska implikationer av stor betydelse. Man vänder sig sålunda mot dem som vill ändra transplantationslagen så att det skall bli tillåtet att avlägsna hjärtat eller andra livsviktiga organ från en människa med total hjärninfarkt, trots att hon skall betecknas som levande till dess blodcirkulationen har upphört, dvs. tills hjärtat är uttaget. Jag citerar nu direkt vad som anförs på sid. 7 i denna skrivelse: "Enligt Svenska Läkaresällskapets bestämda uppfattning är det oacceptabelt att under några omständigheter tillåta sådana ingrepp på en människa som anses levande." I en skrivelse till samtliga ledamöter av Sveriges riksdag, daterad den 21 april, anför Svenska läkaresällskapet sex punkter. De har lästs upp här, och jag skall bara upprepa den sista punkten, nämligen "att avlägsnande av livsviktiga organ från individer, som betecknas som levande, är etiskt oacceptabelt, vilket motiverar att döden definieras i lag".

Men, fru talman, detta är en ohållbar argumentering. Enligt Svenska läkaresällskapet är patienten död när han är hjärndöd. Detta är då en medicinsk fråga och inte alls en etisk fråga. Att av etiska skäl kräva lagstiftning är enligt min uppfattning ohållbart. Det avgörande skälet för lagstiftning är att frita läkarna från anklagelse för mord när man transplanterar hjärtan. Vi anklagar inte läkarna för mord när de gör kirurgiska ingrepp som misslyckas och leder till patientens död. Här framhåller också utskottet, helt riktigt, "att en lagstiftning om kriterierna för fastställande av människans död inte innebär någon ändring av vad som menas med död eller något försök att beskriva dödens innebörd. Den föreslagna lagen anger endast vilka kriterier som skall vara rättsligt avgörande för när ett dödsfall skall anses ha inträffat."

Nu hävdas i ett inlägg i går i Svenska Dagbladet av professorn i anesthesiologi vid Uppsala universitet, tillika rektor för universitetet, Martin H:sen Holmdahl, att motståndarna till dödförklaring på hjärnrelaterade döds-kriterier vill att läkarna skall få rätt att vid patients hjärndöd "taga ut ett slående hjärta under förutsättning att individen givit sitt tillstånd till organtransplantation". Det är enligt den övervägande majoriteten av läkarkåren en oacceptabel ståndpunkt, och Holmdahl menar att om alla medborgare i landet och alla riksdagsledamöter kände till att detta är den

enda skillnaden i uppfattning mellan dem som vill ha hjärnrelaterade döds-kriterier och dem som inte vill dödförklara förrän hjärtat uttagits eller stannat, skulle beslutet för den enskilde riksdagsledamoten vara lätt. Han ställer frågan: "Skall Sverige vara det enda land i västvärlden som i ett så väsentligt hänseende förnekar en naturvetenskaplig sanning, nämligen att individen är död då hjärnan är oåterkalleligt utslagen?"

Men, fru talman, detta är en naturvetenskaplig uppfattning i dag. Det finns inga bestående naturvetenskapliga sanningar. Vetenskapsmännen söker sanningen men finner den aldrig. Under denna vandring gör de ständigt nya rön. Ingenting säger att vetenskapen inte en vacker dag också skall kunna ge en människa livet åter även när hjärnan varit utslagnad under en viss tid. "Oåterkalleligt utslagen" är ett begrepp enligt dagens vetenskap och medicinska teknik. Om det blir så i framtiden vet vi inte, det är ett relativt begrepp.

Att kräva att en individ förklaras död innan man tar ut organ för transplantation kan jag inte betrakta som annat än etiskt oacceptabelt. Det är likplundring vi då ägnar oss åt. För mig är det etiskt riktigare att ta organ från en döende person som medgivit organdonation. Då är det inte fråga om likplundring. Vad man gör är att ta organ från en levande kropp för att överföra det till en annan levande kropp och då med medgivande av donatorn. Samtidigt omöjliggör man också obduktion av hjärndödsförklarade patienter.

Fru talman! Jag skall avsluta mitt inlägg med att än en gång understryka att frågan om dödens inträde, som det hette i lagförslaget, eller frågan om döds-kriteriet, inte bör vara föremål för politiskt beslut. Döden har i alla tider varit så naturlig, så självklar, att ingen människa krävt att vi också måste i lag genom beslut i vår parlamentariska församling definiera dödens inträde. Vid ovisshet om dödens inträde har alltid läkare, medicinmän eller kloka gummor kunnat tillfrågas. I dag ankommer det på läkarna att fastställa dödens inträde. Enligt min uppfattning borde det vara helt tillräckligt och förbli så även i fortsättningen, varför jag yrkar avslag på regeringens proposition med förslag till lag om dödens inträde.

Anf. 41 ALF SVENSSON (c):

Fru talman! När man läser propositionen och utskottsmajoritetens förslag finner sig åtskilliga frågor och funderingar.

Skall döden se levande ut?

Om regeringen definierar något som "juridiskt levande", innebär det då också att liv råder även i biologisk mening?

Finns det "artificiella livstecken"?

Varför försöker regeringen och socialutskottets majoritet dölja att transplantationsfrågorna utgör det enda, absolut enda argumentet för sitt dödsbegrepps-förslag? Och varför vill man dölja döden för medborgaren?

Frågorna är många inför regeringens förslag och förslaget från socialutskottets majoritet i frågan om hjärndödsbegreppet.

Fru talman! Alla kulturer världen över visar stor aktning inför döden och döendet. Det finns fog för påståendet att den aktningen knappast visas av regeringen och utskottsmajoriteten i den här frågan. Det är svårt att förstå

varför man på detta sätt sysslar med ett semantiskt dödsbegrepp.

Låt mig citera Dwight Parkinson, professor i neurokirurgi vid University of Manitoba, Winnipeg, Canada. Så här säger han i en skrivelse 1985: Hur underbart skulle det inte bli om ert land kunde leda oss ur denna elakartade trend genom att bli det första landet som lagstiftningsmässigt klagar om att patienter är döda när cirkulationen upphör och inte kan återstartas, men att det skulle vara tillåtet att transplantera organ om man passerat den oåterkalleliga punkten (dvs. total hjärninfarkt). Resten av världen skulle snart följa ert lands lagstiftning som "ett skinande ljus" av sanning och förnuft i den existerande dimman av semantisk förstörelse, skriver han.

Men att döma av proposition och utskottsmajoritet vill man nu fortsätta dimbildningen i den här frågan. Den semantiska förstörelsen skall fortsätta.

Fru talman! Jag kan inte acceptera denna dimbildning, denna semantiska förstörelse. Man skapar förvirring med hjälp av ord.

Många anser med all rätt att döden som begrepp bör vara lättförståelig för den enskilde medborgaren. I princip skall varje medborgare kunna förstå när döden har inträtt. Under årtusenden har människans död uppfattats som en helhet. Det har visserligen inte alltid varit lätt att fastställa, om en människa är död, men man har inte haft behov av att skilja mellan en "kroppslig" och en "psykisk" död. Man har inte behövt vara expert för att avgöra om en människa är död.

I vårt land har hitintills gällt och gäller fortfarande att varaktigt cirkulationsstillestånd, populärt kallat hjärtdöd, utgör kriterium för att en människa är död. Enligt detta kriterium död person har ingen blodcirkulation i vare sig hjärna, hjärta, njurar, lever eller lungor. Det är betydligt mer komplicerat att fastställa hjärndöd än att fastställa upphörd hjärtverksamhet. De metoder, som används för att fastställa "hjärndöd" är svåra för lekmannen att förstå. Det är därför man kan hävda att döden nu döljs för medborgaren.

Hur skall de anhöriga förstå och fatta att döden ser levande ut, har en varm kropp, normal färg, ett hjärta som slår och bröst som häver sig? Hur skall man kunna förklara, skriver SHSTF:s ordförande i ett brev till riksdagens ledamöter. SHSTF är fackorganisationen för 90 000 sjuksköterskor, barnmorskor och laboratoriepersonal. Ja, hur skall man kunna förklara? Det hävdvunna dödsbegreppet, grundat på upphörd andning och hjärtverksamhet, dvs. oåterkalleligt cirkulationsstillestånd, är ett medicinskt och folkligt väl förankrat begrepp. Det är för övrigt det sätt varpå uppemot 995 av 1 000 dödsfall skall konstateras även i fortsättningen. Såväl juridiskt, praktiskt som psykologiskt är det hävdvunna dödsbegreppet att föredra. Det finns också anledning att fråga sig varför ett nytt generellt dödsbegrepp skall tillskapas, vilket aldrig får generell användning.

Kliniskt sett finns heller ingen anledning att införa ett nytt dödsbegrepp baserat på uteslutande hjärnrelaterade döds-kriterier. Det enda skäl som kan tänkas ha en viss relevans för införande av ett sådant dödsbegrepp är behovet av transplantationsorgan. I sin proposition förnekar regeringen att ett sådant skäl skulle föreligga. Detta är inget annat än att förstärka dimbildningen på området.

Det är en onödig och försvårande omväg att lösa transplantationsproblematiken genom införande av ett nytt dödsbegrepp. Det enda rimliga

alternativet är att ändra transplantationslagen så att en positiv och frivillig organdonation kan få ske vid fall av total hjärninfarkt.

I propositionen försöker regeringen att undgå detta klarläggande genom en del märkliga och enligt min mening vilseledande påståenden. Föredraganden statsrådet skriver bl. a.:

”Jag anser att det från etisk synpunkt inte är tillfredsställande att betrakta en person med total hjärninfarkt som levande men ändå så svårt sjuk att man kan avbryta andnings- och cirkulationsstödjande åtgärder.”

Statsrådet fortsätter längre fram i propositionen med följande argumentering kring förslaget om en ändrad transplantationslag som alternativ till det föreslagna dödsbegreppet: ”Jag anser att ett sådant förslag inte kan accepteras från vare sig rättslig eller etisk synpunkt. Det innebär, som jag ser det, att hjärtat tas från en i juridisk mening levande människa och att livet därigenom släcks.”

Regeringens argumentering är knappast hållbar. Jag tycker faktiskt att den är intellektuellt ohederlig. Det kan noteras att ett nytt begrepp skapas, nämligen ”juridiskt levande”. Här ligger, fru talman, knutpunkten i debatten om dödsbegreppet. Finns det ett ”juridiskt liv”? Svaret är nej. Lika litet som riksdagen med ett beslut kan ge biologiskt liv åt en sten, lika litet beslutsför är man när det gäller att fatta beslut om ”juridiskt levande”. Liv, fru talman, är inte ett juridiskt faktum utan ett biologiskt!

Man kan självfallet kalla en ros för tulipan, men det är likväl en ros. Regeringen kan i proposition hävda och riksdagen besluta att alla rosor skall kallas tulipaner och behandlas därefter. Men i biologisk mening kommer rosen likväl att förbli ros.

Detsamma gäller liv och död. Det är den biologisk-medicinska statusen hos patienten som avgör om liv eller död föreligger – inte juridiken eller ett klubbslag här i kammaren. Juridiken skall däremot reglera vilka konsekvenserna skall vara av ett biologiskt faktum. Det är märkligt att regeringen inte med ett ord kommenterar att ett klubbslag i riksdagen inte alls påverkar en patients biologisk-medicinska status – den argumenterar som om det gjorde det.

Den typ av angrepp som regeringen riktar mot förslaget att ändra transplantationslagen i stället för att införa hjärndödsbegreppet måste ses som besvärande för regeringens trovärdighet. Men även Svenska läkaresällskapet gör sig skyldigt till samma logiska felslut.

Vid en hjärttransplantation från en patient med total hjärninfarkt handlar det om exakt samma behandling med de två synsätten. Regeringen hävdar att en sådan handling är moraliskt förkastlig om den begås efter moget etiskt övervägande på en patient som betraktas som levande. Den är hedervärd och godkänd om den begås mer eller mindre rutinmässigt på samma patient som av ett antal politiker betraktas som död. Detta är ett inkonsekvent sätt att resonera.

Fru talman! En patient som har total hjärninfarkt och som ligger i respirator är inte död i helt vanlig, praktisk bemärkelse. Som någon har uttryckt det: Den totala hjärninfarkten är ett nödvändigt men inte tillräckligt villkor för dödförklaring.

En patient som har total hjärninfarkt och som ligger i respirator har en frisk

hudfärg, bröstkorgen häver sig, urin och avföring produceras i vanlig ordning, man kan höra hur hjärtat slår och hur tarmkanalen arbetar. Huden är varm och pulsen slår. Fysiologiskt föreligger en levande kropp även om hjärnan är död. Alla borde förstå att sjukvårdspersonal som skall vårda denna levande kropp kommer att få svårt att betrakta den som faktiskt död och kommer att få svårt att för exempelvis anhöriga förklara den för faktiskt död. Att förneka dessa problem är, tror jag, att förneka verkligheten.

Det finns exempel från Norge, som tillämpar hjärnrelaterade döds-kriterier, på att personalen talar om "de döda" och "de riktigt döda". Men döden kan ju inte kompareras, fru talman. Det går inte att med trovärdighet använda uttrycken död, dödaré, dödadast.

Vi kan inte bortse från att sjukvårdspersonalen kan få svårt att betrakta patienter med fullgod cirkulation i hjärta, blodomlopp och lungor som döda. Jag tycker att Margareta Perssons praktiska, konkreta resonemang här alldeles tydligt visar på detta.

Fru talman! I Sverige tycks vi tro att det är fiffigt att komma runt en svår fråga genom att tala om ett nytt dödsbegrepp i stället för att seriöst diskutera transplantationsfrågan – det är egentligen enbart hjärttransplantationer det handlar om.

I argumentationen för införandet av hjärndödsbegreppet använder man sig i propositionen av en del andra märkliga begrepp: "Det är dock viktigt att skilja på naturliga och artificiella livstecken", heter det. De "artificiella livstecknen" skulle enligt argumenteringen vara skäl för hjärndödsbegreppet. Med "artificiella livstecken" avses sådana som är framkallade med avancerad medicinsk teknik. Sättet att argumentera är faktiskt så grumligt.

Avancerad medicinsk teknik används i många fall som cirkulationsstöd. Dit hör t. ex. pacemaker, dialys och respirator. Men går det att skilja mellan naturliga och artificiella livstecken hos dessa människor jämfört med människor som inte behöver den medicinska behandlingen? Svaret är förstås nej. Själva livstecknen är ju desamma: Det är bara cirkulationsstödet som är olikartat – inte livstecknen. Hela organismen behöver inte fungera för att en människa skall vara levande. Det räcker med att organismen fungerar som helhet. Pacemakerpatienten är exempelvis inte mindre levande än en människa som klarar sig utan pacemaker.

Just helhetssynen är viktig för döds-kriterierna. I regeringens förslag heter det definitions-mässigt: "En människa är död när hon totalt och oåterkalleligt har förlorat all förmåga att förena och samordna kroppens funktioner – fysiska eller psykiska – till en fungerande enhet. Detta har inträffat när samtliga hjärnfunktioner – i stora hjärnan, lilla hjärnan och hjärnstammen – totalt och oåterkalleligt har fallit bort."

Fru talman! Det föreligger knappast någon logisk konsekvens mellan förslagens första mening och dess andra. Hos en patient som ligger i respirator med total hjärninfarkt kan det empiriskt konstateras – det har jag tidigare nämnt – att huden känns varm och att den inte förlorat sin friska färg, att bröstkorgen häver sig, att hjärtat och pulsarna slår, att mag- och tarmkanalen arbetar, urin och avföring produceras. Dessa iakttagelser anger att det finns någon samordningsförmåga kvar.

Inte bara de yttre iakttagelserna utan också den fysiologiska kunskapen

anger att ett flertal organ eller organsystem fortfarande fungerar på ett samordnat sätt. En samordnande funktion finns alltså även om det inte är hjärnan som utövar den. Definitionen i regeringsförslagets första mening om "all förmåga att förena och samordna" täcks alltså dåligt av den andra meningen. Det som omtalas i den andra meningen är ett nödvändigt men inte tillräckligt villkor för att det som beskrivits i den första meningen skall inträffa. Fru talman! Jag tycker detta är en något slarvig lagformulering, som därför knappast borde accepteras!

Människor skall ses som mål, inte som medel och reservdelslager. Därför är det ett rimligt krav att transplantationer förutsätter frivilliga, positiva organdonationer. Jag tror att väldigt många svenskar har en positiv syn på organdonationer, och Sverige borde därför bli ett föregångsland på det här området, på ett etiskt riktigt sätt.

I vår regeringsform fastslås att varje medborgare är gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp. Det finns ingen anledning att frånga denna princip, såsom sker i nuvarande transplantationslag. Den enskildes kroppsliga integritet bör skyddas. Låt mig konstatera att regeringens ändringsförslag inte har någon större praktisk betydelse. Det är mest bara polityr!

Nu hävdas det på sina håll att en frivillig, positiv organdonation skulle ge en alltför liten organmarknad. Detta påstående är en spekulatio – inget annat. Det är svårt att förstå varför den enskildes eget beslut i en sådan här känslig fråga inte skulle kunna respekteras. Det genomorganiserade Sverige borde ju kunna få en mycket hög andel donationspositiva.

Dessutom finns det mycket som tyder på en teknisk utveckling som gör att hjärttransplantationer blir en kort parentes. Därför kan den nuvarande svenska debatten inom ett par tre kanske fem – år vara helt passerad. Men visst är det oerhört viktigt att etiskt genomlys hela transplantationspolitiken, och framför allt att inte försöka dölja den i en debatt om dödsbegreppet.

Fru talman! Jag vill yrka bifall till reservation nr 1, reservation nr 7 och, om denna bifalls, reservation nr 9. Jag yrkar också bifall till reservation nr 13.

Anf. 42 EVERT SVENSSON (s) replik:

Fru talman! Jag skall kommentera en fråga som Alf Svensson berörde ganska mycket i sitt anförande. Jag gör det genom att citera på s. 12 ur en sammanställning som statens medicinsk-etiska råd har gett ut. Där står:

"I en debattskrift från Sahlgrenska sjukhuset beskriver Ing-Britt Bengtsson sålunda hur respiratorpatienten upplevs av vårdpersonalen. Hon beskriver bl. a. hur patienten gradvis förändras: patienten blir blåmarmorad över hela kroppen, kroppstemperaturen går ner till 30–31 grader och till slut kan man inte känna patientens puls slå. Hon fortsätter: 'Vad man som personal upplever som värst är att patienten ofta börjar lukta och man får den känslan att man vårdar lik.'

Skall man vänta till respiratorpatientens hjärta slutat slå, ställs personalen och de anhöriga inför en pressande väntan, som helt saknar medicinsk motivering. Detta kan ta omkring en vecka och i undantagsfall något längre. Är det aktuellt med transplantation, blir det sedan oerhört bråttom; och det är omöjligt att låta de anhöriga vara med eller att låta dem ta färväl av den döde på ett stilla och värdigt sätt.

Utredningens förslag skulle här bidra till att skapa en klarare och lättare situation både för vårdpersonalen och för de anhöriga." Det handlar således om den utredning som har föregått propositionen.

För mig känns det viktigt att få läsa upp detta, eftersom frågan diskuteras mycket. Alf Svensson berörde också, som jag sade, denna sak i ett särskilt avsnitt av sitt anförande.

Anf. 43 ALF SVENSSON (c) replik:

Fru talman! Jag tog onekligen upp denna sak i mitt anförande, och det gjorde jag genom att citera ur den skrivelse som har gått till riksdagens ledamöter från SHSTF:s ordförande. Jag kan gott, fru talman, läsa upp samma citat en gång till: "Hur skall de anhöriga förstå och fatta att döden ser levande ut, har en varm kropp, normal färg, ett hjärta som slår och bröst som häver sig? Hur skall man kunna förklara?" Den frågan ställer alltså ordföranden för 90 000 sjuksköterskor, barnmorskor och laboratoriepersonal. Det kan knappast vara en hemlighet för någon i kammaren att det där är ett stort problem för vårdpersonalen.

Jag citerade för övrigt också ur en artikel från Norge där man faktiskt talar om döda och riktigt döda. Så visst finns problematiken även där.

Anf. 44 EVERT SVENSSON (s) replik:

Fru talman! Oavsett vilket dödsbegrepp som gäller finns känslor och problem med i bilden när en människa står inför döden. Visst kan det vara ett stort problem för vårdpersonalen att behöva känna liklukt, att uppleva att patientens kroppsvärme försvinner och att få känslan av att man i själva verket vårdar en död människa.

Anf. 45 ÄLF SVENSSON (c) replik:

Fru talman! Jag tror att det kan vara nog så svårt för vårdpersonalen att vårda en människa som riksdagens majoritet har ansett och förklarat som död. Men jag vill samtidigt betona det som Margareta Persson berörde, nämligen att det kan vara lika svårt att göra klart för anhöriga att trots att – om jag får uttrycka det så – döden ser levande ut är den person som ligger framför dem död.

Anf. 46 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Fru talman! Dagens debatt har varit intressant. Visst har det hörts en del övertoner, men det har inte stört mina möjligheter att lyssna.

Jag har kommit till denna debatt med ett öppet om än kritiskt sinne beträffande regeringsförslaget och utskottsbetänkandet. Min tveksamhet till förslaget finns fortfarande kvar. Ingen rimlig förklaring har lämnats till uttalandet om att förslaget om lag om dödens inträde inte har något samband med transplantationskirurgins krav. Det är uppenbart att detta krav är av avgörande, i varje fall väsentlig, betydelse i detta ärende. Det skulle vara välgörande med ett oförbehållsamt erkännande på den punkten.

I vissa inlägg har skillnaderna överdrivits. De är inte så stora som några talare har angett. Jag anser att Gunnar Björcks i Värmdö uttalande om ett informerat medgivande som förutsättning för en hjärttransplantation, på ett

bra sätt anger vad som är erforderligt. Däremot är det enligt min mening tveksamt om en lagreglering är erforderlig. Den stora betydelse som en lag skulle ha har inte kunnat klargöras. Enligt lagen ankommer det på läkaren att i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet fastställa att döden har inträtt. Några sanktionsbestämmelser finns inte i lagen, och prövningen av läkarens åtgöranden skall alltså ske i samma ordning som nu. Det kan ju inte komma i fråga att domstol prövar dessa saker.

Jag uppfattar att enligt utskottet det betydelsefulla i lagförslaget skulle vara att avbrytandet av den konstgjorda andningen utförs genom avstängning av respiratorn hos en dödförklarad och inte som nu hos en levande person. Men, som har framgått av vad många talare har sagt, är den här regeln med hänsyn till bl. a. undantagsbestämmelserna tämligen illusorisk. Det märkliga är att sjuksköterskorna och en stor del av läkarna inte uppfattar betydelsen av en lagreglering utan tvärtom anser att en sådan skulle vara en belastning.

Jag kan inte finna att utskottet i tillräcklig grad har bemött de ingående juridiska invändningar som framförts av JO och Svea hovrätt. Inte heller har den tungt vägande kritiken från de stora organisationerna PRO och De handikappades riksförbund behandlats på ett övertygande sätt. Det är oroande, och måste även vara det för utskottsmajoriteten, att dessa stora och viktiga grupper inte ställer sig bakom förslaget. Det är givet att transplantation av organ som fortfarande befinner sig i cirkulation är av betydelse.

På denna punkt har Evert Svensson sagt att det enligt hans mening skulle vara av vikt om medgivanden av transplantation av organ kunde göras i testamente. Som anges är de som är kritiska mot lagförslaget inte motståndare till transplantationer av organ, utan fastmer för dem, men de vill att sådana skall föregås av ett medgivande. Det kan ske även i annan form, exempelvis hos försäkringskassan eller i samband med körkort.

Det finns en fråga som inte alls har berörts, såvitt jag har kunnat följa debatten. Det är vad professor Loma Feigenberg sade i en artikel i Dagens Nyheter nyligen:

”Enda skälet att ändra dödsbegreppet är ju – fastän ivrarna för hjärndöd inte vill låtsas om det – behovet av organ för transplantation. Men om det är transplantationer det gäller, så måste man lagstifta om transplantationer, inte om en ny sorts död.

Kanske rör det sig om ett par hundra människor varje år i Sverige som får sådana skador att det kan bli fråga om att ställa diagnosen hjärndöd. Alla andra dödsfall skulle kunna konstateras så som man alltid gjort, genom att lyssna på hjärtat. Får vi ett beslut om hjärndöd, kommer emellertid alla sjukhus i landet att vilja skaffa den tekniska apparatur som fordras för att kunna säkerställa att hjärnan är helt utslöcknad. Och apparater som kostar dyra pengar måste användas . . .”

Jag har inte kunnat finna att utskottsmajoriteten har kommit med några synpunkter på den här ekonomiska aspekten. Även om det nu skulle bli så att förslaget går igenom, utgår jag ifrån att det kommer att ske en snar utvärdering av den lag som antas och att utvärderingen senast sker i samband med att förslag framläggs om översyn av transplantationsbestämmelserna.

Jag yrkar avslag på utskottets hemställan och bifall till reservation 1.

Anf. 47 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Fru talman! Jag finner det litet överraskande att Hans Göran Franck med sin bakgrund inte ser det som viktigt att lagreglera frågan om när döden skall anses ha inträtt, i stället för att göra det i ett cirkulär från socialstyrelsen. Det är ändå en väldig skillnad mellan en lagreglering och en reglering i administrativ ordning av en fråga så viktig som denna.

Utskottet har bemödat sig om att bemöta de synpunkter som framförts mot förslaget, både från motionärer här i riksdagen och från remissinstanser. Jag vill påpeka att en betydande majoritet av de juridiska instanser som har yttrat sig om förslaget har tillstyrkt, i huvuddragen, utredningens förslag. Det gäller t. ex. hovrätten för västra Sverige, kammarrätten i Stockholm, kammarrätten i Jönköping, justitiekanslern och riksåklagaren.

Vad gäller säkerheten i diagnosen vill jag påminna om att redan den arbetsgrupp som Gunnar Björck ledde under 60-talet framhöll att diagnos säkerheten var densamma för fastställande av hjärnans totala bortfall som i fråga om hjärtverksamhetens avstannande.

Anf. 48 HANS GÖRAN FRANCK (s) replik:

Fru talman! Jag vill inte underskatta betydelsen av att man stiftar lag. Det kan ofta ha en särskild betydelse i jämförelse med en förordning eller anvisningar från en myndighet. Men om lagen inte innehåller mera än vad en förordning eller anvisningar gör och man inte kan rikta någon anmärkning mot tillämpningen, då har den inte någon nämnvärd betydelse.

I det här fallet finns det en utförlig praxis som både socialstyrelsen och andra organ ingående har redogjort för. Jag vill erinra Daniel Tarschys om att det lagförslag som vi nu behandlar inte innehåller några sanktionsbestämmelser eller några särskilda bestämmelser om prövning utöver dem som anvisningarna ger.

Anf. 49 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Fru talman! Jo, självfallet innehåller lagen också en förbättring i fråga om innehållet. Lagen klargör exakt när döden skall anses ha inträffat, medan däremot den gamla kungörelsen endast sade att läkaren kunde ställa en prognos och utifrån den prognosen själv avgöra när han ansåg att behandlingen borde avbrytas.

Det gamla cirkuläret, som ännu gäller och som reservanterna vill skall fortsätta att gälla, lämnar alltså betydligt större frihet åt läkarens eget gottfinnande och ger därför mindre rättssäkerhet än den föreslagna lagen.

Anf. 50 HANS GÖRAN FRANCK (s) replik:

Fru talman! I det här fallet, när man inte har någon annan instans för prövning än socialstyrelsen, har det inte någon större betydelse om reglerna finns i lag eller anvisningar. Jag försvarar inte de anvisningar som nu finns. Av mitt inlägg framgår ju att det finns behov av att göra ändringar i dem.

Sammanfattningsvis vill jag säga att jag inte är ensam om den juridiska bedömning jag gör, utan den har också viktiga juridiska instanser gjort. Man har inte velat komma i den situationen att domstolar och andra instanser skall ta ställning till de här frågorna.

Ingen instans kan ju pröva dessa frågor utan att anlita läkarexpertis. Skulle man teoretiskt tänka sig att en domstol hade att ta ställning, kunde den inte göra annat än att lyssna till vad läkarexpertisen säger. Vi får väl utgå ifrån att socialstyrelsen har den bästa läkarexpertisen, och bättre expertis kan någon annan instans inte få tillgång till.

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Hjärnrelaterade döds-
kriterier m. m.*

Anf. 51 MARGITTA EDGREN (fp):

Fru talman! Den uppläsning som Evert Svensson gjorde om erfarenheter från Sahlgrenska sjukhuset gav intryck av att man på intensivvårdsavdelningarna i vårt land alltid inväntar cirkulationens spontana slut hos en patient med förstörd hjärna och att ett sådant förlopp kan pågå i ett par veckor. Men så går det inte till.

I den studie som dödsbegreppsutredningen gjorde har 44 av landets 46 intensivvårdskliniker talat om att de inte låter det gå till på det sättet. Det är inte fråga om en utdragen process, utan behandlingen avbryts när vidare behandling är meningslös för patienten. Då upphör patientens cirkulation och patienten dödförklaras.

Enligt studien görs detta till en värdig stund med de anhöriga samlade runt sin döende anförvant. Så går det till på de flesta intensivvårdsavdelningarna, 44 av 46.

Fru talman! Liksom frågor om krig och fred är för viktiga för att överlåtas till enbart militärer, är denna frågas medicinska, biologiska, juridiska, sociala, tekniska och etiska implikationer allt för viktiga för att baseras på biologi och medicin och allt för viktiga för att det skall fattas beslut om dem här i riksdagen. Definitionen får en mängd konsekvenser. Frågan är allmänmännisklig och kan inte göras till ett medicinskt forskningsproblem.

Jag uppfattar att det har drivits en kampanj för de hjärnrelaterade dödsdiskriterierna, där man försökt att avfärda mänskliga, etiska och sociala invändningar som osakliga.

Ett huvudmotiv bakom att definiera död med att hjärnan är utslagen är att det underlättar transplantationer. Det hjälper inte att detta sakförhållande förnekas; det gjorde bl. a. Holsten Fagerberg i utredningen, och det har flera andra gjort. Detta har inte ökat förtroendet. Tvärtom har det summa effekt som desinformation, och människor börjar verkligen fundera: Vardas jag för min egen skull eller för mina organs användbarhets skull?

Fru talman! Synen på döden påverkar vår syn på livet. Vem som helst av oss kan konstatera döden då cirkulationen har upphört. Hjärnrelaterade kriterier är något som kan fastställas endast av specialister och med hjälp av teknisk apparatur. Vi vanliga människor blir distanserade från livets gräns, och endast experter kan informera oss om vad som är liv och vad som är död. Detta är frågor av djupt existentiellt värde och alltså inte enbart sakligt medicinsk-naturvetenskapliga frågor.

Så är det för de anhöriga, så är det för vårdpersonalen – läkare, sjuksköterskor, undersköterskor. Att försöka förneka det är att blunda för verkligheten. Även om man som anhörig eller personal intellektuellt vet att människan är död efter en total hjärninfarkt, verkar det faktiskt som om hon fortfarande levde, eftersom hon är varm, producerar urin, kan smälta mat, känns levande och kan förlösas med ett levande, friskt barn. Här bygger vi in

risker för förtroendeklyftor mellan personalgrupper och mellan anhöriga och personal inom sjukvården.

För mig är en människa med total hjärninfarkt som vårdas i respirator inte död, men döende. Begreppet hjärndöd har en så hög abstraktionsnivå att alla försök att förklara och definiera rinner oss ur händerna.

Vid donationer av organ kretsar de etiska frågeställningarna runt tre verb – det citerar jag från en artikel som Daniel Brattgård har skrivit. Plockar man in de här verben i diskussionen, förstår man litet bättre – åtminstone har jag förstått litet bättre. Verben är: att ta, att ge och att ta emot.

Att ta något från mig utan mitt tillstånd kallas stöld, och det är inte annorlunda i transplantationskirurgin. Det finns alltså inte något utrymme för att anhöriga skall kunna ge och därmed försättas i en ohållbar situation av jäkt eller upplevelse av övertalning eller av oginhet.

Att ge till en annan människa av det som är mitt är en gåva, och den är särskilt värdefull om jag ger något av mig själv. Vid donationer är det i verklig mening att ge av sig själv; av egen fri vilja ger jag något av min kropp.

Att ta emot från en annan människa är präglad av stor tacksamhet. Den som tar emot ett organ för transplantation lever inte på en annan människas bekostnad utan tack vare en annan människas generositet och medmänsklighet.

I detta sammanhang är det också viktigt för mig att få säga att en människa aldrig får ses som en organbank, vare sig som död eller som levande. Trots att den döde i juridisk mening inte är rättskapabel, är det viktigt att kanske t. o. m. i lag slå fast, att man även efter döden har kvar rätten till sin kropp, på samma sätt som ett ekonomiskt testamente skyddas av samhällets lagar. Utredningen som föregått propositionen har helt lämnat dessa frågor i bakgrunden.

Jag menar att utredning och proposition ärligt borde ha redovisat att behovet av mer förfinad diagnostik vid en människas död föreligger vid transplantationsingrepp. Det skulle ha ökat förtroendet för transplantationskirurgin.

Fru talman! Inom sjukvården lever vi ständigt med olika gränssituationer, där vårt djupaste förhållningssätt till livets innersta återspeglas i vårt förhållningssätt till våra medmänniskor. Lika väl som det inom sjukvården finns stora möjligheter till humanitära insatser finns det stora risker för integritetskränkande handlingar. Jag menar att vi med öppna ögon måste kunna urskilja de situationer där den mänskliga integriteten är i fara. En sådan situation är när hjärnans funktion får styra vårt dödsbegrepp för att underlätta organtagning för transplantation. Någon har sagt att människan som levande varelse är mer än sin hjärna. En död hjärna måste väl då vara mindre än en död människa.

Framlidne professor Lars Leksell, som var aktivt mot att Sverige antog hjärnrelaterade döds-kriterier, sade: En människa är inte död förrän hon kan begravas.

Jag anser att respekten för människovärdet kräver att vi inte dödförklarar en biologiskt levande människokropp. Jag anser också att ett hjärnrelaterat dödsbegrepp kan undergräva förtroendet för sjukvården och dess personal, eftersom det kan ge upphov till oklarhet om huruvida en människa vårdas för

sin egen skull eller som resurs för något annat.

Jag vill behålla ett dödsbegrepp som allmänheten upplever som det naturliga, och jag vill tillgodose det legitima behovet av organ för transplantationer genom ändringar i transplantationslagen som möjliggör ett aktivt personligt ställningstagande.

Jag vill kunna säga att min levande kropp tillhör mig, att den är min egen sfär. Då har jag också den exklusiva rätten att bestämma vad som skall hända i en situation där min hjärna är utslagen och min kropp syrsätts med hjälp av respirator. Jag kan nu avgöra att mina organ får tas för att rädda en annan människas liv och hälsa. Det är inte att ta död på mig. Jag ger frivilligt, och det är för mig en etiskt godtagbar hållning, även om jag då juridiskt är levande.

Med detta har jag sagt att transplantationer skall underlättas genom ändringar i transplantationslagen och inte genom att man manipulerar med kriterierna för när en människa skall anses död.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1, 5, 7 och 9 som liberal och som kristen.

I detta anförande instämde Olle Grahn (fp).

Anf. 52 MAJ-LIS LÖÖW (s):

Fru talman! Den egentliga debatten och det massmediala intresset för den fråga som vi snart skall ta ställning till här i kammaren har inte kommit i gång förrän kanske de senaste veckorna. Det har tagits till intäkt för att påstå att ledamöterna inte skulle ha hunnit att ordentligt tänka igenom sitt ställningstagande i dag. Det är inte sant. Jag tror tvärtom att fler ledamöter har tänkt mycket mer inför en omröstning än på mycket länge i denna kammare.

Det är visserligen troligt att många har tyckt att det är svårt att ta ställning, men jag tror att många också har tagit fasta på det mycket omfattande remissförfarande som utredningen en gång gav grunden för. Det är det sättet vi använder för att ta reda på vad allmänhet, organisationer, institutioner, sakkunniga och lekmän osv. tycker utanför den här kammaren där vi sitter, 349 ledamöter, och skall företräda eller avspejla tyckandet.

Just i det här fallet har det varit ett brett remissförfarande, och det finns anledning att peka på att bakom varje remissvar finns många människors allvarliga överväganden.

Vi är väl dessutom många i den här kammaren som redan för två år sedan hade anledning att ta ställning i samband med att vi var inblandade i remissvarsskrivandet. Den remissomgången gav, till yttermera visso, ett brett stöd för det hjärnrelaterade dödsbegreppet.

Jag hör till dem av kammarens ledamöter som för min organisation – det socialdemokratiska kvinnoförbundet – skulle skriva ett remissyttrande. Jag vill understryka att vi i förbundsledningen inte trodde oss kunna tala för alla medlemmar i denna fråga. Men i och med att vi efter långa och allvarliga diskussioner i förbundsledningen kunde bli överens om vad vi tyckte i frågan, trodde vi oss kunna tala för majoriteten av medlemmarna. Och det är väl så, efter vad jag förstår, som de flesta remissorgan, åtminstone organisationer, i den här remissomgången har resonerat.

Fru talman! Så här dags i debatten är egentligen alla kloka sakargument framförda. Mitt ställningstagande för propositionen har i korthet grundat sig på två faktorer – dels att det inte är bra att vi i praktiken i Sverige arbetar med två dödsbegrepp, dels att alla människor har rätt till en värdig död, vilket jag inte kan se att man kan garanteras om man för flera dagar på maskinell väg skall hållas kvar i något slags gränsland mellan liv och död. Jag tycker att det citat som Evert Svensson anförde för en stund sedan säger mycket i det avscendet. Även om detta förfarande – som sades i det senaste inlägget – inte tillämpas överallt, tycker jag att man skall kunna garanteras att inte behöva få en sådan död, utan en död i värdighet.

Kopplingen till frågan om transplantationer har för oss i det socialdemokratiska kvinnoförbundet varit sekundär. Men vår önskan om en mera aktiv grund för organdonation har vunnit gehör i propositionen, och det är alldeles utmärkt.

Det har påståtts i debatten de senaste dagarna, att det skulle vara kvinnorna som är emot ett nytt dödsbegrepp. Det är möjligt att kvinnor funderar litet mer över frågor om liv och död och att det därmed skulle kunna råda större tveksamhet hos kvinnor när det gäller att ta ställning. Men för att återgå till remissyttrandena tycker jag att det inte finns något stöd för det påståendet. Efter vad jag har kunnat se har de övriga politiska kvinnoförbunden, som också är företrädare i denna kammare, gjort precis samma bedömning som mitt eget förbund. Jag tycker heller inte att debatten här i dag på något vis ger stöd för uppfattningen att det skulle vara en könsskiljande fråga.

Fru talman! Det är möjligt att den utmärkta artikeln i Dagens Nyheter i dag har citerats här tidigare; jag har tyvärr inte kunnat följa varje minut av debatten. Men jag skulle i så fall avslutningsvis vilja återvända till denna artikel för ett ögonblick. Ett vårdlag på intensivavdelningen på Sabbatsbergs sjukhus talar om de praktiska förutsättningarna. De är alltså människor som väl känner de praktiska problemen kring döden. En sjuksköterska säger:

”En del tycks tro att ett nytt dödsbegrepp ger oss möjlighet att ta livet av människor – --.

Vi dör ju på samma vis i fortsättningen också. Men eftersom vi på konstgjord väg kan hålla cirkulationen i gång på en människa vars hjärna slocknat, så behöver dödsbegreppet ändras.”

En läkare konstaterar att man redan i dag, om man anser att behandlingen är meningslös, enas om att stänga av respiratorn.

Då säger läkaren: ”Men vi avslutar behandlingen på en patient som definitionsmässigt lever, enligt den lag vi har i dag. Med den nya lagen upphör vi med behandlingen på en person som är död, vilket naturligtvis känns bättre för oss.”

Jag tycker att det viktigaste skälet för att tillstyrka utskottets hemställan är att vi med det nya dödsbegreppet faktiskt ger stöd för en praxis, som finns i dag och som, vill jag påstå, har vuxit fram på både praktiska och etiska grunder.

Jag ber att få yrka bifall till socialutskottets hemställan.

Fru talman! I tidningen Dagen fanns en artikel införd den 24 april under rubriken Lagen som hotar livet.

I går skrev i samma tidning den i denna kammare välkände Mårten Werner – som satt i riksdagen i många år – en artikel under rubriken Lagen om döden hotar inget liv.

Han påstår att han möjligen delvis har varit orsak till det beslut som vi skall fatta därför att han redan 1974 motionerade i den riktning som förslaget har. Jag tycker därför att det kan finnas skäl att få apostrofera honom litet i detta sammanhang. Jag skall bara citera några få rader ur hans artikel:

” – – – alla hjärncellernas totala död är den slutliga gränsen för livet. När doktorn konstaterar att hjärtat upphört att slå och igångsättning är omöjlig väntar doktorn en kvart innan han dödförklarar patienten. Varför?” – Jo, då hinner också hjärnan slutgiltigt dö.

Mårten Werner anför litet längre fram i artikeln: ” – – – min död får bli någon annan till liv. Tesen har högt föredöme i evangelierna.”

Han fortsätter: ”Reformens motståndare – – – invecklar sig i svåra motsägelser. – – – Menar jag att patienten lever så länge hjärtat slår kan man i all rimlighets namn inte ta ut detta hjärta ur patienten utan att man därvid också avlivar patienten.

Här hjälper inget tidigare patientmedgivande. När det passar att hänvisa till hjärndöden gör man det. När det passar att ta fram hjärtdödsriteriet gör man det. Så kan man bara inte förfara.”

Den föreslagna lagen ”hotar verkligen inte livet – men vill, så säkert som möjligt är, konstatera när det flytt.”

Så långt Mårten Werner, som möjligen 1974 tog initiativ till det som vi nu, många år efteråt, går att besluta om.

Jag instämmer i detta. Jag tycker att ledamöter med konservativa eller religiösa utgångspunkter, som har en annan uppfattning, skulle ha kunnat ha anledning att noga studera Mårten Werners hela artikel före avgörandet i kammaren.

Jag skall inte alls beröra det som jag i övrigt hade noterat – jag har redan stått upp och instämt i Jan-Erik Wikströms yttrande. Det var en del som jag hade tänkt att säga. Jag vill bara påminna om att alla religiösa remissinstanser på ett betryggande sätt har motiverat sin anslutning till förslaget. Jag säger religiösa, därför att förutom alla kristna samfund i Sverige har också judar och muslimer deltagit när det gällt dessa yttranden.

Till slut: Tidpunkten och sättet för vår död avgör ingen riksdag. Vi försöker bara att finna och att fastslå kriterier på att döden oåterkalleligt har inträtt. Det hade varit bättre om vi varit eniga i denna viktiga fråga. Jag är av den uppfattningen att vi egentligen står mycket närmare varandra än vad som kan framgå av debatten. Därför tillstyrker jag, fru talman, förslaget i betänkandet och yrkar avslag på reservationerna.

Fru talman! Det enda säkra med livet, har någon sagt, är att det leder till döden. Trots detta, eller kanske tack vare detta, har frågorna om liv och död under hela den tid vi känner berört människorna mycket djupt. Otaliga är de

resonemang – etiska, filosofiska och religiösa – som har förts om livets och kanske dödens mening.

Tidigare har det dock inte förelegat några problem att konstatera när en människa är död. Att andningen har upphört, att bröstkorgen inte höjer och sänker sig, att det inte finns någon puls har varit naturliga, enkla och entydiga tecken på död också för lekmannen. Det vore bäst och enklast om vi även i fortsättningen kunde använda dessa enkla tecken på död. Nu är det emellertid så att livet och döden inte alltid är enkla. Den snabba medicintekniska utvecklingen har ställt oss inför det faktum att transplantationer, som varit helt omöjliga att göra för några decennier sedan, nu närmast är rutinartade.

I propositionen sägs att frågorna om dödsbegreppet skall ses fristående från transplantationskirurgins behov av organ. Jag har stor respekt för detta. I det praktiska arbetet kvarstår dock faktum: En förändring av dödsbegreppet innebär att förutsättningarna för transplantationskirurgin också förändras. Detta i sin tur gör det, menar jag, nödvändigt att ändra transplantationslagen så att det som vi har kallat aktivt medgivande blir förutsättningen för att organ skall få tas. För både givaren och – detta är inte minst viktigt – för mottagaren är det ytterst viktigt att det inte råder något som helst tvivel om att donationen är frivillig och att den är grundad på ett aktivt ställningstagande. Eller som en poet har uttryckt det: Man skall ge med glädje.

Låt oss då ändra transplantationslagen, säger en del. Jag har verkligen funderat mycket fram och tillbaka över detta under många år. Även här rör det sig om en lagreglering, som jag dock har svårare att acceptera. Vi skulle alltså ändra transplantationslagen och säga att man får ta exempelvis ett hjärta från en människa som är levande. Det är för mig värre än att ha ett hjärnrelaterat dödsbegrepp.

Mot denna bakgrund har jag föreslagit att riksdagen nu skulle anta huvudförslaget i propositionen men förklara lagen vilande i avvaktan på ett beslut om ändring av transplantationslagen på det sätt som jag nyss beskrev, alltså med ett aktivt medgivande.

Utskottet har avstyrkt mitt förslag med hänvisning till att ett sådant förfaringssätt skulle skapa en stor osäkerhet hos både allmänhet och vårdpersonal. Jag kan förstå utskottets ställningstagande, eftersom jag inte har lyckats beskriva det som jag ville åstadkomma. Poängen med mitt förslag var nämligen, att om vi hade en sådan lag vilande skulle det vara lättare, tror jag, att få många människor att aktivt fundera över vad man är rädd för och för egen del ta ställning till frågan: Om jag skulle råka ut för detta, är jag då beredd att ställa upp som organdonator? I ett sådant läge tror jag att det skulle vara mycket lättare att få många människor att bestämma sig för det.

Det förefaller helt meningslöst att framhärda i ett yrkande om bifall till min motion. Därför kommer jag vid en eventuell votering att stödja de avslagsyrkanden som finns i huvudfrågan. Det gör jag därför att jag tycker att det ur både etisk synpunkt och integritetssynpunkt är så oerhört viktigt med det aktiva medgivandet. Det kanske är alltför självmedvetet att tro att ett sådant personligt ställningstagande skulle hjälpa till att driva fram en ändring av transplantationslagen i den riktning jag önskar. Men det är mitt sätt att ta ställning i denna för mig så allvarliga fråga.

Jag tycker att det finns anledning att fundera något över framtiden på detta område. Det är hög tid att ställa några frågor. Den övergripande frågan är: Vad är det meningen att vi skall göra? Hur långt skall den medicinsk-tekniska utvecklingen få gå? Är det bara läkarvetenskapens upptäckter och det som av de flesta brukar kallas landvinningar som skall styra, eller finns det skäl för etiska och andra övergripande överväganden? Låt mig ta ett exempel.

Den dagen är nog inte allför avlägsen då det blir möjligt att transplantera äggstockar – det kanske redan är möjligt, vad vet jag. En sådan transplantation innebär att man i något slags etisk mening överför jaget, eller i varje fall den ena delen av jaget, från en kvinna till en annan. Är detta etiskt försvarbart? Är det i en djupare mening riktigt att göra detta? Vi måste ta ställning, och vi måste göra det innan läkarvetenskapen ställer oss inför fullbordat faktum.

Fru talman! Jag tycker att det här är utomordentligt svåra frågor, och jag är säker på att det är många människor i vårt land som tycker på samma sätt. Detta gör man oavsett vilken slutsats man har kommit fram till eller om man är osäker, kanske alldeles särskilt om man är osäker. Men just därför att frågan är så svår och att det är fråga om något annat än teknik och läkarvetenskap så är det viktigt att vi alla, oavsett vilka beslut som snart kommer att fattas och oavsett vilka åsikter vi själva har, visar en djup respekt och kanske t. o. m. ömsinhet för varandra och varandras åsikter, inte bara i något slags verbal mening utan också i verklig mening. Till en del har jag saknat detta i dag, vilket smärtar mig. Det vore lättare för oss alla, och framför allt för alla de människor som jag tror är osäkra, om vi visade denna respekt och ömsinhet.

Anf. 55 INGELA GARDNER (m):

Fru talman! Så här sent i debatten kan man knappast tillföra den några nya argument, men jag skulle ändå vilja kommentera något av det som har sagts och samtidigt klargöra min egen uppfattning.

Daniel Tarschys sade i sitt anförande att det har gått en våg av protester över landet, och han tycktes mena att detta kunde bero på några missuppfattningar. Men jag tror inte att människors oro och protester beror på missuppfattningar. Jag är övertygad om att denna oro har sin grund just i att människor har satt sig in i förslaget och inte får det att stämma med sin egen uppfattning om liv och död. I andra sammanhang talar politiker mycket om att man måste ta människors oro på allvar. I denna fråga talar man inte om detta. Jag tycker att vi skall respektera människors oro genom att inte lagstifta om ett nytt dödsbegrepp. Jag tycker att det ligger något djupt stötande i att Sveriges riksdag skall fatta ett majoritetsbeslut om när en människa skall anses vara död.

En människa som i dag anses vara levande kommer med den nya lagstiftningen att i stället anses vara död. Daniel Tarschys menade att vi skulle få större klarhet och rättssäkerhet med en lag. Men så kommer människor inte att uppfatta det, för lagen innebär att det människor kan se med sina egna ögon och uppfatta med sina egna sinnen skall de inte längre tro på. Det är inte verkligt. Trots att de ser en människa som har alla yttre tecken på liv skall de i stället tro på en expert som säger att människan är död. Ingen

skall få mig att tro att detta är ägnat att skapa större klarhet och rättssäkerhet. Ingen skall få mig att tro att det är döden jag ser när jag ser döendet.

Jag tror att det är just här, i uppfattningen om var gränsen mellan liv och död går, som vi skiljer oss åt, vi som är motståndare mot de nya kriterierna och de som är anhängare av dem. Gunnar Björck i Värmdö har tidigare citerat några rader ur Reidar Ekners dikt Efter flera tusen rad. Jag skulle vilja citera litet mer av dikten, inte därför att den är skriven som ett inlägg i denna fråga, utan därför att den så tydligt speglar just min egen syn på livet och döden, eller kanske rättare sagt, eftersom den har haft ett så stort och avgörande inflytande på min egen uppfattning om liv och död. I dikten står det "att tiden närmast före döden är en del av livet självt, att döden börjar först när livet tagit slut. Ett ljus det brinner tills det slocknar och lyser upp till dess." Det är just uppfattningen om denna gränzon – döendet – som vi här talar om. Vi kan inte genom ett politiskt majoritetsbeslut säga att döendet inte längre är en del av livet utan att det är döden. Vi politiker råder över mycket som rör enskilda människor, men vi råder inte över deras liv och död. Och vi skall inte råda över människors liv och död. Vi skall inte fatta beslut i riksdagen om när en människa är död, vi har inte kompetens att fatta sådana beslut. Hela denna debatt visar också hur orimligt det är. Döden skall fastställas av människor som mot bakgrund av vetenskap och beprövad erfarenhet kan göra detta. Och fastställandet måste stå i överensstämmelse med hur människor uppfattar liv och död.

Av debatten kan det verka som om vi som är motståndare till det nya dödsbegreppet betvivlar möjligheterna att på ett betryggande sätt fastställa det totala bortfallet av hjärnfunktioner. Så är det inte. Jag är helt övertygad om att metoderna är betryggande, men det är inte det som det handlar om. Det handlar om synen på liv och död.

Man kan också få intrycket att vi är emot transplantationer. Så är det inte heller – i varje fall inte för min del. Jag tycker också att de andra på motståndarsidan tydligt har klargjort sin uppfattning. Transplantationer står ju i livets tjänst, precis som Ann-Cathrine Haglund sade tidigare.

Evert Svensson sade att det inte är etiskt försvarbart att avlägsna livsviktiga organ från en individ som är levande, vilket skulle vara konsekvensen av att man är för transplantationer men emot det nya dödsbegreppet. Men är det mera etiskt försvarbart att som utskottsmajoriteten gör försöka lösa detta dilemma genom att förklara individen för död för att komma åt livsviktiga organ? Detta är att göra våld på etiken, och det tycker jag inte att man skall göra. Jag anser i stället att människor skall ha rätt att bestämma att om de hamnar i denna gränzon mellan liv och död, så vill de donera livsviktiga organ i medvetande om att det innebär deras omedelbara död. Eftersom det bara är vuxna som kan ge ett aktivt samtycke, måste man enligt min mening ge föräldrar rätt att fatta beslut för sina barns räkning när hoppet är ute, i syfte att kunna ge ett annat barn möjlighet till fortsatt liv.

Avslutningsvis vill jag säga att förslaget också innebär att vi i vissa lägen skall vårda döda människor som om de vore levande. Men en död människa kan inte och skall inte vårdas, en död människa skall begravas. Detta har hittills också varit självklart, men godtas utskottsmajoritetens förslag, kommer vi inte alltid att omedelbart kunna förbereda begravningen av en

död människa. Margareta Persson har tidigare visat på en del andra praktiska konsekvenser, om majoritetsförslaget antas. För mig är detta ett helt oacceptabelt resultat av politiskt tänkande.

Fru talman! Jag tycker att det är djupt beklagligt om riksdagen fattar beslut om att genom lag införa ett nytt dödsbegrepp. Statsrådet Sigurdson har velat försäkra sig om en bred enighet i riksdagen, och den kommer hon kanske också att få. Men i en etisk fråga av denna karaktär räcker det inte om det bara finns en stor politisk enighet här i kammaren, det är faktiskt viktigare att det finns en bred förankring ute bland människorna. Att man anser sig behöva genomföra en bred informationskampanj för att förklara det nya dödsbegreppet för allmänheten visar tydligt att denna breda förankring inte finns, och det visar också tydligt hur orimligt det är med ett politiskt majoritetsbeslut i denna fråga.

Fru talman! Med detta vill jag yrka avslag på utskottets förslag och bifall till reservation nr 1.

Anf. 56 STEN ANDERSSON i Malmö (m):

Fru talman! Jag vill börja med att yrka bifall till reservation nr 12. I och för sig kan det diskuteras om den motion som jag och Wiggo Komstedt har skrivit borde ha behandlats i detta betänkande. Men nu har det skett, och detta får vi acceptera.

Under den allmänna motionstiden väckte vi en motion i vilken vi begärde en utredning angående en patients rätt att med dokumenterad viljeyttring, ett s. k. livstestamente, avstå från livsuppehållande insatser i livets slutskede.

Fru talman! Jag tror inte att jag far med osanning om jag säger att många människor säkert vill slippa leva vidare med hjälp av en alltmer förfinad teknik, då det trots allt inte längre är möjligt att bli kontaktbar.

Utskottet avstyrker motionen, men en enskild ledamot reserverade sig till förmån för motionen. Det som vi föreslagit finns redan i flera delstater i USA och även i Holland.

En vuxen och kontaktbar patient har rätt att begära att slippa livsuppehållande behandling. Men om en patient som inte är kontaktbar i en skriven handling har sagt ifrån att han eller hon i ett läge där han eller hon inte är kontaktbar vill slippa livsuppehållande behandling, gäller icke denna skrivna handling.

Jag skall ta ett exempel, som bara är baserat på uppgifter i pressen och som därför kanske inte är helt korrekt. Det handlar litet om den problematik som berörs i motionen. En person i Skåne blev utsatt för en våldshandling och fördes medvetslös till lasarettet. Läkarna fann i en journal att patienten tidigare klart och tydligt sagt ifrån att hon under inga förhållanden ville ta emot blod, även om detta kunde rädda hennes liv. Enligt tidningarna accepterade läkarna journalanteckningen. Hade den här personen däremot haft ett livstestamente i sin handväska, hade läkarna med tanke på dagens lagstiftning förmodligen inte kunnat respektera personens önskan. Jag skulle vilja fråga företrädarna för utskottet: Vari ligger skillnaden, varför respekteras det ena men inte det andra i det exempel som jag har tagit upp?

Vi vet att vissa människor som är med i religiösa sammanslutningar kan slippa att ta emot blod även i fall där det gäller att rädda livet. Men ett

livstestamente, när det inte handlar om att rädda livet utan om att inte förlänga det i onödan, gäller inte. Jag skulle även här vilja fråga någon företrädare för utskottet: Vari ligger skillnaden?

I det här betänkandet talar utskottet om att vi i vår motion kommer in på någon form av dödshjälp. Jag vill påstå att detta inte är korrekt, i stället ett sätt att kvalificerat skjuta över målet. Om någons skriftliga begäran att man inte i onödan, baserat på förfinad teknik, uppehåller livet skulle vara att begära någon form av dödshjälp, vad är då skillnaden när en vuxen patient muntligen begär att man upphör med insatser som bara i onödan i vissa lägen upprätthåller livet? Det måste i så fall vara lika mycket av dödshjälp som i det fall som vi talar om i vår motion. Men i ingetdera fallet är det fråga om dödshjälp, och då hade det inte heller behövt stå så i utskottsbetänkandet.

Det livstestamente som vi tänkt oss skulle kunna utformas på det viset att man vartannat eller vart tredje år förnyar viljeytringen. Det kunde t. ex. ställas krav på att testamentet skrivs i samråd med en läkare eller en präst och att det skulle föranleda en notering i en sjukjournal eller i ett patientkort. Vi motionärer vet att det kan finnas många problem. Därför har vi inte begärt beslut i själva sakfrågan, utan en utredning som skulle kunna diskutera de olika problem som kunde uppstå i samband med upprättande av ett livstestamente. Denna gång när vi inte fram men, fru talman, vi lovar att återkomma nästa år.

Anf. 57 MARGIT GENNSER (m):

Fru talman! Vi börjar nu komma till slutet av denna debatt. Först ber jag att få tacka Gunnar Biörck i Värmdö och Margareta Persson för deras anföranden. Det har gett ledning i detta svåra ärende. Med intresse har jag också lyssnat till Hans Göran Francks anförande, där han talar om sin tveksamhet i fråga om lagstiftning om dödsriterierna. Min bestämda uppfattning är att dödsriterierna inte skall vara föremål för lagstiftning. Denna fråga bör ligga utanför den politiska sfären, den sfär där vi fattar beslut här i riksdagen. Majoritetsbeslut hör inte hemma på de områden vi nu diskuterar. Motsvarande synpunkter har jag hävdat tidigare i inseminationsfrågan.

Tunga remissinstanser har också avvisat lagstiftning på detta område. En lag kan heller aldrig avlyfta det etiska ansvaret från dem som är ansvariga för vår sjukvård. Det går inte. Ett ansvar kan möjligtvis lättas om vi gör vissa ändringar i transplantationslagen, som Gunnar Biörck föreslog.

Fru talman! Jag anser att riksdagen inte bör ge sig in på områden som bör fredas för politiska beslut. Därför tillstyrker jag reservationen I med yrkande om avslag på hemställan om lag om hjärnrelaterade dödsriterier. Däremot kan jag inte helhjärtat stödja det sätt på vilket man motiverat avslagsyrkandet. Därför kommer jag att avstå från att rösta om det blir votering.

Anf. 58 ING-MARIE HANSSON (s):

Fru talman! Lagen om hjärnrelaterade dödsriterier och ändringen av transplantationslagen, som vi har att ta ställning till, syftar ytterst till att få en etiskt tillfredsställande lösning i avvaktan på resultatet av översynen av hela

transplantationslagen och till att inte hindra en för många livsviktig transplantationsverksamhet.

Förslaget om ett hjärnrelaterat dödsbegrepp innebär att vi överger det urgamla hjärtdödsbegreppet. Som har sagts av flera talare kommer vi inte själva att "känna igen" döden. Vi överlämnar avgörandet till experter och teknisk apparatur. Det är naturligtvis svårt för anhöriga att acceptera att en människa är död innan hjärtat stannat. Men i dag är sådana situationer verklighet ute på våra sjukhus.

Det har sagts att man i dag håller patienter vid liv trots att all behandling är utsiktslös. Då vill jag säga att reglerna redan nu medger att behandlingen stängs av. Detta sker i samråd med anhöriga och efter seriösa överväganden.

Det är viktigt att vi kan tillvarata de möjligheter som numera finns för att genom transplantationer förbättra livet för många människor och rädda livet på ett barn vars mor är döende. Dessutom är det angeläget att vi respekterar varje människas rätt att själv bestämma om hennes organ skall få användas av någon annan. Det är viktigt att dessa organ i så fall är i så bra skick som möjligt.

Det har gjorts en undersökning som visar att 65 % kan tänka sig att donera organ. Därför är oron för organbrist, som framkommit vid en mera allmän förfrågan, säkert obefogad.

Det är av stor vikt att anhöriga accepterar och förstår vad som sker och att de kan känna trygghet i och tillförlit till sjukvården. Den skärpning som föreslås i propositionen när det gäller krav på medgivande av anhöriga, och därvid ändringen av transplantationslagen, är positiv och innebär ett steg framåt. De olika problemen i samband med döden kommer inte att försvinna hur än riksdagen röstar i denna fråga. Kanhända blir de djupare och fler. Den djupaste respekt för liv och död har präglat hela debatten i kammaren i dag. Det är viktigt att vi ser på dessa frågor, inte utifrån motsättningar som kan blossa upp, utan just med en djup respekt för människans integritet och de etiska hänsynen i samband med döden. Det är viktigt att uttagandet av organ vid en transplantation sker utan att integriteten hos givaren kränks. Stora grupper vårdpersonal av olika kategorier känner i dag oro och ångslan för att svåra situationer ytterligare kan kompliceras.

När vi skrev motion Sol18 var det från insikten att allt bör göras för att garantera ett seriöst och hänsynsfullt handhavande i dessa svåra situationer. Den grundläggande principen måste vara att omhändertagandet av kroppen vid transplantation skall garanteras en så värdig behandling som möjligt.

Vi krävde i motionen att det skulle upprättas en journal eller skrivas ett protokoll eller en redogörelse – ordet spelar ingen roll, om man vill koppla journalhandlingarna till levande patienter – dvs. att någon form av handling upprättas för organgivare som var hjärndödförklarade och att de handlingarna fördes fram till dess att ett varaktigt cirkulationsstopp föreligger. Någon myndighet, lämpligen socialstyrelsen, bör ha ansvaret för att insamla redogörelserna. De bör omfatta omständigheter, undersökningar, ingrepp och resultat som är av betydelse för en medicinsk och framför allt etisk bedömning. Genom att socialstyrelsen som ansvarsmyndighet skulle ha ett gransknings- och uppföljningsansvar i de här frågorna skulle allmänheten kunna känna en större trygghet för hanteringen av sina anhörigas kroppar.

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Hjärnrelaterade döds-
kriterier m. m.*

Uppföljningen bör också kunna ge underlag för utarbetandet av riktlinjer för rutiner och metoder med största möjliga hänsyn också till etiska avvägningar.

Utskottet delar vår uppfattning om krav på dokumentation men hänvisar sedan frågan till översynen av transplantationslagen. Den utredningen bör enligt sina direktiv vara klar 1989, och det kan inte bedömas föreligga någon proposition i ärendet förrän våren 1990. Fram till 1990 skulle alltså ingenting hända i den här frågan. Det visar att beslut om ett nytt dödsbegrepp inte bör tas i dag.

Med hänvisning till dessa synpunkter yrkar jag avslag på förslaget till hjärnrelaterade döds-kriterier. Jag yrkar bifall till den föreslagna ändringen av transplantationslagen, som jag ser som ett steg på väg mot ett aktivt donationsförfarande. Slutligen yrkar jag bifall till motion So118 som ett andrahandsyrkande om riksdagen bifaller utskottets förslag under moment 2.

I detta anförande instämde Anita Johansson och Margareta Palmqvist (båda s).

Anf. 59 NILS CARLSHAMRE (m):

Fru talman! Jag skall inte gå in i diskussionen om vilket dödsbegrepp som vi skall ha i framtiden. Det jag skulle ha kunnat tillföra den debatten är redan sagt av flera talare ifrån denna talarstol, framför allt Ann-Catrine Haglund, Karin Israelsson och Ingrid Ronne-Björkqvist.

Vad jag är oroad över är att så många ledamöter tycks anse att riksdagen över huvud taget inte borde fatta något beslut. Det har sagts att vi har klarat oss bra hittills utan något klart definierat dödsbegrepp. 75 miljarder människor har redan hunnit dö, sade någon – utan hjälp av något lagfäst dödsbegrepp. Det har inte varit något problem. Nej, men ingen fråga kan eller behöver besvaras innan den är ställd. Men nu är frågan ställd.

Enligt den senaste framställning av mänsklighetens historia som jag läst lär det ha funnits människor på jorden i 30 miljoner år – inte en halv miljon år, som man ganska nyligen trodde. Av alla de 30 miljonerna år är det bara några få decennier som den här frågan har varit aktuell, men nu är frågan aktuell.

Jörn Svensson var inne på åtminstone ett skäl till varför frågan har blivit ställd. Det är helt enkelt att läkarvetenskapen har kunnat separera hjärndöd från hjärtdöd. Man har alldeles ostridigt kunnat konstatera att det finns ett tidsmellanrum mellan dessa två former av död. Och då måste man på något sätt bestämma sig för hur vi skall räkna.

Frågan uppstod självfallet inte så länge alla människor trodde och bokstavligen i sitt eget bröst kände att livets och själens hemvist var hjärtat. Vi har spår av den tron än i dag i svenska kyrkans högmässoritual, där man säger: Upplyften edra hjärtan till Gud och hören dagens heliga evangelium. Man säger också: Böjen edra hjärtan till Gud och mottagen välsignelsen.

Jag tror inte att någon i dag bokstavligen avser kroppsdelen hjärtat. Det är min sinnen som jag skall upplyfta eller böja. Men det fanns en tid då man trodde – med kunskapens styrka – att sinnenas hemvist var hjärtat. Då uppstod aldrig frågan, utan då var det en självklarhet att när detta livets och själens hemvist hade upphört att fungera, då var människan död.

Vi vet att det många gånger har förekommit att doktorn bokstavligen med stetoskopet över patientens hjärta konstaterar och noterar på minuten när tidpunkten när patienten dog. I dag vet dessa doktorer att patienten inte var död i den minuten utan några minuter senare. Tidsmellanrummet har blivit konstaterat.

Frågan är ställd. Och då måste den besvaras. Därför tror jag det är djupt olyckligt om riksdagen skulle undandra sig ansvaret för att fatta beslut.

Det har utgått uppmaningar att använda knappen med beteckningen Avstår. Jag har stor förståelse för om ett antal ledamöter gör det. Jag vill då hoppas att motiveringen är att man trots allvarliga ansträngningar inte har lyckats komma fram till en klar och bestämd ståndpunkt i sakfrågan. Då skall man avstå från att delta i beslutet. Men motiveringen bör inte vara att man anser att inget beslut skall fattas. Då har vi inkompetensförklarat riksdagen. Om det är klart att vi bör besvara en ställd fråga just därför att den är ställd, då kan rimligen ingen annan än riksdagen bestämma. Vi har inget sätt att fatta beslut och fastslå normer i vårt samhälle som är mer auktoritativt.

Det har också sagts att frågan är så svår att ingen kan kräva någon på ett beslut. Ja, visst är frågan svår, men jag måste, fru talman, säga att under 22 år i riksdagen har jag många gånger varit med om att ta del i beslut som varit svårare än detta. För att bara nämna några mycket näraliggande exempel kan jag säga att jag personligen har funnit frågor om genmanipulation, fosterdiagnostik och abort svårare att ta ställning till än denna. Men vi har såvitt jag vet tagit ställning allesammans som varit med vid den tidpunkt som det gällde.

Så svår är inte denna fråga att vi har rätt att undandra oss att vara med om att besluta i den.

Anf. 60 HADAR CARS (fp):

Fru talman! Jag har med öppet sinne lyssnat på debatten i kammaren i syfte att låta den slutligt avgöra mitt ställningstagande. Jag tycker också att debatten har varit innehållsrik. Gunnar Björcks i Värmdö anförande är ett av de mest gripande som jag hört från någon talarstol.

Under människans historia har den kroppsliga döden, hjärtstilleståndet och därmed blodcirkulationens upphörande ofelbart resulterat i att hjärnans funktioner helt har utsläckts. Hela människan – hennes kroppsliga och andliga funktioner – har tidsmässigt upphört att fungera vid ungefär samma tillfälle. Döden har varit entydig och lätt att känna igen för alla.

Det som inträffat i vår tid är att det genom modern medicinsk teknik nu är möjligt att upprätthålla de kroppsliga funktionerna efter det att hjärnan och därmed de andliga funktionerna har utsläckts. Människan är andligt död, men flera av kroppens funktioner finns kvar under en kortare tid – som längst några veckor.

Det är självklart att detta nya är omskakande och upplevs särskilt starkt, när vi på ett sjukhus efter en olyckshändelse oförberedda ställs inför realiteten. Är han död? Men han lever ju! Jag ser att han lever, men ni säger att han är död och att ni vill ha mitt tillstånd att ge hans hjärta och njurar åt, någon annan. Måste jag ta ställning till det nu?

Det är om detta nya och om den här beskrivna situationen debatten och

beslutet i dag handlar. Det är de 200-700 fallen om året frågan gäller. Vid flertalet dödsfall i vårt land förändras ingenting av de beslut riksdagen fattar i dag.

Är det rimligt att vi ställer anförvanterna i dessa 200-700 fall inför dessa svåra avgöranden? Riskerar vi inte att förlora känslan för människans helhet, för sambandet mellan ande och kropp? Den avlidne som organbank blir med den dödsdefinition som utskottet föreslår en möjlighet. Är det då möjligt att upprätthålla och stärka respekten för livet och för dödens värdighet? Kan man acceptera tanken på en människokropp som en organbank?

Samtidigt, fru talman, är det odiskutabelt att till det finaste och ädlaste hos människan hör hennes vilja att komma andra till undsättning, att hjälpa människor i nöd. Jag har inte minsta tvivel om att läkare och andra som utvecklar transplantationskirurgin främst drivs av denna vilja att undsätta människor. Skall vi då inte hjälpa dem i deras kamp? Därmed hjälper vi ju också deras patienter och hjälper till att rädda liv, fungerande liv – kropp och ande i gemenskap – liv som annars kan utsläckas på grund av brist på fungerande organ från andligen avlidna människor.

För mig finns inget tvivel om att den andliga döden, hjärnfunktionens slutliga utplånande, är liktydig med den faktiska, verkliga döden. När hjärnan är utsläckt är människan död. Men respekten för den avlidnes kropp och de anhörigas rätt till ostörd sorg vid dödsbädden får för den skull inte trädas för när. Anhöriga till en avliden måste ha den odiskutabla rätten att uppleva och fysiskt iaktta och känna att anförvanten är död. De måste ha rätt att sörja vid en igenkännbar dödsbädd. Det räcker inte för flertalet av oss att av läkare få höra att det med hjälp av medicinska instrument kunnat konstateras att vår anförvant är död därför att hans hjärna upphört att fungera.

Jag fruktar, fru talman, att rätten för oss alla att stå vid en igenkännbar dödsbädd urholkas vid ett bifall till utskottets hemställan. Ett syfte med ett införande av detta dödsbegrepp – ett dödsbegrepp som jag eljest kan ansluta mig till – är ju att ge ett juridiskt motiv för att kroppsfunktionerna hos en avliden får upprätthållas.

Uppvägs då inte, fru talman, rätten att få uppleva död och sorg på samma sätt som tidigare generationer fått göra av möjligheten att rädda liv med hjälp av medicinska landvinningar som bygger på en given tillgång till organ för transplantationer? Enligt min mening måste det avgörandet när det gäller vuxna människor ligga hos givaren, hos den som skall rädda, hos den som skall ge sina organ, som levande eller död, till någon annan människas hjälp. Ingen annan bör kunna fatta det beslutet åt honom eller henne. Att tillerkänna var och en av oss den rätten och att ge oss det ansvaret är också ett sätt för riksdagen att understryka respekten för individens värdighet.

Fru talman! Från dessa utgångspunkter har jag efter att ha lyssnat på och tagit intryck av debatten kommit fram till att det är riktigt för mig att yrka avslag på det föreliggande lagförslaget.

Anf. 61 DANIEL TARSCHYS (fp):

Fru talman! Jag skall inte tillföra debatten fler argument eller kommentera några av de argument som har framförts. Jag vill bara avrunda debatten

genom att tacka alla dem som har deltagit i den för en, som jag har uppfattat det, osedvanligt bra riksdagsdiskussion. För mig framstår den som en riksdagsdebatt när den är som bäst. Den har föregåtts av ett engagerat och vitalt meningsutbyte mellan experter och lekmän och av brev, inlägg och uppvaktningar. Debatten har också förts i en atmosfär som präglats av uppmärksamhet i pressen; tidningarna har tagit ställning, och många engagerade inlägg har publicerats.

Här i kammaren har vi fört en diskussion utifrån olika utgångspunkter. Vi har försökt övertyga varandra. Många av oss har kommit till debatten utan att ha sina ståndpunkter slutgiltigt bearbetade. Flera har tagit intryck av och bestämt sig först efter den diskussion som förts här i dag. Så borde riksdagen fungera oftare.

Debatten har också präglats av en ömsesidig respekt, både för meningsmotståndare och för människans integritet. Den har präglats av respekt för den sörjande människan, för de anhöriga och för den vända som personalen inom sjukvården känner inför döendet. Jag tror att vi under denna debatt har kommit varandra närmare så till vida att åtminstone en del missuppfattningar om de olika alternativen här kunnat undanröjas. Det finns mycket som förenar de båda sidorna i debatten, kanske mer än det som sagts i stridens hetta kan ha givit intryck av.

Fru talman! Jag vill med detta tacka dem som har deltagit i diskussionen.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 2 (införande av hjärnrelaterade döds-kriterier)

Hemställan

Utskottets hemställan bifölls med 216 röster mot 96 för hemställan i reservationerna 1 av Göte Jonsson m. fl. och 2 av Inga Lantz i motsvarande delar. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Ingrid Hasselström-Nyvall (fp) anmälde att hon avsett att rösta ja men markerats ha avstått från att rösta.

Motivering

Utskottets motivering godkändes.

Mom. 5 (en konsekvensutredning)

Utskottets hemställan bifölls med 253 röster mot 15 för reservation 3 av Inga Lantz. 46 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 6 (undersökningsmetodik)

Utskottets hemställan bifölls med 248 röster mot 13 för reservation 4 av Inga Lantz. 53 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 8 (dokumentation och granskning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot motion So118 av Ing-Marie Hansson och Margareta Palmqvist – bifölls med acklamation.

Mom. 13 och 14 (aktivt samtycke som villkor för transplantation m. m.)

Först biträdde reservation 7 av Göte Jonsson m. fl. med 87 röster mot 18 för reservation 8 av Inga Lantz. 210 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 205 röster mot 101 för reservation 7 av Göte Jonsson m. fl. 9 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 18 (begränsning till den allmänna hälso- och sjukvården)

Utskottets hemställan bifölls med 276 röster mot 18 för reservation 11 av Inga Lantz. 21 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 20 (deklaration mot livsförlängande åtgärder)

Utskottets hemställan bifölls med 251 röster mot 48 för reservation 12 av Daniel Tarschys. 16 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 22 (översyn av regler för obduktion och dödsbevis)

Utskottets hemställan bifölls med 195 röster mot 110 för reservation 13 av Göte Jonsson m. fl. 8 ledamöter avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Anf. 62 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag nu har satts upp om att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

6 § Föredrogs

skatteutskottets betänkande

1986/87:47 om godkännande av en internationell konvention om förenkling av formaliteterna vid handel med varor (prop. 1986/87:136).

utrikesutskottets betänkande

1986/87:14 om vissa folkrättsliga frågor.

försvarsutskottets betänkande

1986/87:10 om tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1986/87 (prop. 1986/87:109 delvis) och

jordbruksutskottets betänkande

1986/87:21 om anslag på tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1986/87 (prop. 1986/87:109 delvis).

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

7 § Föredrogs

kulturutskottets betänkanden

1986/87:14 om anslag till teater, dans och musik, m. m. (prop 1986/87:100 delvis) samt

Förste vice talmannen meddelade att betänkandena skulle debatteras i angiven ordning och avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt.

Först upptogs till behandling kulturutskottets betänkande 14 om anslag till teater, dans och musik, m. m. I fråga om detta betänkande skulle debatten vara gemensam för samtliga punkter.

*Anslag till teater, dans
och musik, m. m.*

Anslag till teater, dans och musik, m. m.

Anf. 63 LARS AHLMARK (m):

Fru talman! Kulturutskottets betänkande nr 14 gäller anslag till teater, dans och musik m. m. Med "m. m." förstås inte helt betydelslösa områden som bibliotek, bild och form samt arkiv. Jag skall inledningsvis kort kommentera de moderata reservationerna.

Reservation nr 2 gäller bidrag till Svenska rikskonserter såvitt avser fonogramutgivning. För närvarande utgår statligt stöd för fonogramproduktion bl. a. till Rikskonserter och till statens kulturråd. De senare medlen fördelas till fonogramutgivare efter ansökan.

Genom det *direkta stödet* till Rikskonserter undandras den verksamheten från konkurrens om befintliga resurser. Erfarenheten visar – och bekräftar i detta fall – att en sådan förmånsställning inte är lycklig.

Många små fonogramproducenter har en utgivning av hög klass till betydligt lägre kostnad än Rikskonserter. Vill Rikskonserter ägna sig åt fonogramproduktion bör det ske på samma villkor som gäller för andra. Vi har därför förordat en nedskärning av anslaget till Svenska rikskonserter med 3,5 milj. kr. och en höjning av anslaget G 3. Stöd till fonogram och musikaler, som behandlas i betänkandet 17 om en liten stund, med 1,7 milj. kr. Ändamålet, att garantera en utgivning av fonogram som tillgodoser en smal och begränsad marknad, torde bättre uppnås med vår modell.

I reservationerna 4, 7 och 11 yrkar vi avslag på bidragen till Skådebanån. Det är utmärkt om skilda slag av organisationer liksom enskilda på ideell grund vill medverka vid marknadsföringen av musik och teater. Men det statliga stödet bör rikta sig till institutionerna själva. De kan på ett effektivare sätt bidra till vidgade publikkontakter. Vi avsätter därför 1 milj. kr. till detta ändamål.

Reservation 5 avser medel till fria teater-, dans- och musikgrupper. Dessa har under ett antal tidigare år fått kraftiga anslagshöjningar. Vi anser det därför inte i år motiverat med någon förstärkning. Det får i stället ankomma på lokala intressenter att göra de extra insatser man anser behövliga.

Reservationerna 14 och 15 gäller de särskilda medlen till arbetsplatsbibliotek. Att vi avstyrker detta betyder naturligtvis inte att vi har någonting emot arbetsplatsbibliotek som sådana. Om anställda och företag tillsammans vill driva den typen av verksamhet är det alldeles utmärkt. Men att med

offentliga medel bygga upp två parallella biblioteksorganisationer, en med anknytning till kommuncentra och bostadsområden, en med anknytning till arbetsplatserna, är att splittra befintliga resurser. Det är olyckligt om staten med ett särskilt anslag fungerar som dålig rådgivare åt kommunerna på denna punkt.

Inom området bild och form slutligen har vi avgivit två reservationer, nr 19 och 20. Reservation 19 rör statliga medel till konstinköp till folkparker, Folkets hus, bygdegårdar och nykterhetsorganisationernas samlingslokaler. I många andra verksamheter ingår lokaler dit allmänheten har tillträde. Lokalhållaren skaffar själv den konst som behövs för att skapa en trivsamt miljö. Det är föga lämpligt och jämlikt att några organisationer fortlöpande förses med konst på statens bekostnad.

I reservation 20 yrkar vi reserverar att 147 000 kr. flyttas över från Konstfrämjandet till Sveriges konsthöjnings riksforbund. Det finns för närvarande en omotiverad snedbalans mellan stödet till Konstfrämjandet på närmare 5 milj. kr. och stödet till SKR på 1,4 milj. kr. Vårt förslag är ett ringa steg på vägen när det gäller att rätta till detta missförhållande.

Socialdemokraterna i sin tur reserverar sig mot den förstärkning av verksamheten vid Drottningholmsteatern med 500 000 kr. som majoriteten förordar. Det förvånar något med tanke på att den socialistiska majoritetens skrivning förra året närmast hade karaktären av beställning, vilken dock ej effektuerats. Vpk agerar därför konsekvent när man i år begär reda pengar.

Herr talman! Vi har här att behandla ett begränsat antal anslagsposter. Men man ser ändå tydligt den socialdemokratiska strategin inom kultursektorn. Kulturen och kulturpolitiken är för socialdemokraterna i mycket instrument för att uppnå allmänpolitiska resultat. Därför gynnas vissa verksamhetsformer och organisationer på bekostnad av andra. Sektorer som socialdemokraterna anser sig ha bättre kontroll över får en förmånsställning, även om det spontana kulturintresset på en del håll verkar vara så svagt att varje insats måste betalas per extra kontant.

Detta förmånligare stöd gäller fackets aktivitet ute på arbetsplatserna, vilken mer tycks syfta till att stärka fackets ställning hos medlemmarna än kulturens. Det gäller Folkets park och folkets husrörelsen med dess bidrag till konstinköp, och det gäller även Konstfrämjandet.

Man ställer också upp med medel som snedvrider konkurrenssituationer, om bara mottagaren är av den rätta ullen. Det gäller Rikskonserterns fonogramproduktion och Litteraturfrämjandet, som vi snart skall behandla.

I den mening är den socialdemokratiska kulturpolitiken långt mer ekonomiskt medveten och kommersiell än någon näringslivsfinansierad sponsorverksamhet.

En god kulturpolitik bör höja sig över den typ av hänsynstaganden som jag har beskrivit och helt se till verksamhetens egenvärde. Av dagens två kulturbetänkanden drar jag slutsatsen att här finns en principiell skillnad mellan socialdemokratisk och moderat kulturpolitik.

Herr talman! Jag yrkar bifall till samtliga moderata reservationer i föreliggande betänkande.

Anf. 64 MARGARETA MÖRCK (fp):

Herr talman! Folkpartiet föreslår i årets partimotion på detta område en hel del åtgärder för att förbättra villkoren för de olika konstnärsgруппerna.

När det gäller skattesidan vill vi ha ett särskilt inkomstslag för konstnärerna. Vi vill ha fler garantirum och vi föreslår också ökade bidrag till dessa grupper under olika anslagsposter i budgeten.

Ett av de anslag som behandlas i dag – det gäller Rikskonsertverksamheten – vill vi höja för att möjliggöra ett ökat stöd till produktioner med svenska frilansmusiker. Arbetslösheten är nämligen påfallande hög och den ökar dessutom i denna grupp. Det beror bl. a. på att musikinstitutionernas resurser när det gäller att använda sig av frilansmusiker ytterligare har minskat.

När riksdagen beslutade om en omorganisation av regionmusiken och Rikskonserter pekade utskottet på frilansmusikernas situation och menade att den måste förbättras när musiklivet regionaliseras. Vi i folkpartiet anser att det därför är nödvändigt att redan innan omorganisationen träder i kraft nu 1988 öka stödet till produktioner med svenska musiker. Därför upprepar vi vårt förslag från i fjol om en ökning av anslaget till Rikskonsertverksamheten med 2 milj. kr. för att de frilansande musikerna skall kunna få fler arbetsuppgifter runt om i landet. Jag yrkar bifall till reservation nr 1.

Herr talman! De svenska folkbiblioteken arbetar enligt den grundläggande principen att låntagarna har fri tillgång till all litteratur som finns på landets bibliotek. Om det närmaste biblioteket inte äger den bok som man vill läsa, kan boken lånas in från ett annat bibliotek. Sådana s. k. fjärrlån gäller i första hand facklitteratur och litteratur för studier. Under de senaste 20 åren har sådana lån mellan biblioteken ökat kraftigt, bl. a. beroende på den ökande vuxenutbildningen och därmed på ett ökat behov av studie- och facklitteratur. Fjärrlåneverksamheten är numera en betydande och tidskrävande del av bibliotekens dagliga arbete.

Sveriges allmänna biblioteksörening har låtit utarbeta vissa riktlinjer för fjärrlånen – de senaste med utgivningsår 1980.

Dessa riktlinjer innehåller bl. a. anvisningar för hur den s. k. fjärrlånekedjan skall fungera och i vilken ordning lånen mellan biblioteken måste ske.

Kommunbiblioteket skickar lånebeställningarna till sitt länsbibliotek. Om länsbiblioteket inte har boken, sänds beställningen till lånecentralerna. Det finns tre sådana i landet – nämligen i Malmö, Stockholm och Umeå. Dessa lånecentraler förmedlar lån från forsknings- och specialbiblioteken – även i utlandet.

Inrättandet av de tre lånecentralerna under 1960-talet skedde för att avlasta forskningsbiblioteken när det gäller folkbibliotekens låneansökningar. Statsbidragen ger lånecentralerna möjlighet att köpa speciell facklitteratur, referenslitteratur och bibliografier som underlättar alla deras litteratursökningar.

Lånecentralerna har alltså en viktig roll i fjärrlånekedjan och de har också byggt upp en stor kompetens för sina uppgifter. Biblioteken i små och mellanstora kommuner förlitar sig helt och hållet på lånecentralerna när det gäller sökning av speciell och svåråtkomlig litteratur, tidskriftsartiklar eller annat slag av information. Verksamheten ökar ständigt, och de tre lånecentralerna förmedlar nu ca 100 000 lån per år.

**Prot. 1986/87:117
6 maj 1987**

*Anslag till teater, dans
och musik, m. m.*

Depåbiblioteksverksamheten knöts till länecentralerna ganska sent, nämligen år 1981. De utgör ett slags centraliserade bokmagasin för kommunbiblioteken, som lämnar ifrån sig de böcker som de inte längre har användning för men som kan användas i andra bibliotek. Först i folkbiblioteksutredningen föreslogs att avtal skulle upprättas mellan staten och värdkommunerna om verksamheten. Statens kulturråd har sedan låtit göra en utredning som föreslår olika alternativ till rationalisering av den här verksamheten. Förhandlingar upptogs 1986 med denna utredning som bakgrund.

Alternativen har kritiserats både av länecentralerna och av länsbiblioteken, som anser att förslagen kommer att innebära

dels försämrad service åt kommunbiblioteken och dess låntagare med längre väntetider och sämre service åt bl. a. invandrare,

dels ökade kostnader för kommunbiblioteken som skall betala porto- och fraktkostnader för lånen i *båda* riktningarna. Det anses vara ett sätt för staten att vältra över kostnaderna på kommunerna. Risker är stora att det blir en avgift för låntagarna och då har vi inte längre gratis boklån, vilket det hittills har rätt politisk enighet om.

För att undvika dessa försämringar fordras det att ytterligare medel avsätts för denna viktiga verksamhet. I årets budgetförslag finns 4,9 milj. kr. Det är ett litet belopp som kan jämföras med vad folkbiblioteken kostar kommunerna – ca 1,7 miljarder kronor.

För att säkra länecentralernas verksamhet bör anslaget höjas med 700 000 kr. Dessa medel kan omfördelas inom anslaget, nämligen från grundbidragen till länsbiblioteken. En del av dessa medel används i dag till olika utvecklingsprojekt. Men länsbiblioteken själva anser att det är viktigare att länecentralerna kan fortsätta sin verksamhet som hittills.

En majoritet i utskottet bestående av moderater och socialdemokrater avvisar motionerna i denna fråga och hänvisar till att pågående förhandlingar inte bör föregripas. Det är synd att utskottet missar chansen att understryka länecentralernas betydelse. Verksamheten är nämligen en förutsättning för att folkbibliotekens uppgift som daglig förmedlare av information och kunskap skall fungera. Fri tillgång till det tryckta ordet är en självklar rättighet i vårt demokratiska samhälle, och den måste ständigt befästas. Därför yrkar jag bifall till reservation 18.

Herr talman! Skånska teatern är, enligt många bedömning, bl. a. kulturminister Bengt Göransson, en av landets bästa fria grupper. Därför vill jag på det varmaste rekommendera ett besök på Södra teatern här i Stockholm denna vecka, där Skånska teatern gästspelar med Gökboet. Att uppleva en sådan föreställning förklarar bättre än alla ord varför Skånska teatern är en omistlig del av vårt kulturliv. Man får också en förklaring till det starka engagemang som finns för denna grupp och för att den skall få fortsätta sin verksamhet.

Sedan i höstas har Skånska teatern brottats med ekonomiska problem. Redan vid spelårets början fanns ett stort underskott i budgeten. Föreställningen Gökboet har under året varit välbesökt, och underskottet har minskat till ungefär hälften.

Kulturministern svarade på min fråga i december att statens kulturråd snarast skulle sammankalla berörda bidragsgivare till en diskussion om

problemen. Denna ägde rum i mars, och representanter för kulturrådet, landstinget, Landskrona kommun och Skånska teatern kom överens om att teatergruppen måste räddas. Denna aktion kostar ca 1 milj. kr., som skall fördelas mellan de tre bidragsgivarna. För gruppen innebär detta att underskottet täcks och att medlemmarna kan få ut avtalsenliga löner.

Kulturrådet har sedan dess preliminärt fördelat bidragen till de fria grupperna för nästa budgetår. I denna fördelning har Skånska teatern i likhet med tidigare år erhållit högsta möjliga bidrag, men det är samma belopp som innevarande år. Dessutom har kulturrådet avsatt ett belopp för s.k. regionala tilläggsbidrag, som skall delas ut till grupper med särskilda problem. Skånska teatern lär kunna få del av detta bidrag, under förutsättning att landsting och kommun också gör insatser.

Jag kan alltså konstatera att Skånska teaterns verksamhet troligen är räddad, åtminstone för ett spelår framöver. Men hur ser framtiden ut för Skånska teatern och för flera andra framstående fria grupper, som arbetar under samma hårda ekonomiska villkor? Varför skall dessa fria grupper, som har etablerat sig på olika orter i landet med en kontinuerlig verksamhet av konstnärligt hög klass, ha det så besvärligt? Det är ju dessa grupper som i hög grad står för nyskapande och vitalisering inom teatern. Hur länge orkar medlemmarna, som oftast har professionell utbildning, att vid sidan av arbetet med den konstnärliga verksamheten också kämpa för sin existens genom ett ständigt uppvaktande av myndigheter för att få pengar förutom ett intensivt publikarbete?

Är det inte dags att diskutera ansvaret för de här grupperna och hur de skall kunna fortsätta sitt arbete – ett arbete som betyder så oerhört mycket i vårt kulturliv? Ansvaret måste delas av kommuner och landsting, men det är staten som bör ta initiativ till diskussionerna. De fria grupperna vill fortsätta att vara fria. De vill inte omvandlas till regionteatrar med allt vad det innebär. Nog borde det vara möjligt att ge tillräckligt stöd till dem utan att inordna dem i traditionella fasta system. Det måste finnas utrymme också för den fria, experimentella och skapande verksamhet i kulturlivet som de fria grupperna står för.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande under punkt 8 än om bifall till utskottets skrivning.

Anf. 65 KERSTIN GÖTHBERG (c):

Herr talman! Det finns i vårt land ett stort och växande intresse för folkmusik och folkdans, och ur kulturpolitisk synpunkt är det mycket glädjande. Här bevaras och vidareutvecklas äldre kultur och äldre traditioner. Det är helt i linje med de kulturpolitiska mål som riksdagen fastlade 1974.

I dessa aktiviteter är deltagarantalet mycket stort, och det är, till skillnad från annan konsumtion av kultur, ett aktivt deltagande. Detta är också mycket gemensamhetsskapande – man har en fin och värdefull samverkan. Verksamheten är spridd över hela landet – det är verkligen en i ordets rätta bemärkelse decentraliserad kulturverksamhet.

1988 inleds Förenata nationernas kulturårtionde, och en del aktiviteter kommer då att betonas. Det framhålls t. ex. att det är viktigt med en vidgning

av deltagandet i kulturaktiviteter samt att det internationella kulturella samarbetet skall främjas. Dessa två punkter är verkligen kriterier som folkmusik och folkdans står för.

I reservation 3 tas upp förslag om ett anslag på 200 000 kr. till ett folkmusik- och folkdansår 1990. Förslaget kommer från organisationerna. Riksföreningen för folkmusik och dans, Svenska ungdomsringen för bygdekultur och Sveriges spelmäns riksförbund har tillsammans med två studieförbund, ABF och SKS, arbetat för ett förslag om ett folkmusik- och folkdansår 1990.

Det tar naturligtvis tid att förbereda detta, och det behövs också ett ekonomiskt stöd. Jag beklagar att utskottet inte har kunnat vara så pass generöst att man har ställt dessa medel till de här gruppernas förfogande. Med det yrkar jag bifall till reservation 3.

När det gäller reservation 18 vill jag bara instämma i det som Margareta Mörck sade om just lånceentralernas oerhörda betydelse för möjligheten till avgiftsfria lån av alla former av böcker i hela vårt land.

Reservation 21 gäller medel för bidrag till Emigrantregistret i Karlstad och Stiftelsen Emigrantinstitutet i Växjö. Jag behöver inte säga så mycket om dessa olika aktiviteter, som är väl kända. Alla understryker deras stora betydelse när det gäller forskning, arkivering och inte minst utbytet mellan framför allt Sverige och USA. Skall detta värdefulla arbete kunna fortsätta och utvecklas, behövs en uppräknig av bidraget. Det är det förslaget som läggs fram i reservation 21, som jag yrkar bifall till.

Herr talman! Jag yrkar alltså bifall till reservationerna 3, 18, 21 och 23 och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 66 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Herr talman! I det betänkande vi nu behandlar återfinns en rad vpk-reservationer som berör olika avsnitt av det kulturpolitiska livet. I reservation 3 föreslår vpk tillsammans med centern att 200 000 kr. bör anvisas till förberedelser för arrangerandet av ett folkmusik- och folkdansår 1990.

Söker man i dag efter lokal kulturell identitet blir bilden splittrad och präglad av generationsskillnader och andra gruppskillnader. Det saknas i vårt land ett allmänt medvetande om att vi har en svensk folklig musik- och danstradition med unika kvaliteter och att denna tradition endast kan bevaras och vidareutvecklas just i Sverige. Den svenska folkmusikens och -dansens kvaliteter har möjligheter att bidra till utveckling av identitet och gemenskap.

Den svenska kulturens utveckling, sedd i ett längre perspektiv, präglas av att en naturlig kulturell identitet och gemenskap i närsamhället har brutit igenom industrialisering och urbanisering. Därför anser vi att det är viktigt med alla insatser som bidrar till att bevara och utveckla vårt kulturella arv.

I reservation nr 6 föreslår vänsterpartiet kommunisterna en ökning av anslaget till fria teater-, dans- och musikgrupper. De fria teatergruppernas verksamhet utgör numera ett permanent och mycket värdefullt bidrag i det svenska kulturlivet. Grupperna, som ursprungligen bildades som ett alternativ till det institutionaliserade teater- och musiklivet, har kommit att innebära en unik förnyelse av kulturlivet, inte minst genom sin uppsökande verksam-

het och sin inriktning på eftersatta grupper. Grupperna utgör också en motvikt mot den allt starkare kommersialiseringen av kulturen.

I årets budgetproposition betonar kulturministern vikten av en regionalisering av kulturen. Vpk instämmer i detta. Samtidigt är det emellertid uppenbart att eftersläpningen av anslagen till de fria grupperna leder till att denna målsättning äventyras.

Vårt parti har under en följd av år slagits för de fria gruppernas existens, inte bara i riksdagen utan också runt om i de kommuner där man valt att skära ned på just kulturanslagen. Föregående års satsning på de fria grupperna innebar en viss lättnad, men årets anslag är alltför litet för att möjliggöra många gruppers fortsatta existens. Inte minst hotas den uppsökande verksamhet många grupper bedriver t. ex. i skolorna.

Herr talman! I reservationerna 13, 17 och 18 berörs folkbiblioteken. Vänsterpartiet kommunisterna anser att statens ansvar och insatser för biblioteken avtar för varje år. I årets budgetproposition föreslås en nivå på bidragen till folkbiblioteken, inkl. regional biblioteksverksamhet, som innebär ytterligare realminskning. Kompensationen för inträffade prisökningar uppgår endast till ungefär en tredjedel. Denna brist på statligt biblioteksansvar är mycket allvarlig, eftersom folkbiblioteken utsätts för allt hårdare ekonomisk press i många kommuner. På många håll tvingas man dra in tjänster och reducera öppethållandetiderna.

Vänsterpartiet kommunisterna anser att en betydelsefull åtgärd för att stärka folkbibliotekens ställning vore att införa en bibliotekslag, i likhet med vad som sedan länge finns i de övriga nordiska länderna.

Vad som i dagens läge särskilt talar för behovet av en bibliotekslag är bl. a. nödvändigheten av att förstärka och bygga ut folkbibliotekens allmänna informationsuppgift i takt med den snabbt växande informationsmängden i samhället. I dag lagras en helt dominerande del av informationen i databaser. Därför måste folkbibliotekens informationstjänst – som inte minst syftar till att överbrygga informations- och utbildningsklyftorna – tillmätas särskilt stor betydelse. Ett annat skäl för en bibliotekslag är de i åtskilliga kommuner långtgående planerna på att införa avgifter för biblioteksutnyttjandet.

En bibliotekslag bör definiera de övergripande målen för verksamheten och vilka ändamål som verksamheten skall tjäna. En lag bör innebära att staten tar ansvar för en enhetlig grundsyn och påtar sig uppgiften att verka för att det skapas förutsättningar för kommunerna att uppfylla målsättningarna för verksamheten.

En bibliotekslag bör utformas så att den ger ramar för den kommunala biblioteksverksamheten och inte innebär detaljstyrning och reglering. Kommunerna skall som nu driva folkbiblioteken och utforma deras verksamhet efter lokala förhållanden.

Den omfördelning av statsbidragen till folkbiblioteken som genomfördes budgetåret 1985/86 innebär bl. a. att bidraget till inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk skars ned till mindre än hälften av den tidigare nivån. Vänsterpartiet kommunisterna anser att staten har ett ofrånkomligt ansvar när det gäller att ge kommunerna ett substantiellt stöd till denna viktiga del av litteraturförsörjningen. Inte minst med hänsyn till de betydande förändringar i invandringen som har ägt rum särskilt under de

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Anslag till teater, dans
och musik, m. m.*

senaste åren är detta anslag mycket värdefullt. Kommunerna har fått ökande svårigheter vad gäller den sociala och kulturella servicen. Statens bidrag till inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk vid de kommunala folkbiblioteken bör därför återställas till den nivå som gällde före 1985/86.

Staten har från början finansierat lånecentrals- och senare depåbiblioteks- verksamheten. Men genom att det inte finns några avtal mellan staten och värdkommunerna och genom att statsbidragen inte uppräknats i takt med kostnadsökningarna har statsbidragen inte täckt de egentliga kostnaderna. En utredning som har gjorts av kulturrådet föreslår nu att verksamheten skall omstruktureras och krympas samt att de kommuner som tar lånecentralernas tjänster i anspråk skall svara för en del av kostnaderna genom att betala porto- och fraktkostnader.

Enligt vänsterpartiet kommunisterna innebär dessa förslag stor risk för kraftigt försämrad service för folkbiblioteken vad gäller tillgången till landets samlade litteraturbistånd. Den nuvarande strukturen och omfattningen på lånecentralernas verksamhet bör bibehållas. Men än viktigare är att det sluts ett bindande avtal mellan staten och de tre värdkommunerna genom vilket staten åtar sig att svara för de faktiska kostnaderna vid lånecentralerna samt garanterar täckning av inträffade kostnadsökningar. En mycket viktig del av lånecentralernas verksamhet utgörs av förmedling av invandrarlitteratur. För att tillmötesgå ökade krav på denna service behövs ett utökat driftanslag.

I reservation 22 föreslår vpk att anslaget till Arbetarrörelsens arkiv skall ökas med 500 000 kr. utöver regeringens förslag. Vpk anser att insamling, dokumentation och levandegöring av arbetarrörelsens historia och kultur måste vara en de viktigaste uppgifterna i kulturpolitiken; just för att denna hittills eftersatta bit av vår historia på ett så intensivt sätt är sammanvävd med folkflertalets intressen och erfarenheter. Det är Arbetarrörelsens arkiv och de många folkrörelsearkiven ute i landet som sysslar med detta, ofta under mycket små och knappa omständigheter. Det är ytterst viktigt att ytterligare stödja den verksamhet som redan bedrivs på dessa arkiv.

Stiftelsen Arbetarrörelsens arkiv är ett centralt arkiv för arbetarrörelsen och ett specialvetenskapligt bibliotek. Institutionen har bl. a. till uppgift att främja forskning om arbetarrörelsen och andra folkrörelser.

Mot denna bakgrund anser vpk att det är ytterst viktigt att reella förutsättningar skapas för ökad forskning om folkrörelsernas framväxt och roll i samhällsutvecklingen, vilket kan ge viktiga bidrag till förståelsen av det historiska skeendet. Samtidigt kan sådan forskning ge underlag för t. ex. överväganden om vidgade uppgifter för folkrörelserna i framtiden.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till samtliga vpk-reservationer och till de reservationer som vpk har medverkat till.

Anf. 67 MAJA BÄCKSTRÖM (s):

Herr talman! I detta betänkande behandlas teater, dans och musik, bibliotek, bild och form, arkiv samt de motioner som har anknytning till dessa delar av propositionen.

Inte mindre än 24 reservationer har fogats till betänkandet, och jag vill redan nu yrka bifall till reservationerna 8 och 10 samt avslag på övriga till

betänkandet fogade reservationer. Därutöver yrkar jag bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

Det är särskilt angeläget att framhålla att nu det andra steget i uppbyggnaden av de små regionteatrarna genomförs.

Utskottet tillstyrker med ett undantag regeringens förslag i budgetpropositionen.

För föreställningsverksamheten på Drottningholmsteatern föreslår en majoritet i utskottet en uppräknig av statsbidraget med 500 000 kr. utöver vad regeringen föreslagit.

Vad gäller bidrag till Svenska riksteatern vill vi gärna peka på regeringens förslag till ökade resurser till Tyst teater. Verksamheten har kunnat byggas ut, och ytterligare skådespelare har knutits till verksamheten. Totalt uppgår anslaget till Tyst teater under innevarande budgetår till 2 925 000 kr. För 1987/88 föreslås 3 058 000 kr. Under anslaget har bl. a. tagits upp finsk teaterverksamhet som ett särskilt bidragsändamål.

Riksteatern kommer att få i uppdrag att se över den finska teaterverksamheten och föreslå de förändringar som kan vara nödvändiga för att inom ramen för tillgängliga resurser möjliggöra en utveckling mot egen produktion av finsk teater i Sverige. Uppdraget till Riksteatern ger utrymme för olika lösningar av frågan om utvecklingen mot en egen produktion.

Folkpartiet yrkar ytterligare 2 milj. kr. för offentlig konsertverksamhet för att därmed stödja frilansmusikerna. Detta framgår av reservation 1.

Frilansarnas situation inom musikområdet kommer troligen att förbättras efter den 1 januari 1988 i samband med regionaliseringen av regionmusiken och Rikskonserter. Landstingen får då ansvar för det regionala musiklivet. Förhoppningsvis underlättas då samordningen mellan olika musikformer, och vi får mer musik som resultat. Någon besparing har inte tagits ut under regionmusikens och Rikskonserterns anslag.

Av ekonomiska skäl har det inte varit möjligt att ytterligare öka Rikskonserterns anslag utöver budgetpropositionens förslag. Hösten 1984 uttalade utskottet att frilansmusikernas situation måste förbättras vid den fortsatta regionaliseringen av musiklivet. I budgetpropositionen kan läsas: De nya regionala huvudmännen har enligt överenskommelsen åtagit sig att särskilt beakta behovet av insatser för frilansande musiker och för arrangörsledet.

Det kan vara på sin plats att nämna att statens kulturråd ger stöd till frilansmusiker, bl. a. via stödet till arrangerande musikföreningar. För budgetåret 1987/88 föreslås för detta ändamål ca 3,9 milj. kr.

Enligt riksdagens beslut skall Rikskonserter bedriva en egen fonogramproduktion. Något särskilt belopp härför anges inte i budgetpropositionen 1987. I reservation 2 till kulturutskottets betänkande 17 yrkar moderaterna på en ökning av det allmänna fonogramstödet med 1,7 milj. kr. Man anför i reservation 2 till det aktuella betänkandet att statligt stöd till Svenska Rikskonserterns fonogramproduktion inte bör utgå.

Den föreslagna moderata ökningen kan inte bedömas ersätta Rikskonserterns produktion av fonogram. Enligt uppgift är fonogrambolagen knappast beredda att producera kostnadskrävande inspelningar inom smala genrer, allra minst ny musik, även om de erbjuds stöd.

Även förra året behandlade utskottet motioner om ett folkmusikens år. I år återkommer dessa motioner, och i reservation 3 yrkar centern och vpk att riksdagen bör säga att ett folkmusik- och dansår bör arrangeras samt att 200 000 kr. bör anvisas för detta.

Statens insatser för folkmusik och folkdans sker främst genom studieförbundens bidrag till kulturverksamhet. När det gäller värdet av att svensk folkkultur på sång-, musik- och dansområdet bevaras och levandegörs råder enighet. Utskottet erinrade förra året i anledning av behandling av liknande motioner om att intresset för folkmusik och folkdans ökat kraftigt sedan början av 70-talet. Cemus, Centrala musikkommittén, har inför den förestående musikreformen ägnat just folkmusiken stor uppmärksamhet. Initiativet till ett folkmusikens år bör naturligtvis komma från berörda organisationer själva. Angelägenheten av ett folkmusikens år och hur detta skulle kunna genomföras bedöms säkert bäst av organisationerna. Med beaktande av att förslaget presenteras för kulturministern och bereds i departementet anser utskottet att riksdagen inte behöver vidta någon åtgärd.

Moderaterna yrkar i reservationerna 4 och 7 att statligt bidrag inte skall utgå vare sig till Riksskådebanan eller till de regionala skådebanorna. Som kompensation för det regionala bidragsbortfallet föreslås att 1 milj. kr. skall gå direkt till teatrarna för marknadsföringsåtgärder.

Skådebanorna har en mycket viktig uppgift att fylla när det gäller att aktivera grupper till teaterverksamhet. Man kan inte kompensera Skådebanans verksamhet genom att öka teatrarnas medel för marknadsföring.

De fria gruppernas situation är ekonomiskt fortfarande besvärande. 1986 beslöt riksdagen hur deras anslag skulle utvecklas under en treårsperiod. I pengar innebär detta beslut en total ökning under perioden med 9 milj. kr.

I reservation 5 yrkar moderaterna på att anslaget till fria grupper skall utgå med oförändrat belopp jämfört med 1986/87. Detta skulle, vad jag kan se, innebära en reell minskning med hänsyn till konstnadsstegringarna.

Vpk yrkar i reservation 6 på en uppräknings av stödet med ett avsevärt större belopp än vad regeringen föreslagit. I budgetpropositionen föreslås 2 milj. kr., från vpk 5 milj. kr.

Jag tycker inte det är dåligt med en uppräknings av stödet med 9 milj. kr. under tre år. Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

I reservation 8 yrkar vi socialdemokrater i enlighet med vad utskottet uttalade förra året att Drottningholmsteaterns orkesterverksamhet bör tillförsäkras resurser och att inriktningen bör vara att dessa i framtiden utökas. Detta bör dock ske inom ramen för resurser som tillförs Svenska rikskonserter. Vi socialdemokrater yrkar således bifall till propositionens förslag.

Majoriteten i utskottet menar att ytterligare 500 000 kr. skall anvisas för orkesterverksamheten vid Drottningholmsteatern.

Vpk yrkar i reservation 9 att riksdagen när det gäller medel till Arrangerande musikföreningar beslutar om en kraftig förstärkning.

I propositionen föreslås en uppräknings med 3 %, och detta är vad utskottsmajoriteten anser vara det riktiga i rådande budgetläge.

Då det gäller medelsberäkning för inköp av litteratur på invandrarpråk

menar vpk i reservation 13 att nivån skall återställas för att en urholkning skall undvikas.

I budgetförslaget föreslås en treprocentig uppräknig. Till detta bör rätteligen läggas att kommunerna har ökat sitt kulturella ansvarstagande för invandrargrupperna och funnit bra former för sin service.

Behovet av ekonomisk stimulans till kommunerna torde ha minskat från tidpunkten för bidragets inrättande. Utskottsmajoriteten tillstyrker regeringens medelsberäkning.

I reservation 14 framhårdar moderaterna i sin motvilja mot stöd för arbetsplatsbibliotek. Man önskar helt ta bort bidraget, som i propositionen föreslås bli 3,2 milj. kr., vilket innebär en treprocentig uppräknig.

Efter att ha läst snabbprotokollet från fjolårets debatt inser jag det meningslösa i att försöka vända moderaternas värderingar på denna punkt.

Bara en kort sakupplysning för kammarens ledamöter. Våren 1985 godkände riksdagen principer för statligt stöd till etablering av arbetsplatsbibliotek. Det finns inte anledning att ompröva principerna.

I reservation 17 tar vpk åter upp kravet på bibliotekslag. Riksdagen anslöt sig till utskottets ställningstagande i juni 1985. Enligt utskottets mening har inget hänt som föranleder någon ändring i det ställningstagandet.

Folkpartiet, centern och vpk vill förstärka stödet till lånecentralerna och till depåfunktionen hos dessa. Detta markerar man i reservation 18.

Redan i propositionen (1984/85:141) om litteratur och folkbibliotek anfördes att formerna för lånecentrals- och depåbiblioteksverksamheten samt övriga villkor för denna verksamhet efter förhandlingar borde regleras mellan staten och de tre värdkommunerna.

På hemställan av utskottet lämnade riksdagen detta ställningstagande utan erinran.

I oktober 1985 uppdrog regeringen åt statens förhandlingsnämnd att förhandla med de tre kommunerna om villkoren för verksamheten.

Riksdagen fick redan i 1986 års budgetproposition information om att statens förhandlingsnämnd fått ett förhandlingsuppdrag på området.

Det är utskottsmajoritetens mening att dessa förhandlingar inte skall föregripas. Således är det rimligt att "vänta och se" och att i avvaktan på resultatet bifalla förslaget i propositionen.

Moderaterna hävdar i reservation 19 sin synpunkt angående konstinköp, med hjälp av bidrag, till folkparker, Folkets hus, bygdegårdar och nykterhetsorganisationernas samlingslokaler.

Konst i allmänna samlingslokaler och folkparker likaväl som annan konst i offentliga miljöer ses av många människor, något som i högsta grad bidrar till en ökad konstförståelse. Utskottet har vid flera tillfällen framhållit att bidragen till samlingslokaler och folkparker är viktiga för att stärka det lokala konstlivet.

Av reservation 20 från moderaterna framgår att de önskar överföra den för Konstfrämjandet avsedda uppräknigen med 147 000 kr. till Sveriges Konstföreningars riksförbund.

Konstfrämjandet bedriver en mycket betydelsefull verksamhet som väl förtjänar att stödjas. Utskottet ser därför ingen anledning att föra över medel. SKR:s bidrag räknades för budgetåret 1985/86 upp med 20 % eller

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Anslag till teater, dans
och musik, m. m.*

med 212 000 kr. för att förbundets verksamhet inom konstbildningsområdet skulle kunna stärkas.

I reservation 21 yrkar centern på en uppräknings med 120,5 % till Emigrantinstitutet i Karlstad samt med 48,9 % till Emigrantinstitutet i Växjö.

I betänkandet erinras om att bidragen till de båda arkiven höjdes väsentligt efter förslag av utskottet våren 1985. Från anslaget utgår innevarande budgetår bidrag till Karlstad med 136 000 kr. och till Växjö med 403 000 kr. I propositionen föreslås en uppräknings av anslagsposten med 3 %, dvs. till 300 000 kr. respektive 600 000 kr.

Den nu arbetande arkivutredningen kommer att pröva frågan om bidragen till de enskilda arkiven. Det finns goda skäl att avvakta vad utredningen kommer fram till.

Då det gäller vpk:s reservation 22 med anledning av yrkandet om ytterligare 500 000 kr. till Arbetarrörelsens arkiv och dess forskningsråd vill jag hänvisa till betänkandet, där man ingående tar upp de möjligheter som kommer att erbjudas via forskningspropositionen.

Anf. 68 KERSTIN GÖTHBERG (c):

Herr talman! När Maja Bäckström bemötte våra yrkanden i reservation 3 citerade hon också utskottet. Det är gott och väl när utskottet skriver att folkmusik osv. är viktigt. Utskottet uttalar också – även det citerade Maja Bäckström – att organisationerna själva bäst kan bedöma hur angeläget det är med ett folkmusikens år och hur ett sådant skall genomföras. Det är precis det som organisationerna nu har gjort, när man tillsammans med två studieförbund lagt fram ett förslag om hur det skall genomföras.

Jag tycker att det i det här sammanhanget också finns skäl att erinra kammaren om att det finns ett stort intresse för den här saken även här i riksdagen, eftersom representanter för fyra av de fem partierna i riksdagen har motionerat i frågan.

Sedan bara några ord i all korthet när det gäller Emigrantinstitutet. Det låter mycket när man börjar tala om procentsatser, men det är faktiskt det reella bidraget i pengar som det handlar om, och de siffrorna är inte astronomiska.

Anf. 69 LARS AHLMARK (m):

Herr talman! Låt mig börja med Drottningholmsteatern. Förra året skrev en majoritet av socialdemokrater och kommunister att man ville att Drottningholmsteatern i framtiden skulle ges utökade resurser. De borgerliga partierna ville redan då ge 500 000 kr. direkt. Resultatet av majoritets-skrivningen blev en utökning med 3 %, dvs. i praktiken med tanke på inflationen förmodligen ett minskat bidrag. Frågan är om Maja Bäckström är tillfreds med det. Det är naturligt att majoriteten i år inte är det utan verkligen vill ge Drottningholmsteatern summan direkt.

Maja Bäckström tror inte att de små fonogramproducenterna klarar allt det som Rikskonserter för närvarande gör. Jag är övertygad om att om de små producenterna får tillfälle att söka ekonomiska resurser för sina produktioner kommer de att klara det på ett alldeles utmärkt sätt.

Erfarenheten hittills har visat att de har lyckats åstadkomma produkter av hög kvalitet men också till låga kostnader.

Vi skall vara medvetna om att de fria grupperna under den senaste tioårsperioden har fått kraftigt förstärkta anslag. Jag har följt utvecklingen år för år och kan konstatera att de aldrig har fått mindre än 10 procents ökning. Under ett par år har de fått en mer än 30-procentig ökning. Totalt sett under tioårsperioden har anslaget till de fria teater-, dans- och musikgrupperna fyrfaldigats i löpande penningvärde. Men även i fast penningvärde har det naturligtvis skett en mycket kraftig förstärkning. Det är bakgrunden till att vi anser att statens satsning just i år kan hållas tillbaka. Sedan får lokala intressenter göra vad de anser att de har möjlighet till.

Det är intressant att göra en jämförelse mellan Konstfrämjandet och SKR. Den ger en belysning av socialdemokraternas fördelning av de resurser som står till förfogande. Konstfrämjandet får 5 milj. kr., medan SKR får 1,4 milj. kr. Försäljningen av konst från dels Konstfrämjandet, dels de olika medlemsorganisationerna inom SKR ger en bild av verksamhetens omfattning, men naturligtvis inte hela bilden. Genom Konstfrämjandet sker en försäljning av ungefär 11 milj. kr. om året, medan medlemmarna i SKR säljer för ca 125 milj. kr. Man skulle kunna uttrycka det så att den statliga satsningen på Konstfrämjandet svarar mot 458 kronor för varje tusenlapp som Konstfrämjandet säljer konst för. Den statliga satsningen på SKR uppgår med samma beräkningsmetod till 11 kronor. Det ger en viss belysning av statens satsning.

Om resurserna är obegränsade skall det naturligtvis också ske en satsning på arbetsplatsbibliotek. Men vi vet att det är kärt inom biblioteksväsendet. De val som kommunerna i praktiken står inför är följande: Skall vi köpa mer böcker till huvudbiblioteket, kan vi behålla filialbiblioteken eller skall vi förbättra vår service till institutioner? Det är en rad olika typer av angelägen biblioteksverksamhet som man måste välja mellan. Att i det läget säga att just de grupper som finns ute på arbetsplatserna behöver samhällets stöd extra mycket, tycker vi är fel. Om de anställda ställer upp och arbetar frivilligt i verksamheten, kanske med stöd från biblioteket, eller om företaget betalar en slant för att få det hela att gå runt, är det alldeles utmärkt. Men låt oss inte bygga upp dubbla organisationer inom biblioteksväsendet. Det finns inte ekonomiska resurser för det.

Anf. 70 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Herr talman! Maja Bäckström säger att utskottsmajoriteten har avstyrkt centerns och vpk:s krav om ett anslag på det avsevärda beloppet 200 000 kr. för att förbereda ett folkmusikens och dansens år 1990. Utskottsmajoritetens motivering är att organisationerna i fråga bör ställa det kravet. Men det har de också gjort. De har krävt nödvändiga medel för att kunna förbereda ett folkmusikens och dansens år 1990, och de önskar av hela sitt hjärta att detta skall kunna genomföras.

Vi är alla medvetna om att många fria teatergrupper för en tynande tillvaro. De får kämpa för sin existens och lever under det ständiga hotet om nedläggning. Det bidrar naturligtvis till att en hel del av deras aktiviteter går ut på att försöka skapa ekonomiska förutsättningar för sin fortsatta existens.

Det är något som vi alla känner till. Vi känner också till att förra årets anslag var någorlunda tillfredsställande. Men i år är det inte tillräckligt. Det gör att en del teatergrupper blir tvingade att lägga ned sin verksamhet.

Vi anser att det är nödvändigt med en bibliotekslag. Den bör definiera det övergripande målet för verksamheten och vilka ändamål som verksamheten skall tjäna. En sådan lag bör innebära att staten tar ansvar för en enhetlig biblioteksverksamhet och tar på sig uppgiften att verka för att det skapas förutsättningar för kommunerna att uppfylla målen för verksamheten. Detta är meningen med en bibliotekslag. En sådan lag skulle också omöjliggöra de försämringar av biblioteksverksamheten som förekommer i dag.

Vad gäller frågan om medel för inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk kan sägas att den omfördelning av statsbidragen till folkbiblioteken som genomfördes budgetåret 1985/86 har inneburit att bidragen till inköp av litteratur för nämnda grupper skurits ned till mindre än hälften av den tidigare nivån.

Nu säger Maja Bäckström att hennes förhoppning är att ökningen av den allmänna kulturella satsning som olika kommuner skall göra kommer att kompensera detta bortfall. Men det är också bara en förhoppning. Verkligheten är att kommunerna får det ännu svårare än i dag att göra kulturella satsningar som kan tillgodose invandrarnas behov. Invandringen i dag är ju helt annorlunda än tidigare.

Faktum kvarstår, nämligen att anslaget till inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk bör ökas med 3 milj. kr. för att samma inköpsnivå som budgetåret 1985/86 skall kunna uppnås.

Anf. 71 MARGARETA MÖRCK (fp):

Herr talman! Folkpartiet föreslår en ganska liten höjning av anslaget till Rikskonserterns verksamhet. Men denna begränsade höjning kan ha stor betydelse för att ge frilansmusikerna fler arbetsuppgifter. De nya regionala huvudmännen klagar redan över att deras pengar inte räcker till för uppgiften.

I fråga om lånecentraler och länsbibliotek skriver utskottsmajoriteten att det är viktigt att invandrarna får god service genom lånecentralerna, och det instämmer jag naturligtvis i. Men varför skall inte alla landets invånare tillförsäkras en god service eller åtminstone en oförändrad sådan?

Statens kostnader för folkbiblioteken är totalt sett ganska små, och vi tycker att det borde finnas utrymme att ge de 1,5 milj. kr. som behövs för en oförändrad verksamhet hos lånecentralerna och depåbiblioteken. Vi har dock begränsat oss till att föreslå att 700 000 kr. överförs från anslaget till länsbiblioteken till lånecentralerna. Det krävs alltså inga nya pengar.

Maja Bäckström säger att vi skall vänta och se. Jag vill upprepa vad jag sade i mitt anförande, nämligen att utskottet inför förhandlingarna i enighet borde markera lånecentralernas betydelse för allas fria boklån.

Anf. 72 MAJA BÄCKSTRÖM (s):

Herr talman! Jag skall inte uppta kammarens tid med att dra mina argument en gång till. Dessutom har dessa frågor debatterats många gånger tidigare här i kammaren. De har en benägenhet att komma tillbaka år efter år, vilket jag i och för sig respekterar då de är nog så viktiga.

I föreliggande betänkande handlar de flesta frågor om storleken av medelsanvisningarna till olika ändamål, och skiljaktigheterna i uppfattning gäller just beloppens storlek. Jag anser dock att det inte finns anledning att alltför mycket blåsa upp de stora skillnaderna i uppfattning mellan partierna i kulturfrågor.

Det kan förtjäna att framhållas att det jag upplever som det mest framträdande draget är moderaternas ständigt återkommande försök till hårda nedskärningar när det gäller att bedriva en aktiv uppsökande verksamhet, insatser för kultur på arbetsplatser, bidrag till regionala skådebanor, fria teatergrupper och arbetsplatsbibliotek, för att bara nämna några områden. Det är ställningstaganden som moderaterna tydligen har gjort en gång för alla, och det får vi väl då försöka respektera, för de kommer ju i samma skepnad om och om igen.

Anf. 73 LARS AILMARK (m):

Herr talman! Först kan jag konstatera att jag inte fick något svar på frågan om Maja Bäckström var nöjd med utfallet i fråga om Drottningholmsteatern. I majoritetsskrivningen begärdes utökade resurser, och det blev 3 %.

Jag vill på den här punkten ställa mig bakom utskottets skrivning.

I övrigt då det gäller besparingarna försöker Maja Bäckström skapa intryck av att moderaterna gör drastiska nedskärningar. Beträffande de anslag vi nu diskuterar har vi från moderat sida föreslagit nedskärningar på netto 1,6 %. Jag är övertygad om att om regeringen på dessa punkter hade kommit med förslag som var 1,6 % lägre än vad det nu råkat bli, hade Maja Bäckström med samma entusiasm kämpat för att just denna avvägning, varken mer eller mindre, var precis den riktiga.

Anf. 74 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Herr talman! I min sista replik skulle jag vilja tala för Arbetarrörelsens arkiv.

Som Maja Bäckström mycket väl känner till, är arbetarrörelsen och dess historiska utveckling det avsnitt av Sveriges historia som är minst belyst. Det är den del av den svenska historien som våra barn får minst kännedom om. Ändå handlar det om folkets kamp som har bidragit aktivt till att landet är som det är i dag.

Det finns två institutioner som jobbar med att belysa och dokumentera den mångsidiga kulturella utveckling som arbetarrörelsen har haft. Det är Arbetarrörelsens arkiv och Arbetets museum i Norrköping. Jag förstår inte utskottets tväksamhet inför att ge de medel som är nödvändiga för att de här institutionerna, framför allt Arbetarrörelsens arkiv, skall kunna utöka sin verksamhet, så att det blir möjligt för våra barn att känna till den historia som den klass de tillhör har haft och den roll som den har spelat för landets utveckling.

Anf. 75 MAJA BÄCKSTRÖM (s):

Herr talman! När det gäller Drottningholm får vi väl se framöver vad man kan göra inom Rikskonserters ram. Det är det enda svar jag vill ge på den frågan.

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Anslag till film och kultur-
tidskrifter, m. m.*

Sedan vill jag säga att vi naturligtvis är positiva till arkiven. Inte minst får biblioteksdelen resurser i propositionen och dessutom medel från forskningspropositionen.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.
(Beslut fattades efter debatten om kulturutskottets betänkande 17.)

Kammaren övergick till att debattera kulturutskottets betänkande 17 om anslag till film och kulturtidskrifter, m. m. Även i fråga om detta betänkande skulle debatten vara gemensam för samtliga punkter.

Anslag till film och kulturtidskrifter, m. m.

Anf. 76 LARS AHLMARK (m):

Herr talman! Till föreliggande betänkande om anslag till film och kulturtidskrifter m. m. finns fogat ett antal reservationer, varav jag skall beröra sex stycken.

Reservation nr 1 gäller närmast en teknisk fråga. Enligt propositionen bör som villkor för statsbidrag till filminstitutet för visningsfrämjande åtgärder gälla att bidragen till Folkets hus-föreningarnas riksorganisation för Bio Kontrast-verksamheten samt till Sveriges Förenade Filmstudios inte skall understiga 1 240 000 kr. resp. 870 000 kr.

Denna metod, att vissa anslag, på förslag av regeringen, av riksdagen ges en lägsta nivå men därefter fastställs till sin slutliga nivå av ett annat organ, är såväl egendomlig som krånglig. Först skall således regering och riksdag bedöma, inte vad organisationerna skall ha för anslag, utan en nedre gräns. Sedan skall filminstitutet, förmodligen med vägledning av detta, göra en ny bedömning, nämligen vad organisationerna verkligen skall få. Vi har önskat få slut på denna onödiga byråkrati.

Antingen har man, som vi moderater, förtroende för filminstitutet, och då bör institutet få fastställa beloppen. Eller också har man, som utskottsmajoriteten, inte förtroende för filminstitutet, och då skall riksdagen rimligen fastställa beloppen. Nuvarande ordning bör under alla omständigheter upphöra.

I reservation nr 2 behandlas medelsanvisningen till fonogram och musikalier. Den frågan har jag redan berört i debatten om betänkande 14, och jag skall inte upprepa mig här.

Så några ord om reservationerna nr 8 och 10. De gäller medelsberäkningen för Stiftelsen Litteraturfrämjandet för utgivning av En bok för alla, vuxendelen. Det finns i dagens läge gott om bra och billiga böcker av det slag Litteraturfrämjandet ger ut. Att år efter år pumpa in miljonbelopp i en produktion som av andra drivs utan bidrag tyder på att det är organisationen mer än bokutgivningen som behöver hållas under armarna. Detta anslag är ett utmärkt exempel på en kulturpolitik som stelnat i sin form. Anslaget bör fortsättningsvis inte utgå.

Talboks- och punktskriftsbiblioteket har äskat 600 000 kr. för att produce-

ra 200 exemplar av den nya psalmboken i punktskrift för försäljning. Den nya psalmboken är i vissa avseenden en besvikelse. Historielöshet, stillöshet och ensidighet präglar i en del fall urvalet. Men psalmboken är ändå en central bok för många och borde vara det för alla. Man frågar sig hur den sittande regeringen och utskottsmajoriteten tänker när de ger 3 milj. kr. till Litteraturfrämjandet för att seende skall få sina böcker en tia billigare men säger nej till 600 000 kr. som kan ge synskadade deras psalmbok.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna nr 12 och 14 liksom till de tidigare berörda reservationerna 1, 2, 8 och 10.

Anf. 77 JAN-ERIK WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Med hänvisning till den text som finns i reservationerna 5 och 12 ber jag att få yrka bifall till dessa. De gäller 2 miljoner mer till kulturtidskrifterna och anslag till psalmbok i punktskrift.

Anf. 78 KARL BOO (c):

Herr talman! Förra årets riksdagsbeslut – efter förslag av regeringen – att avveckla stödet till organisationstidskrifter var ett olyckligt beslut. Detta beslut äventyrar möjligheterna för många ideella organisationer att bibehålla utgivningen av tidskrifter som både direkt och indirekt i vid bemärkelse är värdefulla inslag i vår kulturdebatt.

Från centern kunde vi inte då acceptera regeringens och utskottsmajoritetens motivering, att dessa organisationer av andra inkomster skulle klara utgivningen av sina tidskrifter. Självklart kan de stora och ekonomiskt starka organisationerna klara detta, men de flesta mindre tvingas i sin prioritering, för att klara sin dagliga verksamhet, att välja bort utgivning av tidningen. Detta är på längre sikt mycket negativt och utvecklingshämmande. Den viktiga ideella verksamheten blir "fattigare" i sitt utbud till de många människorna och icke minst ungdomen.

Den blygsamma höjning av anslaget till kulturtidskrifter med 7 miljoner som skedde förra året räckte inte på långa vägar till att ge de ideella organisationernas tidskrifter stöd. Detta framgår av den redovisning som finns i utskottsbetänkandet. Av hela 227 organisationer som sökt tidskriftsbidrag har endast 54 fått sådant. Det visar på ett angeläget men ouppfyllt behov.

Från centern vill vi möta dessa redovisade ansökningar positivt. Vi tycker att det är väl använda resurser när de går till stöd åt fria folkrörelser och deras viktiga funktion i vår demokrati.

Det är också riktigt som centerns ledamöter i konstitutionsutskottet har sagt i sin avvikande mening: "Vikten från opinionsbildningssynpunkt av en omfattande utgivning av tidskrifter av betydelse för den kulturella, sociala och ekonomiska debatten får inte underskattas." I kulturdebatten över huvud taget är det således viktigt med en mångfald av stämmor.

Om man är positiv, kan de ökade insatserna ske på två sätt: genom att återinföra tidskriftsstödet eller genom att ordentligt höja anslaget till kulturtidskrifter. Vi har i motion från centern valt det senare, och det följer vi upp i reservation nr 6.

Givetvis kan man säga som kulturrådet:

”Merparterna av organisationstidskrifterna skiljer sig till funktion och innehåll från kulturtidskrifterna. Den största och viktigaste läsargruppen är som regel de egna medlemmarna. Innehållet präglas av organisationens arbete, – – –.”

Så långt kulturrådet. Min fråga måste bli: Är inte detta ett viktigt kulturinslag?

Jag kan gärna medge att presstödsnämnden har stor kompetens på det område som det är fråga om, nämligen tidskrifter utanför de s. k. egentliga kulturtidskrifterna, men jag tror att det inte är lätt att återvända till den tidigare uppdelningen. I annat fall skulle man självfallet göra det från den utgångspunkt som kulturrådets bedömning utgör.

Praktiskt har vi för vår del valt att öka anslaget till kulturtidskrifter, och vi förutsätter att inga byråkratiska fördomar skall hindra kulturrådet att samarbeta med presstödsnämnden vid bedömningen, då så kan anses lämpligt och riktigt. Jag kommer därför att yrka bifall till reservation nr 6.

Ett annat område där vi återkommer med krav från tidigare år gäller stöd till barn- och ungdomsorganisationers läsfrämjande åtgärder.

Det är viktigt att stimulera barns och ungdomars läsintresse. Förmågan att uttala sig i tal och skrift är väsentlig i det moderna samhället. Satsningar på läsfrämjande åtgärder är därför en satsning för framtiden.

Vi har nu fått en ny psalmbok, och även om man kan ha delade meningar om den, kan man väl ändå säga att den har mottagits väl. Det är angeläget att psalmboken görs tillgänglig också för synskadade. Reservation 12 innebär att 200 exemplar produceras i punktskrift. Jag tycker att det är anledning att understryka detta angelägna behov.

I ett särskilt yttrande har Kerstin Göthberg och jag i anslutning till centerns partimotion uttalat att samhället bör ta ett ansvar för att åstadkomma ett ökat utbud av kvalitetsvideoprogram. Vi skall i annat sammanhang återkomma till frågan om videogrammen.

Herr talman! Med det sagda yrkar jag bifall till reservationerna 6, 9, 11, 12 och 14 och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 79 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Herr talman! I reservation nr 3 föreslår vänsterpartiet kommunisterna att stödet till organisationstidskrifter återinförs och att ett belopp om 20 milj. kr. anslås för detta ändamål. Samtidigt bör regeringen utarbeta nya regler för fördelningen av dessa medel i syfte att rikta stödet till de tidskrifter eller organisationer som har de största behoven.

På förslag av regeringen beslöt riksdagsmajoriteten förra året att avskaffa det särskilda stödet till organisationstidskrifter, vilket tidigare uppgick till 40 milj. kr. Det var ett olyckligt beslut, och riksdagen bör korrigera det.

Det tidigare stödet utgick delvis till tidningar och tidskrifter som icke kan anses vara i behov av något särskilt stöd, t. ex. ICA-kuriren, SAF-tidningen, LO-tidningen osv. Men indragningen av stödet slog å andra sidan hårt mot en rad ideella tidskrifter som arbetar under mycket svåra och knappa omständigheter. Det är handikapprörelsens, nykterhetsrörelsens och idrottsrörelsens tidskrifter liksom olika politiska debattidskrifter som har drabbats.

Några av dessa tidskrifter har i stället fått stöd genom anslaget till kulturtidskrifter, vilket är olyckligt. Kulturtidskrifterna arbetar under utomordentligt ogynnsamma förhållanden, och stödet till dem bör inte naggas i kanten genom anslag till en annan kategori av tidskrifter.

Herr talman! Att synskadades informationssituation är otillfredsställande känner vi alla till. En stor förbättring är dock tillgången till dagspressen i form av radio- och kassettidningar. Det skulle vara synnerligen intressant att pröva möjligheten att göra utbudet av kulturtidskrifter tillgängligt för synskadade.

Enligt uppgift blir inte kostnaden för utgivning av kulturtidskrifter som taltidningar särskilt stor per tidning. Prenumerationsavgiften räcker i många fall till de rörliga kostnaderna, dvs. den ytterligare kostnad som varje ny prenumerant innebär. Den kostnad som tidskrifterna behöver få täckt i produktionen av en taltidning är framställningen av originalet för taltidningen, och den kostar inte särskilt mycket.

Jag anser att en försöksverksamhet med utgivning av kulturtidskrifter som taltidningar är en angelägen satsning för att öka spridningen av debatt och kultur i vårt samhälle. Därför föreslår vpk att 100 000 kr. – och det är inte mycket – skall avsättas för försöksverksamhet med utgivning av kulturtidskrifter som taltidningar.

Herr talman! I regeringens budgetproposition behandlas under anslaget G 18 talboks- och punktskriftsbibliotekets verksamhet. Biblioteket svarar bl. a. för talboks- och punktskriftsutlåning åt synskadade. Biblioteket har ansvar för produktion av talböcker och punktskriftsböcker.

Regeringen föreslår inte någon som helst ökning av TPB:s verksamhet. Detta får till resultat att synskadades kulturklyfta gentemot andra medborgare ökar. Regeringsförslaget står inte alls i överensstämmelse med vare sig behandlingen av handikapputredningens betänkande Kultur åt alla, som behandlades av riksdagen i mitten av 70-talet, eller det handlingsprogram i handikappfrågor som riksdagen behandlade i samband med det internationella handikappåret. Vi anser att det är oerhört angeläget att ett reformarbete fortsätter på detta område, även om resurserna är begränsade. Skillnaden mellan synskadade och seende i dessa avseenden är så orättvis och avsevärd, att en välfärdsstat inte kan acceptera ett sådant förhållande.

Regeringen avvisar TPB:s förslag på en lång rad punkter. Bl. a. föreslår biblioteket 300 fler talbokstitlar, att psalmboken görs tillgänglig genom försäljning på punktskrift och en ökning av möjligheterna att sälja punktskriftsböcker. Regeringen avvisar samtliga dessa förslag.

För vår del anser vi det vara nödvändigt, även om resurserna är begränsade, att i någon mån försöka minska klyftan mellan synskadades och seendes kultursituation. Vi föreslår därför att anslaget till TPB utökas med 1 695 000 kr. för framställning av ytterligare 300 talbokstitlar, i enlighet med TPB:s eget förslag.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till samtliga vpk-reservationer.

Anf. 80 ERKKI TAMMENOKSA (s):

Herr talman! Kammarkens behandling, som här har framkommit, kulturutskottets betänkande 17 om anslag till film och kulturtidskrifter m. m.

Utskottet ställer sig bakom regeringens förslag i budgetpropositionen

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

Anslag till film och kulturtidskrifter, m. m.

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

Anslag till film och kulturtidskrifter, m. m.

beträffande ärenden som behandlas i detta betänkande. Motionerna har således avstyrkts. Till betänkandet har fogats ett antal reservationer, som jag senare kommer att ta upp. Till betänkandet har också fogats konstitutionsutskottets och kulturrådets yttranden.

Jag tillhör den generation som i sin ungdom var verkliga filmentusiaster. Vi såg filmer, flera gånger om – filmer som i dag upplevs som klassiker. Vi kommer t.ex. fortfarande ihåg utantill vad Ingrid Bergman sade till Humphrey Bogart i filmen *Casablanca*. Visst gjordes det skräpfilmer då också, men skräpfilmer motsvarande dem som visas i dag fanns inte. Risker är, rättare sagt, att speciellt ungdomen i dag endast ser skräpfilmer eller inga filmer alls.

Filmtidningen *Chaplin*, som utges av Statens filminstitut, konstaterade i sitt senaste nummer att det aldrig har stått så illa till med biograferna i Sverige som det gör i dag. På en dryg tioårsperiod har filmbranschen tappat 5,8 miljoner biobesökare. Mer än var fjärde biobesökare har vänt biograferna ryggen.

Tidningen konstaterar vidare att även biobesöken i storstadsområdena har börjat minska. Trenden fortsätter i accelererad takt. Under tiden juli 1986 t. o. m. januari 1987 sjönk antalet biobesök med 13 % jämfört med motsvarande period året dessförinnan.

Tidningen *Chaplin* hade en redogörelse för olika länders biobesök. TV- och videoäggande. Överraskande nog har biograferna hävdats sig väl i USA och i europeiska länder som England, Frankrike och Tjeckoslovakien. Speciellt Frankrike bör nämnas bland europeiska länder, eftersom framgången till en inte så ringa del måste ha berott på statlig aktivitet och stimulering av filmen. Det bör dessutom nämnas att man i Norge med framgång har bedrivit filmverksamhet i kommunernas regi.

Filmen är en del av vårt kulturliv, och den skall stödjas. Det gäller produktion av filmer och stöd för filmvisning så att biograferna inte försvinner helt. Speciellt oroväckande är att biograferna på mindre orter har fått känna av en minskning av antalet biobesökare i den yngsta åldersgruppen, 14–24 år, som i vanliga fall är den flitigaste biobesökargruppen. Det är således viktigt att stödja kvalitetsfilmernas spridning.

På förslag från Svenska filminstitutet har regeringen föreslagit en ökning av medlen för distribution av film, både 16 mm och 35 mm bredd. Stödet omfattar således även 16 mm film för biovisning. Jag har sett en 16 mm film helt nyligen och kan bekräfta att kvaliteten var bra.

En lovvärd satsning för filmen har gjorts av Bio Kontrast-verksamheten. De flesta av landets småbiografer finns ju i Folkets Hus, över 300. Speciellt bör nämnas Barnens Bio Kontrast. År 1986 fanns verksamhet på 760 platser och i 90 olika kommuner. Antalet besök var 160 000. Verksamhet för ungdom tillkommer. Folkets Hus-film i skolan har varit framgångsrik. Det gäller att rädda biografer och nå ny publik.

Det är således mycket på gång, men dessa satsningar bör få ett statligt stöd även i fortsättningen för att biografverksamheten inte helt skall dö ut.

Sedan förra året har Filminstitutets anslag för visningsfrämjande åtgärder villkorats så att bidragen till Folkets Hus-föreningarnas riksorganisation för Bio Kontrast-verksamheten och till Förenade Filmstudios inte skall understi-

ga vissa belopp. Dessa organisationer skall således tillförsäkras stöd.

I reservation nr 1 går moderaterna mot, som det heter, specialdestineringen av bidragen. Utskottsmajoriteten fann ingen anledning att gå emot regeringens förslag, och jag yrkar, herr talman, avslag på reservation nr 1.

Sedan till det statliga stödet för fonogramverksamhet. Efter flera års översynsarbete och utvärderingar har bilden klarnat i fråga om ansvarsfördelning gällande fonogram och noter. Enligt regeringens förslag skall Svenska Rikskonserter inrikta sin fonogramproduktion på utgivning av svensk musik som inte annars har utgivits på fonogram samt artister som inte är tillräckligt representerade på fonogram. Det är således fråga om ny svensk musik.

Musikaliska akademien skall i fortsättningen ensam ha ansvaret för fonogramantologin Musica Sveciæ. Dessutom bör antalet statligt finansierade fonogram vara totalt 100 under en utgivningstid av tio år.

Kulturrådet skall få ett helhetsansvar. Regeringen har uttalat att kulturrådet bör ägna särskild uppmärksamhet åt utgivning av barnfonogram. Utskottet har angivit ytterligare ett område som bör uppmärksammas, nämligen utgivning på fonogram av svensk folkmusik.

När det gäller distribution av kvalitetsfonogram föreslår regeringen statligt ekonomiskt stöd av engångskaraktär under tre år, och möjlighet att träffa avtal med enskilda organ.

Vidare har utskottet ställt sig bakom regeringens förslag att bidraget till STIM/Svensk musik för notutgivning ökas med drygt 700 000 kr. för nästa budgetår. Totalt blir stödet för fonogram och musikaler 8,4 milj. kr.

Moderaterna, som vill avskaffa statens kulturråd och minska anslagen till kulturen, överraskar med att föreslå en ytterligare ökning av anslagen med 1,7 milj. kr. för stöd till utgivning av fonogram som tillgodoser en smal och begränsad marknad. Utskottet har konstaterat att regeringens förslag går i motionens riktning. Jag yrkar, herr talman, avslag på reservation nr 2.

Jag kommer nu att behandla avsnittet om kulturtidskrifter. Kulturtidskrifterna är viktiga inslag i vårt kulturliv. I dessa alster kommer en mångfasetterad kultursyn fram, och det främjar vårt kulturliv.

Förra året avvecklades ju stödet för organisationstidskrifter. I flera motioner har föreslagits att stödet till organisationstidskrifter skall återinföras. Kulturrådet har i likhet med konstitutionsutskottet inte funnit några skäl att återgå till det gamla systemet. Distribution, ekonomi, administration och teknisk utveckling har vållat problem, och kulturrådet kommer att följa utvecklingen när det gäller stödåtgärder under en treårsperiod och framlägga ett förslag till budgetåret 1989/90.

I reservation nr 3 föreslår vpk ett stöd för organisationstidskrifter på 20 milj. kr. och begär nya regler för fördelningen av dessa medel. Det bör nämnas att organisationstidskrifter vänder sig till medlemmar med visst intresse inom sin organisations område. Tidskrifterna är momsbeFriade, och organisationerna har i regel statligt organisationsstöd utöver medlemsavgifterna. Kulturrådet fördelar stödet, och det finns inga principiella hinder för att organisationstidskrifter skall få detta stöd, förutsatt att de inte kan få stöd från annat håll. Men det är ju inte fråga om att återinföra det speciella organisationstidskriftsstödet. Jag yrkar således avslag på reservation nr 3.

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

Anslag till film och kulturtidskrifter, m. m.

I reservation nr 4 föreslår vpk 100 000 kr. till försöksverksamhet med taltidningar avseende kulturtidskrifter. Jag hänvisar till kulturrådets aviserade försöksverksamhet med marknadsföring och distribution samt taltidningskommitténs slutbetänkande, som skall komma i dagarna. Jag yrkar avslag på reservation nr 4.

I reservation nr 5 av folkpartiet föreslås, utöver regeringens höjning av anslagen, ytterligare 2 milj. kr. för organisationstidskrifter med ekonomiska problem.

I reservation nr 6 av centerpartiet föreslås 10 milj. kr. utöver regeringens förslag för tidskrifter som ges ut av ideella föreningar och folkrörelser. Det har också i dag framgått vilka argument centerpartiet har.

Med hänvisning till riksdagens principbeslut förra året och till de begränsade resurserna yrkar jag avslag på reservationerna 5 och 6.

I detta sammanhang bör noteras att utgivning av kulturtidskrifter underlättas i regeringens förslag. Det gäller tidskrifter som tidigare inte fått bidrag.

Herr talman! Jag övergår nu till att behandla litteraturstöd. Mellan staten och Stiftelsen Litteraturfrämjandet finns ett avtal beträffande utgivningen av En bok för alla. Avtalet gäller t. o. m. budgetåret 1988/89. Enligt detta avtal skall Litteraturfrämjandet med sin marknadsföring bedriva läsfrämjande verksamhet i skolor, studieförbund och andra organisationer. Av det statliga bidraget skall minst 400 000 kr. användas varje budgetår till särskilda insatser för barn och ungdom.

I reservation nr 8 yrkar moderaterna att det inte skall utgå något ekonomiskt stöd för Stiftelsen Litteraturfrämjandet avseende vuxenböcker.

I den centerpartistiska reservationen nr 9 föreslås att ett anslag på 400 000 kr. skall inrättas i läsfrämjande syfte för barn- och ungdomsorganisationer. Jag hänvisar till det särskilt markerade anslag som Litteraturfrämjandet har för spridning av böcker bland barn och ungdomar.

Herr talman! Jag yrkar avslag på reservationerna nr 8 och 9.

När det gäller talböcker och punktskrift föreslår utskottet att talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) får bemyndigande att träffa avtal för högst tre år med ett eller flera företag beträffande utnyttjande av TPB:s masterbandsarkiv m. m. Denna åtgärd skulle hålla talbokspriserna nere, ge biblioteken ökad valfrihet och öka produktionen.

I reservation nr 12 har de borgerliga yrkat att särskilda medel, 600 000 kr., skall anslås för produktion av 200 exemplar av den nya psalmboken i punktskrift.

I vpk-reservationen nr 13 föreslås att TPB skall få ökat anslag.

I detta sammanhang bör man komma ihåg att det sedan budgetåret 1984/85 har utgått särskilda medel för tal- och punktskriftsbiblioteket avseende produktionskostnader för punktskriftsböcker för försäljning. Punktskriftsböckerna säljs till starkt subventionerade priser. Verksamheten befinner sig alltså i sin början, och efterfrågan är svårbedömd. Enligt regeringens förslag skall psalmboken kunna behandlas som övriga punktskriftsböcker för försäljning. Man bör komma ihåg att det finns en möjlighet för biblioteket att i takt med efterfrågan producera en bok på punktskrift från magnetband. Man behöver således inte trycka böcker och vara osäker på om de kommer att bli sålda, utan man kan gå ut och erbjuda sina titlar i vanlig ordning.

Lars Ahlmark ställde synskadade mot andra. Jag vill påstå att vi här behandlar olika poster med olika bakgrund. Det går inte att dra så enkla slutsatser vad gäller prioriteringar.

Jag vill säga några ord till om talboks- och punktskriftsbiblioteket. Enligt tillförlitliga källor löser biblioteket internt produktionen av psalmboken i punktskrift. Biblioteket minskar antalet boktitlar och kommer igen med anslagsansökan nästa år, såvitt jag förstår. De kristna behöver således inte vänta på detta.

Herr talman! Jag yrkar avslag på reservationerna 12 och 13.

Innan tiden går ut vill jag säga några ord beträffande anslag till svenska språknämnden. Här råder inga politiska motsättningar, och regeringens förslag till anslag har inte föranlett några reaktioner. Men jag vill påminna kammaren om att nämndens verksamhet i viss utsträckning bidrar till landets självständighet och försvarandet av det nationella språkarvet inför det anglosaxiska hotet.

I övrigt hemställer jag om bifall till utskottets hemställan och regeringens proposition avseende de delar jag har berört.

Anf. 81 LARS AHLMARK (m):

Herr talman! Erkki Tammenoksa gav inte några som helst motiv till att han ville avslå vår reservation om Bio Kontrast och SFF. Jag kan väl förstå det. Det finns nämligen inga rimliga motiv därtill.

Det är en synnerligen egendomlig ordning för dessa anslag, så som jag beskrev i mitt inledningsanförande. Jag hade tänkt säga, att eftersom statsrådet var vänligt nog att befinna sig i kammaren skulle jag vilja ge honom rådet att till nästa år titta på denna oformlighet i budgetpropositionen och rätta till den – men han finns inte här längre.

Vad sedan gäller psalmboken i punktskrift är det totala anslaget för denna produktion av punktskriftsböcker för försäljning 387 000 kr. För att producera 200 psalmböcker erfordras 600 000 kr. Det säger sig självt att det inte blir någon produktion av psalmböcker om man inte är beredd att låta dem tränga ut en stor del av den övriga produktionen – och det är inte rimligt. När majoriteten har tillstyrkt avslag vad gäller de extra 600 000 kr. har man i praktiken punkterat möjligheten att ta fram psalmboken.

Anf. 82 KARL BOO (c):

Herr talman! Jag vill bara på en enda punkt göra ett ytterligare konstaterande, nämligen beträffande kulturtidskriftsstödet och dess storlek. Jag tycker att det skulle vara tragiskt om de många organisationstidskrifter vi nu har skulle försvinna. Det skulle vara oerhört trist för den kulturpolitiska debatten och oerhört illa för den vitalisering som dessa tidningar och deras rörelser medför.

Låt mig också tillägga, att det bör framhållas när kulturrådet gör sin redovisning att medlemmarna i de många ideella organisationerna och deras aktiviteter är värdefulla inslag i vårt kulturarbete.

Anf. 83 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Herr talman! Vad gäller organisationstidskrifter beslutade riksdagen förra året, efter förslag från regeringen, att anslaget Stöd till organisationstidskrifter skulle avskaffas. Så skedde med hänvisning till ICA-Kuriren, SAF-tidningen och LO-tidningen. Detta beslut har inneburit att många organisationstidskrifter som representerar folkrörelser och politiska organisationer, som exempelvis handikapprörelsen och idrottörrelsens tidningar, har blivit lidande. Vad det då gällde var egentligen en reell besparing på drygt 20 milj. kr, som har försvårat den demokratiska processen.

Det är naturligtvis fullt möjligt att se till att detta anslag, Stöd till organisationstidskrifter, återinförs. Därför anser vårt parti att 20 milj. kr. bör anslås för detta ändamål. Det skulle ge förutsättningar för olika organisationstidskrifter att föra fram information som berikar den demokratiska beslutsprocessen. Inget som helst skäl talar alltså för att det är omöjligt att återinföra anslaget.

Vad gäller TPB:s verksamhet föreslår regeringen ingenting. Men TPB har fört fram en rad förslag, bl. a. att man skulle få resurser för att ge ut ytterligare 300 boks titlar och för att göra psalmboken tillgänglig i punktskrift. Men biblioteket får inte gehör för sina krav.

Vad skulle det då kosta att tillmötesgå kraven? – Kostnaderna skulle vara 1 695 000 kr, och vi anser att det beloppet inte är särskilt stort. Det är nödvändigt, även om resurserna är små, att i någon mån försöka minska klyftan mellan synskadades och seendes möjligheter att ta till sig information. Jag vill bara påminna om att det sammanlagda antalet boks titlar som ges ut från TPB är 2 100. Samtidigt ges varje år 10 000 boks titlar ut i svartskrift. Med denna utgångspunkt anser vi att det är nödvändigt att göra någonting för att minska den orättvisa som i dag finns mellan synskadade och den övriga befolkningen vad gäller bokutgivning.

Anf. 84 JAN-ERIK WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag blev häromdagen uppringd av en äldre man, som tillhör den grupp som väntar på att få psalmboken i punktskrift. Jag sade till honom att jag hoppades att det trots allt skulle kunna bli ett positivt beslut i riksdagen i dag. Men om det inte blir så, och om han ringer mig om några dagar och jag säger att han bör vända sig till Erkki Tammenoksa, då är min fråga: Vad svarar Erkki Tammenoksa, när mannen undrar varför det inte är möjligt att göra denna utgivning?

Anf. 85 ERKKI TAMMENOKSA (s):

Herr talman! Jag vill först säga några ord till Lars Ahlmark. Jag försökte utveckla resonemanget om vilket stöd film och filmvisning behöver. Bio Kontrast bedriver en bra verksamhet. Låt oss ge den en planeringstid och underlätta samarbetet med filminstitutet. – Det är mitt svar.

När det sedan gäller det som Karl Boo och Alexander Chrisopoulos säger om det speciella stödet till organisationstidskrifter anser jag att man skall vara ärlig i debatten. När avvecklingen av tidskriftsstödet diskuterades kunde vi konstatera att en del tidskrifter klarar sig utan stöd. Det finns givetvis sådana som inte gör det, men nu handlar det om kulturtidskrifter och

inte om att återgå till det gamla systemet.

Organisationstidskrifterna finns med bland de andra tidskrifterna, som jag redan har sagt i mitt anförande, och söker pengar hos kulturrådet. Vi får följa utvecklingen och se om det visar sig att behovet är så stort att anslaget måste ökas.

Till sist några ord till Jan-Erik Wikström och Lars Ahlmark beträffande psalmboken: Mitt svar är givetvis att psalmboken kommer att tas fram av tal- och punktskriftsbiblioteket. Vad jag förstår kostar det inte 600 000 kr. utan mer. Men det kommer att finnas pengar därtill. Sedan är det en annan sak vilket slags ansökan biblioteket har för nästa verksamhetsår och hur man planerar sin interna verksamhet. Men den som önskar en psalmbok blir inte utan.

Anf. 86 LARS AHLMARK (m):

Herr talman! Vi är helt överens om, Erkki Tammenoksa, att Bio Kontrast och SFF skall ha sina pengar. Men det stolliga är att riksdagen år efter år beslutar att Bio Kontrast skall ha minst 1 240 000 kr. – och sedan bestämmer filminstitutet att Bio Kontrast skall ha 1 300 000 kr. Riksdagen beslutar år efter år att SFF skall ha minst 870 000 kr. – och därefter beslutar filminstitutet att SFF skall ha 870 000 kr. Det är inte en rationell hantering.

Anf. 87 JAN-ERIK WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag är rädd att den äldre mannen som ringde mig om psalmboken i punktskrift tycker att det är ett litet torftigt svar. Biblioteket har begärt 600 000 kr. för att publicera boken. Det vore bra om biblioteket kunde sätta i gång med det ganska omgående. Eller skall jag tolka det hela så, att Erkki Tammenoksa har fått försäkringar om att detta anslag kommer att utgå till nästa år?

Anf. 88 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Herr talman! Vad gäller psalmboken har TPB fört fram förslag om att få drygt 1 600 000 kr. för att ge ut 300 böcker. I det kravet ingår också psalmboken. I vår reservation för vi fram de krav som TPB har ställt. Däri ingår utgivning av psalmboken.

Skillnaden mellan vår reservation och övriga är att vi inte vill ge pengar som är öronmärkta speciellt till psalmboken. Vi vill att TPB självt skall göra nödvändiga prioriteringar och vi vill ge tillräckliga resurser för det.

Anf. 89 ERKKI TAMMENOKSA (s):

Herr talman! Jag har argumenterat tillräckligt mycket mot Lars Ahlmark. Jag kan givetvis försöka få sista ordet, men jag har ingen anledning till det.

Jan-Erik Wikström frågade om jag kan försäkra någonting inför nästa budgetår. Det kan jag givetvis inte göra. Vi får ta itu med nästa års budgetarbete i vanlig ordning. Jag sade, att jag förutsätter att biblioteket kommer igen med en ansökan och jag tror att jag har rätt på den punkten.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

Kammaren övergick till att fatta beslut i de förevarande ärendena.

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

Anslag till film och kulturtidskrifter, m. m.

Kulturutskottets betänkande 14

Punkt 3 (anslag till Rikskonsertverksamhet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Jan-Erik Wikström och Margareta Mörck – bifölls med acklamation.

Punkt 5

Mom. 3 (anslag till Bidrag till Svenska rikskonserter)

Utskottets hemställan bifölls med 238 röster mot 68 för reservation 2 av Ingrid Sundberg m. fl.

Mom. 4 (ett folkmusik- och dansår)

Utskottets hemställan bifölls med 253 röster mot 53 för reservation 3 av Karl Boo m. fl.

Punkt 7

Mom. 1 (anslag till Bidrag till regionala och lokala teater-, dans- och musikinstitutioner)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Punkt 8

Mom. 1 (anslag till Bidrag till fria teater-, dans- och musikgrupper)

Först biträdde reservation 5 av Ingrid Sundberg m. fl. med 73 röster mot 16 för reservation 6 av Alexander Chrisopoulos. 217 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Ingrid Sundberg m. fl. – genom uppresning.

Punkt 10

Mom. 1 (beräkning av medel för Stiftelsen Riksskådebanan för verksamheten)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 2 (beräkning av medel för Stiftelsen Drottningholms teatermuseum för föreställningsverksamheten)

Utskottets hemställan bifölls med 163 röster mot 144 för reservation 8 av Ing-Marie Hansson m. fl.

Mom. 4 (beräkning av medel för Arrangerande musikföreningar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Alexander Chrisopoulos – bifölls med acklamation.

Punkt 11

Mom. 1 (beräkning av medel för Inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 13 av Alexander Chrisopoulos – bifölls med acklamation.

Mom. 2 (beräkning av medel för Arbetsplatsbibliotek)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 14 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

Mom. 4 (bibliotekslag)

Utskottets hemställan bifölls med 288 röster mot 15 för reservation 17 av Alexander Chrisopoulos.

Punkt 12

Mom. 1 och 2 (lånecentraler och depåbibliotek, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 211 röster mot 94 för reservation 18 av Jan-Erik Wikström m. fl.

Punkt 14

Mom. 2 (anslag till Förvärv av konst för statens byggnader m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 19 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Punkt 16

Mom. 1 och 2 (anslag till Vissa bidrag till bild och form)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 20 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Punkt 19

Mom. 1 (beräkning av medel för bidrag till Emigrantregistret i Karlstad och Stiftelsen Emigrantinstitutet i Växjö)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 21 av Karl Boo och Kerstin Göthberg – bifölls med acklamation.

Mom. 2 (beräkning av medel till Stiftelsen Arbetarrörelsens arkiv)

Utskottets hemställan bifölls med 289 röster mot 17 för reservation 22 av Alexander Chrisopoulos.

Övriga punkter och moment

Utskottets hemställan bifölls.

Kulturutskottets betänkande 17

Punkt 2

Mom. 2 (fördelning av bidrag för visningsfrämjande åtgärder)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Punkt 3

Mom. 4 (anslag till Stöd till fonogram och musikalier)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Punkt 5

Mom. 3 (stöd till vissa organisationstidskrifter)

Utskottets hemställan bifölls med 287 röster mot 17 för reservation 3 av Alexander Chrisopoulos. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 4 (utgivning av kulturtidskrifter som taltidningar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Alexander Chrisopoulos – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (anslag till Stöd till kulturtidskrifter)

Först biträdades reservation 5 av Jan-Erik Wikström och Margareta Fogelberg med 52 röster mot 48 för reservation 6 av Karl Boo och Kerstin Göthberg. 206 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 211 röster mot 69 för reservation 5 av Jan-Erik Wikström och Margareta Fogelberg. 25 ledamöter avstod från att rösta.

Punkt 6

Mom. 1 (beräkning av medel för Stiftelsen Litteraturfrämjandet för utgivning av En bok för alla samt läsfrämjande åtgärder för barn och ungdom)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 2 (beräkning av medel för barn- och ungdomsorganisationernas läsfrämjande åtgärder)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Karl Boo och Kerstin Göthberg – bifölls med acklamation.

Punkt 9

Mom. 4 (framställning av psalmboken i punktskrift)

Utskottets hemställan bifölls med 160 röster mot 147 för reservation 12 av Ingrid Sundberg m. fl.

Mom. 7 (anslag till Talboks- och punktskriftsbiblioteket: Produktionskostnader)

Utskottets hemställan bifölls med 287 röster mot 17 för reservation 13 av Alexander Chrisopoulos. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Övriga punkter och moment

Utskottets hemställan bifölls.

8 § På förslag av andre vice talmannen medgav kammaren att de ärenden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande i ett sammanhang i början av morgondagens arbetsplenum.

9 § Kammaren beslöt kl. 17.57 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Vissa inkomstskatte-
frågor m. m.*

10 § Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00 under ledning av tredje vice talmannen.

11 § Föredrogs

skatteutskottets betänkande

1986/87:33 om vissa inkomstskattefrågor m. m.

Vissa inkomstskattefrågor m. m.

Anf. 90 BO LUNDGREN (m):

Herr talman! Friheten i Sverige kan sägas vara 38 %. Det är vad en industriarbetare får behålla av sin arbetsersättning efter inkomstskatt, arbetsgivaravgifter och andra skatter. Nästan två tredjedelar av hans inkomst tas om hand, används och fördelas av politiker.

Det höga skattetrycket i Sverige har uppkommit som följd av en medveten politisk process, syftande till en allt större kollektivisering. Medborgarnas fria val har efter hand ersatts av politiska beslut. Denna form för fördelning av resurser är trög och ineffektiv. Den leder dessutom oftast till offentliga monopol.

Den minskade frihet som är en följd av det ökande skatteuttaget leder också till ett sämre utnyttjande av våra gemensamma resurser. Snedvridningar av ekonomiska beslut uppstår, vilket leder till en minskning av tillväxttakten.

Ett exempel på detta är barnomsorgen. Familjernas valfrihet inskränks genom att en viss form av barnomsorg favoriseras genom kraftiga subventioner. Dessa subventioner skattefinansieras. Det höga skatteuttag som följer medför i sin tur att de flesta familjer bara kan välja det skattesubventionerade alternativet. Valfriheten minskar således. Flera undersökningar visar samtidigt att den kollektiva barnomsorgen i Sverige är betydligt dyrare än i jämförbara länder. Monopoliseringen leder till sämre utnyttjande av de gemensamma resurserna.

Den tröghet som kännetecknar politiska beslut och den stelhet som uppkommer genom offentliga monopol kan bara brytas, om det ges utrymme för enskilda alternativ på lika villkor. Det förutsätter i sin tur en sänkning av skattetrycket. Skattetrycket bör därför sänkas. Det finns emellertid ytterligare ett skäl för en sänkning av skattetrycket. De flesta tycks nu vara överens om att skattesystemets struktur måste ändras, så att de höga marginalskatterna sänks. Sker detta inom ramen för ett oförändrat skatteuttag, blir det ett nollsummespel – skattesänkningar för vissa innebär alltid skattehöjningar för andra.

I den intensiva skattedebatt som förs för närvarande finns förslag från politiska partier och fackliga organisationer, som innebär stora skatteskärp-

ningar för deltidsarbetande, småhusägare med låga och normala inkomstlägen, glesbygdsbor, pensionärer m. fl. Dessa effekter är en följd av att förslagen utgår från ett oförändrat skattetryck och därmed innebär att skattebördan omfördelas genom exempelvis slopat grundavdrag eller andra avdragsbegränsningar.

Det är självfallet inte ointressant att förbättra skattesystemets struktur. Men det är bara genom en sänkning av skattetrycket som en skattereform med nödvändig omfattning faktiskt blir politiskt möjlig att genomföra. De förslag till skatteomläggningar som har lagts fram av exempelvis SACO/SR, folkpartiet och socialdemokraterna utgår från en i många avseenden riktig analys av problemen i det nuvarande skattesystemet. De lösningar som förespråkas kan nog sägas vara präglade av akademisk och teknisk elegans. De präglas emellertid inte av politisk realism, främst därför att de inte tar tillräcklig hänsyn till enskilda människors ekonomi. Dessutom skulle de skärpningar av företagsskatteuttaget som föreslås få negativa effekter för investeringsviljan och därmed motverka syftet med skatteomläggningarna.

Moderata samlingspartiet har under lång tid drivit kravet på en sänkning av det totala skattetrycket. Därigenom skapas utrymme för en omfattande sänkning av de alltför höga marginalskatteerna utan kompenserande skattehöjningar för vissa grupper.

Ibland hävdas i debatten att en sänkning av skattetrycket skulle hota välfärden. Det är ett befängt påstående. Skulle välfärden hotas genom att människor själva får disponera en större del av sina inkomster, genom att valfriheten ökar?

Man kan inte, och får inte, sätta likhetstecken mellan välfärd och offentlig verksamhet. Välfärd i materiell mening bestäms av storleken på våra totala resurser och av effektiviteten i användningen – inte av var resurserna används.

En sänkning av skattetrycket ger utrymme för flera alternativ inom sektorer där den offentliga sektorn i dag har monopol. Därigenom ökar valfriheten och effektiviteten. Resurserna utnyttjas bättre. Även de som i dag är verksamma inom de offentliga monopolen får större valfrihet. Deras arbetstillfredsställelse kan öka genom den stimulans förekomsten av alternativ innebär.

De enskilda människorna kommer genom en sänkning av skattetrycket och genom framväxandet av alternativ till de offentliga monopolen i betydligt större utsträckning att själva kunna välja exempelvis barnomsorg, bostad och arbetsplats.

Målet för den skattereform vi moderater föreslår är att människornas valfrihet kan öka samtidigt som den ekonomiska tillväxten främjas.

Olika undersökningar visar att Sverige har gjort betydande välfärdsförluster till följd av det successivt ökade skatteuttaget. Bruttonationalprodukten kan i dag antas vara i storleksordningen 100 miljarder lägre än vid en mera rimlig skatteutveckling.

Herr talman! Utgångspunkterna för en omfattande reformering av skattesystemet bör vara följande:

– Skattereformen måste utformas med hänsyn till de enskilda medborgarnas ekonomi. En kraftig begränsning av underskottsavdragens värde för

småhusägare skulle innebära stora ekonomiska problem för många familjer, som anpassat sig till de regler som gäller i dag.

- Skattereformen måste utformas med hänsynstagande till vad som sker i vår omvärld. Det är i längden omöjligt för en öppen ekonomi som den svenska att leva med väsentligt högre skattetryck och väsentligt högre marginalskatter än omvärldens.

- Skattereformen måste utformas så, att de mest negativa inslagen i det nuvarande skattesystemet undanröjs eller lindras kraftigt. Det viktigaste inslaget i en skattereform måste därför vara en kraftig sänkning av marginalskatterna.

- Skattereformen måste utformas så, att även inkomsttagare i vanliga inkomstlägen omfattas av marginalskattesänkningarna. Höga marginalskatter är inte ett problem som är förbehållet högre inkomsttagare. Genom lägre skatt på inkomstökningar underlättas lönebildningen, och det blir lönande att spara, arbeta och satsa på företagande.

- Skattereformen måste genomföras så snart som möjligt. Varje dröjsmål konserverar och förstärker de negativa effekterna av skattetryck och nuvarande skattesystem.

En genomgripande skattereform med de utgångspunkter som jag angivit bör vara fullt genomförd den 1 januari 1990 och innebära:

1. Den statliga inkomstskatten sänks, så att den helt övervägande delen av inkomsttagarna får en marginalskatt på högst 35 %, vid en genomsnittlig kommunalskatt. Ingen skall ha en marginalskatt som är högre än 50 %. Det långsiktiga målet bör vara att helt slopa den statliga inkomstskatten utom vid höga inkomster. Det innebär att de allra flesta inkomsttagarna på något längre sikt får en marginalskatt på ca 30 %.

2. Skatteskalen skall inflationsskyddas, så att inte inflationen tillåts smyghöja skatten.

3. Inkomstskattesystemet skall reformeras, så att uttaget sker med hänsyn till familjernas försörjningsbörda.

4. Inom ramen för ett i stort sett oförändrat skatteuttag bör bolagsskatten sänkas till ca 30 %, samtidigt som avsättningsmöjligheterna till investeringsfonder slopas. Genom en sådan reform förbättras utsikterna för en tillfredsställande investeringsutveckling.

5. Egenföretagarnas skattesituation förbättras genom de sänkta marginalskatterna. Dessutom måste förmögenhetsskatten på arbetande kapital slopas. Konsolideringsmöjligheterna för egenföretagare måste även i fortsättningen vara goda.

Den moderata skattereformen innebär att medborgarna kan disponera en större del av sina egna inkomster. Man skall kunna leva på sin lön. Det kommer att bli lönande att arbeta, spara och satsa på företagande. Inflationen minskar och konkurrenskraften stärks.

Många familjer sitter i dag fast i vad som kan kallas fattigdomsfällan. De sammantagna marginaleffekterna till följd av marginalskatten, avtrappade bostadsbidrag och i vissa fall progressiva daghemsavgifter leder till att familjer inte kan förbättra sin ekonomiska situation genom eget arbete. Genomförs det moderata skatteförslaget, kommer den totala effekten av

skatt och avtrappade bidrag att bara i undantagsfall överstiga 57 %. Dessutom minskar behovet av inkomstprövade bidrag. Familjerna stärks.

Sammantaget kommer den moderata skattereformen att leda till en högre tillväxttakt än vad som annars skulle bli fallet. Genom att de resurser som finns att fördela växer snabbare kommer framför allt lägre inkomsttagare att gynnas. Det är tillväxten som hittills har möjliggjort utvecklingen av det svenska välförhållandet – och detsamma gäller självfallet även för kommande år. Genom högre tillväxt ökar välfärden.

Herr talman! Jag har inte i detalj velat ta upp alla de reservationer som fogats till skatteutskottets betänkande. I många fall gäller det frågor som vid flera tillfällen har prövats av kammarens ledamöter och som har diskuterats flitigt. Det väsentliga är att vi nu kan samlas kring genomförandet av en omfattande skattereform, som genom en sänkning av skattetrycket leder till en sänkning av marginalskatterna, högre effektivitet och större tillväxt utan att låg- och normalinkomsttagare i vissa situationer drabbas av en höjd skatt. Det är min förhoppning att det kan bli möjligt att besluta om en reform, som kan vara genomförd senast den 1 januari 1990.

Jag vill också yrka bifall till samtliga av de reservationer i utskottets betänkande där moderata ledamöter finns med.

Anf. 91 STIG JOSEFSON (c):

Herr talman! I skatteutskottets betänkande 1986/87:33 behandlas vissa inkomstskattefrågor. Till utskottsbetänkandet har fogats ett antal reservationer, och jag skall i huvudsak beröra dessa.

I reservation 5 tas sambeskattningen av makars och av föräldrars och barns förmögenhet upp. Denna fråga har debatterats i riksdagen under många år. Trots hårt motstånd från socialdemokraterna har utvecklingen ändå blivit en utveckling mot en utvidgad särbeskattnings också av förmögenheter. Fr. o. m. i år är sambeskattnings av makars B-inkomster slopad. Kapitalavkastningen skall i fortsättningen vara helt knuten till individen.

Enligt reservanternas uppfattning bör i fortsättningen kapitalbeskattningsen individualiseras, detta av både rättvise- och förenklings skull.

Även de nuvarande reglerna för sambeskattnings av föräldrars och barns förmögenhet är otillfredsställande. Orättvisan är allra mest framträdande, om man jämför förhållandena för samboende med barn som inte blir utsatta för någon samtaxering. Ännu mera orättvist och orimligt är det när samtaxering av förmögenhet sker av fosterföräldrars och fosterbarns förmögenheter. Fosterföräldrarna får inte disponera sina fosterbarns förmögenhet, och det finns enligt min uppfattning inga skäl för en samtaxering av fosterföräldrars och fosterbarns förmögenheter. Vi reservanter kräver att regeringen snarast lägger fram förslag om en förändring av det slag som föreslås i reservationen.

En annan fråga som diskuteras i riksdagen är frågan om stöd åt barnfamiljerna. Enligt centerns uppfattning bör stödet till barnfamiljerna ges i form av beskattat vårdnadsbidrag, med ett belopp motsvarande basbeloppet + 100 kr. och i en första etapp utgå till alla familjer med barn under tre år. En beskattad vårdnadsersättning ger föräldrarna möjlighet att med bibehållet socialt skydd korta av sin arbetstid för barnens skull. Det ger ökad

valfrihet och skapar jämställdhet mellan man och kvinna.

I dag utgår en skattereduktion på 1 800 kr. till familjer med barn och med endast en inkomsttagare. Enligt centerens uppfattning bör detta belopp – som varit oförändrat sedan början av 70-talet – i en första etapp höjas till 4 000 kr.

En annan fråga som berör barnomsorgen tas upp i reservation 14, nämligen frågan om ett omkostnadsavdrag för dagmamma. Trots en kraftig utbyggnad av den kommunala barnomsorgen är det en betydande grupp föräldrar som är beroende av privat dagmamma. För att stimulera denna verksamhet och positivt påverka den enskildes skattesituation föreslår centern i reservation 14 att av den ersättning som erläggs till privat dagmamma skall 6 000 kr. betraktas som omkostnadsersättning.

I reservation nr 15 berörs frågan om barnpension. Redan 1972 års skatteutredning föreslog att samma skatteregler borde gälla vare sig samhället trädde in genom bidragsförskott eller barnpension utgick. Likställdhet borde gälla, och detta borde ske genom att pensionsförmåner till barn undantogs från beskattning. Enligt reservanternas syn så är de nuvarande förhållandena orättvisa. Det är inte rimligt att två barn med samma inkomst av exempelvis ett feriearbete skall behandlas olika i beskattningshänseende. Därför bör regeringen utreda frågan och framlägga förslag i detta ärende.

I reservation nr 17 behandlas en motion angående beskattning av ersättning för förslagsverksamhet. Vi reservanter kan inte ansluta oss till motionärernas förslag att sådan ersättning skall vara helt skattefri. Däremot anser vi att ersättningen skall kunna fördelas på en treårsperiod.

Beträffande den fråga som behandlas i reservation nr 18 uttalar centern i ett särskilt yttrande att ett skatteproblem av den art som motionärerna tar upp, inte bör lösas genom selektiva åtgärder i form av partiell skattefrihet för vissa typer av inkomster. Sådana åtgärder medför att liknande krav framställs beträffande andra inkomster. Problem av denna art bör lösas genom en höjning av grundavdraget och genom en sänkning av marginalskatten.

I reservation nr 19 behandlas de skattemässiga reglerna för fackliga stipendier. Enligt reservanternas uppfattning bör den skattemässiga behandlingen vara lika, oberoende av vem som utbetalar stipendierna.

I reservation 21 berörs värdering av bilförmån. Bilförsäljaren blir skattskyldig för bilförmån på grundval av de bilar vederbörande disponerar under året. Detta innebär för en försäljare som har att sälja dyra bilar i många fall en orimligt hög värdering av förmånen. Enligt reservanterna bör riksskatteverket utfärda rekommendationer som ger möjlighet till jämkning av bilförmåner för de här berörda personerna.

I reservation nr 23 yrkas att också fasta kostnader för bilen bör ingå i de kostnader för vilka avdrag medges för bilresor till och från arbetet. Så var förhållandet under många år, och dessa tidigare regler bör åter införas.

I reservation nr 24 efterlyses förslag beträffande traktamentsbeskattningsreglerna. I fyra år har frågan legat i regeringskansliet, och vi förväntar nu förslag från regeringen. Den frågan som togs upp i centermotion Sk414 är ett exempel på den orättvisa behandling som nuvarande regler leder till. Nog borde det vara av intresse också för regeringspartiet att rätta till den uppenbara orättvisa som nuvarande regler ger.

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Vissa inkomstskatte-
frågor m. m.*

I reservation nr 34 framförs centerns syn på skattepolitiken på sikt. Debatten om skattepolitiken har varit särskilt intensiv under det sista halvåret. Förslag har framlagts från näringsliv, fackliga organisationer och vissa partier. Mycket i förslagen har anknytning till förslag som framförts i andra länder. Enligt centerns uppfattning skall vi vara öppna för vad som sker i andra länder men också ha uppmärksamheten riktad på vad vi i Sverige ansett vara grunden i svensk skattepolitik, nämligen fördelningspolitik, skatt efter bärkraft och bibehållande av social trygghet.

En skattereform på sikt bör syfta till sänkt skatt på arbete och arbetande kapital, sänkta marginalsatser för alla och en effektiv kommunal skatteutjämning. Den bör vidare bygga på förutsättningen att grundavdragen skall vara kvar i skattesystemet. Reformen bör finansieras dels genom att man breddar skattebasen i företagssektorn och gör ändringar i energiskatteuttaget, dels genom miljöavgifter och miljöskatter.

En grund för reformeringen av inkomstbeskattningen måste vara en förbättring av den kommunala skatteutjämningen. Den bör syfta till en likvärdig beskattning i kommuner med samma effektivitet och servicenivå. Med de skillnader i skattekraft som fortfarande råder mellan olika kommuner kan rättvisa aldrig skapas genom enbart förändringar i den statliga beskattningen. Även i övrigt bör skatternas roll i regionalpolitiken ses över.

En annan grund för en skattereform bör vara att den statliga inkomstskatten samtidigt läggs om så, att skatteuttaget på sikt blir högst 20 % i alla inkomstlagen utom i de allra högsta. Högsta marginalsatzen på en inkomstökning vid en kommunal skatt på 30 kr. blir därmed maximalt 50 %. Genom att man låter brytpunkten ligga kvar vid 50-procentsgränsen kommer avdragsbegränsningen endast att tillämpas vid de allra högsta inkomsterna. En sänkning av marginalsatzen bör ge effekt i samtliga inkomstskikt. Sänkningarna blir dock störst för dem som har de höga inkomsterna. Centern förutsätter att dessa skattesänkningar beaktas vid kommande avtalsförhandlingar.

Centern anser det inte minst av fördelningspolitiska skäl nödvändigt att också inkomsttagare med låga inkomster blir delaktiga i omläggningen av inkomstbeskattningen. Ett relativt stort belopp i botten av inkomsten bör även i fortsättningen vara helt skattefritt. Ett stort grundavdrag bidrar till att göra skattesystemet enklare.

1986 års riksdagsbeslut om skattereglerna för 1988 innebär att grundavdraget höjs till 10 000 kr. och att brytpunkten beräknas komma att ligga omkring 150 000 kr. – krav som framfördes av centern. Därmed beräknas den målsättning kunna uppnås som fastslogs redan 1981, visserligen tre år för sent, nämligen att 90 % av inkomsttagarna skall ha högst 50 % marginalskatt. Detta kan vara värt att notera. 1980 hade 80 % av inkomsttagarna mer än 50 % i marginalskatt.

Som framgår av vad jag tidigare sagt anser centern att vi bör gå vidare med att ytterligare sänka marginalsatzen. Men marginalsattesänkningen skall utformas så, att alla skattebetalare får del av den. Det får inte vara så – som det föreslås i ett par av de nu aktuella skatteförslagen – att låginkomsttagarna skall betala en marginalsattesänkning.

Inför 1988 kan en skattesänkning eventuellt bli aktuell i samband med

avtalsförhandlingarna. En sådan förutsätter dock att löneanspråken begränsas.

Herr talman! Med den motivering jag framfört yrkar jag bifall till samtliga de reservationer där centerns ledamöter förekommer bland reservanterna samt i övrigt till utskottets förslag.

Anf. 92 KJELL JOHANSSON (fp):

Herr talman! I skatteutskottets betänkande 33 behandlas ett sextiototal motioner. I ett enda avseende har motionärerna haft framgång: Utskottet hemställer att riksdagen skall göra ett särskilt tillkännagivande i fråga om litterära och konstnärliga yrkesutövares beskattning. I övrigt kommer klubban att gå som en lärkvinge när ärendet företas till avgörande i kammaren i morgon.

I folkpartiets partimotion om den ekonomiska politiken föreslår vi ett antal åtgärder för att hålla pris- och lönebildningen vid en rimlig nivå. Syftet är ytterst givetvis att stärka konkurrenskraften för svensk industri.

Den minnesgode erinrar sig att det fanns en tid då företrädare för socialdemokratiska regeringar betraktade det som en allvarlig överträdelse att föra in skattepolitiska bedömningar i avtalsrörelsen. Många är de åthutningar som socialdemokratiska statsråd på den tiden gav företrädare för främst akademiker- och tjänstemannagrupper vid sådana tillfällen.

I dag är förhållandet annorlunda. Att hålla skatterna utanför avtalsrörelserna är närmast en omöjlighet. I stället spelas varje år samma föreställning upp. Varje lönerörelse blir en illustration till att det starka progressiva inslaget i inkomstskatten har gjort bankrutt.

Inte en lönerörelse genomförs heller utan att vi får betala ett högt pris för detta.

Det som förhandlarna kämpar med eller om är egentligen inte den del av löneökningen som skall ligga kvar i lönekuvertet och komma den anställde till godo efter det att lönen justerats upp. Den delen är nämligen inte av den storleken att den – om det bara handlade om denna – skulle vålla förhandlarna på någondera sidan några större problem. Nej, det som förorsakar nattmanglingarna, vapenskramlet och stridsåtgärderna är paradoxalt nog den del av löneökningen som löntagarna aldrig finner i kuvertet – nämligen det som går bort till skatt och arbetsgivaravgifter.

Och om jag, herr talman, får fortsätta med att vara litet filosofiskt analytisk så skulle jag vilja tillägga att det inte heller är den del som utgör kommunalskatten som är det verkliga problemet. Den delen tas ju ut efter samma genomsnittliga skattesats som för inkomsten i övrigt, dock i sanningens namn med en viss liten progressivitet berorende på grundavdraget.

Men, herr talman, det verkliga problemet är för det första statsskatten och för det andra arbetsgivaravgifternas nivå. Sedan tillkommer också inflationen och effekten av inkomstrelaterade bidrag av socialdemokratisk modell.

Då det gäller det första – statsskatten – nöjer sig som bekant inte finansministern med att ta ut den genomsnittliga skatten på löneökningarna. Nej, man vill ha ut en progressiv skatt på löneökningarna. Och den skatten – tillsammans med kommunalskatten – ger inte, som utskottsmajoriteten vill få

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Vissa inkomstskatte-
frågor m. m.*

oss att trö, en marginals katt som inte är högre än 50 % för 90 % av alla inkomsttagare. Detta är fel. Det hänför sig till en svunnen tid. Det bygger nämligen på att kommunalskatten skulle vara 30 kr., och den nivån har vi passerat för en bra stund sedan. Detta borde faktiskt socialdemokraterna i skatteutskottet ha insett vid det här laget. Sanningen är att huvuddelen av de heltidsarbetande har en marginals katt som överstiger 50 %.

Löneökningen skall alltså marginalbeskattas, och detta gäller också den del som endast utgör kompensation för inflationen. Under de förhållanden som jag här har beskrivit blir det självfallet inte lätt att vid förhandlingsbordet åstadkomma en reallönehöjning, speciellt som även arbetsgivaravgifterna får sig en rejäl knuff uppåt.

I sina ljusa stunder – och möjligen även i en och annan mörk stund – inser finansministern att marginals katterna är förödande. Jag har med stort intresse läst den socialdemokratiska idéskiss till reformering av inkomst- och kapitalbeskattningen som efter vad jag förstår bär finansministerns signum.

I denna förespråkas bredare skattebas och lägre skattesatser. Närmare hälften av skriften går åt för att belysa marginals katternas skadliga inverkan på ekonomin. Och detta är bra. Det är ett bildningsarbete som säkert har sitt värde i det socialdemokratiska partiet och kanske i något annat parti också. Även de socialdemokratiska ledamöterna av skatteutskottet torde ha god behållning av att studera detta resonemang. Likartade tankegångar har knappast någonsin hörts från deras sida ifrån denna talarstol.

Skissen är annars ganska suddig i konturerna. En kritisk inställning till grundavdraget kan man dock tydligt spåra. Mot bakgrund av denna framstår den uppräknings som skett för innevarande inkomstår och som sker med ytterligare en tusenlapp för inkomståret 1988 i en litet förbryllande dager. Om syftet är att bredda skattebasen verkar det ju något tveksamt att först två år i sträck beskära den.

Det skulle vara intressant att från utskottets ordförande Jan Bergqvist få en förklaring till att man på detta sätt går i spagat, med ett ben framåt och ett bakåt.

Herr talman! Jag har velat ge dessa synpunkter för att betona att vi från folkpartiet nu anser det ytterst viktigt att en parlamentarisk utredning med uppgift att föreslå en genomgripande reformering av bl. a. inkomstbeskattningen snarast kommer i arbete. Jag vill därför fråga, Jan Bergqvist, om ni inom socialdemokratin inte snart är klara över marschriktningen och direktiven, så att utredningen kan komma i gång. Alltså: Kommer ni loss eller tänker ni bli sittande i spagat för tid och evighet?

Jag har ägnat en stor del av min inledning åt de problem som är förknippade med avtalsrörelsen samt åt att framhålla vikten av att arbetet på en reformering av skattesystemet kommer i gång. Detta är självfallet inte en tillfällighet. Tvärtom menar vi från folkpartiet att vi här har de problem och uppgifter på skatteområdet som det är viktigast att ta itu med. Långsiktigt handlar det om att komma i gång med reformarbetet. Kortsiktigt handlar det om att klara avtalsrörelsen med ett minimum av störningar.

Det senare har vi också tagit fasta på i vår ekonomiska motion och i vår skattemotion från allmänna motionstiden. Företrädare för regeringen med finansministern i spetsen har i olika sammanhang betonat vikten av att

konkurrenskraften för svenskt näringsliv inte urholkas genom för stora lönehöjningar. Ja, man har gjort det på ett sådant sätt att man har blivit kritiserad för inblandning i lönerörelsen. Jag tänker inte lägga mig i den diskussionen. Rent sakligt torde inblandade parter ha en betydande insikt om problematiken.

I budgetpropositionen kan man märka litet av den tveksamhet inför den höjning av arbetsgivaravgiften som vi från folkpartiet helt klart har uttalat. I kompletteringspropositionen resonerar regeringen helt i likhet med folkpartiet. Där är regeringen mycket kritisk till en höjning av arbetsgivaravgiften. Likväl är läget det att arbetsgivaravgiften kommer att höjas med ca. 1,3 procentenheter, om inget nytt förslag läggs fram.

Folkpartiet går således emot höjningen av arbetsgivaravgifterna. Utöver detta föreslår vi, för att underlätta avtalsrörelsen 1988, vissa förändringar i skatteskalan för inkomståret 1988.

Enligt vår mening bör marginalsatserna för alla inkomster över 80 000 kr. sänkas med 3 procentenheter. Om man räknar med en kommunalskatt på 30 kr. innebär det att marginalsatserna i inkomstsiktet 80 000–150 000 kr. sänks från 50 % till 47 %. I inkomstsiktet 150 000–200 000 kr. sänks den från 64 % till 61 % och för högre inkomster från 75 % till 72 %.

Dessa båda åtgärder, dvs. att inte ta ut någon höjd arbetsgivaravgift och att sänka marginalsatserna, bör tillsammans avsevärt underlätta ett avtal på låg nominell nivå 1988.

Utöver detta föreslår vi att inkomsskatteskalorna skall indexsäkras.

Herr talman! Som jag sagt är vi inom folkpartiet nu inställda på en omfattande och snabbt genomförd reformering av skattesystemet. Man kan spåra detta faktum i det låga antalet motioner från folkpartiet. Det gäller inte nu att ändra detaljer i systemet utan att genomföra en genomgripande förändring. Oaktat detta skall jag ändå kortfattat kommentera några reservationer som har sitt upphov i folkpartimotioner.

I motion 363 av Sigge Godin och Margareta Andrén yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring avseende skattebehandlingen av förluster som uppstått genom att företag blivit utsatta för brott. Av reservation 30 framgår det att rån, sprängning av bankboxar, etc. utgör en normal förlustrisk i den verksamhet som en bank bedriver. Stölder hos andra företag gör det däremot inte. Inte heller betraktas rån av bud med dagskassar eller liknande som en normal förlustrisk.

Vi finner denna tolkning helt otillfredsställande. I verkligheten varierar inriktningen av stölder och rån beroende på graden och arten av bekämpning av sådana brott. När man t. ex. införde färgning av sedlar vid sprängning av bankboxar minskade denna brottstyp drastiskt. I stället ökade rånen något. En ökning har nu också skett av de brott då det gäller privata företag som motionärerna har exemplifierat. En vidare tolkning är enligt vår mening i högsta grad befogad.

Den 1 september 1986 trädde en ny lag i kraft, som innebär att avdrag vid statlig beskattning får ske för gåvor till utvecklingsbistånd. Förutsättningen är att gåvan ges till en organisation som har godkänts av finansdepartementet. Avdragsrätten gäller inte bara privatpersoner utan också organisationer och företag.

Det finns ett litet fel med denna lag, och det är att den inte gäller i Sverige. Den gäller nämligen i Finland.

Vi borde, herr talman, kunna åstadkomma något liknande i vårt land.

De frivilliga organisationerna har ofta genom sitt stora kunnande om förhållandena på de platser där de verkar en unik möjlighet att förmedla effektiv hjälp. Det finns således speciella skäl att kanalisera biståndsmedel via dessa organisationer. Ett sätt att åstadkomma detta vore att medge avdrag för gåvor av medel som används till internationellt biståndsarbete. Från folkpartiets sida har vi år efter år föreslagit att en sådan avdragsrätt borde införas vid beskattningen, och det är för oss obegripligt varför socialdemokraterna så envist framhårdar i motståndet mot en sådan avdragsrätt.

Herr talman! I detta betänkande behandlas också beskattningen av kulturarbetarna. Från folkpartiets sida har vi begärt att ett särskilt inkomstslag skall införas för kulturarbetare. Vidare menar vi att detta inkomstslag bör befrias från vissa socialavgifter. Denna fråga faller dock inte på skatteutskottets lott att behandla.

Vi har med stor tillfredsställelse noterat att utskottet lagt ned ett betydande arbete vid behandlingen av denna fråga. Värdefulla preciseringar har gjorts som rimligtvis borde leda till betydande förbättringar vid kommande taxeringar.

I och med årets taxering har 1985 års lagstiftning om kulturarbetarnas skatteförhållanden tillämpats för två inkomstår. Eftersom utskottet enats om att ge regeringen uppdraget att företa en utvärdering av erfarenheterna av dessa två år finner vi det motiverat att avvakta resultatet av en sådan utvärdering. När resultatet ligger på bordet kommer vi utifrån detta att ta ställning till vidare åtgärder. Med tanke på de preciseringar och den begäran som gjorts hos regeringen avstår vi för dagen från ytterligare yrkanden.

Herr talman! Det finns en hel del reservationer från folkpartiet i detta betänkande. Med tanke på att det handlar om ganska välkända folkpartistiska ställningstaganden låter jag i övrigt reservationerna tala för sig själva. Jag yrkar bifall till alla de reservationer där mitt namn förekommer.

På en punkt vill jag kommentera det som tidigare har sagts här beträffande grundavdraget. Socialdemokrater och centerpartister genomförde ju en höjning av grundavdraget för 1987 och 1988 om 2 500 kr. Detta resulterar i att en inkomsttagare som har en inkomst understigande 70 000 kr. får en skattelättnad med 875 kr. Den som tjänar mellan 70 000 och 140 000 kr. 1988 kommer att få en skattelättnad på 1 250 kr. Den som tjänar mellan 140 000 och 190 000 kr. får 1 600 kr. i skattelättnad, och den som tjänar över 190 000 kr. får 1 875 kr. i skattelättnad, dvs. tusenlappen mer än vad den som tjänar under 70 000 kr. får. Det är svårt att förstå varför man då lägger så stor vikt vid att försvara detta grundavdrag.

Anf. 93 STIG JOSEFSON (c) replik:

Herr talman! Kjell Johansson försöker här att ge exempel i siffror men talar inte om hur stor skattelättnad det innebär för den lägre inkomsttagaren, när man höjer grundavdraget. När man gör ändringar i skattesystemet över huvud taget och sänker skatten, är det en given sak – det sade jag också i mitt

huvudansförande – att den större inkomsttagaren får den största skattelättnaden. Det förvånar mig i högsta grad att Kjell Johansson vill förneka att den lägre inkomsttagaren får störst utbyte i förhållande till den inkomst han har och den skatt han betalar, om man höjer grundavdraget.

Anf. 94 KJELL JOHANSSON (fp) replik:

Herr talman! Jag skall fortsätta att förvåna Stig Josefson på den punkten. Ett höjt grundavdrag – låt mig som exempel ta att grundavdraget höjs med 1 000 kr. – ger nämligen till resultat det som jag nämnde nyss. Då får den som har en inkomst under 70 000 kr. 350 kr. i skattelättnad, eftersom han har 35 % marginalskatt, medan den som tjänar 190 000 kr. eller däröver får 750 kr. i skattelättnad, eftersom han har 75 % marginalskatt. Det är ingen som helst skillnad mot den skatt som man annars betalar. Det är i fråga om marginalskattesatserna som rabatten kommer in.

Detta grundavdrag är alltså inte längre ett grundavdrag. Enligt den nya lagstiftningen är det numera ett toppavdrag, och det är det som ger dessa effekter.

Stig Josefson talar om större rättvisa, men han har själv varit med om att begränsa avdragens värde till 50 %. Men grundavdraget är inte begränsat till 50 %, utan det verkar fullt ut upp till 75 % för den inkomsttagare som har en beskattningsbar inkomst över 190 000 kr. Så är det med rättvisan, Stig Josefson.

Anf. 95 STIG JOSEFSON (c) replik:

Herr talman! Även om Kjell Johansson bollar med procentsater och olikatal, tror jag inte att han kan övertyga någon om att ett grundavdrag skulle vara negativt för en låginkomsttagare. Låginkomsttagarna har ju ingen nytta av vad som sker vid 75 % marginalskatt.

Jag skall ge Kjell Johansson rådet att titta på den höjning av grundavdraget som genomfördes förra året och det skattesystem som folkpartiet nu föreslår, som ju inte ger någonting åt låginkomsttagarna.

Anf. 96 KJELL JOHANSSON (fp) replik:

Herr talman! Det är precis så som jag sade. Stig Josefson, att den höjning av grundavdraget som sker på två år med 2 500 kr. ger den som har inkomster under 70 000 kr. en skattelättnad på 875 kr. – exakt på kronan – medan den som har en beskattningsbar inkomst på 190 000 kr. 1988 får en skattelättnad på 1 875 kr. Detta beror på att grundavdraget är så beskaffat att man börjar med att dra bort det från bruttoinkomsten, på toppen, och sedan återstår en beskattningsbar inkomst. Så är den nuvarande lagstiftningen Stig Josefson, och därför uppstår den här effekten.

Tredje vice talmannen anmälde att Stig Josefson anhöllit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 97 TOMMY FRANZÉN (vpk):

Herr talman! Till de klassiska idéerna inom arbetarrörelsen har hört att skattepolitiken skall verka socialt utjämmande och att den skall tjäna till att

bygga upp en offentlig sektor, som förmår tillgodose för folkflertalet viktiga sociala och kulturella behov och mål.

Det rådande skattesystemet har i våra dagar i hög grad mist förmågan att främja dessa syften. Skatter som inte har någon utjämningsseffekt dominerar. Avsedd utjämnning urholkas, bl. a. genom ett ständigt växande underskottsavdrag.

Genom att – som vpk föreslår – slopa rätten till underskottsavdrag i inkomstbeskattningen kan man erhålla en rättvisare fördelning av skatterna och dessutom uppnå en sundare samhällsekonomi. Lånefinansierad konsumtion skulle minska och samhällets skatteinkomster öka. De privilegierade gruppernas övervältring av skattebördorna på vanliga lönearbetande skulle försvåras, och skattemässiga vinster skulle utan tvivel uppnås genom att skatteplaneringen minskades.

En av utgångspunkterna för det svenska skattesystemet har varit att beskattningen skall vara inkomstutjämnande och utgå efter bärkraft: ju högre inkomst, desto högre procentuell beskattning. Så har tidigare varit fallet, men tyvärr har detta i stort sett upphört. Orsaken är dels ökningen av underskottsavdragen, dels de marginalsattesänkningar som gynnat främst dem med höga inkomster. Men här får inte heller förglömmas de borgerligas s. k. inflationsskydd, som även det starkt bidragit till utslätningen av progressionen.

Om de borgerliga fick styra skattepolitiken, skulle all progression bytas mot dess motsats – regression, dvs. att de som har låga inkomster skulle komma att betala procentuellt mer i skatt på sin inkomst än de som har höga inkomster, även generellt sett. I många enskilda fall är det ju redan ett faktum. S. k. nolltaxerare betalar redan i dag med hjälp av skattelagstiftningens svagheter, speciella s. k. skatterådgivare samt höga inkomster och stora förmögenheter väsentligt mindre skatt än många vanliga arbetare, både nominellt och procentuellt. Det här är ytterst stötande och måste stoppas.

Men även ökningen av kommunalskatterna främst under 1970-talet har medverkat till en minskad utjämnning i skattesystemet.

Genom att, som vpk föreslår, slopa rätten till underskottsavdrag i inkomstbeskattningen kan man medverka till att rättvisa och utjämnning åter blir ett kännetecken för svensk skattepolitik.

Underskottsavdragen i inkomstbeskattningen har ökat starkt, som jag tidigare sade, och det har skett främst under de senaste årtiondena. Under de senaste åren har ökningen varit anmärkningsvärt stor.

Under åren 1973–1982 nära sjudubblades de totala underskottsavdragen. Framför allt är det under 1970- och 1980-talen som den markanta ökningen har ägt rum. År 1956 utgjorde underskottsavdraget 0,6 % av den sammanräknade inkomsten. Till 1985 hade det ökat till nästan 7 %.

Det huvudsakliga i underskotten är räntor på egnahem – underskottsavdragen avser för övrigt till ungefär två tredjedelar räntor på egnahem. Ett förhållandevis högt ränteläge sedan slutet av 1960-talet och starkt stigande villapriser har medverkat till ökningen av avdragen. Men det utgör endast en del av sanningen. Främst höginkomsttagare och kapitalstarka individer har systematiskt utnyttjat systemet för skatteplanering för att minimera de egna skatterna. Det har i sin tur medverkat till att driva upp priserna. Ur

skattemoralisk och fördelningspolitisk synpunkt är detta oacceptabelt. Sedan 1983 har värdet av underskottsavdragen begränsats. Men detta är dock helt otillräckligt.

För att inte de slopade underskottsavdragen skall höja boendekostnaderna för vanligt folk behövs det, som vi föreslår, en förändring av lånemöjligheterna. Vpk föreslår nämligen att en samhällelig bostadsbank inrättas, där en låg och fast ränta hålls. Genom i princip en halvering av den nuvarande räntan för egnahemsboende och fritidshus skulle kostnaden i stort sett bli densamma som med nuvarande system med rätt till underskottsavdrag.

Fler fördelar skulle uppnås med vårt förslag. Dels skulle en annan lånefinansierad konsumtion belastas med de verkliga kostnaderna utan subvention via skattemedel, dels kan subventioneringen av boendet genom bostadsbanken begränsas till att som mest gälla för egnahem, bostadsrätter och fritidshus av mer normal standard. Boende av lyxkaraktär skulle inte subventioneras genom lån i bostadsbanken – på ungefär samma sätt som man i dag inte kan erhålla statliga lån – utan i stället belastas det med de verkliga kostnaderna. Inte heller blir det lönsamt för höginkomsttagare och andra att ta lån för spekulation i aktier, obligationer etc. samtidigt som avdrag kan göras för låneräntor på skatten. Den delen av vinsten på spekulationsmarknaden skulle definitivt försvinna.

Det går inte heller, som ofta sker i dag, att inteckna det egna huset för att låna till annan konsumtion än vad lånet är avsett för. Som det nu är gynnas dessa manipulationer med en lägre ränta än vad som annars skulle vara fallet, om man hade lånat till den konsumtion som man verkligen använt pengarna till.

Genom ett slopande av rätten till underskottsavdrag skulle även skatteinkomsterna till stat och kommun samtidigt väsentligt öka, vilket i sin tur kan nyttjas till att sänka skatten för dem med låga och normala inkomster.

En väsentlig del av de nuvarande orättvisorna i inkomstbeskattningen skulle genom förslaget elimineras, skatteplanering motverkas och ett osunt inslag i samhällsekonomin försvinna. Det är genom ett slopande av underskottsavdragsmöjligheterna som rättvisa kan uppnås, inte genom en utvidgning av desamma.

Vpk förespråkar också en väsentlig förändring av den kommunala inkomstbeskattningen. Vi menar att en produktionsbeskattning skall införas, som till huvudsaklig del får ersätta den nuvarande kommunalskatten. Detta skulle medföra att de med låga och normala inkomster också skulle kunna komma i fråga när det gäller en minskning av det s. k. skattetrycket. Som det hittills varit har skattesänkningarna enbart gynnat höginkomsttagare. Dessa skulle med vårt förslag inte gynnas, då vi samtidigt självfallet vill skärpa progressiviteten för höginkomsttagarna. De borgerligas, och även socialdemokraternas, förslag har hittills bara gällt statsskatten, och i dessa fall finns det inte mycket plats för skattesänkningar för låg- och mellaninkomsttagare. Där är det kommunalskatten som är den absolut överskuggande faktorn.

Att införa en produktionsbeskattning är också en nödvändighet inför framtiden. Tekniken, som i hög grad ersätter det mänskliga arbetet, beskattas inte tillnärmelsevis som detta och gynnas därför. Denna utveckling

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Vissa inkomstskatte-
frågor m. m.*

fortsätter, och beskattningsunderlaget för inkomstbeskattningen minskar samtidigt. Detta framgår inte minst om vi ser till utvecklingen i storbolagen, där tekniken i så hög utsträckning har tillåtit ersätta människan.

Med ett sådant förslag som vpk har skissat skulle dessutom de nu stora ojämlikheterna mellan kommuner i olika delar av landet i stort sett elimineras. Regeringens problem med skatteutjämningen skulle upphöra.

Herr talman! Det är med dessa huvudingredienser som vpk vill dana ett nytt skattesystem, där rättvisa får råda och där legalt skatteundragande försvåras.

Vpk föreslår också att skattereduktionen för fackföreningsavgifter skall höjas. Hösten 1982 beslutade en majoritet, mot de borgerliga partiernas vilja, att införa rätt till skattereduktion för fackföreningsavgifter. De borgerliga fortsätter att agera mot denna för oss så självklara rätt. De har för övrigt en reservation i denna fråga i betänkandet. Deras inställning är att de anställda inte skall få skattereduktion för sina fackliga avgifter, medan avdrag för arbetsgivaravgifter till Svenska arbetsgivareföreningen och dess medlemsförbund är helt i sin ordning. Det är i högsta grad inkonsekvent, men likväl typiskt. Ja, de borgerliga tycker t. o. m. att viss skattefrihet för kottplockning är riktigare och viktigare än att de anställda får skattereduktion för fackföreningsavgifter.

Bestämmelserna kommer att innebära att skattereduktion medges med 40 % av den medlemsavgift som erlagts. Underlaget är dock maximerat till 1 200 kr., varför reduktionen kan bli högst 480 kr.

Sedan beslutet fattades har fackföreningsavgifterna höjts lika väl som priserna i övrigt i samhället. Prisökningen har sedan dess varit ca 25 %. Värdet av skattereduktionen har därför minskat reellt sett, samtidigt som de fackliga avgifterna har ökat.

Vi föreslår därför att underlaget för skattereduktionen fr. o. m. 1987 höjs till 1 600 kr., vilket innebär att högsta reduktionen kan bli 640 kr.

Vi föreslår också i en motion att det är dags för en höjning av avdraget för underhållsbidrag. Vi föreslår att det nuvarande beloppet höjs från 3 000 till 5 000 kr. Senast en justering ägde rum var 1978.

Slutligen föreslår vpk att semesterstöd utformas. En utredning inom LO visade för några år sedan den krassa verklighet som många lever i. Där redovisades att inte mindre än 37 % av de LO-anslutna inte hade råd att resa eller hyra fritidshus för sin semester. Alltså var mer än en tredjedel av LO-medlemmarna av ekonomiska skäl hänvisade till att stanna hemma. Detta visar att det behövs mer än betald semester för ett mycket stort antal människor i detta s.k. välfärdsland för att alla skall få möjlighet till rekreation och stimulerande resor under semestern.

Herr talman! Det är inte ett lägre skattetryck som gör det möjligt med välfärd för alla medborgare i landet, men väl en omfördelning av det nuvarande.

Jag yrkar bifall till de reservationer där mitt namn förekommer.

Anf. 98 JAN BERGQVIST (s):

Herr talman! Välfärd är inte någonting som man bara får. Välfärd är någonting som man skapar tillsammans med andra, och skatter är det pris vi

betalar för att kunna bygga ett bra välfärdssamhälle, ett gott folkhem. Sverige skulle bli ett sämre land att leva i om vi försökte anpassa vårt välfärdssystem efter utländska förebilder, exempelvis Ronald Reagans USA eller Margaret Thatchers England.

I höstas var skatteutskottet i Japan. Det var mycket intressant. Låt mig få beröra en av våra erfarenheter från det besöket.

I Japan har man nu fått ett stort politiskt problem av en i och för sig glädjande anledning. Det japanska folket blir nämligen äldre och äldre. Japanerna har t. o. m. passerat svenskarna i genomsnittlig livslängd. Att människor blir friskare och lever längre är ju verkligen ett gott hälsotecken för ett samhälle. Men de japanska politiker som vi mötte såg inte odelat glada ut över denna utveckling. I Japan finns det nämligen ingen allmän pension. Det skapar stora problem. De som jobbar i de stora företagen kan få företagspension vid 55 års ålder. Det är ungefär en tredjedel av arbetsstyrkan. Men de andra får ingen pension utan vidare. De får försöka teckna privata pensionsförsäkringar eller spara ihop ett kapital att ha på ålderns höst. Många försöker skaffa sig en liten butik att dra sig fram med efter det att de har lämnat det yrkesverksamma livet. Det skall sägas att åtskilliga klarar sig riktigt hyggligt. Men många, många får bekymmer därför att de inte har pensionen ordnad. Framför allt är det ensamstående kvinnor som får stora problem när de blir äldre. Det går helt enkelt inte att försäkra sig till den pensionstrygghet och det efterlevandeskydd som folkpension och ATP ger i Sverige. Det blir dyrare och sämre.

Det kan verka tilltalande att få bo i ett lågskatteland. Man har mer pengar i plånboken när månaden börjar. Men efter hand som dagarna går får man punga ut med privata försäkringspremier, sjukvårdskostnader och andra avgifter, och när månaden är slut är det inte så fett i plånboken, eftersom man fått betala så många avgifter. De privata avgiftssystemen är ofta djupt orättvisa och mycket ineffektiva.

Vi skall naturligtvis med öppna ögon se att höga och olämpligt utformade skatter kan medföra effektivitetsförluster. Höga skatter kan medföra vad ekonomerna kallar friktion. Men gå till länder som finansierar stora delar av sjukvård, skolor och liknande välfärd med avgifter! Vad de slipper undan i form av skattebörda och skattefriktion får de dyrt betala i avgiftsbörda och avgiftsfriktion. Att finansiera stora delar av välfärden med privata sjukförsäkringar, skolvavgifter och försäkringspremier leder till stora effektivitetsförluster, och de som hamnar utanför de privata försäkringssystemen drabbas ofta av svåra välfärdsförluster.

Sätter vi det svenska systemet att finansiera välfärden i relation till det samlade skatte- och avgiftssystemet i lågskatteländerna, framstår vårt system utan tvivel som effektivare och rättvisare.

Herr talman! Skattefrågan har här tidigare ljudit i fyra olika tonarter. Tommy Franzén vill avskaffa underskottsavdragen, och Bo Lundgren vill öka avdragsrätten. Kjell Johansson går till angrepp mot grundavdraget medan Stig Josefson försvarar det och tycker att det behövs i skattesystemet.

Av 32 borgerliga reservationer är det bara 6 som är gemensamma. I de 26 övriga reservationerna drar de borgerliga partierna åt olika håll. Skatteutskottets betänkande blir därför en ny illustration till en stark borgerlig

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Vissa inkomstskatte-
frågor m. m.*

splittring. Nu behöver det i och för sig inte vara så mycket att beklaga. Det viktigaste är ju att vi kan få en majoritet i riksdagen som är beredd att ta ett långsiktigt och samlat grepp för enklare, rättvisare och effektivare skatter.

Erfarenheten lär oss att det alltid är mycket lättare att lappa och laga de invanda skatterna än att ta nya grepp och göra genomgripande skatteomvandlingar. Av erfarenhet vet vi hur snabbt och häftigt protesterna kan komma från dem som är rädda att förlora på en omfattande skatteomläggning. De som kan vinna brukar inte vara lika pigga på att organisera kampanjer till stöd för förändringarna. Tvärtom. Många av dem påverkas av en negativ opinionsbildning. Följer opinionsbildningen det traditionella mönstret kan det finnas risk för att ett nytt skattesystem till gagn för de allra flesta skulle kunna skjutas sönder av en skarp kritik mot enskildheter i förslaget. Därför är det viktigt att vi försöker se helheten, att vi försöker ha de samlade effekterna i förgrunden för vår diskussion.

Vad vi socialdemokrater siktar på är en skattereform som innebär sänkt inkomstskatt, lägre skattesatser, begränsningar av avdragen, en enhetlig kapitalbeskattning och enklare skatteregler. Vi vill gynna arbete och sparande, vi vill motverka spekulation och konsumtion på kredit. Vi söker oss i riktning mot en rättvisare beskattning av arbete i förhållande till kapital.

Kjell Johansson frågade otåligt: När kommer den parlamentariska utredning som nu förbereds? Jag kan för dagen inte ge något konkret svar på den frågan, eftersom förberedelsearbetet ännu inte är avslutat.

Bo Lundgren började mycket dramatiskt med att säga att friheten i Sverige är 38 %. Det skulle då ge uttryck för att bl. a. marginalskatten tar mycket av inkomsten. Jag har i någon tidningsartikel sett att Carl Bildt sagt att det bara är Khomeinis Iran som har högre marginalskatter än Sverige. Då är det ju faktiskt ironiskt att marginalskatten var mycket högre på den tiden då moderaterna var med i regeringen än den är i dag, och vad som skedde när moderaterna satt med i regeringen var en successiv stegring av marginalskatten. Sedan dess har vi sänkt den betydligt.

Bo Lundgren påstod att två tredjedelar av inkomsten används och fördelas av politiker. Det är naturligtvis inte sant. Verkligheten är att statens och kommunernas verksamhet omfattar ungefär en tredjedel av våra samlade resurser. Sedan finns det också transfereringar, men att försöka antyda att politiker avgör om transfereringar i form av barnbidrag eller pensioner skall sparas på bank eller konsumeras och i så fall på vilket sätt är naturligtvis helt felaktigt. Jag har märkt att moderater ofta har dragningar åt det hållet.

Det är ett grovt missbruk av själva ordet frihet att säga att friheten i Sverige är 38 %. Bo Lundgren. När moderaterna firade sitt 75-årsjubileum gjorde ni en stor blå affisch med alla tidigare partiledare från amiralen Lindman i början av seklet till Gösta Bohman. Som rubrik på den affischen hade ni: I frihetens tjänst. Jag tycker det är rätt typiskt. Här hade vi då under mottot I frihetens tjänst högerens partiledare, som bekämpade den lika rösträtten, som slog vakt om den 40-gradiga röstskalan vid de kommunala valen, som motsatte sig den kvinnliga rösträtten, som gick emot åttatimmarsdagen, demonstrationsrätten, mötesrätten och strejkrätten.

Går vi vidare i historien finner vi dem som motsatte sig kampen mot massarbetslösheten på 1930-talet, de som gick emot tvåveckorssemestern

1938, treveckorsemestern 1948 och sedan också fyraveckorsemestern, de som var motståndare till sjukförsäkring och grundskola, de som förde en kampanj mot den allmänna tjänstepensionen och bekämpade utbyggnaden av den moderna arbetsmarknadspolitiken – allt under rubriken I frihetens tjänst. Frihet för vem? De här reformerna skapade ju en ny frihet för de allra flesta i vårt land. Reformerna ökade friheten för de många människorna – friheten att försörja sig, friheten att säga sin mening osv. Så är det den dag som i dag är.

När vi förstärker delpensionen, trots motstånd från moderaterna och andra borgerliga, ökar det friheten för dem som haft ett hårt arbetsliv och fått besvär med slitna leder, dåliga ryggar och bekymmer med lungor som inte är friska. Det ökar friheten för människor med ett långt yrkesliv bakom sig att kunna trappa ner och få leva under rimliga ekonomiska villkor innan de blir folkpensionärer. Försöken att missbruka ordet frihet bör nog observeras.

Bo Lundgren talade också om fattigdomsfällan. Det kan vara värt att notera att den undersökning som gjorts beträffande orsakerna till ökningen av socialbidragen mycket klart slår fast att socialbidragen inte minskar genom skattesänkningar. Det är inte för att betala skatt som folk tvingas att söka socialbidrag.

Kjell Johansson gick till attack mot grundavdraget och menade att det är orättvist eftersom det i kronor räknat ger mer åt höginkomsttagarna än åt låginkomsttagarna. Det är ett argument som inte brukar slå ner Kjell Johansson i andra sammanhang, eftersom folkpartiet kanske mer än något annat parti driver frågan om marginalskattesänkningar, som i kronor räknat ger mest åt höginkomsttagare.

Om vi höjer det kommunala grundavdraget blir den kommunala skatten progressiv. Den saken tog Kjell Johansson själv upp i sitt anförande. Ju mer grundavdraget höjs, desto mer progressiv blir den kommunala skatten. Att ett förhöjt grundavdrag som en isolerad reform gynnar låginkomsttagarna är något som det är oerhört svårt att motbevisa.

Inom socialdemokratin vill vi se till helheten. Vi har en lång rad instrument som skall användas i skattepolitiken. I det sammanhanget är vi även beredda att diskutera grundavdraget, trots att det som sådant har en mycket gynnsam effekt. Men vi är beredda att se till helheten för att åstadkomma ett enklare, effektivare och rättvisare skattesystem. Vad som skall hända med grundavdraget på längre sikt får den kommande utredningen behandla.

Kjell Johansson gjorde stor sak av att den kommunala skatten i genomsnitt går upp till över 30 % av bruttoinkomsten. Ja, den ligger mellan 30 och 31 kr. Det stora problemet är spännvidden i kommunalskatten, och den uppgår till nära 7 kr.

Kjell Johansson talade för en reservation, som gick ut på att man skulle få göra avdrag om man skänkte medel till olika organisationer som ägnade sig åt arbete i u-länderna. Han sade också att socialdemokraterna envist framhållade i sitt motstånd mot detta. Verkligheten är den att den tidigare folkpartiregeringen gjorde en utredning i den här frågan. Därefter framlades en proposition för riksdagen, men aldrig har väl en proposition blivit så omilt behandlad som den. Riksdagen pekade på de brister och problem som var behäftade med förslaget. Om jag inte minns alldeles fel, gick samtliga övriga

partier emot detta förslag från folkpartiet, och i det betänkande som vi nu behandlar står folkpartisterna helt isolerade.

Det är ur många synpunkter ett olämpligt förslag. Ni kan naturligtvis fortsätta att driva det, men jag tror att ni har svårt att övertyga någon större mängd människor om att det är ett rimligt förslag.

Slutligen vill jag säga att utskottet har haft tillfälle att i samband med utfrågning träffa representanter för kulturarbetarna och med dem diskutera deras problem. Vi kan då först konstatera att det har gjorts åtskilligt positivt på skatteområdet för kulturarbetarna under de senaste åren.

Begreppet B-inkomst har avskaffats, utom för inkomstslagen kapital och tillfällig förvärvsverksamhet, vilket för kulturarbetarna har medfört att t. ex. långtidsstipendier från författarfonden och konstnärsnämnden och statliga inkomstgarantier beskattas individuellt.

Vidare har man ordnat upp det här med avdrag för arbetsrum i egen bostad. Det har blivit normalavdrag i rörelse, och rätt till schablonavdrag har införts i sammanhanget.

Resekostnader upptas som normala avdragsgilla kostnader för kulturarbetare.

Särskilda taxeringsnämnder har införts för rörelseidkande kulturarbetare, och riksskatteverket har gått ut med mycket bättre information såväl till skattskyldiga som till taxeringsmyndigheter.

Utskottet avvisar med kraft tanken på att införa ett särskilt inkomstslag för kulturarbetare. Det kan inte vara rimligt att för 20 000 skattskyldiga införa särbestämmelser i ett skede där vi håller på att förenkla beskattningen. Det skulle komplicera både lagarnas utformning och deras tillämpning, utan att man egentligen skapar några garantier för förbättringar. Därtill kommer naturligtvis att en särbehandling av kulturarbetarna skulle leda till motsvarande krav på särbehandling från andra yrkesgrupper. Därför har skatteutskottet med stor kraft avvisat den tanken.

Däremot kastar vi våra blickar på upphovsmannakontot. Det fungerar såvitt jag känner till relativt hyggligt. Det gäller i dagens läge inte särskilt många – jag tror att det rör sig om ca 150 personer för närvarande. Men vi gör ändå ett tillkännagivande på den punkten.

Eftersom vi har haft den här lagstiftningen sedan i början av 80-talet, säger vi att det nu kan vara dags att i lämplig form, exempelvis genom riksskatteverket, göra en utvärdering av de hittills vunna erfarenheterna och göra de eventuella omprövningar som kan visa sig erforderliga.

Jag föreställer mig att kulturarbetarna inte anser att det här är en jättestor sak, men det är i alla fall ett uttryck för att vi är beredda att pröva om vi på den här punkten kan genomföra några förbättringar.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Anf. 99 BO LUNDGREN (m) replik:

Herr talman! Jan Bergqvists anförande förvånar mig mycket. Han ägnade sig mer åt geografi och historia än åt de problem dagens skattesystem ger upphov till och de faktiska förslag vi har att besluta om i riksdagen. Min repliktid är alldeles för begränsad för att jag skall kunna göra annat än hålla

mig till just skattedebatten. Vid ett annat tillfälle kan vi diskutera både geografi och historia.

Det är ett ovedersägligt faktum att ca 62 % av bruttonationalprodukten används eller fördelas genom politiska beslut. Det innebär att människornas egen andel av BNP – det som de direkt får behålla – är 38 %. Det är ett faktum som inte går att säga emot. Detta leder naturligtvis till problem; annars skulle man ju lika gärna kunna ta in 100 % och fördela ut dem, men jag tror att t. o. m. Jan Bergqvist erkänner att detta skulle medföra oerhörda snedvridningar av ekonomin. Även 62 % leder till stora snedvridningar och därmed sämre möjligheter att trygga välfärden på sikt.

Många socialbidragstagare har tvingats ta socialbidrag i anspråk därför att deras marginaler är för små. Någoting har inträffat som gör att de inte klarar sig på de marginaler de faktiskt har. De flesta socialbidragstagare betalar skatt. Någoting måste vara fel, om skatteuttaget är så stort att marginalen blir alltför liten.

Det skulle vara intressant att höra Jan Bergqvist kommentera de uppgifter som flera ekonomer lämnar om att välfärdsförlusterna till följd av skatteutvecklingen kan ligga på upp emot 100 miljarder för ett år, att vi alltså har en lägre bruttonationalprodukt än vi annars skulle ha haft. Det går ju inte att jämföra Sverige med Japan, ett land som för 40 år sedan var nästan förstört efter ett krig. Egentligen är det förvånande att vår marginal i fråga om välbefinnande och välfärd inte är större med tanke på de förutsättningar vi faktiskt hade.

Det skulle också vara intressant att höra Jan Bergqvist diskutera de problem som de höga marginalskatterna leder till och möjligen säga om socialdemokraterna har ett intresse av att sänka marginalskatterna. Det är det debatten handlar om.

Eller kanske Jan Bergqvist vill upplysa villaägare och andra om huruvida underskottsavdragen skall begränsas, som Kjell-Olof Feldts idéskiss antyder?

Det är skatter vi diskuterar, och jag hoppas att det är möjligt för Jan Bergqvist att i nästa replik ta upp just den frågan.

Anf. 100 TOMMY FRANZÉN (vpk) replik:

Herr talman! Jag skulle vilja fortsätta litet med frihetsdebatten. Det var faktiskt riktigt intressant när Jan Bergqvist exemplifierade friheten. Jag skall inte utveckla detta speciellt mycket till, men låt mig ge ett exempel utöver dem som Jan Bergqvist tog upp. I slutet av 30-talet och början av 40-talet internerades svenska kommunister i speciella läger i det här landet. Tyvärr, får jag väl säga, var det inte bara högerledare som stod bakom de besluten. Det kan finnas anledning att erinra om det, när vi nu för några dagar sedan har varit ute och hållit våra förstamajtal och det snart är 50 år sedan de första interneringarna vidtog.

Jag skall gå in på skattepolitiken fortsättningsvis. Jan Bergqvist sade att det borde finnas en majoritet för en rättvis skatteomläggning, och det finns det självfallet. Men naturligtvis måste man då ifrågasätta vad det är som menas med en rättvis skatteomläggning. Är de skatteomläggningar som vi har haft hitintills rättvisa – i så fall, förstår jag, finns det en majoritet av socialde-

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Vissa inkomstskatte-
frågor m. m.*

mokrater och i varje fall något eller några av de borgerliga partierna. Men menar man att rättvisa i en skatteomläggning skall vara att de vanliga människorna skall få de verkliga skattelindringarna, då finns majoriteten att söka till vänster för socialdemokraterna.

Vårt förslag om att slopa rätten till underskottsavdrag är självfallet ett exempel på en omläggning som helt och klart riktas in på ett rättvist skattesystem. En sådan operation gynnar nämligen låg- och normalinkomsttagarna och missgynnar direkt höginkomsttagare, om man ser problemet litet generellt.

I detta sammanhang kanske man skall ifrågasätta om Jan Bergqvist menar att det är realbeskattningen som är den intressanta delen. I så fall ligger ni ändå till höger. Om man gör en real beräkning av avdragen visar det sig att arbetare och lägre tjänstemän som regel bara har ränteutgifter för hus. De har inga stora kapitalinkomster som de kan kompensera förlusten med i och med att det bara blir de reala inkomsterna som kommer att beskattas.

Anf. 101 KJELL JOHANSSON (fp) replik:

Herr talman! Jan Bergqvist gav en nästan lyrisk beskrivning av de svenska skatternas betydelse för välfärden. Visst har skatterna och det skattesystem vi har haft i Sverige haft en betydelse för uppbyggnaden av välfärden. Men om jag inte har läst den idéskrift som socialdemokraterna har gett ut alldeles galet, använder man i det närmaste hälften av skriften till att tala om att skatterna nu innebär problem.

Man talar också om marginalskatterna, som Jan Bergqvist pikar mig litet för att vi i folkpartiet vill sänka. Men vill inte ni det också? Jag får väl i alla fall hoppas att utgångspunkten är att vi skall sänka marginalskatterna.

Jan Bergqvist säger att jag går till angrepp mot grundavdraget. Nej, jag försökte tala om vad grundavdraget betyder i dag och vad det ger i skattelättnad i olika inkomstklasser. De siffrorna står jag för. Där ställer jag än en gång frågan: Hur är det med socialdemokraterna och grundavdraget? I idéskriften står det – jag gör inte citatet rättvisat riktigt, för det är ett långt invecklat resonemang – att man skulle kunna minska eller helt ta bort grundavdraget. Skriver ni det bara för skojs skull, eller har ni tankar på att nagga litet på grundavdraget? Det är nog så – det hoppas jag i alla fall – att ni också är inne på det. För det är inte längre ett speciellt rättvist avdrag. Det är inte ett utjämnande avdrag, som det var tidigare när det drogs från botten på inkomsten. Nu dras det från toppen på inkomsten.

Avdrag för gåvor till internationellt biståndsarbete tycker vi i folkpartiet är en fin lösning på ett internationellt solidaritetsproblem. Allmänheten får en stimulans att hjälpa till och statens kostnader för biståndsarbetet minskar. Det vill vi gå vidare på. Det får väl gå med det ungefär som med den motion jag väckte om extra avdrag för pensionärerna. Där var jag till en början ensam om att reservera mig. Sedan kom alla de andra borgerliga. Jag ger mig den på att om jag bara håller på så skall jag få med er socialdemokrater på detta också. Ni kan inte framhärda hur länge som helst i att vara så fruktansvärt orättvisa som ni är i det fallet.

När det slutligen gäller kulturarbetarna vill vi nu avvakta med att ta ställning till vad som är rimligt – det sade jag tydligt från talarstolen – tills vi

har fått den utvärdering som riksdagen har beställt. Man kan se den som ett första led i en undersökning av om man skall ha ett särskilt inkomstslag eller ej.

Jan Bergqvist gick helt förbi avtalsrörelsen. Betyder det att ni socialdemokrater över huvud taget inte är oroadе för avtalsrörelsen?

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

Vissa inkomstskattefrågor m. m.

Anf. 102 STIG JOSEFSON (c) replik:

Herr talman! Jan Bergqvist var inte beredd att gå in och diskutera de frågor som har tagits upp i de olika reservationerna. Det är samma inställning som tidigare, att man inte vill gå in i detalj på de frågor som reservanterna anser det vara betydelsefullt att snart få till stånd en lösning på. Jag hoppas att man skall inta en annan attityd om det blir en skatteutredning, så att en del av dessa frågor kan bemötas med en icke förutfattad mening och prövas på ett seriöst sätt. De är i och för sig inte så stora, men för enskilda kan de ha stor betydelse.

Jag noterar med tillfredsställelse att Jan Bergqvist underströk värdet av grundavdraget. Det värdet är större ju lägre marginalskatten är. Det är praktiskt taget den enda möjligheten att ge en skattelättnad för de lägre inkomsttagarna om man skall behålla en proportionell skatt. När det gäller det grundavdrag som jag diskuterar är fortfarande den bit som ligger i botten skattefri. Därefter kommer den beskattade delen av inkomsten. Men jag blev något oroad när Jan Bergqvist sade att man var beredd att diskutera grundavdraget i den utredning som kommer. Jag vet inte om jag skall tyda detta på det sättet att man skulle vara beredd att gå ifrån detta. Om det är på det sättet, Jan Bergqvist, vill jag ställa frågan: På vad sätt anser Jan Bergqvist att man skall kunna åstadkomma en skattelättnad för inkomsttagare med lägre lön, speciellt om man sänker marginalskatten väsentligt, om man inte utnyttjar möjligheten till ett grundavdrag?

Sedan vill jag ställa en direkt fråga till Jan Bergqvist när det gäller förslagsverksamheten. Vi reservanter föreslår att ersättningen till den som har gjort en god insats får fördelas på en treårsperiod. Jag tycker detta är en så pass rimlig anhållan från reservanternas sida att det skulle vara av intresse även för Jan Bergqvist att tillmötesgå ett sådant önskemål. Det skulle vara en uppmuntran till de löntagare som får en ersättning. På grund av att ersättningen är bunden till ett år drabbas de mycket hårt av marginalskatten. Varför inte ge dem en större möjlighet att verkligen få nytta och glädje av det extra bidraget?

Anf. 103 JAN BERGQVIST (s) replik:

Herr talman! Jag föreställer mig att den fråga som Stig Josefson senast tog upp är en fråga, som man kan diskutera i den skatteutredning som nu kommer att tillsättas.

Bo Lundgren talade om att 62 % av bruttonationalprodukten fördelas genom politiska beslut. Friheten är alltså 38 %. Detta är naturligtvis grov demagogi och missbruk av siffror. Jag har tagit med mig den reviderade finansplanen till talarstolen. Där kan vi läsa att bruttonationalprodukten 1986 var 936 miljarder kronor och den privata konsumtionen 478 miljarder kronor, dvs. ungefär hälften av nationalprodukten. Statens verksamhet

uppgick till 70 miljarder kronor och kommunernas konsumtion och verksamhet till 188 miljarder kronor. Blanda inte ihop detta med att man över budgeten betalar ut både löner och pensioner och barnbidrag som människorna får använda på det sätt som de finner lämpligast.

Det är inte rimligt att säga som Bo Lundgren formulerade det, att två tredjedelar *används* och fördelas av politiker. Om han möjligen hade begränsat sig till att fördelningen sker över budgeten, men han sade att två tredjedelar *används* av politiker! Det är ändå de som får pensionerna som använder pengarna; till privat konsumtion eller sparande eller vad det nu är fråga om.

Det är fortfarande ett faktum att marginalsatserna var högre när moderaterna regerade. De var stigande under er regeringstid. Sedan 1982 har vi genomfört den största marginalsattesänkningen i inkomstskattens historia.

Bo Lundgren vill att jag skall kommentera påståenden från vissa ekonomer om att Sverige skulle ha förlorat 100 miljarder kronor på att skatterna var höga. Det finns inget som helst stöd för en sådan uppfattning om man jämför nationalprodukten i Sverige internationellt med andra länders. Tar man en längre period – vilket man bör göra i detta sammanhang – finner man att Sverige, och i och för sig Japan, legat i toppen med en gynnsam utveckling av nationalprodukten under ett antal decennier. Där finns inget som tyder på någon sådan förlust.

Till Kjell Johansson vill jag säga att vi är beredda att diskutera grundavdragen i utredningen. Vi är t. o. m. beredda att tänka oss att man, i viss kombination, kan avskaffa grundavdragen. Men den sammantagna effekten skall otvetydigt vara enklare, rättvisare och effektivare skatter.

Anf. 104 BO LUNDGREN (m) replik:

Herr talman! Det har sagts vid två tillfällen i denna debatt att nästan två tredjedelar, för att vara exakt 62 %, av våra samlade resurser fördelas genom politiska beslut av politiker. Så är det. Sedan kan vi diskutera vilka samhällsekonomiska effekter de transfereringar som fördelas genom politiska beslut faktiskt har. Det är alldeles uppenbart att en stor offentlig sektor och det faktum att en stor andel av BNP går till en offentlig sektor innebär påfrestningar på den samhällsekonomiska effektiviteten. Det innebär välfärdsförluster, för man får lägre tillväxt än annars. Detta är fullkomligt klart. Det har ingenting med privatkonsumtionens andel att göra. Man skulle, Jan Bergqvist, kunna säga så här: Utan några som helst problem för samhällsekonomi och tillväxt skulle vi kunna ta in 100 % av inkomsterna i skatt och sedan fördela dem bland människorna. Tror inte Jan Bergqvist att detta skulle leda till problem med arbetsuthud och annat? Självfallet skulle det göra det. Även 62 % är för mycket. Och det är detta som är felet. Men varken Jan Bergqvist eller socialdemokratiska partiet har insett sambandet.

För att något lite diskutera historia kan vi konstatera att marginalsatserna, som var ytterst höga 1976, då vi fick en borgerlig regering, minskade om än i alltför begränsad omfattning under de borgerliga regeringsåren. Man införde marginalsattesparrar och annat. År 1981 var den borgerliga regeringen överens om att genomföra en stor marginalskattereform. Social-

demokraterna anslöt sig till förslaget sedan de åstadkommit dels en försämring av reformen, dels en begränsning av underskottsavdragens skattemässiga värde. Vi kunde inte acceptera detta, varför vi lämnade regeringen. Men det var inte en socialdemokratisk regering utan trepartiregeringen, som satt fram till maj 1981, som drev igenom den skattereform avseende marginalskatterna som vi fick.

Låt mig sedan ta upp en sak när det gäller socialdemokraternas skattepolitik och skatteskick, som faktiskt borde diskuteras här. Där förespråkar man i realiteten en reform som innebär en viss, mycket begränsad, sänkning av marginalskatterna, finansierad delvis genom en begränsning av underskottsavdragens värde för alla oavsett inkomst. Det resterande finansieringsutrymmet, antyder man, kan man skapa genom minskat eller slopat grundavdrag. Oavsett hur mycket man minskar grundavdraget, oavsett hur mycket man begränsar underskottsavdragens värde och oavsett hur mycket eller litet man sänker marginalskatterna blir det en och samma profil på en sådan skatteomläggning. Det kommer att innebära att lägre inkomsttagare och deltidsarbetande får höjd skatt, för de får inte del av marginalskattesänkningarna. Det kommer att innebära att villaägare med framför allt låga och medelstora inkomster får skärpt skatt.

Nu vill jag fråga Jan Bergqvist: Är det den politik socialdemokraterna vill föra? Vill ni dra ner grundavdraget och därmed höja skatterna för deltidsarbetande, även de deltidsarbetande som inte kan välja? Vill ni begränsa underskottsavdragen för småhusägarna?

Anf. 105 STIG JOSEFSON (c) replik:

Herr talman! Socialdemokraterna brukar vara väldigt noga med att tala om vad som har genomförts under den borgerliga regeringens tid. Beträffande den skattereform som beslutades 1982 och som till stor del förverkligats, visserligen inte i den takt som var överenskommen, säger socialdemokraterna: Det är vi socialdemokrater som genomförde reformen. Jag tycker att hederligheten kräver att man talar om att centern, folkpartiet och socialdemokraterna fattade beslut 1982 om den skattereform som gett den marginalskattesänkning som Jan Bergqvist talar om.

Beträffande grundavdraget måste jag fråga: Vad skall jag slå vad om med socialdemokraterna, hur mycket kan man lita på ställningstagandet från socialdemokraterna i dagsläget? Förra året höjde ni grundavdraget. I det första inlägget betonade Jan Bergqvist värdet av grundavdraget. Sedan svävade han litet på målet vid närmare genomgång. Nu säger han att man kan tänka sig att avskaffa grundavdraget.

Jag upprepar min fråga: Var står socialdemokraterna när det gäller grundavdraget? På vad sätt kan man tänka sig att lätta beskattningen för de lägre inkomsttagarna, om man inte har kvar ett grundavdrag? Vi vet att marginalskatten i dag är 4–5 % i botten på inkomstskattelistan. Men det blir inte så stor effekt om man tar bort grundavdraget och beskattar redan från den första inkomstkronan.

Jag frågade i mitt förra inlägg, och jag förnyar frågan nu: På vad sätt skall man åstadkomma skattelättnader för de lägre inkomsttagarna – eller är det meningen att de skall bära kostnaderna för en skattereform?

Anf. 106 KJELL JOHANSSON (fp) replik:

Herr talman! En sådan här debatt om reformering av inkomstskatten och eventuellt också andra avsnitt blir naturligtvis mycket ytlig, och jag finner att den har ganska begränsat värde. Man måste vara beredd att diskutera grundavdraget, och man måste självfallet ha som utgångspunkt att det skall ske en ordentlig marginalsattesänkning.

Jag har velat hålla fram att fortsatta höjningar av grundavdraget inte är speciellt utjämnande. Det finns inte mycket av utjämnande moment i en fortsatt höjning av grundavdraget, om man skall göra som man gör nu. Man kan naturligtvis gå tillbaka till den metod som man använde tidigare, men den metod som nu centern och socialdemokraterna har bestämt sig för ger de effekter som jag har påtalat.

Jag tycker ändå att den här kvällen har gett något. Det har varit lovande att lyssna på Jan Bergqvist. Den sista uppmaningen till honom är bara: Kom loss nu! Kom upp ur spagat-läget så att vi kommer i gång!

Anf. 107 TOMMY FRANZÉN (vpk) replik:

Herr talman! Tyvärr är detta en ganska typisk skattedebatt. Det som mest attraherar och diskuteras är sänkningar av marginalsatterna, alltså problem för dem som har höga inkomster. Men om låginkomsttagarna, som har de verkliga problemen i samhället, debatteras det inte så mycket. Det är tydligen inte så attraktivt.

Jag vill fortsätta litet på resonemangen i mitt huvudanförande, där jag just tog upp problemen för låg- och normalinkomsttagarna när det gäller skatterna.

Låginkomsttagarna är oftast deltidsarbetande kvinnor. För dem skulle en s. k. marginalsattesänkning kunna innebära någon eller några kronor i skattelättnad per hundralapp. Men för höginkomsttagarna rör det sig om tiofalt mer.

Det största problemet och det som är viktigast att angripa är de skatter som drabbar låg- och mellaninkomsttagarna värst, nämligen de kommunala skatterna. Vi har framlagt ett förslag som innebär att man skall införa en skatt i produktionsledet för att lyfta av huvudparten av den betungande kommunalskatten för vanliga inkomsttagare. Det innebär att låg- och normalinkomsttagarna, de arbetande i samhället, kommer att tjäna på en skatteomläggning. Då kan en skatteomläggning bli rättvis. Kombinerar man detta med att slopa underskottsavdragen och i stället åstadkomma en annan lånefinansiering, med en i princip halverad ränta för egna- och fritidshusboende samt för bostadsrätter, då kommer man att kunna få ett embryo till ett rättvist skattesystem här i landet.

Grundavdraget har diskuterats litet, och det kan väl finnas skäl att säga några ord om det. Såsom grundavdraget tidigare var utformat, när det avsåg enbart kommunalskatten, uppgick det till samma krontal oavsett vilken inkomst man hade, under förutsättning att inkomsten kom upp till den nivån att man fick betala kommunalskatt. Den omläggning som genomfördes för ett par år sedan och som innebar att tidigare skattefrihet avseende beloppet 7 400 kr. döptes om till grundavdrag ändrade i och för sig ingenting. Man kan naturligtvis tala om en ändring om grundavdraget tas bort, men skall man

göra det bör detta gälla för den statliga inkomstbeskattningen – det är viktigt att bibehålla rätten till avdrag när det gäller den kommunala inkomstbeskattningen.

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Vissa inkomstskatte-
frågor m. m.*

Anf. 108 JAN BERGQVIST (s) replik:

Herr talman! Diskussionen om grundavdraget är ett exempel på att skattedebatten ibland kan bli väl mycket inriktad på enskildheter. Det är emellertid de samlade effekterna av en skattereform som är det avgörande. Grundavdraget är ett bland hundra medel i skattepolitiken. I och för sig kan grundavdraget användas för att uppnå vissa positiva effekter, som Stig Josefson har varit inne på. Men eftersom vi har så många instrument att spela på är det inte så att en skattepolitik som syftar till ökad rättvisa står och faller med att man har ett grundavdrag med en viss utformning. Det finns andra metoder för att åstadkomma rättvisa i skattesystemet.

Eftersom Stig Josefson ville pressa mig till att avge definitiva ståndpunkter kring detta vill jag säga att vi tyckte att det var en bra avvägning att höja grundavdraget till 9 000 1987 och till 10 000 kr. 1988 i nuvarande läge och med tanke på de medel vi i övrigt använder i skattepolitiken. Men vi är nu bereddä att med öppna ögon diskutera helheten i skattepolitiken i den utredning som skall tillsättas.

Bo Lundgren ville veta hur vi skall göra med grundavdraget och med underskottsavdragen. Det är en fråga som vi noggrant skall gå igenom i utredningen.

Tiden medgav inte att jag i mitt förra inlägg kommenterade Tommy Franzéns anförande. Beträffande frågan om internering vill jag säga att jag tyckte det var litet långsökt att ta upp den i den debatt vi förde tidigare. Det var ju ändå ingen som gjorde gällande att man internerade så att säga i frihetens tjänst. Det rädde en krigssituation, och det var det psykologiska trycket i det svenska samhället som ledde till att man tillgrep dessa interneringar.

Sedan vill jag säga att den sifferexercis och det språkbruk som Bo Lundgren använde var av mycket märklig karaktär. Han talade om att vi har frihet till 38 %. Om vi tänker oss att vi solidariskt skulle bestämma oss för att höja pensioner och barnbidrag – vilket vi har gjort – så att den samlade offentliga verksamheten plus transfereringarna ökade från 61 % till 62 % av bruttonationalprodukten, då skulle vi med Bo Lundgrens terminologi minska friheten i Sverige från 39 % till 38 %. Verkligheten är ju den motsatta. När vi solidariskt samlar oss för att ge pensionärer och barnfamiljer bättre levnadsvillkor ökar friheten i Sverige.

För att återkomma till Tommy Franzéns inlägg vill jag säga att fördelningspolitiken har förts på många fält. Vi har tagit krafttag för att pressa tillbaka arbetslösheten, och detta i en tid när den ute i vår omvärld ligger på 10, 12 och ibland 14 %. Vi har halverat inflationen. Fördelningsmässigt betyder det oerhört mycket. Inom ramen för en stram budgetpolitik har vi slagit vakt om välfärden med nästan fördubblade barnbidrag och med förbättrad sjukförsäkring, delpension och arbetslöshetsförsäkring. Vi har också gjort en rad förbättringar i skattepolitiken i utjämnande syfte.

Tredje vice talmannen anmälde att Bo Lundgren anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 109 LEIF MARKLUND (s):

Herr talman! I skatteutskottets betänkande nr 33 angående vissa inkomstskattefrågor behandlas bl. a. inkomster av kottplockning och skattereduktion för fackföreningsavgift. Mitt inlägg kommer att begränsas till dessa två punkter.

Utskottets kommentar till min motion om kottplockning föranleder mig att tro att man inte förstått vad jag menat. Skogens betydelse för vårt land står väl i dag utom allt tvivel. Den bidrar till vår export med nära 50 miljarder. Men för att långsiktigt trygga denna så värdefulla råvara är en bra och en riktig skogsvård av avgörande betydelse. Däri ingår återbeskogning som en grundläggande faktor. Därvid gäller det att ha tillgång till rätt frö, vilket innebär att det skall vara frö från rätt höjdläge. På höjdlägen i Norrland råder brist på frö med hårdighetstal överstigande 4. På andra håll i Sverige finns fröplantager som tryggar tillgången på frö för skogsbruket. För närvarande är det det från Canada importerade contortafröet som har räddat situationen. Men en import har naturligtvis sina begränsningar. Det förs för närvarande en debatt kring främmande trädslag i vårt skogsbruk, men ingen vet vart den debatten leder. I Norrbotten täcker domänverket för närvarande sitt plantbehov med plantor legoodlade i Finland. Denna möjlighet bedöms som ganska osäker i framtiden. I fjällskogsdebatten, som pågått en längre tid, ställs starka krav på ett bra material för återbeskogningen på dessa breddgrader.

Herr talman! Det är vår skyldighet att bidra till och underlätta förutsättningarna för en bra frötillgång.

Jag har i min motion åberopat skogspolitiska skäl för en skattefrihet på inkomster upp till 5 000 kr. – detta för att hålla högsta beredskap när det gäller frötillgång. Det handlar om att se till att inga hinder ligger i vägen då vi får ett bra fröår.

Det kan vara på sin plats att nämna att när det gäller kottplockning fungerar inte allemansrätten. I det fallet gäller inte allemansrätten på samma sätt som vid plockning av bär och svamp. För att kottplockning skall få ske måste markägaren ge sitt samtycke. Förutom markägarens samtycke krävs naturligtvis att de som har kunskap om skogsbruket påpekar att det är ett bra fröår.

Att, som utskottet föreslår, lösa detta problem genom marginalsattesänkningar tror jag inte alls är möjligt. Här handlar det om skolguld, om pensionärer och framför allt om människor i regioner med starkt begränsade möjligheter till inkomster. Denna fråga är för mig så viktig att jag ställer mig bakom reservation 18.

Herr talman! Jag kan konstatera att moderaterna och folkpartiet på nytt återkommer med en attack på facket genom sin reservation angående skattereduktionen för fackföreningsavgifter – för vilken gång i ordningen vet jag ej. När tänker ni acceptera den rättvisereform som skattereduktionen för fackföreningsavgifter utgör? Såvitt jag förstår har arbetsgivarna avdragsrätt för sina organisationsavgifter. Det bör vara en oklanderlig rätt även för arbetarna. Fackföreningsavgiften är och har varit en form av utgift för inkomstens förvärvande och bör därför vara avdragsgill.

Herr talman! Avsikten med motion Sk343 var att skapa en motvikt till

moderaternas och folkpartiets attacker, som verkar vara årligen återkommande.

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

*Det statliga stödet till
den lokala och
regionala kollektiva
persontrafiken, m. m.*

12 § Föredrogs

trafikutskottets betänkande

1986/87:16 om anslag till Ersättning till lokal och regional kollektiv persontrafik (prop. 1986/87:100 delvis).

Det statliga stödet till den lokala och regionala kollektiva persontrafiken, m. m.

Anf. 110 PER STENMARCK (m):

Herr talman! Genom riksdagsbeslut år 1978 utvidgades statsmakernas inflytande över kollektivtrafiken. Riksdagens beslut innebar att det den 1 juli 1983 skulle inrättas en huvudman för den regionala och lokala kollektivtrafiken i varje län. Huvudmannaskapet utövas numera av landstinget och kommunerna i länen.

I dag finns det ca 600 företag som bedriver linjetrafik. De omsätter årligen ca 8 miljarder kronor och har ca 25 000 anställda. Införandet av de lokala trafikhuvudmännen har dock medfört att antalet busstrafikföretag har minskat.

Den regionala trafikhuvudmannen har bl. a. till uppgift att bestämma trafikens omfattning, taxenivå, taxesystem samt fördelningen av resp. underskott i trafiken – dvs. den detaljreglering som det i högsta grad kan diskuteras om det är lämpligt att sätta i händerna på en massa politiker.

Riksdagsbeslutet utgick från att huvudmannen skulle använda en rad entreprenader för att sköta trafiken. I prop. 1977/78:92 uttalade det ansvariga statsrådet:

”Jag tillstyrker alltså utredningens förslag, att ansvaret för den lokala och regionala landsvägstrafiken bör klarläggas: Ett sådant ansvar medför självfallet inte någon skyldighet att överta trafikrörelser genom ett formellt ägande. Tvärtom torde det bli vanligt – och enligt min mening också önskvärt – att huvudmannen uppdrar åt olika entreprenörer att svara för trafikens utövande.”

De kraftigt ökade skattesubventionerna, i kombination med höjda kostnader för privatbilismen, ökade under början av 1980-talet antalet resor med kollektiva trafikmedel. Samtidigt som det skett en ökning av antalet resor har genomförandet av trafikhuvudmannareformen skett utan någon egentlig kostnadskontroll. I dag skattefinansieras närmare 60 % av kostnaderna för kollektivtrafiken. De sammanlagda bidragen till länshuvudmännen beräknas uppgå till ca 5 miljarder kronor.

Regeringens proposition 1984/85:168 – den s. k. trafik-Dagmar, vilken med kommunisternas hjälp antogs av riksdagens majoritet den 1 juni 1985 –

resulterar för det första i att trafikhuvudmännen fr. o. m. den 1 juli 1989 får ensamrätt att utan krav på linjetrafiktillstånd bedriva linjetrafik. Dagens tillståndsinnehavare förlorar då alla tillstånd att bedriva sådan trafik. För det andra innebär beslutet att trafikhuvudmännen ges monopol på rätten att bedriva den s. k. kompletteringstrafiken, vilket kommer att få negativa konsekvenser för bl. a. taxinäringen. För det tredje får de trafikutövare som genom reformen går miste om sina linjetrafiktillstånd rätt att begära inlösen av fordon och andra i linjetrafiken använda tillgångar. För det fjärde skall förslaget genomföras under en fyraårig övergångstid. Inlösenperioden är dock endast tre år.

Detta är som vi ser det ett effektivt sätt att införa motsvarigheten till Dagmar på trafikens område. På litet sikt kommer vi att tvingas inse att konsekvenserna kan bli utomordentligt allvarliga.

Kollektivtrafiken sker för närvarande under olika former av konkurrens. Den konkurrerar om resenärerna med framför allt privatbilismen. Samtidigt konkurrerar olika kollektiva trafikmedel sinsemellan.

I ett system där stat och kommun via politiska beslut avgör kollektivtrafikens omfattning och villkor har tillstånden för att bedriva trafik en central betydelse. Trafiktillståndet utgör grunden för den enskilde bussföretagarens verksamhet. Om man fråntar samtliga bussföretag linjetrafiktillstånden, konfiskerar man den rättsgrund som dessa bedriver sin verksamhet på.

Det av riksdagen antagna nya systemet bygger på att enbart länshuvudmännens företag tillåts bedriva trafik utan tillstånd. Konsekvensen blir att länshuvudmännen genom lagstiftning ges monopol på köp av busstjänster. Av det skälet har vi på moderat håll föreslagit ett upphävande av lagen om rätt att driva viss linjetrafik.

Herr talman! Jag ber att mot bakgrund av det sagda få yrka bifall till reservationerna 1, 4, 6 och 7 fogade till detta betänkande.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 111 INGRID HÄSSELSTRÖM NYVALL (fp):

Herr talman! Betänkandet om ersättning till lokal och regional kollektiv persontrafik, trafikuskottets betänkande 16, är blygsamt både vad gäller omfång och vad gäller pengabelopp – det handlar om 117 milj. kr., eller, som folkpartiet föreslår i sin reservation, om 67,5 milj. kr. Men i betänkandet behandlas frågor som berör många människors vardag, t. ex. frågor om arbetspendlingen eller människors fritid. Det kan gälla resor med tåg, buss, flyg eller båt.

Egentligen handlar det också om stora pengar. De totala utgifterna för lokal och regional kollektivtrafik i landet uppgick 1985 till 9 miljarder kronor. Ca 57 % därav skattefinansierades. Kommuner och landsting svarade således med sina skattemedel för ett underskott på 5,1 miljarder. Jag tycker att det är angeläget att påminna om detta i dessa dagar när man ofta talar om att järnvägslinjer ute i regionerna kanske kan övertas av länsbolagen, som ett led i SJ:s omstrukturering. När det gäller de ekonomiska konsekvenserna måste man vara uppmärksam på hur redan utsatta regioner

kan drabbas. Men naturligtvis måste man också undersöka om man kan få fördelar genom en samordning med annan kollektivtrafik.

Det statsbidrag som hittills har utgått och som trots sin ringa storlek i förhållande till de totala utgifterna har varit av betydelse för många kommuner håller nu på att avvecklas. Vidare vill folkpartiet, som framgår av reservation 3, att det särskilda ersättningsbidraget för nedlagd järnvägstrafik skall avvecklas. Vi anser nämligen att det snedvrider förutsättningarna när det gäller konkurrensen mellan järnvägs- och busstrafik. Vi förutsätter att anslaget, även om det går igenom för budgetåret 1987/88, tas upp till omprövning i det trafikpolitiska översynsarbetet.

Folkpartiet vill liksom moderaterna och centern ha bort den lag om linjetrafiktillstånd inom busstrafiken som i dagligt tal kallas buss-Dagmar – eller trafik-Dagmar, som Per Stenmarck sade. Vi utvecklade synpunkterna kring detta i fjolårets debatt, och jag ser inte att det finns någon större anledning att upprepa dem nu. Folkpartiets ståndpunkt, att en monopolsituation minskar konkurrensen, tror vi kommer att gälla också i detta sammanhang, även om vissa länshuvudmän förhoppningsvis har ambitionen att låta olika entreprenörer ta hand om trafiken.

Jag sade tidigare att stora pengar döljer sig bakom detta betänkande. Dessutom döljer sig ett stort problem, som egentligen borde bli föremål för en särskild debatt. Hur kan vi göra kollektivtrafiken attraktivare, så att fler använder sig av den – till fördel för miljö och samhällsekonomi – i stället för att ta den egna bilen?

Detta problemkomplex kommer att tas upp i diskussionen om järnvägens framtid. Men det berör också andra trafikmedel – t. ex. bussar, pendeltåg och spårvagnar. Ansvaret för denna trafik ligger ju på länsbolag och kommuner, och verksamheten sköts väl i stort sett bra. Ibland efterlyser man dock en strävan till förändring och förnyelse. Är det kanske dags nu, snart tio år efter länstrafikreformen, att utvärdera denna?

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 3 och 6 samt i övrigt till utskottets hemställan i trafikutskottets betänkande 16.

Anf. 112 RUNE THORÉN (c):

Herr talman! Att kollektivtrafiken är viktig är alla överens om, såväl enskilda människor som politiker på både kommun-, landstings- och riksnivå. Bakom tillkomsten av länsbolagen låg också den kunskapen att det var viktigt med en bra utbyggd kollektivtrafik. Den övervägande delen av befolkningen har möjligheter att resa kollektivt, även om inte alla i vårt land har tillgång till kollektivtrafik.

När länsbolagen bildades stöttades tillkomsten via riksdagen genom ett anslag i form av ett statsbidrag, som i princip skulle täcka kostnaderna för de tre första dagliga turerna. Det var ett solidariskt och bra bidrag, vilket särskilt för glesbygden betydde ett stort tillskott till kassan.

Nu har riksdagen tyvärr tagit bort detta bidrag. Från centerns sida har vi såväl i år som förra året motsatt oss detta, och vi vill att bidraget skall fortsätta att utgå som det gjorde budgetåret 1985/86. I princip är vi i centern för ett borttagande av de specialdestinerade statsbidragen, men vi anser att just denna typ av bidrag fyller en viktig funktion ur rättvisesynpunkt och när det gäller kollektivtrafiken också ur miljösynpunkt.

Vi vet redan nu, via länsbolagens årsredovisningar, att indragningen av statsbidrag har medfört att många länsbolag har fått prioritera om sin trafik. I de flesta fall har det drabbat just de människor som bor där det redan tidigare var mycket glest mellan turerna, och det är en utveckling som centern inte kan godta.

Av den anledningen, herr talman, föreslår centerpartiet att oförändrat bidrag till kollektivtrafiken skall utgå även i fortsättningen, i likhet med under budgetåret 1985/86. Jag ber att få yrka bifall till reservation 2.

Reservation 6 handlar om rätten att driva viss linjetrafik och har skrivits av centern tillsammans med moderaterna och folkpartiet, och jag ber att få yrka bifall också till den reservationen.

Anf. 113 VIOLA CLAESSION (vpk):

Herr talman! Försämrade kollektivtrafik drabbar svaga grupper och dem som bor i glesbygd och inte har tillgång till bil. Äntligen börjar flertalet människor också förstå att kollektivtrafiken är bäst för miljön och att den sparar energi. När vi diskuterar kollektivtrafik kontra privatbilism gör vi det även med utgångspunkt i rättviseskäl.

I sitt nit att spara på alla offentliga utgifter struntar regeringen i kollektivtrafikens fördelar för människor och för miljö, trots att riksdagen under tio års tid har uttalat sig för en målsättning att söka skapa ett alternativ till privatbilism.

I dag ökar såväl tunga transporter som personbilstrafiken, medan rapport efter rapport visar att skogs- och miljöskadorna nu är så akuta att det behövs verkligt radikala åtgärder.

Men lokaltrafiken kostar mycket pengar. När regeringen redan i förra årets budgetproposition påbörjade en avveckling av alla statsbidrag för den lokala och den regionala kollektivtrafiken hördes det många protester. Vpk ansåg då liksom nu, att det statliga stödet måste vara kvar, av de skäl som jag nämnde alldeles nyss. De extra skatteutjämningsbidrag som regeringen förslagit kompenserar bara en mindre del av det stöd som skall tas bort enligt regeringens budgetproposition för i år.

Utskottets majoritet anser att det inte finns någon anledning att ändra förra årets riksdagsbeslut om att avskaffa kollektivtrafikstödet. Det är en märklig uppfattning, Olle Östrand. Därför är det också förklarligt att majoriteten struntar i att argumentera i miljö- och regionalpolitiska termer i texten i trafikutskottets betänkande.

Det blir alltmer tydligt att miljö- och energiminister Birgitta Dahls roll är att agera radikal skylt inför miljöopinionen. Här i kammaren passerar ärenden på löpande band som gäller trafik- och transportpolitiken och som får miljömässiga konsekvenser – åt fel håll, trots alla löften.

Herr talman! Numera är det omåttligt populärt att tala i effektivitets- och lönsamhetstermer. Att lägga över allt större bördor på kommuner och enskilda ingår i ett politiskt mönster som är anpassat till högerpolitiken i övriga Västeuropa. Jag anser att det är nödvändigt att sätta in denna politik i ett större och ett internationellt sammanhang. Lika populärt är det att anlita privata konsulter för att utreda olika kortsiktiga lönsamhetskriterier. De vanligtvis ensidiga utredningarna brukar resultera i slutsatsen att det är

olönsamt att satsa på människor och miljö. Med sådana mått mätt blir snart allt fler medborgare i detta land olönsamma.

Herr talman! Det finns andra vägar att gå än Kjell-Olof Feldts tredje väg också när det gäller trafik- och transportpolitiken. Vpk:s linje är att större satsningar måste göras för att kollektivtrafiken skall bli ett bättre alternativ än privatbilismen och för att plånboken inte skall avgöra den geografiska rörelsefriheten i landet. Vi har en med centern gemensam reservation i de här frågorna. Det är reservation nr 2, som jag ber att få yrka bifall till.

Det finns också andra möjliga former till finansiering än övervältring av kostnaderna för den regionala och lokala kollektivtrafiken på kommunerna. Vpk har i år liksom förra året skrivit en motion om att arbetsgivaravgifter kan vara en sådan form. Vi föreslår att regeringen skall utreda hur en finansiering med denna konstruktion bör se ut. Utskottsmajoriteten har tyvärr avstyrkt vpk:s motion.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall även till reservation nr 5, som handlar om en ny form för finansiering av kollektivtrafiken.

Anf. 114 OLLE ÖSTRAND (s):

Herr talman! 1978 års länstrafikreform, som antogs av en mycket bred majoritet i riksdagen, innebar att grunden lades för en samordning av den lokala och regionala kollektivtrafiken i länet. Motivet för reformen var egentligen att skapa en bättre kollektivtrafik för människorna i glesbygden. Denna målsättning har uppnåtts. Vi har fått ett mycket kraftigt ökat kollektivt resande. Inom exempelvis den regionala busstrafiken har det praktiskt taget skett en fördubbling sedan 1978, mätt i antalet personkilometer. Tänk på det, Viola Claesson!

Enligt vårt sätt att se finns det i fortsättningen inte samma bärande skäl att ge ett statligt driftbidrag till den lokala och regionala kollektiva persontrafiken, eftersom trafikhuvudmännen numera har vidgade möjligheter att utforma trafiken på ett effektivt sätt. Statsbidraget har också kommit att spela en allt mindre roll för kollektivtrafikens finansiering. Statsbidraget beräknas numer täcka endast 7 % av trafikhuvudmännens underskott, samtidigt som kollektivtrafiken har ökat snabbt under senare år. Av detta kan man dra den slutsatsen att utvecklingen numera styrs av andra faktorer än statsbidragsgivning. Det är mot den bakgrunden som statsbidraget håller på att avvecklas under en tvåårsperiod.

Men, herr talman, i glesbygden svarar statsbidraget fortfarande för en mycket betydande del av underskottet. För skogslänens del och för Gotland svarar statsbidraget för ungefär 20 %. Skulle man slopa statsbidraget till de här delarna av landet skulle det naturligtvis få avsevärda konsekvenser. Därför är det också med tillfredsställelse man kan konstatera att det även i år föreslås ett bidrag på 70 milj. kr. som ett särskilt stöd för kollektivtrafiken i skogslänen och på Gotland.

Med detta vill jag yrka avslag på de tre första reservationerna, vilka ger möjlighet att konstatera att centerpartiet, folkpartiet och moderata samlingspartiet har vitt skilda ståndpunkter i den här frågan. Det är också viktigt att notera att moderaterna även i år föreslår en omedelbar avveckling av statsbidraget. Med andra ord struntar man även i år högakttningsfullt i hur det

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

*Det statliga stödet till
den lokala och
regionala kollektiva
persontrafiken, m. m.*

går med kollektivtrafiken i glesbygden, framför allt i skogslänen.

Vpk slår följe med centerpartiet och vill plussa på drygt 200 milj. kr. på statsbidraget. Men jag skulle tippa att dessa 200 miljoner i stort sett väl är felräkningspengar för vänsterpartiet kommunisterna. Jag erinrar mig att när vi behandlade anslag till SJ för någon vecka sedan, öste vpk på med mellan 10 och 13 miljarder. Så kan vi naturligtvis inte handla, utan vi måste ta ett ekonomiskt ansvar för utvecklingen i vårt land.

När det gäller moderaternas krav på en minskad skattefinansiering av den regionala lokala kollektivtrafiken vill jag erinra om att vi har lagt det politiska och ekonomiska ansvaret på landsting och kommuner, och då är det de som skall avgöra hur trafiken skall finansieras.

När det gäller vpk-kravet om nya former för finansiering av kollektivtrafiken vill jag erinra om att dessa frågor nu behandlas i det trafikpolitiska utredningsarbete som bedrivs i kommunikationsdepartementet.

De borgerliga partierna återkommer med kravet på att riva upp den reform som år 1989 skall ge trafikhuvudmännen möjlighet att utan krav på linjetrafiktillstånd bedriva lokal och regional busslinjetrafik. Jag vill än en gång understryka att reformen kommer att innebära att de entreprenörer som av historiska skäl fått ett trafiktillstånd inte får en monopolställning. De företag som i fortsättningen kan visa upp att de kan driva trafiken mest kostnadseffektivt kan efter eget önskemål vara med och konkurrera om att få utföra trafiken på berörda sträckor. Mindre effektivt skötta företag skall alltså inte kunna leva vidare i skydd av ett mycket förlegat regelsystem. En fri upphandling medger alltså att trafikhuvudmännen och trafikföretagen kan sluta avtal som utformas på ett sådant sätt att entreprenörer med effektiv och väl fungerande verksamhet stimuleras. Det är mot denna bakgrund jag är ytterligt förvånad över att ni vill behålla en ordning med linjetillstånd som skydd för olika entreprenörer och därmed inte ge möjlighet till de mest effektiva företagen att få utföra dessa uppgifter åt huvudmännen. Jag är övertygad om att reformen rätt hanterad kommer – och jag har stort förtroende för länshuvudmännen – att leda till bättre och effektivare trafik för konsumenterna och bättre och effektivare företag för dem som vill ägna sig åt att utföra kollektivtrafik. Det är om detta det handlar.

När det gäller konkurrensförhållandena inom kollektivtrafiken vill jag erinra om – och det har jag sagt tidigare – att det är huvudmännen själva som har att bestämma hur verksamheten skall bedrivas inom de ramar som statsmakterna har dragit upp. Men det är självfallet viktigt att se över olika bestämmelser i syfte att skapa förutsättningar för en så effektiv trafik som möjligt. Dessa frågor tas också upp i det trafikpolitiska utvecklingsarbetet.

Till sist några ord till Ingrid Hasselström Nyvall. Folkpartiet vill slopa det statsbidrag som nu finns under fem år för de länshuvudmän som har fört över trafiken från järnväg till landsväg. Men detta bidrag är viktigt för att länshuvudmännen skall kunna bygga upp en bättre kollektivtrafik än tidigare. Eftersom Ingrid Hasselström Nyvall talade sig så varm för en bättre kollektivtrafik, förvånar det mig att ni samtidigt vill slopa statsbidraget.

Herr talman! Med detta vill jag yrka avslag på alla reservationer och bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Anf. 115 RUNE THORÉN (c):

Herr talman! Det lät på Olle Östrand – i varje fall inledningsvis – som om vi i centern skulle vara negativa till länsbolagen. Så är ingalunda fallet. Tvärtom tillhörde vi tillskyndarna och tyckte att det var bra att länsbolagen bildades.

Olle Östrand medgav att statsbidragen haft och har stor betydelse för en del av glesbygdslänen. Enligt de uppgifter som jag har fått fram kan det extra skatteutjämningsbidrag som utgår inte tillnärmelsevis ha samma betydelse exempelvis i Norrbotten och Västerbotten som det tidigare statsbidraget hade. I bl. a. den region som jag representerar, nämligen Göteborg, har det naturligtvis inte alls så stor betydelse i förhållande till hela omsättningen. Det var just det jag sade i mitt inledningsanförande: Av rättviseskäl var, tyckte vi, det statsbidrag som fanns bra, därför att det hade stor betydelse i de svagare länen och mindre betydelse i storstadslänen. Det är få bidrag som är så konstruerade. Det förvånar mig därför att socialdemokraterna, som säger sig slå vakt om de smås intressen, gick med på att ta bort detta statsbidrag.

Anf. 116 VIOLA CLAESSION (vpk):

Herr talman! Tyvärr måste jag säga att jag inte med samma förvåning har lyssnat till Olle Östrand. Jag tycker att det ganska tydligt har märkts när vi har diskuterat trafikpolitiken, vart regeringen och socialdemokraterna är på väg. Det är också just därför som det är lika omöjligt i dag som tidigare att få till stånd en ideologisk debatt; det är helt omöjligt. I stället får man från talarstolen höra vulgärargument, som jag ser det; jag tänker då bl. a. på den järnvägspolitiska debatt vi hade förra veckan. Den som då talade för socialdemokraterna och utskottsmajoriteten gjorde det i termer som jag inte vill återge.

Ett av argumenten i den debatten som Olle Östrand här upprepade är att vpk:s krav på trafikpolitikens område skulle kosta mångmiljardbelopp. Jag skulle då vilja uppmana Olle Östrand, eftersom det är han som deltar från socialdemokraternas sida i den här debatten, att mer exakt redovisa varifrån dessa svindlande belopp kommer – man har nog rätt att kräva det av en debattör om han vill ha hedern i behåll.

Saken är den att vi har helt andra utgångspunkter. Faktum är att vi råkar hamna på samma ställningstagande som centern när det gäller den lokala och regionala kollektivtrafiken. Om man undan för undan drar in alla pengarna, som regeringen har gjort, är det de svagaste i samhället som drabbas – det är helt klart. Om det enligt Olle Östrands mening inte är så, skulle jag vilja be honom att närmare förklara och motivera det. Inte vill jag hålla med om att 200 miljoner är småpengar – tvärtom. Jag anser att de pengarna behövs just därför att de svagaste – de som saknar bil eller bor i glesbygd – knappast klarar sig utan det stödet. Det kommer att drabba dem hårt.

Sedan tycker jag att argumentationen från Olle Östrands sida var litet väl lättvindig när det gällde de nya former för finansiering som vi nämnde i en motion redan förra året och upprepar i en motion i år. Vi sträcker oss faktiskt inte längre än till att begära en utredning om alternativa finansieringsformer.

Det är ju annars så väldigt populärt att tala om andra former av finansiering. Är det nödvändigt, Olle Östrand, att det alltid skall drabba de redan fattiga i samhället? Skulle man inte kunna tänka sig att arbetsgivarna,

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987.

*Det statliga stödet till
den lokala och
regionala kollektiva
persontrafiken, m. m.*

som faktiskt har mycket stor nytta av den offentliga sektorn, bl. a. kollektivtrafiken – många av dem som reser till och från sina jobb är helt beroende av kollektivtrafiken – skulle kunna vara med och betala denna mycket viktiga service till medborgarna i samhället? Jag vore tacksam om jag den här gången fick ett svar utan vulgärargument.

Anf. 117 PER STENMARCK (m):

Herr talman! Jag tror att man måste konstatera att både privatbilism och kollektivtrafik fyller viktiga uppgifter i samhället. En god kollektivtrafik skapar förutsättningar för valfrihet mellan individuellt och kollektivt resande. För många människor är kollektivtrafiken helt avgörande för möjligheten att nå arbete, affärer och samhällets service. För andra människor har privatbilismen precis samma betydelse.

Å ena sidan försvarar Olle Östrand från talarstolen vad han kallar för en minskning av statsbidraget. Å andra sidan riktar han anklagelser mot oss moderater för att vi ger regeringen tips på ytterligare besparingar.

Samtidigt som det har skett en ökning av antalet resor, Olle Östrand, har genomförandet av trafikhuvudmannareformen skett utan någon egentlig kostnadskontroll. I dag skattefinansieras nämligen närmare 60 % av kostnaderna för kollektivtrafiken. Oroar det inte alls Olle Östrand att skattesubventionerna för kollektivtrafiken runt om i landet nu har passerat femmiljardersstrecket? Det är faktiskt en ganska stor summa pengar.

Det är i och för sig inte speciellt mycket som jag brukar kunna hålla med Viola Claesson om. Men när hon säger att det finns andra vägar att välja än Feldts tredje väg, tycker jag faktiskt att hon har rätt. Tyvärr är det denna tredje väg som vi nu har beträtt för kollektivtrafiken i Sverige. Vi motsätter oss den i motioner och reservationer. Vi vill avskaffa det som brukar kallas för trafik-Dagmar.

Enligt beslut tvingas länshuvudmännen att lösa in fordon från de bussföretag som inte längre får bedriva den nämnda linjetrafiken. Genom detta tvång ges trafikhuvudmännen möjlighet att enkelt och lättvindigt förvärva fordon och andra tillgångar, vilket kan vara betydelsefullt för de länshuvudmän som har ambitionen att bygga upp trafik i egen regi. Låt mig avslutningsvis fråga socialdemokraterna i trafikutskottet om de anser att detta är en rimlig trafikpolitik.

Anf. 118 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp):

Herr talman! Låt mig först fråga Olle Östrand om det var riktigt, som han sade, att bidraget till kollektivtrafiken i skogslänen är 70 milj. kr. I propositionen står nämligen att under den tid halva statsbidraget kvarstår utbetalas 35 milj. kr. Det är väl det beloppet som gäller. Jag tror nog att man i skogslänen gärna vill ha 70 milj. kr., men det rätta beloppet är således 35 milj. kr. Vi tycker det är bra att kollektivtrafiken i skogslänen får detta stöd.

Olle Östrand sade att kollektivtrafiken ökar. Men gör den det över hela landet? Naturligtvis gör den det i storstadsområdena där inflyttningen är stor. Men jag har hört att den snarare minskar på andra håll, och det finner jag allvarligt. Det är därför som jag frågar mig hur kollektivtrafiken kan göras mer attraktiv. Olle Östrand sade att jag talade mig varm för

kollektivtrafiken, och det gör jag i många sammanhang, inte minst på hemmaplan vid skilda konferenser, sammanträden osv. Kollektivtrafiken är något oerhört värdefullt som vi skall värna om. Inte minst ur jämställdhetssynpunkt har det konstaterats att kollektivtrafiken har varit till stor fördel. Många kvinnor har kunnat komma ut i arbetslivet tack vare en fungerande kollektivtrafik. Olle Östrand säger att vi i folkpartiet agerar motstridigt när vi vill ta bort det särskilda ersättningsbidraget för nedlagd järnvägstrafik. Men att vi vill det står inte i strid med vårt stora intresse av att få fram en ökad kollektivtrafik.

I Kalmar län har ersättning till busstrafik utgått sedan en järnvägslinje lagts ned. Nu har jag inte tillgång till några sifferuppgifter, men jag tror tyvärr inte att den ersättning som har utgått för den nedlagda järnvägssträckan mellan Åseda och Nybro har använts till att skapa en bättre busstrafik där, utan pengarna har nog gått till förbättringar på helt andra områden. Det blev en orättvis fördelning av pengarna. Därför hade det kanske varit bättre om bidraget utformats på ett annat sätt.

Anf. 119 OLLE ÖSTRAND (s):

Herr talman! Jag talade om ett bidrag på 70 milj. kr. per år, och det blir 35 milj. kr. på ett halvår.

Alla talar varmt om nyttan av kollektivtrafik. Vi är också överens om att kollektivtrafiken måste bli bättre. 1978 års länstrafikreform har också inneburit att vi har fått en mycket bättre kollektivtrafik.

I storstadsregionerna hade vi tidigare en bra kollektivtrafik, men vad som har hänt i och med 1978 års länstrafikreform är att vi har fått en mycket bättre kollektivtrafik i glesbygden. Det är ju det som är det fina, Viola Claesson och Rune Thorén, med 1978 års länstrafikreform, att vi har fått en fungerande kollektivtrafik för människorna i glesbygden – för arbetsresor, för inköpsresor och för skolresor. Det är inte de svagaste som har drabbats, Viola Claesson, utan det är precis tvärtom.

Vad beträffar påståendet att jag skulle använda vulgärargument vill jag säga: Kalla det då vulgärargument, om jag i en sådan här debatt vill blanda in också litet ekonomi. 200 miljoner är naturligtvis nålpengar, ställt mot 13 miljarder, men man måste ju ha ett ekonomiskt ansvar när man ställer sina krav här i riksdagen, och det anser jag inte att Viola Claesson har.

Sedan, Per Stenmarck, är skillnaden mellan socialdemokrater och moderater den att ni vill ta bort statsbidraget helt. Ni vill ta bort statsbidraget även för skogslänen. Om man tar bort det statsbidraget, kommer människorna i glesbygden återigen att drabbas av en sämre kollektivtrafik. Det vill vi inte vara med på, och det är detta som är skillnaden mellan moderaterna och oss.

Nu när linjetrafikillstånden upphör, räknar vi inte alls med, Per Stenmarck, att alla länsbolag skall överta trafiken i egen regi. Vi håller fast vid det vi sagt tidigare, när vi genomförde reformen, att vi förutsätter att de olika länsbolagen tecknar långsiktiga avtal med de effektiva privata trafikföretagen.

Så det är liksom att måla fan på väggen, Per Stenmarck, om man försöker inbilla människor att länshuvudmännen nu skall överta trafiken i egen regi.

Anf. 120 RUNE THORÉN (c):

Herr talman! Än en gång, Olle Östrand: Jag har inte sagt att det var en dålig reform och att det var människorna i glesbygden som förlorade på genomförandet av länstrafikreformen. Tvärtom har jag sagt att det var en bra reform.

Då gör Olle Östrand ett slags reptrick med att säga att vi hade det så pass dåligt 1978, och därför är det nu förhållandevis mycket bättre. Ja visst, men det är ju inte 1978 vi jämför med. Vi säger att det är 1985/86 man skall ha som utgångspunkt, och jämfört med de förhållanden som rådde då är det nu betydligt sämre.

Olle Östrand erkände att statsbidraget har större betydelse för glesbygdslänen. I Norrbottens län, t. ex., skulle en uppskrivning av statsbidraget på det sätt som vi förordar för 1986/87 betyda 22 362 000 kr., medan statsbidraget är 6 790 000 kr. För Västerbottens län skulle det bli 25 241 000 kr. – statsbidraget är 7 595 000 kr.

Om nu siffrorna skulle gälla, som Olle Östrand själv sade, ungefär en femtedel av trafik kostnaderna, kan man räkna ut att bolagen nu har det oerhört mycket sämre. Då drabbar det i första hand de linjer som hade det besvärligt redan tidigare. Det går inte att komma ifrån.

Det är klart att jämför man med hur det var 1978, kan man säga att det är rätt hyggligt ändå, men det är inte detta jag har kritiserat. Vi från centern har sagt att vi tycker att man skall stå fast vid det som gjordes 1978. Det är inte en jämförelse mellan 1978 och 1987 det handlar om, Olle Östrand, utan 1985/86 i förhållande till nu. Då är det en försämring överallt, och den är särskilt stor i glesbygdslänen.

Anf. 121 VIOLA CLAESSION (vpk):

Herr talman! Jag måste säga att jag är litet förvånad över att Olle Östrand argumenterar som han gör. Jag hade nog tänkt att han skulle vilja värna om inte minst Norrlandskommunerna. För är det inte så, Olle Östrand, att fördelningen när det gäller nettodriftkostnaderna mellan olika typer av kommuner är väldigt ojämn? Undersökningar som har gjorts tidigare visar att de norrländska kommunerna med stor yta och mycket folk och med en omfattande landsbygdstrafik också har en väldigt kostsam lokaltrafik med nettodriftkostnader som ligger mycket högt per invånare jämfört med hur det ser ut på många andra ställen.

När man införde statsbidraget var det inte därför att det skulle råda något slags uppbyggnadsskede. Målsättningen formulerades aldrig så. Jag skulle vilja att Olle Östrand i så fall bevisar och refererar till var det stod att det skulle handla om den typen av stöd. Målsättningen var inte alls den, utan detta skulle i stället vara en åtgärd av samhällsekonomiska skäl för att minska kostnaderna för biltrafiken och mildra de konsekvenser för miljö- och energihushållning som landsvägstrafiken har fått och som alla tycks vara överens om, i varje fall när vi diskuterar miljöpolitik.

Det är en falsk historieskrivning som man använder från socialdemokratiskt håll från och till när man nu vill ha en motivering till att avveckla det här bidraget.

Anf. 122 PER STENMARCK (m):

Herr talman! Låt oss först konstatera att om riksdagens beslut från 1985 inte rivs upp, utan tillstånd enbart ges länshuvudmännen och deras företag, får länshuvudmännen monopol på köp av busstjänster. Detta är någonting som vi från moderat håll anser vara utomordentligt olyckligt.

Socialdemokratiens dilemma på trafikområdet, liksom på en rad andra områden, är att de vill fortsätta att ersätta marknaden med inflytande från de politiska församlingarna. Denna utveckling leder ofelbart till att den fria konkurrensen och prismekanismernas positiva inverkan på produktion och effektivitet reduceras. Man kan bara fråga: Vad är det egentligen socialdemokraterna vill uppnå med detta mer än att ge ett antal politiker ännu mer inflytande än vad de redan har?

Avslutningsvis kan jag beklagligtvis bara konstatera att Olle Östrand faktiskt inte är speciellt oroad över att skattesubventionerna till kollektivtrafiken runt om i landet har passerat 5 miljarder kronor.

Anf. 123 OLLE ÖSTRAND (s):

Herr talman! Låt oss titta på hur det här underskottet i trafiken fördelar sig, Rune Thorén. Det gjordes en utvärdering av länstrafikreformen för ett tag sedan. Nu använder jag visserligen 1984 års siffror, men jag tror att 1986 års siffror är jämförbara. Det visar sig att av underskottet i kollektivtrafiken 1984 på 4,4 miljarder hänförde sig över 3 miljarder till storstadsområdena och alltså en mindre del till övriga landet.

Om vi skulle bibehålla det stora statsbidraget, skulle större delen av pengarna alltså gå till storstadsområdena och inte till glesbygden. Men genom den konstruktion vi har nu gynnar vi fortsättningsvis glesbygden, eftersom vi bibehåller statsbidraget till kollektivtrafiken just i glesbygden. Det är ju så det fungerar, Rune Thorén.

Samma argument kan jag anföra mot Viola Claesson. Vi vill värna om kollektivtrafiken i glesbygden, och därför stöder vi även fortsättningsvis denna trafik.

När det gäller frågan om monopol vill jag säga följande till Per Stenmarck. För närvarande har trafikutövaren monopol på den sträcka han har koncession på. Så har det också varit tidigare. Jag kan aldrig förstå hur moderater, som i andra sammanhang säger sig vara för fri konkurrens, så benhårt vill slå vakt om detta monopol. Samtidigt säger de att som det blir i fortsättningen kommer prismekanismer att sättas ur spel på grund av att länshuvudmännen skulle få något slags monopol på den här trafiken. Vi har ju fattat ett beslut om att länshuvudmännen skall ha det politiska och ekonomiska ansvaret för kollektivtrafiken. Det är väl i och för sig inget monopol. Att de sedan får frihet att i upphandlingen välja de trafikföretag som är mest effektiva måste ju vara en riktig utveckling. Det finns. Per Stenmarck, siffror som visar att när denna reform är genomförd och trafikhuvudmännen får denna rättighet kommer länshuvudmännen att tillsammans spara ungefär 100 miljoner per år, som man kan använda till en bättre kollektivtrafik ute i länen.

**Prot. 1986/87:117
6 maj 1987**

*Det statliga stödet till
den lokala och
regionala kollektiva
persontrafiken, m. m.*

Anf. 124 RUNE THORÉN (c):

Herr talman! Nej. Olle Östrand, det är inte alls på det sättet, att statsbidraget i huvudsak går till storstadslänen. Det stämmer när det gäller statsbidrag i princip. Men i detta fall är det ett mycket rättvist bidrag. Här är det fråga om 268 miljoner, och ungefär 10 % – dvs. 27 miljoner – går till AB län. Se på barnomsorgen och alla andra ting – där håller jag med Olle Östrand. Men just i detta fall går nästan ett lika stort bidrag till AC län, dvs. Västerbotten. Där får man 25 miljoner. Det är just därför vi tycker att det är rättvist.

Den beskrivning som Olle Östrand försöker ge av vad storstadslänen får stämmer inte. Dessutom har de här miljonerna en mycket större betydelse för Norrbottens län, Västerbottens län, Kronobergs län osv., än för Göteborgs och Stockholms kommuner. För dem är det bara småpengar. Det har vi sagt många gånger förut, herr talman, så det tycker jag inte vi behöver upprepa mera i kväll.

Jag tycker ändå att det var ett principiellt riktigt ställningstagande riksdagen gjorde i den första omgången. Man sade då att bidraget avsåg de tre första dubbelturerna. Det innebar många turer i Stockholm och Göteborg som har korta avstånd. Men det hade inte så stor betydelse. I Norrland, med de långa avstånd man har, hade detta en oerhört stor betydelse. Jag är medveten om att man sedan ändrade bidraget till att inte gälla de tre första turerna. Det blev i stället ett schablonbidrag. Beloppen var emellertid fortfarande kvar enligt den tidigare ordningen. Det har – och det ifrågasätter jag inte – en mycket stor betydelse för de länen. Därför är jag fortfarande besviken på att ni gått ifrån detta från socialdemokratiskt håll.

Anf. 125 PER STENMARCK (m):

Herr talman! Jag kan än en gång konstatera att Olle Östrand – han har ju faktiskt haft ett antal tillfällen att dementera mitt påstående – inte är speciellt oroad över att kollektivtrafiken runt om i landet har passerat 5 miljarders-strecket vad gäller skattesubventioner. Det är något som jag tycker är utomordentligt allvarligt.

Det är uppenbarligen på det viset att man inte är beredd att i dag ändra på det socialdemokratiska beslutet från 1985. Jag kan bara konstatera att det innebär att vi genomför en socialisering på trafikens område. Detta innebär med största sannolikhet att trafiken blir klart dyrare än vad den är i dag. Beslut om trafiken kommer att fattas allt längre från enskilda människor. Det innebär också en betydande osäkerhet för en lång rad privata bussbolag med linjetrafiktillstånd och där många riskerar att bli arbetslösa. Jag besökte själv ett sådant bussföretag för bara någon vecka sedan och kunde konstatera att oron är mycket stor. Vad skall vi svara dem när de kommer till oss med sin oro?

Olle Östrand! Låt mig försöka utveckla vad vi moderater vill att man skall göra på detta område:

För det första bör man riva upp 1985 års beslut.

För det andra bör man utreda möjligheten att tidsbegränsa tillstånd för linjetrafik till exempelvis fem till tio år. Då får vi en förbättrad konkurrens på detta område.

För det tredje bör tillståndstvång för turist- och beställningstrafik kunna tas bort.

För det fjärde bör länshuvudmännen och länstrafikföretagen kunna skiljas åt.

För det femte bör spärrar mot trafik i länstrafikens egen regi skapas. Då får vi sannolikt också en bättre fungerande verksamhet på detta område och en bättre regional kollektivtrafik än vad vi annars skulle få.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

13 § Föredrags

trafikutskottets betänkande

1986/87:17 om telekommunikationer (prop. 1986/87:100 delvis).

Tredje vice talmannen meddelade att debatten skulle vara gemensam för samtliga punkter.

Telekommunikationer

Anf. 126 PER STENMARCK (m):

Herr talman! Teletekniken utvecklas för tillfället med en utomordentlig snabbhet. Nationella företag i bl. a. USA, Japan och Storbritannien har förlorat sina tidigare monopolställningar. Detta är en följd av den snabba utvecklingen och har också i hög grad bidragit till den. Vi kan också konstatera att teleteknik är ett område där svenska företag ligger utomordentligt väl framme.

Den tekniska utvecklingen medför att gränsen för vad som är talkommunikation och vad som tillhör andra teleanknutna informationssystem gradvis minskar i betydelse. En konsekvens av detta blir att tyngdpunkten hos världens teleföretag gradvis kommer att förskjutas mot sammansatta informationssystem där tal, data, text och bild integreras.

Uppkomsten av fria telemarknader har inneburit en kraftig vitalisering av västvärldens telekommunikationer. Olika företag i telebranschen tävlar på ett aktivt sätt om att erbjuda konsumenterna nya och bättre produkter.

Det statliga televerket bedriver sin verksamhet i företagsformen affärsverk. I ett flertal motioner under 1980-talet har vi från moderat håll framhållit bristerna i denna företagsform. Vi menar att för att man framgångsrikt skall kunna möta framtidens krav är det nödvändigt att televerket byter företagsform och ombildas till aktiebolag. Därmed skulle man få en företagsform som är likartad med de främsta internationella konkurrenterna. Den nuvarande företagsformen innebär att verket rymmer både affärsverksamhet och offentlig myndighetsutövning. Detta är, som vi ser det, en olämplig kombination.

Taxefrågorna har en central betydelse för de svenska telekommunikationernas framtida utveckling. Långdistanstrafiken ger i dag överskott som

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

Telekommunikationer

subventionerar underskott för lokaltrafik. Även internationell trafik ger ett betydande överskott. Samtidigt som dessa överskott naturligtvis är positiva, så innebär de också vissa problem. Genom den subventionering som sker av lokaltrafiken tvingas televerket att hålla kanske onödigt höga taxor för den internationella trafiken. Eftersom dessa samtidigt är de mest konkurrensutsatta riskerar televerket att hamna i ett direkt utsatt läge.

Dessa obalanser innebär att televerket snabbt kan få konkurrens från andra företag beträffande t. ex. teletrafiken över Atlanten. Denna internationella teletrafik kommer under de närmaste åren att utsättas för en allt hårdare konkurrens. Det är främst en följd av att fler optiska fiberkablar om några år kan utnyttjas för trafiken. Televerket kan därmed komma att få konkurrens både från andra nationella teleföretag, exempelvis brittiska Telecom, som kan börja konkurrera även direkt på den svenska marknaden, och från helt nya företag, som vi inte tidigare sett inom branschen. Ett exempel på detta är de tele- och dataföretag som General Motors har startat.

Det är viktigt att understryka angelägenheten av att televerket får konkurrens. Samtidigt är det också väsentligt att detta sker på sådana villkor att vi från svensk sida kan aktivt delta i denna konkurrens. Mot denna bakgrund är det positivt att regeringen fattat beslut om taxeförändringar. Rikssamtalstaxorna skall successivt sänkas, vilket inte minst har regionalpolitisk betydelse. Även avgifterna för utlandssamtal skall sänkas. Kommunikationsministern har i budgetpropositionen konstaterat att utlands- och rikssamtalen är i genomsnitt dubbelt så dyra som televerkets kostnader för dessa.

Herr talman! Regeringens beslut i denna del innebär ett tillgodoseende av förslag som vi från moderat håll framfört under en följd av år. Vi moderater är beredda att ansluta oss till utskottsmajoriteten, dock med ett undantag. Det gäller den översyn som vi anser vara nödvändig för den framtida utformningen av telepolitiken, bl. a. vad gäller avgränsning mellan monopolverksamhet och konkurrensutsatt verksamhet men kanske främst vad gäller televerkets framtida roll.

Utskottsmajoriteten hänvisar till att man, som det heter, erfarit att sådana överväganden pågår. dock enbart inom kommunikationsdepartementet. I en gemensam borgerlig reservation har vi framhållit att vi anser att denna fråga är av så stor principiell vikt att den bör bli föremål för en förutsättningslös parlamentarisk utredning.

Jag ber, herr talman, med stöd av detta få yrka bifall till reservation 3 till betänkandet och i övrigt till utskottets hemställan i dess helhet.

Anf. 127 OLLE GRAHIN (fp):

Herr talman! Det har skett en viss uppluckring av telemonopolet under 1980-talet. Vi har bl. a. de senaste åren sett hur allt fler olika telefonapparater kommit på marknaden. Det är bra, och den utvecklingen har säkerligen inte varit till skada för televerket. Det som inte är bra, och som vi alltså har anledning att kritisera, är att det svenska televerket fortfarande har en myndighetsfunktion gentemot sina konkurrenter på apparatmarknaden. Vi kommer inte att upphöra att kritisera det system som ger televerket rätt att granska och godkänna konkurrenternas apparater, förrän vi fått en ändring

till stånd. För att man skall uppnå en fri konkurrens på detta område måste myndighetsfunktionen skiljas från den affärsdrivande verksamhet som televerket har.

Det föreligger fortfarande ensamrätt för televerket att tillhandahålla vissa kundutrustningar. Denna ensamrätt omfattar numera endast höghastighetsmodem och abonnentväxlar. Även dessa monopol bör nu upphävas, och det är min förhoppning att ett förslag om detta snart kommer att föreligga. Den här frågan är av särskilt stor betydelse för utvecklingen av industriella produkter både för inhemsk konsumtion och för vår export.

Omfattande kritik har under senare år riktats mot televerket, då särskilt beträffande telefontjänsternas tillförlitlighet. Det är viktigt för abonnenterna att ha tillgång till ett modernt och väl fungerande telekommunikationsnät i Sverige. Det gäller både oss enskilda abonnenter, som är i behov av att snabbt och lätt kunna telefonera, och företagen, som har behov av modern datakommunikation. Jag tror att det är viktigt att här kunna skapa konkurrerande nät, t. ex. genom användning av satellitteknik.

Det bör i det här sammanhanget betonas att utbyggnaden av telenätet fram till den allra senaste tiden gjorts med statsmedel. Det nuvarande telenätet, som televerket förvaltar åt staten, är alltså allmän egendom.

För att erhålla ett effektivt utnyttjande av telenätet bör en mer uttalad marginalkostnadsprissättning användas. Om så sker kan förmodligen nyinvesteringar skjutas på framtiden. I prissättningen borde ökad hänsyn tas till "trängselkostnaden" och till att investeringsbeslut skall ske först när konsumenterna är villiga att betala för den extra kapaciteten.

Beträffande bredbandstjänster bör man noga överväga i vilken takt sådana nätfunktioner byggs ut. Nätet blir till största nytta för vårt land om det byggs och utnyttjas i konkurrens. En effektiv konkurrens på bredbandsområdet kan åstadkommas endast om televerkets dominans inte blir för stor från början.

Televerket finansierar i dag även olika typer av forskning inom telecområdet. Vi ifrågasätter om det är lämpligt att så stor forskning sker inom televerket eller på uppdrag av televerket. Forskning bör företrädesvis äga rum vid universitet och högskolor eller inom industrin.

Statens avkastningskrav på den egna ägarandelen i televerket är satt mycket lågt. Dessutom är statens andel i televerket fortfarande undervärderad. Detta är förklaringen till det mycket knappa bidrag som televerket lämnar till statskassan. Vi menar att såväl avkastningskravet som värderingen av statens ägarandel skall räknas upp. Vi har i vår motion förespråkat en sådan uppräkningsmetod att inleveranserna för kommande budgetår skulle öka med ytterligare 600 miljoner, och jag yrkar bifall till vår reservation nr 1, som behandlar denna fråga.

Jag ber också att få yrka bifall till den gemensamma reservationen nr 3, som Per Stenmarck har berört och som behandlar monopol- och konkurrensfrågorna, som vi vill skall bli föremål för en förutsättningslös utredning.

Till sist yrkar jag också bifall till vår reservation nr 4, som handlar om statlig teleforskning.

Anf. 128 RUNE THORÉN (c):

Herr talman! I likhet med förra året har centern yrkat på en ökning av televerkets inleveranser av överskott till statsverket, vilket också folkpartiet har gjort. Eftersom vi alltså framförde samma motionskrav förra året och eftersom Olle Grahn redan har motiverat det krav som på den här punkten har framförts i reservationerna, tänker jag inte förlänga debatten genom att uppehålla mig vid detta utan vill, herr talman, helt kortfattat yrka bifall till reservation nr 2.

Reservation nr 3 har berörts av både Per Stenmarck och Olle Grahn, och jag finner ingen anledning att från vårt håll utveckla detta ytterligare. Jag yrkar därför bifall också till den reservationen.

Jag yrkar i övrigt bifall till utskottets hemställan.

Anf. 129 BIRGER ROSQVIST (s):

Herr talman! Televerkets huvuduppgift är att i hela landet erbjuda och underhålla allmänna telekommunikationer så att telenätet fungerar på ett tillfredsställande sätt för alla abonnenter, i storstad såväl som i glesbygd. Det gäller teletrafik för tal, text och data. Telekommunikationerna skall vara av god kvalitet och erbjudas till rimliga priser.

Televerket torde nu vara den störste investerare vi har i Sverige. Totalt 27 miljarder planeras att investeras under den närmaste treårsperioden. För telenätet är det fråga om 16,5 miljarder, och investeringarna i övrigt avser utrustning som hyrs ut till abonnenter samt radioanläggningar, fastigheter, maskiner och inventarier.

Televerket räknar med att vi i Sverige, som första land i världen, under 1987 får ett rikstäckande, sammanhängande digitalt telenät.

I anslutning till budgetpropositionen har en rad motioner väckts där man krävt utbyggnader i olika delar av landet för att täcka de behov av ännu bättre telekommunikationer som finns eller väntas uppstå. Utskottet utgår från att den nämnda investeringsvolymen skall vara tillräcklig för att televerket skall klara angiven huvuduppgift och att de framkomlighetsproblem som finns skall kunna lösas med de förslag som nu föreligger.

I somliga motioner har det krävts att speciell form av teknik skall användas regionalt inom vissa angivna områden. Utskottet menar att verket självt är bäst lämpat att bedöma teknikfrågan. Huvudsaken är att behovet av telekommunikation kan tillfredsställas.

Utskottet anser vidare vad beträffar televerkets servicemål att nätutveckling och nättjänster under kommande treårsperiod skall prioriteras på så sätt att framkomligheten i telefonnätet skall vara runt 98 %. Det är i stort sett den nivå man nu ligger på efter den förbättring som skett under det gångna året.

Soliditeten, relationen mellan eget kapital och totalt kapital, var 63,6 % i televerket 1985/86. Vissa prisökningar gör att den 65-procentiga soliditet som riksdagen uttalat sig för kan uppnås på sikt. Det bör kunna ske år 1990.

Televerket lyckades, räknat på årsbasis för 1986, uppnå det av riksdagen uppställda räntabilitetskravet, dvs. 3 % real avkastning.

Departementschefen har föreslagit att soliditetskravet – 65 % – bör ligga fast. Om avkastningskravet – 3 % realt – skulle vara oförändrat, minskar soliditeten kraftigt på några få år. Upplåningen skulle då behöva ökas. En

sådan utveckling vore inte acceptabel. Därför bör avkastningskravet höjas, så att soliditetskravet kan ligga fast på 65 %.

Utskottet har enigt ställt sig bakom vad kommunikationsministern i budgetpropositionen här har föreslagit.

I enlighet med tidigare riksdagsbeslut har regeringen efter förslag från televerket beslutat att rikssamtalstaxan skall sänkas. Från den 1 januari i år kostar inget telefonsamtal per minut mer än ett samtal till någon 18 mil bort. Så runt är Sverige i telefonhänseende nu. Men avsikten är att det bara skall bli tre avståndstaxor: lokal-, när- och fjärrtaxa.

Även kostnaden för utlandssamtal har sänkts. Men inget kan man få gratis. Kompensation för minskade intäkter måste tas ut. Lokaltaxa, inträdes- och abonnemangsavgifter har fått höjas. Detta ligger i linje med de beslut som vi tidigare fattat om en successiv anpassning av televerkets taxor till verkliga kostnader. Bakom dessa tankegångar står nu ett enigt utskott.

I motioner från centern och folkpartiet har det krävts att televerkets statskapital skall skrivas upp så, att televerkets inleveranser av ränta till staten skulle ökas kraftigt. Centerns förslag innebär 300 milj. kr. mer, folkpartiet dubblar och föreslår 600 milj. kr. mer än vad regeringen föreslagit.

Riksdagen fattade beslut 1984 angående televerkets statskapital. Det gällde då statskapitalets storlek samt hur räntan till staten fortsättningsvis skulle beräknas. Om nu inbetalningarna skulle ökas med 300 resp. 600 milj. kr. innebär det ju att vi får gå ifrån beslutet från 1984, och det har ingen krävt.

För att inte göra det svårare för verket då det gäller dess likviditet och soliditet, som vi i annat sammanhang i detta betänkande har bestämt oss för att hålla på en bestämd nivå, 65 %, måste – om centerns och ännu mer om folkpartiets förslag skulle bli verklighet – höjda taxor genomföras, märkbart kraftigt för teleabbonenterna dessutom. Och skulle riksdagen besluta i enlighet med centerns resp. folkpartiets förslag, skulle televerket dessutom i fortsättningen inte kunna vare sig påverka eller förutse sina kostnader. Det skulle bli en märklig sits för ett affärsdrivande verk, om dessa förslag bleve verklighet.

Ännu märkligare blir det, om man följer förslagen i en av folkpartiets gruppmotioner, enligt vilken man vill finansiera den ytterligare kostnaden för televerket genom att dels sälja ut befintliga tillgångar – det gäller vissa av televerkets dotterbolag –, dels kostnadsmässigt minska omfattningen av televerkets forskning.

Jag vill säga folkpartiets talesman följande. Det företag som man plockar av lönande verksamhet och som man tar ifrån möjligheter till forskning och därmed utveckling – speciellt i en bransch som är stadd i en så snabb utveckling som just den teletekniska – vill man minst sagt inte väl. Det ni föreslår blir ju fråga om rena strypningen.

Utskottsmajoriteten säger nej till de kostnadshöjningar som centerns och folkpartiets skilda bud skulle innebära. I vad gäller folkpartiets förslag om stympad forskning kan jag konstatera att folkpartiet står ensamt. Det är positivt.

Enligt tradition finns det från de borgerliga partierna nu också krav på att vad man kallar monopol inom informationssektorn, monopol på abonnent-

växlar och på vissa s. k. modem, skall upphöra.

Utskottet konstaterar att något legalt monopol inom telekommunikationsområdet i Sverige inte föreligger. Andra än televerket kan och får bygga telenät och erbjuda teletjänster till allmänheten. Dock har televerket ensamrätt på att tillhandahålla viss kundutrustning som ansluts till det allmänna nätet. Detta gäller modem för höga hastigheter och abonnentväxlar.

Det föreligger nu en ny konkurrenssituation på teleområdet. Den tekniska utvecklingen gör det möjligt och lönsamt för stora kunder att exempelvis ta långväga trafik vid sidan av det allmänna telenätet. Därför har det blivit nödvändigt att göra nya överväganden vad gäller vissa delar av telepolitiken och televerkets roll i det sammanhanget. Ett arbete av denna art pågår inom kommunikationsdepartementet. Däri ingår också överväganden om ensamrätten eller monopolet på abonnentväxlarna. Arbetet är snart färdigt för en sammanställning.

Någon stor eller förutsättningslös parlamentarisk utredning, som moderaterna, centerpartiet och folkpartiet förespråkar, anser vi andra inte behövs i det läge som föreligger.

Till sist några ord om den diskussion som varit i anledning av nya taxor för installation av telefon i fritidshus. Ett PM härom är för övrigt fogat till utskottets betänkande.

Vi här i riksdagen har enigt uttalat att televerket skall ta ut verkliga kostnader, utom när det gäller teleabonnemang i permanentbostäder. Fritidshustelefoner har vi alltså uppmanat televerket att ta ut kostnaden för. Taxeomläggningen i detta fall gör nu att kostnadstäckningen i fortsättningen – om man nu inte ändrar igen – blir 30–35 % mot att tidigare ha varit 10 %. Bl. a. innebär detta att kostnaden för den som har telefon i fritidshuset i fortsättningen inte längre belastar telefonabbonenter i hyreshuset eller det egna hemmet på samma sätt som tidigare.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till hemställan i trafikutskottets betänkande 17.

Anf. 130 OLLE GRAHN (fp) replik:

Herr talman! Trafikutskottets nyvalde ordförande oroar sig över televerkets ekonomi, om folkpartiförslaget skulle gå igenom om en större inleverans till statskassan med 600 milj. kr. Det stämmer litet dåligt; Birger Rosqvist, att en stor investerare av den klass som televerket är i dag, där investeringarna kanske i någon mån i marginalen måste ifrågasättas – man bygger fast ytterligare ett faktiskt monopol genom de stora investeringar som sker – inte skulle kunna bära detta.

Det är bra att televerket är på alerten och att man utvecklar företaget, men vi menar att med de vinster och den avkastning televerket har i dag finns det utrymme för att dra in ytterligare 600 milj. kr. till statskassan. Det kan man göra bl. a. genom att sälja ut dotterbolag – det är helt riktigt att det går att skaffa kapital den vägen.

Men televerket behöver inte heller ensamt förfoga över de stora belopp som man avser att lägga på forskning. Man kan dra ned på den sidan. Får vi in pengarna till statskassan och låter forskningen ske vid universiteten och

högskolorna i stället, skulle vi få en bredare forskning, som kunde bli till nytta för allt näringsliv inom den här sektorn.

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

Telekommunikationer

Anf. 131 PER STENMARCK (m) replik:

Herr talman! Utskottets ordförande underströk den enighet som finns. Det är en enighet som jag tycker är glädjande.

Birger Rosqvist talade om stora investeringar inom televerket. Vi är överens om att dessa är bra. Det är också nödvändigt att göra stora investeringar för framtiden, om servicegraden skall kunna upprätthållas.

Det är glädjande att rikssamtalstaxan och den internationella taxan kan sänkas. Det är förmodligen en förutsättning för att televerket skall kunna klara sig i en allt svårare konkurrens.

Det är också positivt att socialdemokraterna nu tar åtminstone ett halvt steg för att öka konkurrensen beträffande abonnentväxlar. I och för sig är det en omvändelse under galgen, mot bakgrund av att konkurrensen kommer, oavsett om vi vill eller inte.

Genom riksdagsbeslut 1984 sker statsmakternas styrning av televerket via en rullande treårsplan. Denna styrning sker bl. a. utifrån målen för televerkets priser, räntabilitet, soliditet m. m.

Mot bakgrund av dessa av riksdagen antagna mål har televerket under åren ansökt om att få höja sina priser, vilket regeringen tidigare dock bara i viss utsträckning har medgivit. Det är dessa försyndelser som man nu tvingas komma till rätta med. Det är förmodligen därför som avgiftshöjningarna i vissa fall – som nu sker – blir väldigt stora. Resultatet av denna kortsiktiga politik är att televerket inte har kunnat uppnå de av riksdagen uppsatta målen för räntabiliteten och framför allt för soliditeten. Konsekvensen blir att televerket under de kommande åren tvingas anpassa sina priser till denna utveckling.

Det är angeläget att televerkets ledning ges möjlighet att driva företaget på ett rationellt sätt. Steg har tagits i rätt riktning, men det vore också väldigt positivt om televerket så småningom kunde byta företagsform. På det sättet skulle en anpassning ske till den företagsform som alla de viktigaste konkurrenterna har.

Anf. 132 BIRGER ROSQVIST (s) replik:

Herr talman! Det är inte lättare nu att förstå Olle Grahns argumentering när det gäller att ta ifrån televerket 600 milj. kr. Även om man visserligen investerar mycket, kan investera mycket och behöver investera mycket – det rör sig om mångmiljardbelopp –, utgör det inte något argument för att man dessutom skall inleverera mer än en halv miljard till staten, alltså 600 milj. kr. Kvantiteten av investeringarna kan således inte tas som intäkt för att man, om man kan investera så och så mycket, också ha råd att betala in mer till staten. Följden blir ju att låneverksamheten måste utökas med det belopp som Olle Grahn nämner. I slutändan blir det abonnenterna som får betala det hela genom högre taxor.

Så till forskningen. Det är väl ändå tack vare den forskning som televerket så intensivt har bedrivit, och vill fortsätta att bedriva, som Sverige är ett av de länder i världen som har det bäst fungerande telenätet. Vi har också den

största telefontätheten. Vidare är taxorna, som sagt, förhållandevis låga jämfört med andra länder. Vi behåller vår ledande ställning på detta område, och det är det som arbetet går ut på.

Digitaliseringen under 1987 är en följd av den forskning som har skett och av alla de möjligheter som öppnas när det gäller att anskaffa datautrustning, att åstadkomma dataanslutning, i praktiskt taget varje landsända. Detta har alltså varit möjligt tack vare det arbete och den utveckling som televerket med sina skickliga tekniker har kunnat ägna sig åt och som också har varit mycket lyckosamma.

Skulle man dessutom, som Olle Grahn säger, finansiera en del av de pengar som man vill ta ifrån televerket genom att sälja vinstgivande bolag, ja, då vingklipper man ju verket ytterligare. Det som ger vinster och intakter skall man alltså sälja för att få in medel som kan användas till någon form av konsumtion, men vilket företag gör på det sättet? Lönande verksamhet skall man inte sälja, utan den skall man behålla och om möjligt utveckla ännu mera. Jag är övertygad om att det är den filosofin som har besjälat den majoritet som har sagt nej till folkpartiets propäer i denna fråga.

Anf. 133 OLLE GRAHN (fp) replik:

Herr talman! Vi är helt överens om att det är viktigt med forskning även på detta område. Däremot är vi inte överens om att forskningen i så stor utsträckning skall ske inom televerkets eget verksamhetsområde. Jag menar inte att televerket inte skall ha en delvis egen forskning. Dessutom vill vi inte dra in alla forskningspengar. Utskottets ordförande kan heller inte finna att vi förespråkar något sådant i våra motioner. Men när man bedriver forskning och utnyttjar forskningserfarenheter för att kunna göra investeringar och stärka sin monopolställning, tycker vi att man bedriver verksamheten på ett felaktigt sätt.

Anf. 134 BIRGER ROSQVIST (s) replik:

Herr talman! Televerkets kostnader 1985/86 belöpte sig till ett belopp av 483 milj. kr. Folkpartiet ville att televerket skulle betala ytterligare 600 milj. kr. till staten. När det gäller finansieringen av detta, förmodar jag att en stor del av pengarna måste tas från det belopp som gäller forskning.

Telenätet i USA nämndes i ett tidigare inlägg som exempel på hur telenätet kunde bli bättre och annorlunda. Vad gäller just forskningen var det så, att när telenäten i USA splittrades upp på ett antal bolag släppte de forskningen, som skulle skötas på annat sätt. Nu är trenden den att bolagen är på väg att återinföra forskningen, då de märkte att de började sakta efter när de inte skötte forskningen på egen hand. De avsatte en ganska stor del av sina resurser för just den expansiva och snabba utvecklingen inom det teletekniska området.

Den forskning som det svenska televerket bedriver skall vi inte stympa, utan den bör vara kvar i minst den omfattning som den har i dag.

Anf. 135 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Herr talman! I det betänkande som nu debatteras i kammaren behandlas en motion av Gunnel Liljegren och mig, motion T817. Vi tar där upp

televerkets förmedlingscentral för hörselskadade personers räkning, således den hörselcentral som förmedlar samtal mellan reguljär telefon och texttelefon. Denna service är helt nödvändig för hörselskadade för att kunna tala med dem som inte innehar texttelefon.

Vi har väckt denna motion några gånger tidigare, och utskottet har gjort fina skrivningar, vilket vi är glada för. Vi har fått utfästelse från televerket, som dock inte har uppfyllts, vilket vi är mindre glada för.

Jag skall nu fatta mig mycket kort och till protokollet bara läsa in vad som har uttalats:

"Enligt vad utskottet erfarit anser man inom televerket att kostnadsutvecklingen för personatorer (PC) inom en nära framtid kommer att göra dessa mer ekonomiska som texttelefon än en specialutvecklad apparat."

Jag kan i dessa ord inte läsa in någonting annat än ett löfte från televerket om att när denna teknik väl är framtagen skall den användas i stället för den förbättrade teknik om vilken vi hade väckt motionen. Man kan inte hänvisa till en bättre teknik än den som föreslås och sedan anse att den skall inte användas.

Jag kan försäkra kammaren att de hörselskadades organisationer och vi som här i kammaren har väckt dessa frågor tidigare kommer att bevaka detta och återkomma till televerket för att de hörselskadade så fort som möjligt skall kunna få denna nya teknik.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

14 § Föredrogs

trafikutskottets betänkande

1986/87:18 om anslag till Postväsende (prop. 1986/87:100 delvis).

Postväsendet

Anf. 136 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp):

Herr talman! I postens treårsplan för åren 1988 – 1990 sägs att "få verksamheter i Sverige har en så frekvent kontakt med en så stor kundkategori som Posten. Bland hela den vuxna befolkningen besöker 8 av 10 posten någon gång per månad eller oftare."

I planen framhålls också att flera undersökningar visar att posten är ett omtyckt företag. En läsare av planen kan bli något ängslig för att posten därmed skulle vara mycket nöjd med sig själv, men man verkar vara uppmärksam på detta. I planen sägs nämligen bl. a.: "För att behålla denna tätposition på attitydsidan och för att bli ett ännu mer anlitat företag är det mycket väsentligt hur Posten agerar i framtiden."

Efter det utspel om paketdistributionen som nyligen gjordes är det nog en del som frågar sig hur posten agerar i nuet. Jag skall emellertid inte ta upp tiden med den frågan nu, eftersom jag vet att den kommer upp i morgondagens frågestund.

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

Postväsendet

Från folkpartiet vill vi gärna instämma i de undersökningar som visar att posten får starkare positiva omdömen än de flesta andra verksamheter i Sverige. Av 15 miljoner brev varje vardag kommer de allra flesta fram både snabbt och säkert. Det är väl egentligen bara Stockholmsområdet som genom terminalsifften, omorganisationer och vissa personalproblem haft svårigheter det senaste året.

Postens mest akuta problem för närvarande är annars prisstoppet. Posten förlorar ca 30 milj. kr. i månaden i uteblivna intäkter på grund av att brevportohöjningen inte fick genomföras. Risken för en ganska kraftig höjning av brevportot när prisstoppet hävs är ju uppenbar. I dag är det bara Finland och Holland som har lägre brevporto än Sverige. Jag hoppas att vi inte kommer att toppa listan efter en höjning.

Postverket har satt upp tre viktiga målområden: service, prisutveckling och resultatnivå. Det två första har kortfattat berörts. Den resultatnivå som anges i propositionen, nämligen att resultatet före avsättningar bör motsvara 5 % av omsättningen, tillstyrker vi också. Men det kan bli svårigheter om prisstoppet fortsätter för länge.

Herr talman! Till det betänkande, TU:18, som vi nu behandlar finns två reservationer samt ett särskilt yttrande.

Reservation nr 2 är från folkpartiet och behandlar den ersättning på 586 milj. kr. som staten betalar till posten för tjänstebrevsförsändelser. Vi tycker i folkpartiet att varje verk och myndighet skall bära sina egna portokostnader. Det tycker posten också och egentligen även ansvarigt statsråd. Redan för två år sedan togs ett sådant förslag upp av dåvarande kommunikationsministern. I förra årets budgetproposition sade kommunikationsministern, och nu skall jag citera, för det är så bra sagt att det inte finns någon anledning att försöka omformulera det.

Kommunikationsministern sade så här om tjänstebrevssystemet: "Det nuvarande systemet medför framför allt två problem som det blir alltmer angeläget att lösa. Det ena är det förhållandet att myndigheterna i dagsläget betraktar tjänstebrevsrätten som en fri nyttighet. Det andra problemet är att myndigheterna i dag möts av en faktisk kostnad när andra medier, exempelvis teletekniken, används i informationshanteringen. Om myndigheterna får betala för sin post, uppstår naturliga incitament till effektiva och kostnadsbesparande postrutiner vilket i sin tur har positiva effekter på statsbudgeten. Vidare gäller att om myndigheterna skall göra en riktig jämförelse mellan alternativa kommunikationsvägar måste de veta vad de olika alternativen kostar."

I årets proposition omtalas nu att en sådan översyn har inletts. Det tycker vi är bra. Men vi tycker att det går långsamt och vill med en nedskärning med 100 milj. kr. av anslaget betona att här säkerligen finns stora möjligheter till besparingar redan under detta budgetår.

Härmed yrkas bifall till reservation nr 2 och i övrigt till trafikutskottets hemställan i betänkande nr 18.

Anf. 137 VIOLA CLAEßSON (vpk):

Herr talman! Postens "affärsmässiga" inriktning har nu drivits till sin spets. På flertalet hushålls bekostnad söker postverket efter exklusivare

kunder. För att klara den nya inriktningen tvingas posten att anlita privata entreprenörer i stället för postens anställda. Så var t. ex. fallet under april månad när postverkets Express Mail Service, EMS, bröt samman. I stället för lyxkurirpost som EMS borde posten förbättra brev- och paketutdelningen till vanligt folk.

På postanställdas overaller finns dekalen "Posten Pålitlig Partner". Ja, de som bär overallerna är säkert pålitliga, däremot inte de som tillhandahåller dem. Numera höjs de kritstrecksrandiga upp till de viktigaste kunderna, inte som förr bara hos bankerna, utan nu bärs de i gullstol av de statliga affärsdrivande verken. Detta fjäskande upprör såväl postens anställda som allmänheten.

Vpk har som enda parti motsatt sig utvecklingen mot hårda lönsamhets- och snedvridna effektivitetskrav inom den offentliga sektorn. Högern bugar förstås och ler och uppmuntrar till ytterligheter, men få länder har gått så långt i hög produktivitet som Sverige när det gäller verksamheter inom samhällsservice. Detta gäller inte minst posten och SJ. Det har de anställda bittert fått erfara allteftersom Feldt accelererar på den tredje vägen. Kraven drivs faktiskt in absurdum.

För någon vecka sedan berättade postens anställda att de fått order om att hålla inne försändelser därför att de annars skulle nå adressaterna för snabbt i förhållande till de dyrare ilpaketen. Lagren växte och de anställda fick därmed inte sköta sitt arbete till kundernas bästa trots att de ville det. Vad anser Margit Sandéhn om detta förhållande? Har det över huvud taget diskuterats bland socialdemokraterna och inom styrelsen?

Lördagsbrevsutdelningen dras nu in. Återigen ställs lönsamhetskrav mot övergripande mål om service åt alla delar av landet. Det innebär en klar försämring för dem som bor i glesbygd. Kommunikationsministern har påstått att tidningsutdelningen på lördagar ändå inte skall försämras av detta. Men i verkligheten ser det helt annorlunda ut. Så snart en av de entreprenörer som posten anlitat för tidningsdistributionen höjer sina priser, som t. ex. i Västerbotten, sker indragningar av lördagsutbärning av tidningar, såvida inte kommunerna går in med ekonomiskt stöd till postverket. Detta är orimligt. Det är ett sätt att lägga bördor på glesbygdkommunerna trots alla löften om postservice åt alla delar av landet. Vpk och centern har ett gemensamt särskilt yttrande om detta förhållande, som har uppdragats allteftersom och som jag har tagit upp också i frågor här i riksdagen.

Postens tuffa affärsinriktning drabbar också SJ:s verksamheter. I jakten på sparobjekt pressar de olika statliga verken varandra genom ekonomisk krigföring till skada för samhällsekonomi och service. Trots att riksdag och regering beslutat att gods på ländsväg skall flyttas över till järnvägstransporter för miljöns skull agerar affärsverken tvärtom: i dag håller postverket på att flytta över alltmer av postförsändelserna från tåg till lastbil. Oftast sker alla dessa försämringar i det tysta. Kommunikationsministern får t. o. m. ofta information av oss riksdagsledamöter i frågor som tillhör hans eget ansvarsområde – effektivitetskraven leder snarare till sönderfallstendenser än till utveckling. Det är min uppfattning.

Vpk har i motion T904 tagit upp portosättningen. Vi vill ha ett nytt ekonomibrevporto, så att allmänhet, mindre förlag m. fl. får möjlighet att

genom sänkt portokostnad sända böcker och tidskrifter. Vi vet att många stödjer vårt krav. Författarförbundet säger t. ex. att man ser de borttagna subventionerna som en kulturfara. En annan taxepolitik på posten skulle i det här fallet också främja yttrande- och tryckfriheten, menar vi i vpk. Men trafikutskottets övriga ledamöter anser tydligen att den nuvarande tingens ordning är bra.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till vpk-reservation nr 1 om lägre porto för trycksaker och ekonomibrev.

Anf. 138 MARGIT SANDÉHN (s):

Herr talman! I trafikutskottets betänkande nr 18 behandlas anslag till postväsendet.

I budgetpropositionen framhåller föredragande departementschefen bl. a. att de viktigaste mål som statsmakterna bör ställa upp för postverket är service, prisutveckling och resultatnivå.

Den allmänna inriktningen av postverkets verksamhet skall enligt propositionen innebära en fortsatt kundorientering. Verksamheten skall syfta till att till rimligt pris och med god servicekvalitet betjäna såväl stora som små kunder i hela landet.

När det gäller priserna för normalbrev anges som målsättning att dessa bör utvecklas högst i takt med den allmänna prisutvecklingen.

För att på lång sikt säkerställa en stabil ekonomi i kombination med en lugn portoutveckling krävs enligt föredraganden en fortlöpande förbättring av postens produktivitet. Utskottet delar föredragandens uppfattning om målsättningarna för postens verksamhet beträffande resultat, prisläge och service.

Herr talman! Till utskottets betänkande har fogats två reservationer.

Reservation nr 1 av vänsterpartiet kommunisterna gäller porto för trycksaker och ekonomibrev m. m. Reservanten vill att det skall tillskapas ett nytt ekonomibrevporto, som innebär lägre porto för de postkunder som är beredda att acceptera såväl en långsammare postgång som besväret att lämna in försändelserna på postkontor.

Det finns i dag möjlighet för bl. a. mindre bokförlag att använda systemet med särskilda s. k. frankoetiketter. En överenskommelse har nyligen träffats efter förhandlingar mellan postverket och berörda branschorgan. Försändelserna behandlas som s. k. B-post och får i förhållande till vanlig brevbefordran reducerat porto. Med detta ber jag att få yrka avslag på reservation 1.

Reservation nr 2 av folkpartiet behandlar anslaget Ersättning till postverket för befordran av tjänsteförsändelser. Där vill man redan nu minska anslaget med 100 miljoner, då man anser att tjänstebrevsrätten har en negativ inverkan på myndigheternas kostnadsmedvetande. Utskottsmajoriteten erinrar om att en översyn av det nuvarande systemet med tjänstebrevsrätt redan har inletts. Därför finns det ingen anledning att nu minska förslagsanslaget, utan vi bör avvakta resultatet av översynen. Det är endast tio månader sedan denna översyn inleddes. Den tiden är inte till fyllest, tycker vi, utan vi vill naturligtvis avvakta resultatet av översynen. Jag ber därför, herr talman, att få yrka avslag på reservation nr 2 och bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

Anf. 139 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp) replik:

Herr talman! Margit Sandéhn säger att det är endast tio månader sedan översynen inleddes. Men den aviserades ju redan för två år sedan, och man tog tydligen god tid på sig för förberedelserna.

Det är också faktiskt 14 månader kvar innan det budgetår som nu är aktuellt – 1987/88 – går ut. När man nu hållit på med denna översyn i tio månader kan man kanske inom ytterligare 14 månader ha kommit så långt att man kan börja göra dessa besparingar!

Vår reservation är en markering av att vi tycker att det går för långsamt. Vi tror att man skulle kunna hinna börja vidta dessa besparingsåtgärder innan budgetåret 1987/88 är över.

Anf. 140 VIOLA CLAESSION (vpk) replik:

Herr talman! Jag ställde några frågor till Margit Sandéhn, och jag fick inte svar på dem. Det var kanske inte så lätt att hinna förbereda det – det går ju snabbt undan här.

Jag tog upp bl. a. några effekter av den affärsmässiga inriktningen, som jag menar har drivits till sin spets. De postanställda får nu hålla inne paket och tillåts inte av sina överordnade att leverera dem vidare till kunderna, därför att de då skulle komma snabbare fram än ilpaketen, som kanske skall till en annan kundkrets. Är det rimligt att ha det på det sättet? Jag undrar hur det så småningom går med den här efterfrågade höjningen av produktiviteten, som redan är väldigt hög. Man riskerar faktiskt att det går åt rakt motsatt håll om det skall fortsätta så här. Det kan ju inte gärna öka produktiviteten när man ger postens anställda mer att göra därför att de inte skall få sköta sina arbetsuppgifter. Jag vill gärna få en kommentar till detta.

Jag vill också gärna få en kommentar till den hårda kritik som bl. a. Författarförbundet har framfört mot att det inte finns ett subventionerat porto som gynnar den typ av trycksaker som de har nytta av att kunna befordera till ett lägre pris. Ett sådant är vad vpk föreslår.

Anf. 141 MARGIT SANDEHN (s) replik:

Herr talman! Sortering av paket skedde tidigare nattetid. Det gjorde att postpersonalen fick arbeta övertid. Den övertiden försvinner genom att man sorterar paketen på dagtid i stället.

Det har i år träffats en överenskommelse med statens kulturråd, Sveriges Författarförbund, Svenska bokförläggareföreningen och Svenska bokhandlarenföreningen angående det s. k. kulturportot. Överenskommelsen går ut på att författare, bok- och tidskriftsförlag samt bokhandlare ges möjlighet att sända böcker och tidskrifter med mellan 25 och 55 procents rabatt. Med denna överenskommelse var parterna mycket nöjda och hade ingenting att anmärka.

Anf. 142 RUNE THORÉN (c):

Herr talman! Vi skall ta regionalpolitiska hänsyn vid alla beslut, säger regeringen.

Postverket säger i sin anslagsframställning: "Beträffande tidningar är de största kunderna dagstidningar och stora förlag. Postens mål är bl. a. att öka

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

Postväsendet

andelen abonnerade-veckotidnings- och organisationsexemplar samt behålla dagstidningsvolymen.”

I budgetpropositionen säger kommunikationsministern att han tillstyrker den allmänna inriktningen av verksamheten, som innebär en fortsatt kundorientering. Kundernas efterfrågan inom områdena informationsöverföring, varudistribution och betalningssystem bör vara styrande för postens insatser. Verksamheten skall syfta till att till rimligt pris och med god servicekvalitet betjäna såväl stora som små kunder i hela landet.

Trafikutskottet erinrar om att föredragande departementschefen i budgetpropositionen uttalat, målsättningen att kassaservicen via postkontor och lantbrevbärare med mycket få undantag skall vara rikstäckande och att den nuvarande goda geografiska tillgängligheten skall bibehållas.

Allt det här låter väl bra. Men hur ser verkligheten ut?

När John Andersson, ypk, den 26 mars här i kammaren frågade kommunikationsministern om denne ämnade vidta några åtgärder med anledning av att 16 linjer i sex kommuner i Västerbotten förlorade sin rätt och möjlighet att få sin lördagstidning, svarade statsrådet: ”Statsmakterna har lagt fast ekonomiska krav på postverket. Det innebär att postverket måste få göra den här typen av anpassningar i sin verksamhet inom ramen för de servicemål som riksdagen beslutar om.”

Det här går inte ihop. Lönsamhetskrav ställs mot övergripande mål om service till alla postkunder runt om i landet. Postens mål att behålla dagstidningsvolymen gäller tydligen inte glesbygder. Regeringens tal om regionalpolitiska hänsyn väger för lätt när svårigheter uppstår. Indragen service kallar kommunikationsministern för anpassningar i verksamheten.

Eftersom olika uttalanden strider mot varandra måste vi få klarhet i vem som, enligt regeringen, ytterst har ansvaret för att folk får sin lördagsutdelning.

Eftersom vi i centern inte vill acceptera sådana här försämringar i servicen, anser vi att samhället här bör ta ett ansvar. Posten är ett statligt verk, och postservicen är en angelägenhet för oss folkvalda. Hur vi på bästa sätt skall kunna ta det ansvaret måste utredas, debatteras och beslutas.

Herr talman! Sista ordet är inte sagt i den fråga som tas upp i det särskilda yttrandet i trafikutskottets betänkande 18.

Anf. 143 HANS-ERIC ANDERSSON (s):

Herr talman! Jag skulle vilja ställa ett par frågor med anledning av motionerna T920 och T938, som handlar om ett par lokaliseringsfrågor inom postens område.

Utskottet säger att det med anledning av motionerna vill konstatera att statsmakterna för postverket valt en styrform med angivande av övergripande mål för verksamheten. Därvid har riksdagen beslutat att postverket skall ge en snabb, säker och lättillgänglig postservice i hela landet. Verksamheten skall bedrivas rationellt och effektivt.”

Min fråga är då: Innehåller de övergripande målen, som skall styra postverket, inte någonting om något regionalpolitiskt ansvar? Betänkandet säger ingenting på den punkten, och jag undrar som sagt: Är postverket i jakten på rationalitet och effektivitet befriat från varje regionalpolitiskt ansvar?

Anf. 144 MARGIT SANDÉHN (s):

Herr talman! Posten har i dag hårda krav på sig att i alla sammanhang utnyttja sina resurser på bästa sätt och att verksamheten skall bedrivas rationellt och effektivt. Riksdagen har tidigare fattat beslut om att posten självständigt bör besluta om regionalpolitiska frågor.

Anf. 145 HANS-ERIC ANDERSSON (s):

Herr talman! Det betyder då att posten inte ens behöver visa att regionalpolitiskt galna beslut åtminstone är ekonomiskt rationella.

När den här kammaren diskuterar regionalpolitik, brukar det framhållas att t. o. m. det privata näringslivet skall ta sitt ansvar för en bättre regional balans. För att citera industriministern måste alla politikområden samverka, om regionalpolitiska mål skall uppnås. Hur kan posten vara befriad från ett sådant ansvar?

Är posten verkligen befriad, måste det ju innebära att man får ta det litet lugnare och använda lite mindre bokstäver, när man diskuterar regionalpolitik och kräver ansvar av andra än de statliga affärsverken.

Anf. 146 MARGIT SANDÉHN (s):

Herr talman! Nej, men det kan ju inte vara riktigt att vi här i riksdagen beslutar om var ett lokalt postkontor skall inrättas. Riksdagen har en gång fattat beslut om att det är posten som får avgöra detta.

Visst tar posten också regionalpolitiska hänsyn, men just i den här frågan måste det ändå vara posten som får avgöra och inte riksdagen.

Anf. 147 HANS-ERIC ANDERSSON (s):

Herr talman! Motion T920 gäller inte något lokalt postkontor; utan det är fråga om ett regionkontor för ett mycket vidsträckt område med stort underskott på arbetsplatser, nämligen Södertörn och Gotland.

Det regionkontoret ligger i den hetaste delen av den hetaste regionen i Sverige, och riksdagens trafikutskott har inga synpunkter i den frågan. Det måste vara en signal till många andra beslutsfattare i lokaliseringsfrågor att riksdagen inte tar särskilt allvarligt på sådana frågor.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

15 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

16 § Anmälades och bordlades

Proposition och skrivelse

1986/87:154 Ändring i vapenlagen (1973:1176)

1986/87:161 Uppföljning av handlingsprogram i handikappfrågor

Prot. 1986/87:117
6 maj 1987

Meddelande om frågor

17 § Anmälades och bordlades
socialförsäkringsutskottet betänkanden
1986/87:14 Bidrag till sjukförsäkringen m. m. (prop. 1986/87:100 delvis)
1986/87:17 Föräldraförsäkringen m. m. (prop. 1986/87:100 delvis)
1986/87:18 Vårdbidrag för handikappade barn och handikappersättning
(prop. 1986/87:100 delvis)

18 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 5 maj

1986/87:572 av *Berit Löfstedt* (s) till justitieministern om mötes- och yttrandefriheten:

Det har blivit allt vanligare att inomhustorg/affärscentra ägs av privata näringsidkare. I dessa fall lämnas eventuella tillstånd till torgmöten och liknande arrangemang av torgets ägare, inte av polisen. Det förekommer att ägarna är mycket restriktiva med att lämna tillstånd och att tillstånd lämnas godtyckligt. Detta i sin tur begränsar möjligheterna att fritt uttrycka åsikter.

Avser justitieministern vidta några åtgärder för att tillförsäkra politiska partier och andra idéburna organisationer möjligheter att fritt sprida sina budskap på dessa platser?

1986/87:573 av *Inga-Britt Johansson* (s) till justitieministern om mötes- och yttrandefriheten:

Rätten för olika organisationer, inte minst politiska partier, att hålla torgmöten och liknande arrangemang för att informera om sin verksamhet är djupt rotad i svenskt föreningsliv.

Allt fler kommuner säljer nu ut sina inomhustorg/affärscentra till försäkringsbolag och andra privata näringsidkare. Dessa är, i vart fall när det gäller politiska partier, i många fall inte villiga att lämna tillstånd till möten, och man riskerar alltså en kraftig inskränkning i rätten att fritt sprida sina budskap.

Avser justitieministern att vidta några åtgärder för att förhindra att denna inskränkning i mötes- och yttrandefriheten fortsätter?

den 6 maj

1986/87:574 av *Barbro Sandberg* (fp) till socialministern om studerandes rätt att tillgodoräkna sig sjukpenninggrundande inkomst:

En studerande som har en vilande sjukpenninggrundande inkomst, SGI, från förvärvsarbete före studietiden blir av med den om vederbörande inte ansöker om och får studiemedel beviljade.

Med anledning av ovanstående vill jag fråga socialministern följande:

Avser regeringen att vidta några åtgärder för att ändra på detta?

Prot. 1986/87:117

6 maj 1987

Meddelande om frågor

19 § Kammaren åtskildes kl. 22.49.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Olof Marcusson

Onsdagen den 6 maj

Förste vice talmannen 82
Tredje vice talmannen 3
Aglert, Per Arne (fp) 71
Ahlmark, Lars (m) 83, 94, 97, 98, 105, 107
Andersson, Hans-Eric (s) 162, 163
Andersson, Ingrid (s) 40, 43, 44, 52, 53
Andersson, Sten, i Malmö (m) 75
Bergqvist, Jan (s) 124, 131, 135
Biörck, Gunnar, i Värmdö (m) 44
Boo, Karl (c) 99, 105
Bäckström, Maja (s) 90, 96, 97
Carlshamre, Nils (m) 78
Cars, Hadar (fp) 79
Chrisopoulos, Alexander (vpk) 88, 95, 97, 100, 106, 107
Claesson, Viola (vpk) 140, 143, 146, 158, 161
Edgren, Margitta (fp) 67
Fleetwood, Elisabeth (m) 156
Franck, Hans Göran (s) 64, 66
Franzén, Tommy (vpk) 121, 129, 134
Gardner, Ingela (m) 73
Gennser, Margit (m) 76
Grahn, Olle (fp) 150, 154, 156
Göthberg, Kerstin (c) 87, 94
Haglund, Ann-Cathrine (m) 32
Hansson, Ing-Marie (s) 76
Hasselström Nyvall, Ingrid (fp) 138, 144, 157, 161
Hegeland, Hugo (m) 55
Israelsson, Karin (c) 35
Johansson, Kjell (fp) 117, 121, 130, 134
Jonsson, Göte (m) 6, 22, 23, 29, 30
Josefson, Stig (c) 114, 120, 121, 131, 133
Kjörnsberg, Arne (s) 71
Lantz, Inga (vpk) 15, 21, 24, 28, 31, 42, 43
Lundgren, Bo (m) 111, 128, 132
Löow, Maj-Lis (s) 69
Marklund, Leif (s) 136
Mörck, Margareta (fp) 85, 96
Persson, Margareta (s) 49, 52
Ronne-Björkqvist, Ingrid (fp) 38, 47
Rosqvist, Birger (s) 152, 155, 156
Sandéhn, Margit (s) 160, 161, 163
Stenmarck, Per (m) 137, 144, 147, 148, 149, 155
Svensson, Alf (c) 59, 64
Svensson, Evert (s) 25, 30, 31, 47, 63, 64
Svensson, Jörn (vpk) 53

Tammenoksa, Erkki (s) 101, 106, 107
Tarschys, Daniel (fp) 17, 22, 24, 66, 80
Thorén, Rune (c) 139, 143, 146, 148, 152, 161
Tillander, Ulla (c) 10, 21, 23, 28, 31
Wikström, Jan-Erik (fp) 47, 99, 106, 107
Östrand, Olle (s) 141, 145, 147

Prot.
1986/87:117

